

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

НАКОНЕЧНИЙ Андрій Анатолійович

УДК 351:338.2 + 346.2/346.7

ДИСЕРТАЦІЯ
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ
М'ЯСОПРОДУКТОВОЇ ГАЛУЗІ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ
УКРАЇНИ

Спеціальність 281 – Публічне управління та адміністрування
Галузь знань 28 – Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела

_____ **А.А. НАКОНЕЧНИЙ**

Науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор
КОЛІСНІЧЕНКО НАТАЛЯ МИКОЛАЇВНА

ОДЕСА – 2026

АНОТАЦІЯ

Наконечний А.А. Публічне управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України: Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. Національний університет «Одеська політехніка, МОН України, Одеса, 2026.

У дисертаційному дослідженні обґрунтовано теоретико-методологічні та прикладні засади публічного управління м'ясопродуктовою галуззю продовольчого комплексу України в умовах трансформації національної продовольчої політики, кризових викликів війни, економічної нестабільності та потреби в адаптації до європейських стандартів продовольчої безпеки. Об'єктом дослідження виступає система публічного управління в межах м'ясопродуктового сектору як частини продовольчого комплексу держави. Предмет дослідження становлять інституційно-організаційні, правові, економічні та цифрові механізми публічного управління виробництвом, переробкою, зберіганням, транспортуванням, реалізацією та споживанням м'ясної продукції в Україні.

Проаналізовано сучасний стан м'ясної та м'ясопереробної галузі, виявлено глибоку структурну кризу: критичне скорочення поголів'я тварин, зменшення внутрішнього виробництва, нерівномірну галузеву підтримку, втрату інфраструктури внаслідок воєнних дій. Визначено, що галузь є стратегічною для забезпечення продовольчої безпеки, проте перебуває поза межами системної політики публічного управління. Зроблено висновок про наявність дисбалансу між публічними та приватними інтересами в м'ясопродуктовому секторі, що потребує перегляду підходів до регулювання.

У роботі ідентифіковано основні чинники, які формують публічну політику в м'ясопродуктовій галузі: геополітичні ризики, глобальні цінові коливання, вимоги продовольчої безпеки, потреби у сталому розвитку,

структурна нерівновага в аграрному секторі. Окрему увагу приділено нормативно-правовому та інституційному середовищу державного управління галуззю, яке виявилось фрагментованим, роз'єднаним між секторами, неузгодженим із європейськими підходами.

Розглянуто систему суб'єктів публічного управління: від Кабінету Міністрів, галузевих міністерств і служб до місцевих органів влади. Доведено, що модель управління м'ясною галуззю не є інтегрованою, спостерігається дублювання повноважень, відсутність системи стратегічного планування. Особливу увагу приділено ролі секторального саморегулювання, яке в умовах децентралізації залишається обмеженим для підтримки галузі. Обґрунтовано, що саморегулювання є перспективною формою участі галузі у врядуванні. У дисертації проаналізовано міжнародний досвід функціонування саморегулювних організацій у Франції, Нідерландах, Польщі, Німеччині. Сформульовано авторське бачення потенціалу розвитку саморегулювних організацій в Україні як партнерського механізму врядування, здатного підвищити прозорість, зменшити навантаження на державу та посилити відповідальність бізнесу.

У роботі оцінено ефективність фінансово-економічних інструментів державної підтримки м'ясної галузі, зокрема бюджетних програм, податкових стимулів, державного замовлення та інтервенцій. Виявлено недостатність обсягів підтримки, слабку прив'язку до показників ефективності, нерівномірність у доступі до державних ресурсів. У дисертації досліджено стан цифровізації публічного управління м'ясопродуктовим сектором. Проаналізовано поточні цифрові сервіси в агросфері (Державний аграрний реєстр, є-тваринництво, державний аграрний реєстр), визначено їх фрагментарність та невключеність у системну цифрову екосистему.

Ключовим науковим результатом дисертації є обґрунтування інтегрованої моделі публічного управління м'ясопродуктовим сектором, що передбачає:

- прийняття спеціального Закону України «Про м'ясо та м'ясні продукти»;
- запровадження саморегулювних організацій на основі акредитації та делегованих повноважень;
- поєднання інструментів правового регулювання, фінансово-економічної мотивації, цифрових технологій;
- перехід до партнерської моделі «держава – бізнес – громада – споживач»;
- запровадження індикаторної системи оцінки ефективності політики на основі моніторингу впливу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх застосування органами державної влади, профільними асоціаціями, місцевими громадами для формування ефективної продовольчої політики.

Ключові слова: продовольчий комплекс держави, державна продовольча політика, продовольча безпека держави, публічне управління тваринництвом, публічне управління та адміністрування м'ясною галуззю, агропромисловий розвиток.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Колісніченко Н.М., Наконечний А.А. Сервісно-орієнтована архітектура е-урядування: характеристики англо-американської моделі та особливості її реалізації в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. Збірник наук. праць ДРІДУ при Президентові України. № 4(47). 2020. С. 39-48. URL: <http://graniprint.dp.ua/index.php/dridu/article/view/446/362>
2. Наконечний А., Бондаренко М., Саморегулювання в реалізації продовольчої політики держави. *Теоретичні та прикладні питання*

державотворення: : електрон. наук. фах. вид. Вип. 29. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2023. С. 152-154. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb292023289485>

3. Наконечний А., Бондаренко М., Розвиток засад співрегулювання м'ясної галузі. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*: електрон. наук. фах. вид. Вип. 31. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2024. С. 180-183. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb312024307452>

4. Наконечний А. Кластеризація як напрямок державної політики розвитку м'ясопродуктового сектору продовольчої безпеки. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*: електрон. наук. фах. вид. Вип. 32. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2024. С. 51-67 <https://doi.org/10.35432/tisb322024319446>

5. Наконечний А. Регулювання стандартів якості м'ясо-молочної продукції в Європейському союзі. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*: електрон. наук. фах. вид. Вип. 33. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2025. С.

6. Колісніченко Н., Наконечний А. Проблема публічного та приватного інтересу у галузевих політиках (на прикладі м'ясного сектору продовольчого комплексу України). *Актуальні проблеми державного управління*. Збірник наук. праць Харківського національного університету ім. В.Н. Карізіна. 2025. №1. С.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Nakonechny A. The mechanisms of self-regulation in various sectors of the economy: the case of the food industry. The International Scientific-Practical Conference «*Theory and practice of public administration*» (Edition XXVII) dedicated to the 30 th anniversary of the national system of training, professional development and scientific research in the field of public administration. Moldova. May 19, 2023.

2. Наконечний А. Саморегулювання в реалізації продовольчої політики держави. *Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах воєнного стану та відновлення України* : матеріали Всеукраїнської наук.наук.- практ. конф. За міжнар. участю. 18 травня 2023 р. Одеса : Одеська політехніка. 2023. 613 с. С. 307-310.

3. Nakonechny A. State regulation of quality and safety indicators of meat and dairy products. *Сучасний менеджмент : моделі, стратегії, технології* : матеріали XXIV Всеукр. щоріч. студент. наук.-практ. конф. за міжнарод. участю. 27 квіт. 2023 р. Одеса : Одеська політехніка. 2023. 235 с. С.219-221.

4. Наконечний А., Бондаренко М. Розвиток засад співрегулювання м'ясної галузі. *Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів та відновлення України* : матеріали Міжнар. наук.наук.-практ. конф. 17 травня 2024 р. Одеса : Одеська політехніка. 2024. 657 с. С. 300-303. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/studolympconf/mizh_nauk_prak_ko_nf_17.05.2024.pd

ABSTRACT

Nakonechnyy A. A. Public administration of the meat sector of the agrifood complex of Ukraine. Manuscript-based qualification research paper.

The thesis for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty number 281 «Public Management and Administration». Odesa Polytechnic National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2026.

The dissertation substantiates the theoretical, methodological, and applied foundations of public administration in the meat production sector of Ukraine's food complex under the conditions of national food policy transformation, war-related crisis challenges, economic instability, and the need to adapt to European food safety standards. The object of the study is the public administration system within the meat sector as a component of the national food complex. The subject of the research

includes institutional, organizational, legal, economic, and digital mechanisms of public governance in the production, processing, storage, transportation, marketing, and consumption of meat products in Ukraine.

The current state of the meat and meat processing industry is analyzed, revealing a deep structural crisis: a critical decline in livestock numbers, reduced domestic production, uneven support across the sector, and infrastructure losses due to hostilities. It is determined that the sector is strategic for ensuring food security but remains outside a systematic public policy framework. A key conclusion is the existence of an imbalance between public and private interests in the meat sector, necessitating a review of regulatory approaches.

The study identifies the main factors shaping public policy in the meat industry: geopolitical risks, global price fluctuations, food safety requirements, sustainable development needs, and structural imbalance in the agricultural sector. Particular attention is paid to the legal and institutional environment of public administration in the sector, which proves to be fragmented, sectorally disjointed, and misaligned with European governance models.

The research examines the system of public administration actors—from the Cabinet of Ministers, sectoral ministries and agencies, to local authorities. It demonstrates that the governance model is not integrated, with overlapping mandates and a lack of strategic planning. Special emphasis is placed on the role of sectoral self-regulation, which, under decentralization, remains underutilized for supporting the sector. The study argues that self-regulation is a promising form of participatory governance. International experience with self-regulatory organizations (SROs) in France, the Netherlands, Poland, and Germany is analyzed. The author proposes a national model of SRO development as a partnership-based governance mechanism capable of enhancing transparency, reducing the state's regulatory burden, and increasing business accountability.

The dissertation assesses the effectiveness of financial and economic instruments of state support for the meat industry, including budgetary programs, tax incentives, state procurement, and interventions. It identifies insufficient support

volumes, weak linkage to performance indicators, and unequal access to state resources. The study also explores the state of digitalization in public administration of the meat sector. Existing digital services in the agri-food sphere (State Agrarian Register, e-livestock systems) are reviewed and found to be fragmented and lacking integration into a coherent digital ecosystem.

The key scientific result of the dissertation is the justification of an integrated model of public administration for the meat production sector, which includes:

- adoption of a special Law of Ukraine “On Meat and Meat Products”;
- introduction of accredited and delegated self-regulatory organizations (SROs);
- a combination of legal regulation, financial-economic incentives, and digital tools;
- transition to a partnership model of “state – business – community – consumer”;
- implementation of an indicator-based system for policy impact assessment and monitoring.

The practical significance of the results lies in their potential use by public authorities, industry associations, and local communities for shaping an effective food policy.

Keywords: national food complex, public food policy, state food security, public governance of livestock farming, public administration of the meat sector, agro-industrial development.

LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE TOPICS OF THE DISSERTATION

Papers in which the main scientific results of the dissertation are published

1. Kolisnichenko N.M., Nakonechnyy A.A. Servisno-oriyentovana arkhitektura e-uryaduvannya: kharakterystyky anhlo-amerykans'koyi modeli ta

osoblyvosti yiyi realizatsiyi v Ukraini. Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya. Dnipro: DRIDU pry Prezydentovi Ukrainy. № 4(47). 2020. S.39-48. URL: <http://grani-print.dp.ua/index.php/dridu/article/view/446/362>

2. Nakonechnyy A., Bondarenko M., Samorehulyuvannya v realizatsiyi prodovol'choyi polityky derzhavy. Teoretychni ta prykladni pytannya derzhavotvorenniya: : elektron. nauk. fakh. vyd. Vyp. 29. Odesa: Asots. dosl. derzh. upr.; Odes. in-t sots. tekhnol., 2023. S. 152-154. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb292023289485>

3. Nakonechnyy A., Bondarenko M. Rozvytok zasad spivrehulyuvannya m"yasnoyi haluzi. Teoretychni ta prykladni pytannya derzhavotvorenniya: : elektron. nauk. fakh. vyd. Vyp. 31. Odesa: Asots. dosl. derzh. upr.; Odes. in-t sots. tekhnol., 2024. S. 180-183. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb312024307452>

4. Nakonechnyy A. Klasteryzatsiya yak napryamok derzhavnoyi polityky rozvytku m"yasoproduktovoho sektoru prodovol'choyi bezpeky. Teoretychni ta prykladni pytannya derzhavotvorenniya: elektron. nauk. fakh. vyd. Vyp. 32. Odesa: Asots. dosl. derzh. upr.; Odes. in-t sots. tekhnol., 2024. S. 51-67 <https://doi.org/10.35432/tisb322024319446>

5. Nakonechnyy A. Rehulyuvannya standartiv yakosti m"yaso-molochnoyi produktsiyi v Yevropeys'komu soyuzi. Teoretychni ta prykladni pytannya derzhavotvorenniya: elektron. nauk. fakh. vyd. Vyp. 33. Odesa: Asots. dosl. derzh. upr.; Odes. in-t sots. tekhnol., 2025. S

6. Kolisnichenko N., Nakonechnyy A. Problema publichnoho ta pryvatnoho interesu u haluzevykh politykakh (na prykladi m"yasnoho sektoru prodovol'choho kompleksu Ukrainy). 2025. №1. S

Papers certifying the approbation of the dissertation materials

1. Nakonechnyy A. The mechanisms of self-regulation in various sectors of the economy: the case of the food industry. The International Scientific-Practical Conference «*Theory and practice of public administration*» (Edition XXVII)

dedicated to the 30 th anniversary of the national system of training, professional development and scientific research in the field of public administration. Moldova. May 19, 2023.

2. Nakonechnyy A. Camorehulyuvannya v realizatsiyi prodovol'choyi polityky derzhavy. Zabezpechennya stiykosti systemy publichnoyi vlady ta upravlinnya v umovakh voyennoho stanu ta vidnovlennya Ukrayiny : materialy Vseukrayins'koyi nauk.nauk.- prakt. konf. Za mizhnar. uchastyu. 18 travnya 2023 r. Odesa : Odes'ka politekhnika. 2023. 613 s. S. 307-310.

3. Nakonechnyy A. State regulation of quality and safety indicators of meat and dairy products. Suchasnyy menedzhment : modeli, stratehiyi, tekhnolohiyi : materialy XXIV Vseukr. shchorich. student. nauk.-prakt. konf. za mizhnarod. uchastyu. 27 kvit. 2023 r. Odesa : Odes'ka politekhnika. 2023. 235 s. S.219-221.

4. Nakonechnyy A., Bondarenko M. Rozvytok zasad spivrehulyuvannya m"yasnoyi haluzi. Zabezpechennya stiykosti systemy publichnoyi vlady ta upravlinnya v umovakh spetsial'nykh administratyvno-pravovykh rezhymiv ta vidnovlennya Ukrayiny : materialy Mizhnar. nauk.nauk.-prakt. konf. 17 travnya 2024 r. Odesa : Odes'ka politekhnika. 2024. 657 s. S. 300-303. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/studolympconf/mizh_nauk_prak_konf_17.05.2024.pdf

ЗМІСТ

ВСТУП	13
РОЗДІЛ 1. М'ЯСОПРОДУКТОВА ГАЛУЗЬ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ	23
1.1. М'ясопродуктова галузь продовольчого комплексу України в умовах політико-економічних трансформацій	23
1.2. Засади публічного управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу	60
1.3 Чинники формування публічної політики України щодо м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу	93
Висновки до розділу	141
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ М'ЯСОПРОДУКТОВОЮ ГАЛУЗЗЮ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	143
2.1. Інституції формування публічної політики щодо виробництва, переробки, зберігання, транспортування та реалізації м'яса та м'ясних продуктів	143
2.2. Суб'єкти реалізації державної політики та контролю щодо розвитку м'ясопродуктового сектору продовольчого комплексу ..	162
2.3. Розвиток саморегулювання в сфері виробництва та переробки м'яса	177
Висновки до розділу	192
РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ М'ЯСОПРОДУКТОВОЇ ГАЛУЗІ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	195
3.1. Фінансово-економічні інструменти публічного управління виробництвом м'ясної продукції	195

3.2. Підвищення ефективності організаційних механізмів та інструментів розвитку м'ясопродуктової галузі	221
3.3 Вдосконалення правових засад регулювання та публічного управління м'ясопродуктовим сектором продовольчого комплексу	244
Висновки до розділу	262
ВИСНОВКИ	264
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	271
ДОДАТКИ	296

ВСТУП

Актуальність дослідження. Складовим елементом національної безпеки держави є продовольча безпека, що виступає не тільки соціально-економічною, але й проблемою публічного управління, адже впливає на добробут та рівень життя населення, а від так на стабільність держави. Зазначене вимагає від держави ефективного врядування у сфері продовольчої безпеки, що має забезпечити доступність, якість, безпеку і різноманітність харчових продуктів для всіх громадян.

Як зазначається у Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 р. за даними Глобального індексу продовольчої безпеки, Україна перебуває на останньому місці за станом національного забезпечення продовольчої безпеки серед країн Європи та 71-му місці у світі. За показником «Доступність продуктів харчування» Україна перебуває на 93-му місці у світі та на останньому місці серед країн Європи [189].

Публічне управління у сфері продовольчої безпеки спрямоване на усунення проблем, що пов'язані з недостатнім рівнем законодавчого, організаційного, фінансового, технологічного, інфраструктурного, наукового, освітнього, кадрового, інформаційного та контрольно-наглядового супроводу продовольчої безпеки. Також акцент робиться на подоланні низької ефективності продовольчих систем, їх обмеженої доступності, нестабільності, недостатньої адаптивності, а також проблем з якістю, збалансованістю і безпекою. Публічне управління у цій сфері передбачає комплексний підхід, що об'єднує різні рівні управління, галузі, учасників і інструменти. Усі ці елементи разом впливають на продовольчу систему та її кінцеві результати.

Виробництво і переробка м'яса відіграють важливу роль у реалізації державної політики в галузі забезпечення продовольчої безпеки держави. Основними складовими м'ясопродуктового комплексу є виробництво продукції свинарства, скотарства та птиці. Розвиток м'ясопродуктового сегменту продуктової безпеки відображає характер відтворювального процесу

в усьому агропромисловому комплексі, оскільки виробництво м'яса та м'ясопродуктів забезпечується рядом галузей сільського господарства і промисловості країни.

Організаційні та економічні перетворення в країні у зв'язку із європейськими прагненнями значним чином вплинули на стан м'ясопродуктового комплексу, зумовили значні зміни в структурі ринку м'яса. Пандемія COVID-19 та широкомасштабне вторгнення Російської Федерації суттєво вплинула на економічну ситуацію багатьох складових м'ясопродуктового комплексу. Це стосується, зокрема такого:

- часткове або повне пошкодження об'єктів інфраструктури підприємств м'ясопродуктового комплексу;

- скорочення обсягів вироблення м'яса та виготовлення м'ясних продуктів;

- руйнування усталених логістичних ланцюгів;

- відсутність державних програм, спрямованих на відновлення зруйнованих виробництв, адаптацію м'ясопродуктового комплексу до європейських стандартів;

- недосконалість заходів податкового та митного стимулювання;

- відсутність діючої системи державних резервів, зокрема щодо м'ясної продукції;

- нестача фахівців м'ясопродуктового комплексу у зв'язку із мобілізацією.

Розвиток м'ясопродуктового комплексу стикається з ризиками, які пов'язані із недоліками національної транспортної і торговельної інфраструктури, а також обмеженими можливостями організацій дослідницької та інноваційної інфраструктури. Окрім цього, проблемою є недостатня кількість спеціалізованих об'єктів для зберігання продукції, зокрема охолоджувального устаткування.

Проблематиці продовольчого забезпечення та продовольчої безпеці в присвячена достатня кількість вітчизняних досліджень – роботи Миколи

Бабича [7], Лариси Гасухи [26], Христини Григор'євої [37], Вікторії Залізнюк [61], Сергія Іванова [71], Оксани Кардаш [72], Нателі Кордзая [88], Валентини Малигіної [104], Ірини Маркіної та Олени Вараскіної [107], Ярослава Пущака [202] тощо. Державна продовольча політика досліджувалася в роботах Віталія Барвиненка [8], Вікторії Залізнюк [62], Максима Кажуха [81], Сергія Майстро [103], Олександра Шевченка [241]. Представлені у наробку вітчизняної науки дослідження присвячені адміністративно-правовому регулюванню тваринництва та м'ясної галузі – праці Василя Збарського [65], Людмили Солдатенко [218] та Віталія Уркевича [232]. Економічні аспекти державної політики у сфері тваринництва й м'ясопродуктового комплексу України вивчали Андрій Галайко [24], Ірина Гурська та Галина Христенко [41], Марина Заходим [64], Ірина Кирилюк [73], Олександр Лаврук [91], Ганна Лисенко [97], Інна Лозинська [98], Івана Парубчака та Надії Радух [125], Галина Рябуха [209], Олег Супрун [222], Леся Сус [223], Юрій Сус [224]. Окремі аспекти публічного управління та адміністрування м'ясної галузі аналізували Світлана Ковальова [78], Олександр Лаврук [90; 92; 93; 94], Іван Лопушинський [100;101], Іван Парубчак та Галина Гринишин [124].

Але у цілому треба зазначити, що у науці публічного управління залишається невивченими питання теоретико-методологічного та прикладного характеру, що пов'язані із розвитком м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України. Зазначене посилює актуальність вибору предмету та напрямів дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалося в межах науково-дослідної теми кафедри соціально-гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка» «Публічне управління соціальним та гуманітарним розвитком України у посткризовому світі» (Реєстраційний №0122U002142), в якому автор в якості виконавця опрацьовував концептуальні та практичні підходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України та розвитку її м'ясопродуктового комплексу.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є концептуальне обґрунтування засад публічного управління і адміністрування м'ясопродуктової галузі в Україні та формування пропозицій щодо впровадження ефективних інструментів державного регулювання відповідно до європейських принципів і вимог сталого розвитку.

Відповідно до зазначеної мети в дисертації поставлені і розв'язані такі наукові завдання:

- визначити особливості м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України як об'єкту публічного управління та адміністрування;
- охарактеризувати особливості публічного інтересу у виробленні, переробці, зберіганні, транспортуванні, реалізації, споживанні м'яса та м'ясної продукції у порівнянні із приватними інтересами;
- розглянути чинники формування публічної політики України щодо м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу;
- дослідити інституційне середовище державного управління м'ясопродуктовою галуззю продовольчого комплексу України;
- визначити можливості секторального саморегулювання в сфері виробництва та переробки м'яса;
- систематизувати фінансово-економічні інструменти публічного управління виробництвом м'ясної продукції;
- оцінити ефективність організаційних механізмів адміністрування програм розвитку м'ясопродуктової галузі та розвиток цифрових сервісів;
- розробити модель державного регулювання та публічного управління м'ясопродуктовим сектором продовольчого комплексу.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що ефективність публічного управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі залежить від узгодженості правового регулювання, запровадження інструментів саморегулювання, цифровізації управлінських процесів та стратегічної взаємодії між державою і професійною спільнотою. Якщо так, то формування комплексної моделі публічного управління, що поєднує нормативно-правові,

організаційно-інституційні та інформаційно-цифрові інструменти, дозволить забезпечити прозорість, підзвітність, підвищити якість продукції, знизити рівень тінізації та інтегрувати українську м'ясну галузь у європейський простір.

Об'єкт дослідження – продовольча політика держави та механізми забезпечення продовольчої безпеки України в умовах їх трансформації.

Предмет дослідження – публічно-управлінські відносини, що виникають між органами публічної влади, суб'єктами м'ясопродуктової галузі, громадськими об'єднаннями та іншими стейкхолдерами в процесі формування, реалізації та удосконалення державної політики розвитку м'ясопродуктової галузі.

Методологія дослідження. Дослідження публічного управління та адміністрування м'ясопродуктовою галуззю продовольчого комплексу України відбувалося на засадах комплексного міждисциплінарного підходу, що є притаманним науковій галузі «Публічне управління та адміністрування». Дисертація ґрунтувалася на засадах:

системного підходу, що дозволяє розглядати м'ясопродуктову галузь як підсистему продовольчої політики держави з багаторівневою управлінською структурою, інституційними взаємозв'язками та нормативним забезпеченням;

інституційного підходу, який дав змогу проаналізувати вплив формальних (законодавчих, адміністративних) та неформальних (саморегулювання, професійні об'єднання) інститутів на процеси публічного управління в аграрному секторі;

функціонального підходу, який забезпечив дослідження управлінських функцій (планування, організації, координації, контролю) у сфері формування політик, реалізації регуляторних механізмів та надання публічних послуг у м'ясній галузі;

програмно-цільового підходу, що дозволив оцінити дієвість державної підтримки та спеціальних програм розвитку м'ясного тваринництва, а також ефективність використання бюджетних і регуляторних інструментів;

правового підходу, який був застосований для аналізу чинного законодавства та розробки концептуальних положень нового закону про м'ясо та м'ясну продукцію;

економічного підходу, який дав змогу дослідити ефективність застосування фінансово-бюджетних, податкових та цінових інструментів державної політики у м'ясопродуктивній галузі, а також оцінити взаємозв'язок між формами публічного впливу й результативністю виробництва, інвестиційною привабливістю та рівнем продовольчої безпеки;

ситуативного підходу, який було використано для врахування змін у зовнішньому середовищі (збройна агресія, дестабілізація ринків, логістичні порушення, цінові коливання) та для аналізу ефективності управлінських рішень у конкретних обставинах розвитку галузі.

На основі визначених підходів в дисертації використовувалися ряд наукових методів, у тому числі:

- метод аналізу та синтезу застосовувався для теоретичного осмислення сутності публічного управління в м'ясопродовольчому секторі, структурування законодавчої бази, систематизації інструментів регулювання м'ясопродуктивної галузі.

- системно-структурний метод дав змогу виявити функціональні взаємозв'язки між державними та недержавними інституціями у процесі публічного управління;

- функціональний аналіз використано для дослідження організаційно-управлінських механізмів, оцінки виконання основних управлінських функцій (планування, організація, координація, контроль) у сфері державної політики щодо тваринництва та переробки м'яса;

- інституційний метод дав можливість проаналізувати вплив формальних і неформальних інститутів (законів, процедур, саморегулювних організацій) на ефективність адміністрування в м'ясному секторі;

- правовий метод забезпечив оцінку нормативно-правового поля галузі, виявлення прогалин і суперечностей у регулюванні, обґрунтування необхідності прийняття окремого закону про м'ясо та м'ясні продукти;
- економічні методи аналізу застосовувалися для оцінки впливу фінансово-бюджетних, податкових та цінових механізмів на розвиток галузі, а також результативності дотаційної та інтервенційної політики держави;
- ситуаційне моделювання використовувалося для аналізу кризових та непередбачуваних умов (воєнні дії, збої ланцюгів поставок, експортні обмеження) і вироблення адаптивних управлінських рішень;
- порівняльний метод дозволив вивчити досвід зарубіжних країн щодо публічного управління м'ясної продукції, зокрема ролі саморегулювних організацій;
- монографічний метод використаний для поглибленого вивчення наукових праць, аналітичних звітів, концепцій розвитку продовольчої політики;
- контент-аналіз застосований до програмних документів, стратегій, звітів державних органів, а також публікацій громадських асоціацій, що діють у сфері м'ясного виробництва.
- емпіричні методи (аналіз статистики, опрацювання відкритих даних, SWOT-аналіз, оцінка ризиків) дозволили виявити практичні тенденції, проблемні зони, структурні дисбаланси в управлінні галуззю.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що в дисертаційній роботі здійснено комплексне дослідження м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України як цілісного об'єкту публічного управління в умовах політико-економічної трансформації держави. У результаті проведеного дослідження отримано нові наукові й практичні результати:

вперше

серед захищених в Україні дисертацій зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» запропоновано модель публічного управління

м'ясопродуктовою галуззю як вертикально інтегрованої підсистеми продовольчої політики держави, що охоплює виробництво, переробку, зберігання, реалізацію та споживання м'яса і м'ясних продуктів;

здійснено концептуалізацію інституту саморегулювання як елементу інституційного середовища публічного управління в сфері м'ясного виробництва і переробки.

удосконалено

визначення фінансово-економічних інструментів публічного управління м'ясопродуктовою галуззю, зокрема у частині податкового стимулювання, бюджетної підтримки та механізмів ризик-менеджменту;

підхід до оцінки ефективності державних програм розвитку тваринництва та м'ясної галузі з урахуванням стратегічної взаємодії між владою, бізнесом і споживачами.

набули подальшого розвитку

визначення публічних інтересів в агропродовольчому комплексі у контексті врівноваження між державними цілями продовольчої безпеки та приватними комерційними інтересами суб'єктів м'ясної галузі;

методологічні засади формування публічної політики в аграрному секторі на основі ситуативного аналізу, урахування кризових чинників (збройна агресія, логістичні збої, демографічні ризики).

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в розробленні й обґрунтуванні інструментів, механізмів та управлінських моделей, які можуть бути використані у діяльності органів публічної влади, інституцій агропродовольчої політики, а також недержавних акторів у сфері м'ясопродуктового виробництва. Зокрема запропонована модель публічного управління м'ясопродуктовою галуззю може бути використана для формування державних і регіональних стратегій продовольчої безпеки. Оцінка ризиків, вразливостей та «вузьких місць» в управлінні м'ясопродуктовим сектором може бути використана при плануванні антикризових заходів, моніторингу і стратегічному прогнозуванні продовольчої безпеки. Матеріали

дисертації можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти при підготовці фахівців з публічного управління, аграрної економіки, продовольчої політики, а також при розробці освітніх програм і курсів із секторального саморегулювання.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження в практику діяльності органів публічної влади та громадських організацій підтверджено: Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України (довідка про впровадження від 23.03.2026), Національною асоціацією виробників м'яса та м'ясних продуктів «УКРМ'ЯСО» (довідка про впровадження від 20.03.2026), Центром підвищення кваліфікації кадрів Національного університету «Одеська політехніка» (довідка про впровадження від 12.12.2025).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана автором самостійно, всі наукові результати та науково-практичні рекомендації отримані на базі особистих досліджень, у т.ч. у складі тимчасових творчих колективів ad hoc. В опублікованих разом із М. Бондаренком двох статтях щодо розвитку засад саморегулювання у м'ясній галузі та продовольчому комплексі, автором дисертації визначені особливості запровадження саморегулювання у м'ясній галузі, й той час як співавтор визначив теоретичні засади секторального саморегулювання. В опублікованій разом із Наталією Колісніченко статті щодо публічних інтересів у м'ясопродуктовій галузі, автором дисертації адаптована визначена співавтором модель відокремлення публічних та приватних інтересів у галузевих політиках щодо м'ясної галузі. В іншій статті разом із Наталією Колісніченко статті щодо е-урядування, автором дисертації зробив апробацію можливостей інструментів е-тваринництва та е-забій.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію виконано на кафедрі соціально-гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка» та обговорено на публічній презентації серед фахівців Навчально-наукового інституту публічної служби та управління. Основні положення

дослідження висвітлено в доповідях на науково-практичних конференціях і семінарах, а саме:

Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах воєнного стану та відновлення України» (Одеса, 18 травня 2023);

XXVII міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика публічного управління» (Кишинів, 19 травня 2023 р.);

XXIV Всеукраїнської щорічної студентської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Сучасний менеджмент: моделі, стратегії, технології» (Одеса, 27 квітня 2023 р.);

Міжнародній науково-практичній конференції «Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів та відновлення України» (Одеса, 17 травня 2024 р.).

Матеріали дисертації були також апробовані на методологічному семінарі кафедри соціально-гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка» 05 червня 2025 року.

Публікації. За темою дослідження опубліковано 10 наукових праць, у тому числі 6 статей – у наукових фахових виданнях України, 4 – у матеріалах науково-комунікативних заходів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи становить 303 сторінок, з яких 257 сторінки основного тексту. У роботі наведено 31 рисунок та 46 таблиць, 4 додатки. Список використаних джерел та літератури містить 257 найменувань.

РОЗДІЛ 1

М'ЯСОПРОДУКТОВА ГАЛУЗЬ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

В розділі розглядається м'ясопродуктовий сектор агропродовольчого комплексу України як об'єкт публічного управління та адміністрування. Визначено структуру м'ясопродуктового підкомплексу, що включає виробництво, переробку, зберігання, дистрибуцію та споживання м'ясної продукції. Проаналізований стан та тенденції розвитку кожного з елементів м'ясопродуктового підкомплексу. Визначене коло публічних інтересів щодо м'ясопродуктового сектору та їх відмінність від приватних інтересів у цій сфері. Ідентифіковані проблеми, що вимагають урядового втручання у сфері виробництва, переробку, зберігання, дистрибуцію та споживання м'ясної продукції. З'ясовані основні альтернативи публічної політики, а також коло зацікавлених осіб щодо вироблення публічної політики у кожному з елементів м'ясопродуктового підкомплексу.

1.1. М'ясопродуктова галузь продовольчого комплексу України в умовах політико-економічних трансформацій

На початку визначимо основні категорії, що будуть використовуватися нами при подальшому дослідженні. Відповідно до діючих нормативних актів м'ясо – всі їстівні частини тварини [177]. М'ясні продукти (м'ясопродукти) – продукти, отримані в результаті технологічної обробки м'яса шляхом варіння, сушіння, соління, просолювання, коптіння тощо [160]. М'ясопереробне підприємство – суб'єкт господарювання будь-якої форми власності, що здійснює переробку м'яса та інших продуктів забою, виробництво, зберігання та реалізацію м'ясних продуктів відповідно до чинних нормативно-правових

актів [160]. Тваринництво означає виробництво домашніх або одомашнених наземних тварин [206].

М'ясо відіграє важливу роль у житті людини та має суттєвий вплив на розвиток суспільства загалом. Його споживання пов'язане не лише з фізіологічними потребами організму, а й із соціально-економічними та культурними аспектами.

М'ясо є джерелом повноцінного білка, що містить усі необхідні амінокислоти для життєдіяльності людини. Воно також багате на вітаміни групи В (В1, В2, В6, В12), залізо, цинк, фосфор та інші мікроелементи, які сприяють нормальному функціонуванню організму. Особливо важливим є гемове залізо, що легко засвоюється та необхідне для профілактики анемії. За сучасною науковою оцінкою, м'ясо – це функціональний продукт харчування, що забезпечує «здорове харчування» і працездатність людей. Споживання м'яса відіграє ключову роль у рості та розвитку людини, особливо в дитячому віці. Воно сприяє зміцненню м'язів, підтримці імунної системи та забезпеченню енергією. Достатня кількість білків і жирів у раціоні сприяє правильному функціонуванню мозку, що є критично важливим для когнітивного розвитку.

Протягом історії м'ясо та обсяги його споживання завжди було важливим ресурсом, що впливав на соціальний статус людини і розвиток суспільства. Розведення худоби сприяло появі осілого способу життя, розвитку землеробства і ремесел. Сучасне м'ясне виробництво є важливою галуззю економіки, забезпечуючи робочі місця та сприяючи економічному розвитку регіонів. Також м'ясо відіграє важливу роль у культурі та традиціях різних народів. Багато святкових страв містять м'ясо, а деякі релігійні обряди передбачають його споживання або, навпаки, обмеження. Від м'ясних страв залежать гастрономічні традиції, які передаються з покоління в покоління.

Попри важливість м'яса в житті людини, сучасне м'ясне виробництво має значний вплив на екологію. Вирощування худоби супроводжується високими викидами парникових газів, вирубкою лісів під пасовища та

значним споживанням води. Це останнім часом стимулює розвиток альтернативних джерел білка, таких як рослинні аналоги м'яса та штучно вирощене м'ясо.

На погляд *Валентина Аранчій* та інших м'ясопродуктовий підкомплекс є частиною аграрнопродовольчого комплексу и представляє інтегровану систему «технологічно й економічно взаємозв'язаних галузей і підгалузей тваринництва, м'ясної промисловості, польового кормовиробництва, комбікормової та мікробіологічної промисловості, підприємств переробної промисловості, машинобудування для вказаних галузей, торгівлі і громадського харчування, а також інших галузей і підприємств АПК та виробничої інфраструктури, об'єднаних загальним завданням – виробництвом і реалізацією м'яса та м'ясопродуктів із метою задоволення потреб держави в цих продуктах» [3, с. 48]. У даному визначенні спостерігається уявлення, що м'ясопродуктовий сектор це інтегрована, як горизонтально, так і вертикально, система, яка включає у себе галузі кормовиробництва, сільськогосподарські підприємства, підприємства з вирощування тварин, перероблювання м'яса та подальшого його розподілу. Завданням даного підкомплексу є задоволення потреб населення у м'ясі та м'ясопродуктах для забезпечення продовольчої безпеки держави.

М'ясопродуктовий сектор (підкомплекс) агропродовольчого комплексу України за уявленнями *Віталія Грицика* включає до себе різноманітні підприємства і організації, у т.ч.: (рис. 1.1.)

Рис. 1.1. Структура м'ясопродуктового підкомплексу України

Джерело: [38]

Отже, до складу м'ясопродуктового підкомплексу входять групи галузей економіки, які виконують три основні функції:

- 1) виробництво сільськогосподарської сировини, його перероблення і реалізація м'яса і м'ясних продуктів кінцевому споживачеві;
- 2) галузі, що забезпечують сільське господарство, м'ясну промисловість і торгівлю засобами виробництва;
- 3) види діяльності з надання послуг основному виробництву (виробнича інфраструктура).

Рис. 1.2. Продукція тваринництва

Джерело: [74, с. 25]

На наш погляд, галузі тваринництва, м'ясної промисловості та торгівлі безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції і являють собою послідовні ланки (етапи) єдиного і повного зв'язку. У цьому сенсі вони є основними, а також «чистими», тобто використовують результати виробництва всередині м'ясопродуктового підкомплексу, що обумовлює характер міжгалузевих зв'язків і вплив на них елементів публічного управління. Саме тому у нашому дослідженні ми розглядаємо м'ясопродуктовий сектор (підкомплекс) лише у першому аспекті, що включає наступні елементи:

- виробництво м'яса;
- переробка м'яса;
- зберігання та постачання м'яса та м'ясних продуктів;
- реалізація м'яса та м'ясних продуктів;
- споживання м'яса та м'ясних продуктів.

При цьому слід зазначити, що виробництво м'яса є частиною сільськогосподарської галузі, що постачає сировину, переробка м'яса є складовою харчової промисловості, зберігання та постачання м'яса та м'ясних продуктів належить до логістичної інфраструктури, яка може бути як частиною харчової промисловості, так й ритейла; реалізація м'яса та м'ясних продуктів належить до торгівлі (оптової та роздрібної); споживання м'яса та м'ясних продуктів належить до сфери громадського харчування або до домашнього споживання, що є частиною кінцевого споживчого ринку.

М'ясопродуктова галузь – одна з найважливіших продуктових вертикалей у виробництві та переробці продукції тваринництва, головне функціональне призначення якої полягає в забезпеченні потреб населення в м'ясі/м'ясопродуктах. Галузь є досить складною виробничо-організаційною структурою, між складовими елементами якої існує тісна взаємозалежність: не можна збільшити споживання м'яса та м'ясопродуктів до раціонального рівня без наявності високопродуктивних м'ясних порід, їх повноцінної годівлі, доведення поголів'я до високовагових кондицій при знятті з відгодівлі та забезпечення повної переробки живої ваги, а також добре організованої оптової та роздрібної торгівлі.

М'ясопродуктовий сектор необхідно характеризувати не з позиції якогось окремого аспекту, а комплексно, він має галузево-видову структуру й характеризується територіальним, товарним, відтворювальним, економічним та просторовим аспектами.

У нашій роботі ми намагаємося комплексно розв'язати проблематику м'ясопродуктового сектору на етапах виробництва, переробки, зберігання, дистрибуції, споживання м'яса як чинника публічної політики. Перш за все охарактеризуємо стан виробництва м'яса, що є складовою аграрного сектору економіки.

М'ясовиробництво в Україні включає до себе наступні підгалузі та види продукції:

Скотарство (розведення великої рогатої худоби)

- яловичина – м'ясо корів, биків та волів;
- телятина – м'ясо молодих телят, зазвичай віком до 6 місяців.

Свинарство

- свинина.

Вівчарство та козівництво

- баранина – м'ясо дорослих вівець;
- ягнятина – м'ясо молодих ягнят, цінується за ніжну текстуру;
- козлятина – менш поширене, але зустрічається в деяких

регіонах.

Птахівництво

- курятина;
- індичатина та м'ясо цесарок;
- качатина та гусятина;
- перепелине м'ясо.

Кролівництво

- м'ясо кролів.

Конярство

- конина.

У м'ясних цілях в Україні також зустрічається розведення голубів та страусів, як певної екзотики. Також на споживчому ринку України зустрічається дичина (мисливське м'ясо) – оленина (м'ясо диких чи фермерських оленів), кабанина, зайчатина, фазани, дикі качки та гуски. В якості імпортного м'яса для цілей переробки зустрічається кенгурятина.

На наш погляд, основними показниками виробництва м'яса в контексті публічного управління та адміністрування є:

виробничі показники:

- поголів'я сільськогосподарських тварин за видами, у т.ч. у динаміці та регіонами;
- обсяги виробництва м'яса за видами, у т.ч. у динаміці та регіонами.

економічні показники:

- прибутковість виробництва (рентабельність, маржинальний дохід);
- ціна реалізації (відпускні ціни на різні види м'яса);
- експортно-імпортний баланс (зовнішньоекономічна діяльність);
- державні субсидії та підтримка (програми підтримки агровиробників).

соціальні показники

- рівень зайнятості у м'ясній галузі (кількість працівників у секторі, середня заробітна плата).
- соціальний вплив на сільські території (частка виробництва у ВВП регіонів, розвиток фермерства).
- доступність м'яса для населення (ціни на внутрішньому ринку, рівень продовольчої безпеки).

технологічні показники:

- якість м'яса (вміст білка, жиру, вологи, мікробіологічні показники);
- методи вирощування тварин (інтенсивне, екологічне, органічне);
- технології забою та обробки (автоматизовані чи ручні процеси);
- умови утримання тварин (вільний випас, кліткове утримання тощо).

екологічні та санітарні показники:

- екологічний вплив виробництва (викиди CO₂, використання води, відходи);
- біологічна безпека (ризик поширення хвороб, контроль ветеринарних заходів);
- наявність антибіотиків та гормонів у м'ясі.

В Україні у цілому сприятливі природно-кліматичні фактори для виробництва м'яса. За даними Державної служби статистики України обсяги

виробництва м'яса в Україні за період з 1991 по 2022 роки зазнали значних змін, відображаючи як економічні трансформації, так і вплив зовнішніх факторів.

Таблиця 1.1.

Кількість сільськогосподарських тварин, 1990-2024 рр.

	Кількість сільськогосподарських тварин, тис. голів				
	велика рогата худоба		свині	вівці та кози	птиця, млн. голів
	усього	у т. ч. корови			
1990	25194,8	8527,6	19946,7	9003,1	255,1
1991	24623,4	8378,2	19426,9	8418,7	246,1
1992	23727,6	8262,6	17838,7	7829,1	243,1
1993	22456,8	8057,2	16174,9	7236,6	214,6
1994	21607,3	8077,7	15298,0	6862,6	190,5
1995	19624,3	7818,3	13945,5	5574,5	164,9
1996	17557,3	7531,3	13144,4	4098,6	149,7
1997	15313,2	6971,9	11235,6	3047,1	129,4
1998	12758,5	6264,8	9478,7	2361,8	123,3
1999	11721,6	5840,8	10083,4	2026,0	129,5
2000	10626,5	5431,0	10072,9	1884,7	126,1
2001	9423,7	4958,3	7652,3	1875,0	123,7
2002	9421,1	4918,1	8369,5	1965,0	136,8
2003	9108,4	4715,6	9203,7	1984,4	147,4
2004	7712,1	4283,5	7321,5	1858,8	142,4
2005	6902,9	3926,0	6466,1	1754,5	152,8
2006	6514,1	3635,1	7052,8	1629,5	162,0
2007	6175,4	3346,7	8055,0	1617,2	166,5
2008	5490,9	3095,9	7019,9	1678,6	169,3
2009	5079,0	2856,3	6526,0	1726,9	177,6
2010	4826,7	2736,5	7576,6	1832,5	191,4
2011	4494,4	2631,2	7960,4	1731,7	203,8
2012	4425,8	2582,2	7373,2	1739,4	200,8
2013	4645,9	2554,3	7576,7	1738,2	214,1
2014	4534,0	2508,8	7922,2	1735,2	230,3
2015	3884,0	2262,7	7350,7	1371,1	213,3
2016	3750,3	2166,6	7079,0	1325,3	204,0
2017	3682,3	2108,9	6669,1	1314,8	201,7
2018	3530,8	2017,8	6109,9	1309,3	204,8
2019	3332,9	1919,4	6025,3	1268,6	211,7
2020	3092,0	1788,5	5727,4	1204,5	220,5
2021	2874,0	1673,0	5876,2	1140,4	200,7
2022	2644,0	1544,0	5608,8	1094,3	202,2

2023	2307,1	1352,8	4948,3	941,4	180,5
2024	2156,2	1262,9	5094,0	906,3	184,7

Тут і далі з 2015 р. дані наведено без урахування тимчасово окупованих Російською Федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Джерело [225]

Від так динаміка кількості сільськогосподарських тварин у 1990-2024 рр. характеризувалася наступним (табл., 1.1., рис. 1.3.). З 1990 р. спостерігається постійне скорочення чисельності великої рогатої худоби. Якщо у 1990 р. було понад 25 млн голів, то у 2024 році цей показник впав до 2,1 млн голів, тобто на 91%. Кількість свиней також скорочувалася, але менш стрімко – з 19,9 млн у 1990 р. до 5 млн у 2024 р. (скорочення на 74%). Суттєве було зниження поголів'я вівців та коз: з 9 млн у 1990 р. до 906 тис. у 2024 р. (на 90%;). Птиця – єдина категорія, де зберігається відносна стабільність. У 1990 р. було 255 млн голів, у 2020 році – 220 млн, а в 2024 році – 184,7 млн. (загальне скорочення на 8%). За результатами широкомасштабного вторгнення Російської Федерації кількість сільськогосподарських тварин у порівнянні із 2021 р. зменшилася: великої рогатої худоби на 25%, свиней на 13%, вівців на 20%, птиці на 8%.

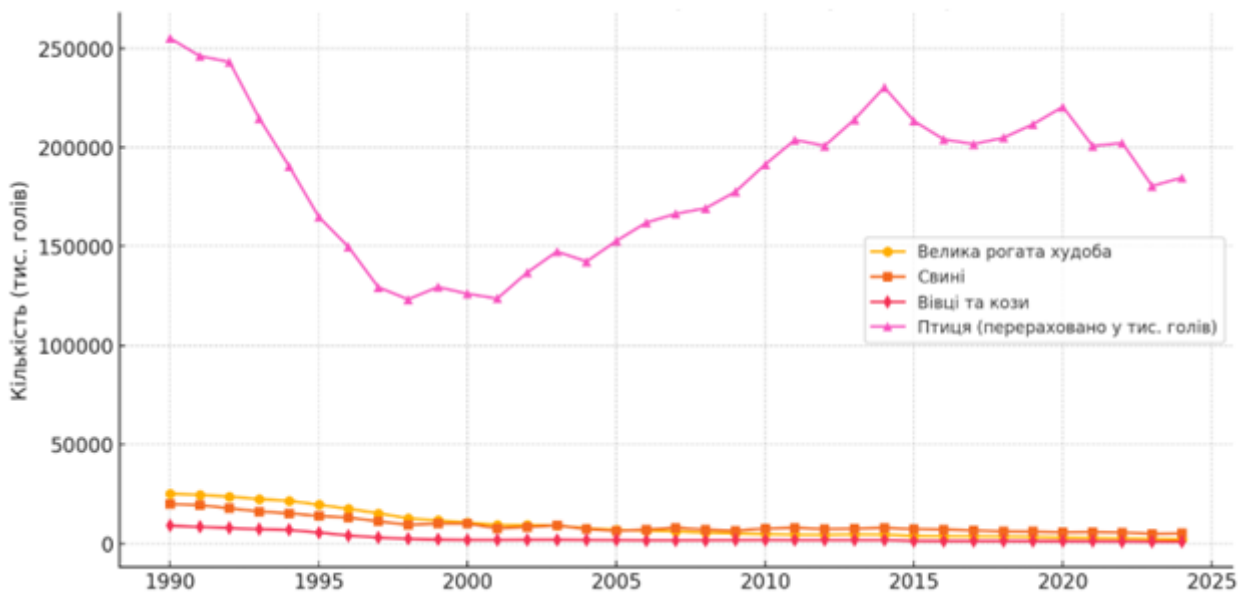

Рис. 1.3. Динаміка кількості сільськогосподарських тварин, 1990-2024 рр.

Складено автором за джерелом [225]

На погляд *Ірини Власенко* та *Тетяни Семко* «основною причиною гальмування розвитку виробництва м'яса в Україні є низька інвестиційна привабливість тваринництва, зокрема м'ясного. Стримують інвестиції у м'ясну галузь такі чинники:

- м'ясне скотарство та свинарство мають найбільші, проти інших галузей, строки окупності;
- менший обсяг виручки на одиницю інвестицій;
- велика фондомісткість, а відтак, найбільше співвідношення вартості використовуваних основних та оборотних засобів і коштів;
- найдовший цикл обертання оборотних коштів і, відповідно, найменша річна кількість їх обертів» [22, с. 23].

Тривале скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин призвело до перерозподілу питомої ваги різних видів сільськогосподарських тварин у загальному обсязі поголів'я. Якщо у 1990 р. лідируючі позиції займала велика рогата худоба, то з сер. 2000-х рр. за кількістю тварин на перше місце вийшло свинарство. Однією з причин зростання свинарства є характерні для свиней скороспілість та багатоплідність, які дають можливість за короткий період отримати від них значно більше м'яса, ніж від інших сільськогосподарських тварин.

У 2022 р. поголів'я сільськогосподарських тварин за категоріями господарств характеризувалася наступними показниками (табл. 1.2., рис. 1.4.)

Таблиця 1.2.

Розподіл поголів'я сільськогосподарських тварин за категоріями господарств

	Господарства усіх категорій	Підприємства	Господарства населення
Велика рогата худоба	2307,1	942,1	1365,0
Свині	4948,3	3144,6	1803,7
Вівці та кози	941,4	140,8	800,6
вівці	518,6	126,6	392,0

кози	422,8	14,2	408,6
Коні	159,1	8,7	150,4
Птиця свійська	180457,6	101819,6	78638,0
у тому числі			
кури та півні	165468,0	99623,2	65844,8
гуси	2980,4	15,8	2964,6
качки	8847,6	265,9	8581,7
індики	1377,6	792,5	585,1
Кролі	3975,5	123,6	3851,9

Джерело [225]

Від так, основним джерелом великої рогатої худоби, вівець, коз, коней, гусей, качок та кролів виступають господарства населення, у той час як у утриманні свиней, курей а індишок переважають сільськогосподарські підприємства.

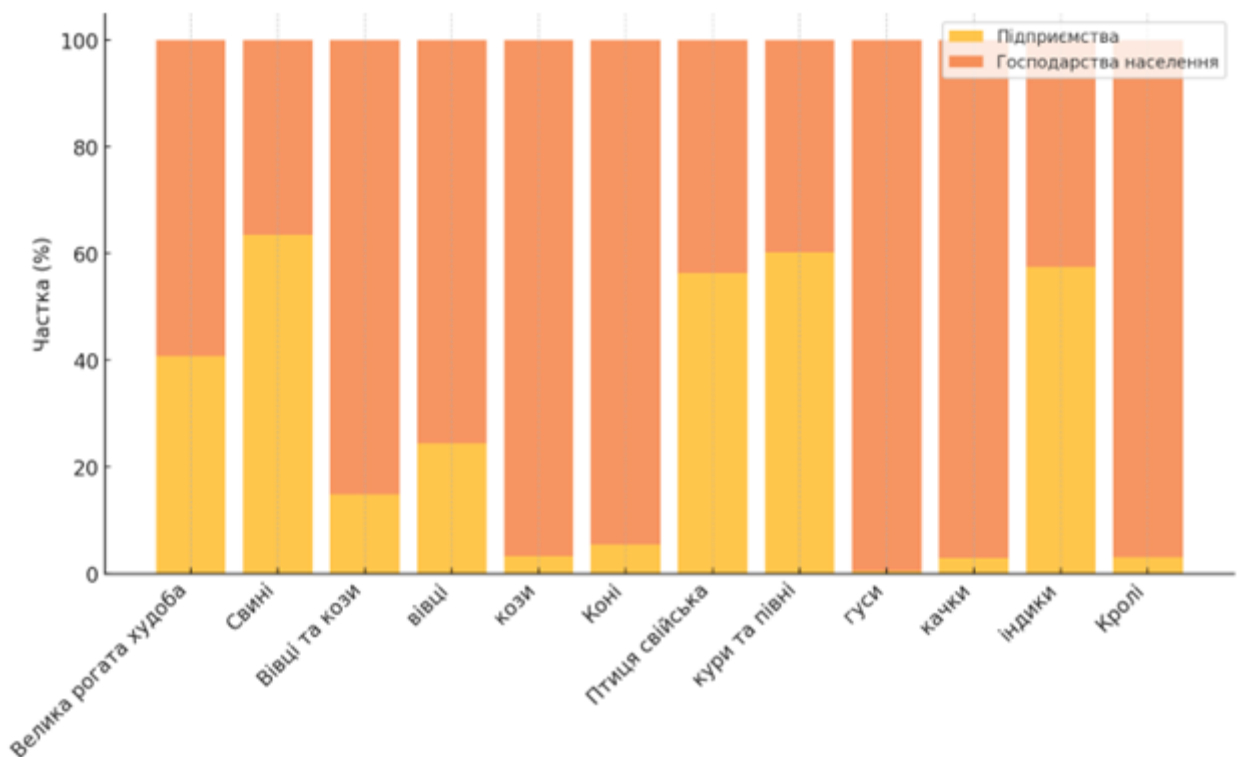

Рис. 1.4. Розподіл поголів'я сільськогосподарських тварин за категоріями господарств

Складено автором за джерелом [225]

У 2022 р. регіони України характеризувалися значними відмінностями щодо кількості сільськогосподарських тварин. Зокрема ВРХ характеризувалася наступними показниками (табл. 1.3, рис. 1.5.).

Таблиця 1.3.

Кількість великої рогатої худоби у 2022 р. за категоріями господарств

	Господарства усіх категорій	Підприємства	Господарства населення
Україна	2307,1	942,1	1365,0
Вінницька	175,3	83,6	91,7
Волинська	100,3	44,6	55,7
Дніпропетровська	81,6	26,4	55,2
Донецька	7,7	к	к
Житомирська	126,5	49,5	77,0
Закарпатська	109,2	2,2	107,0
Запорізька	16,1	3,9	12,2
Івано-Франківська	101,6	11,6	90,0
Київська	104,6	84,2	20,4
Кіровоградська	69,8	25,5	44,3
Луганська	19,6	к	к
Львівська	99,0	15,3	83,7
Миколаївська	52,7	14,7	38,0
Одеська	133,2	14,9	118,3
Полтавська	182,0	124,5	57,5
Рівненська	77,3	17,8	59,5
Сумська	90,3	60,1	30,2
Тернопільська	129,6	39,4	90,2
Харківська	79,2	50,0	29,2
Херсонська	9,1	к	к
Хмельницька	219,6	66,3	153,3
Черкаська	127,4	104,0	23,4
Чернівецька	66,1	5,6	60,5
Чернігівська	129,3	90,1	39,2

Джерело [225]

За кількістю великої рогатої худоби провідними позиціями володіють Хмельницька, Полтавська та Вінницька області, а найменшими, якщо не брати області, де велися активні бойові дії, Чернівецька, Миколаївська, Кіровоградська.

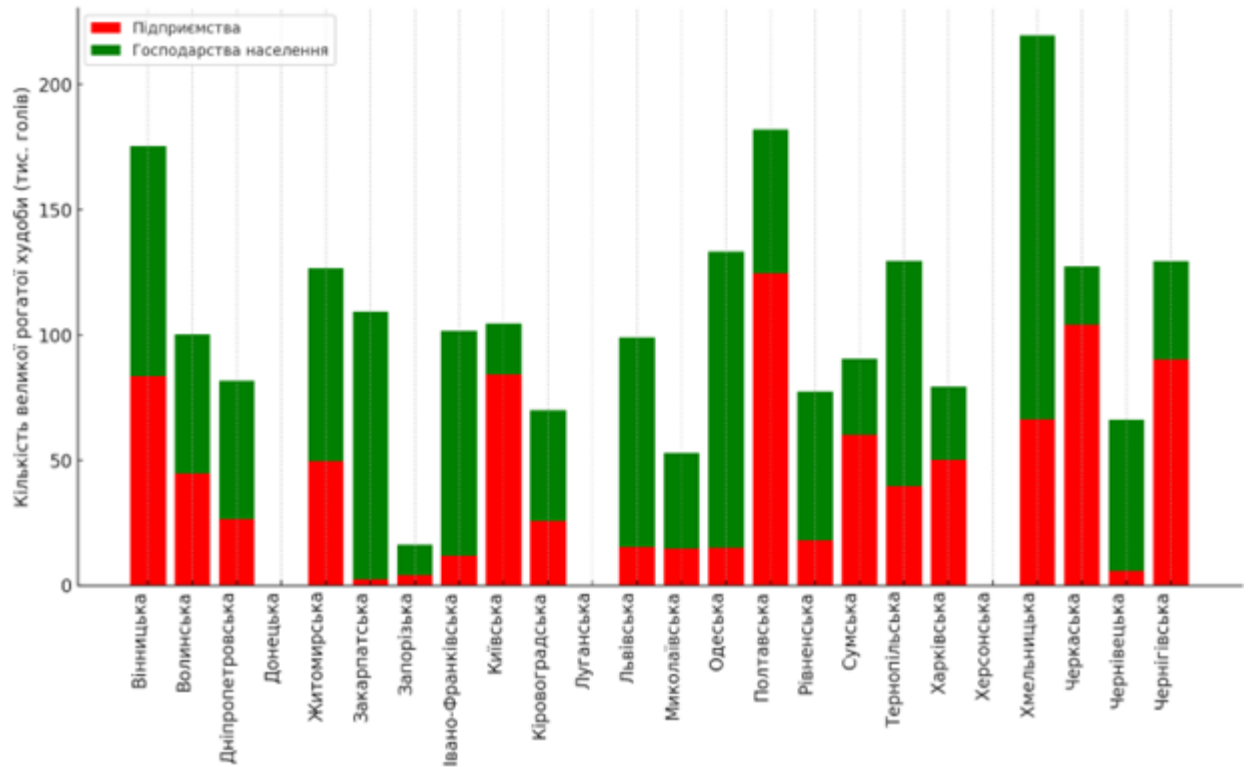

Рис. 1.5. Кількість великої рогатої худоби у 2022 р. за категоріями господарств

Складено автором за джерелом [225]

У 2022 р. регіони України характеризувалися також значними відмінностями щодо кількості свиней (табл. 1.4, рис. 1.6.).

Таблиця 1.4.

Кількість свиней у 2022 р. за категоріями господарств

	Господарства усіх категорій	Підприємства	Господарства населення
Україна	4948,3	3144,6	1803,7
Вінницька	183,0	72,6	110,4
Волинська	223,1	54,0	169,1
Дніпропетровська	274,7	223,4	51,3
Донецька	137,3	к	к
Житомирська	110,0	58,5	51,5
Закарпатська	217,7	25,7	192,0
Запорізька	43,2	28,9	14,3
Івано-Франківська	303,8	223,3	80,5
Київська	639,8	572,0	67,8
Кіровоградська	189,8	141,2	48,6

Луганська	14,6	к	к
Львівська	464,4	360,4	104,0
Миколаївська	64,0	36,2	27,8
Одеська	134,7	75,4	59,3
Полтавська	245,6	199,5	46,1
Рівненська	222,3	26,9	195,4
Сумська	71,6	35,2	36,4
Тернопільська	374,5	232,1	142,4
Харківська	59,8	36,0	23,8
Херсонська	3,1	к	к
Хмельницька	365,3	245,0	120,3
Черкаська	308,2	198,3	109,9
Чернівецька	107,7	31,4	76,3
Чернігівська	190,1	135,5	54,6

Джерело [225]

Провідними областями України із вирощування свиней є Київська, Львівська та Тернопільська, у той час як Чернівецька, Сумська, Миколаївська характеризуються найменшими показниками.

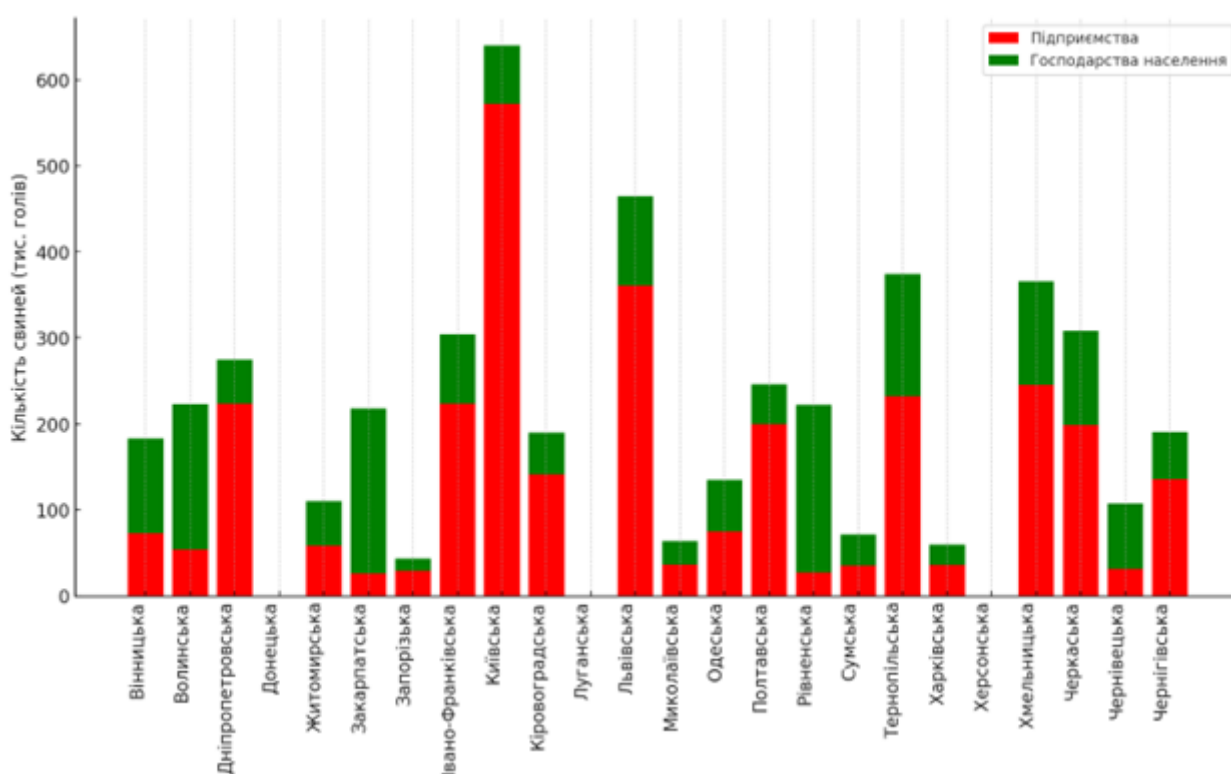

Рис. 1.6. Кількість свиней у 2022 р. за категоріями господарств

Складено автором за джерелом [225]

У 2022 р. регіони України характеризувалися також значними відмінностями щодо кількості вівець і кіз (табл. 1.5, рис. 1.7.).

Таблиця 1.5.

Кількість вівець і кіз у 2022 р. за категоріями господарств

	Господарства усіх категорій	Підприємства	Господарства населення
Україна	941,4	140,8	800,6
Вінницька	25,2	2,1	23,1
Волинська	19,8	1,8	18,0
Дніпропетровська	38,7	5,9	32,8
Донецька	4,2	к	к
Житомирська	19,2	2,4	16,8
Закарпатська	129,7	9,2	120,5
Запорізька	10,0	0,6	9,4
Івано-Франківська	28,0	5,0	23,0
Київська	38,7	21,7	17,0
Кіровоградська	27,1	2,8	24,3
Луганська	16,6	к	к
Львівська	27,2	5,4	21,8
Миколаївська	36,7	7,1	29,6
Одеська	256,9	24,7	232,2
Полтавська	43,1	8,7	34,4
Рівненська	19,3	2,0	17,3
Сумська	23,9	3,8	20,1
Тернопільська	19,4	5,4	14,0
Харківська	24,5	3,6	20,9
Херсонська	1,2	к	к
Хмельницька	46,0	19,8	26,2
Черкаська	24,5	3,8	20,7
Чернівецька	41,4	3,4	38,0
Чернігівська	20,0	1,3	18,7

Джерело [225]

Провідними областями України щодо дрібної рогатої худоби є Одеська та Закарпатська, інші області характеризуються вкрай незначними показниками.

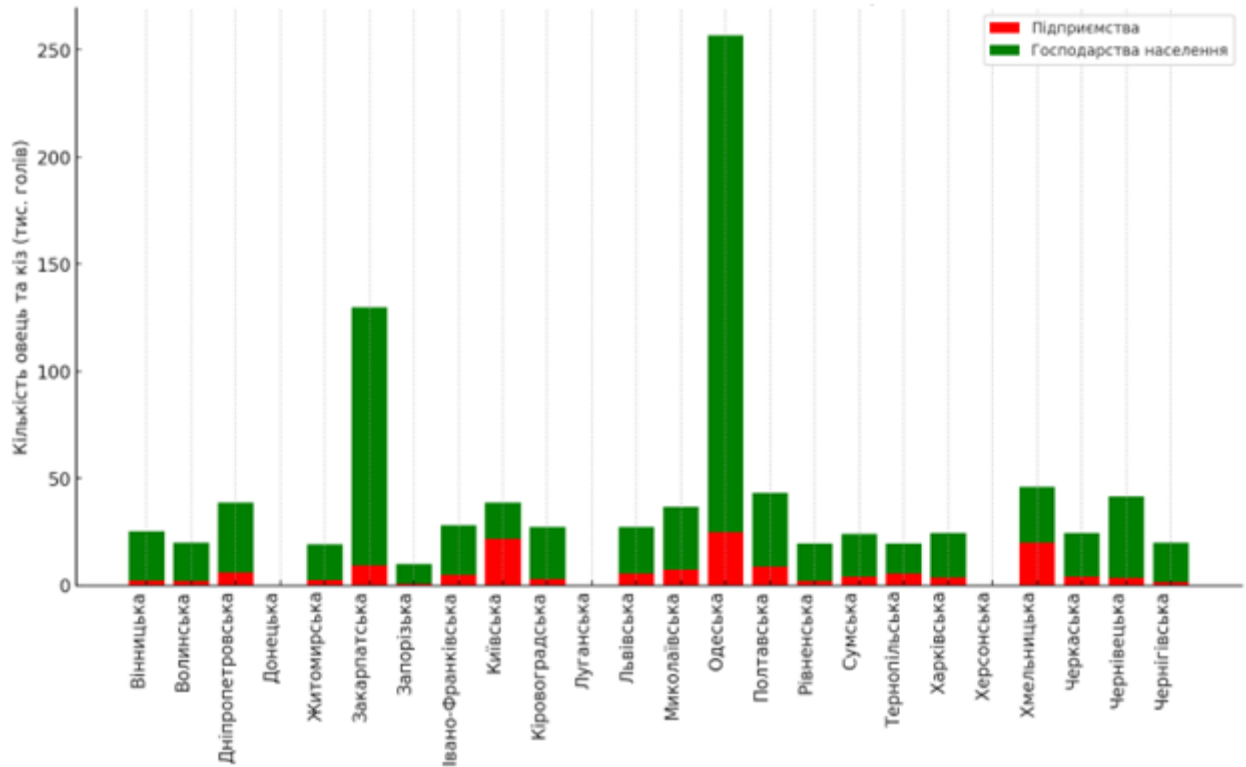

Рис. 1.7. Кількість вівець та кіз у 2022 р. за категоріями господарств

Складено автором за джерелом [225]

У 2022 р. регіони України характеризувалися такими показниками щодо свійської птиці (табл. 1.6, рис. 1.8.).

Таблиця 1.6.

Кількість свійської птиці у 2022 р. за категоріями господарств

	Господарства усіх категорій	Підприємства	Господарства населення
Україна	180457,6	101819,6	78638,0
Вінницька	36286,6	28843,2	7443,4
Волинська	5895,4	3194,8	2700,6
Дніпропетровська	19689,1	16115,8	3573,3
Донецька	645,0	к	к
Житомирська	6731,3	569,7	6161,6
Закарпатська	3362,6	263,9	3098,7
Запорізька	1045,6	к	к
Івано-Франківська	3948,7	1038,7	2910,0
Київська	21035,3	11756,4	9278,9
Кіровоградська	4130,1	22,2	4107,9
Луганська	489,3	к	к

Львівська	11065,7	5369,4	5696,3
Миколаївська	1513,5	343,3	1170,2
Одеська	1745,0	37,5	1707,5
Полтавська	5253,6	1997,1	3256,5
Рівненська	7949,1	2723,0	5226,1
Сумська	3565,6	813,9	2751,7
Тернопільська	4871,5	1726,8	3144,7
Харківська	2667,6	570,6	2097,0
Херсонська	298,5	к	к
Хмельницька	7213,4	4907,0	2306,4
Черкаська	24396,3	19658,0	4738,3
Чернівецька	3475,4	980,7	2494,7
Чернігівська	3183,4	225,4	2958,0

Джерело [225]

Провідними областями України щодо свійської птиці є Вінницька, Черкаська, Київська та Дніпропетровська області, з іншого боку Миколаївська та Одеська характеризуються найнижчими показниками.

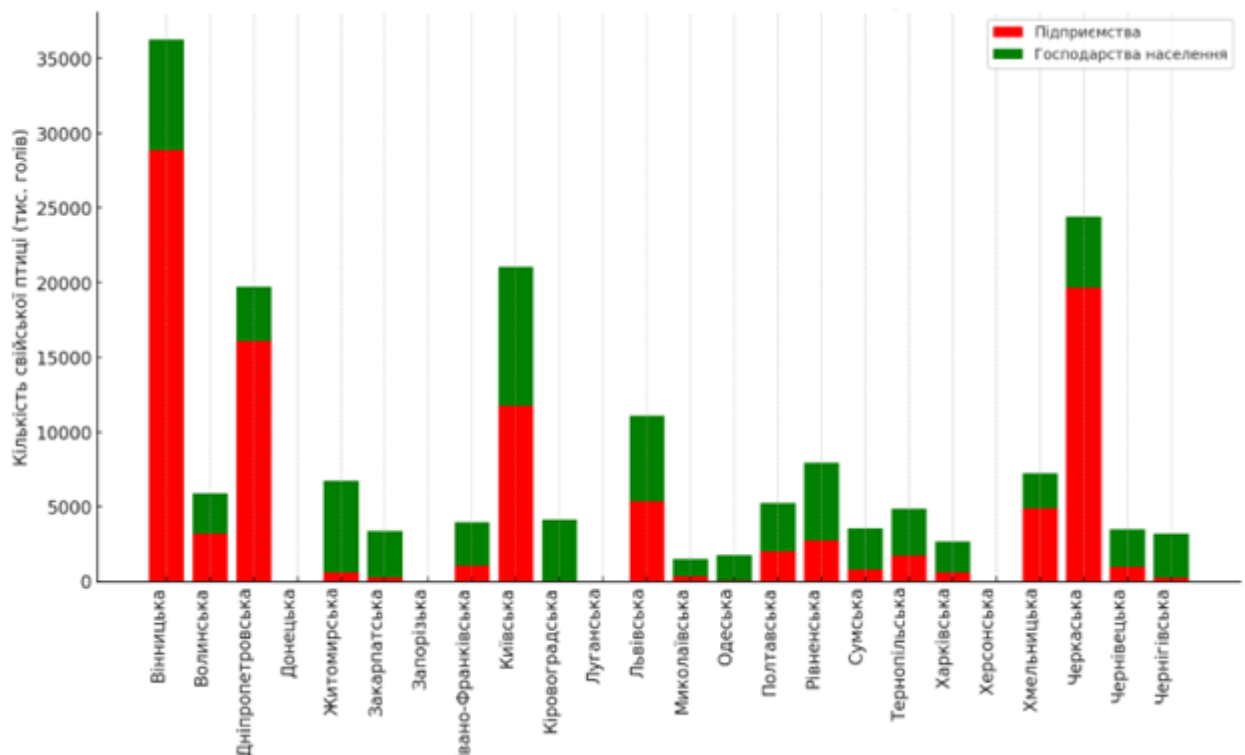

Рис. 1.8. Кількість свійської птиці у 2022 р. за областями

Складено автором за джерелом [225]

Україна не є провідним експортером поголів'я сільськогосподарських тварин. Відносно великий експорт живої ВРХ та вівців на забій спостерігається переважно у Єгипет, Ліван, Йорданію. Імпорт ВРХ та свиней переважно спрямований на племінні цілі, а досить великі показники імпорту курей стосується курчат для подальшого вирощування до забійної ваги (табл. 1.7).

Таблиця 1.7.

Показники експорту-імпорту сільськогосподарських тварин

	Експорт, шт				Імпорт, шт			
	ВРХ	свині	вівці	птиця	ВРХ	свині	вівці	птиця
2019	106 764	10 355	22 714	126	3 360	21 887	728	84 470 708
2020	79 969	4 465	72 574	82	443	11 056	253	91 823 103
2021	56 248	19 322	32 377	75	4 994	6 894	1 492	96 571 234
2022	66 231	1 320	22 411	-	1 650	2 272	1 680	76 407 468
2023	79 143	-	37 729	-	1 509	6 188	30	86 282 723
2024	67 598	-	54 543	-	1 361	7 914	108	84 394 872

Джерело [225]

Скорочення починаючи з 1990 р. поголів'я домашніх тварин не могло не вплинути на динаміку виробництва м'яса (рис. 1.9.)

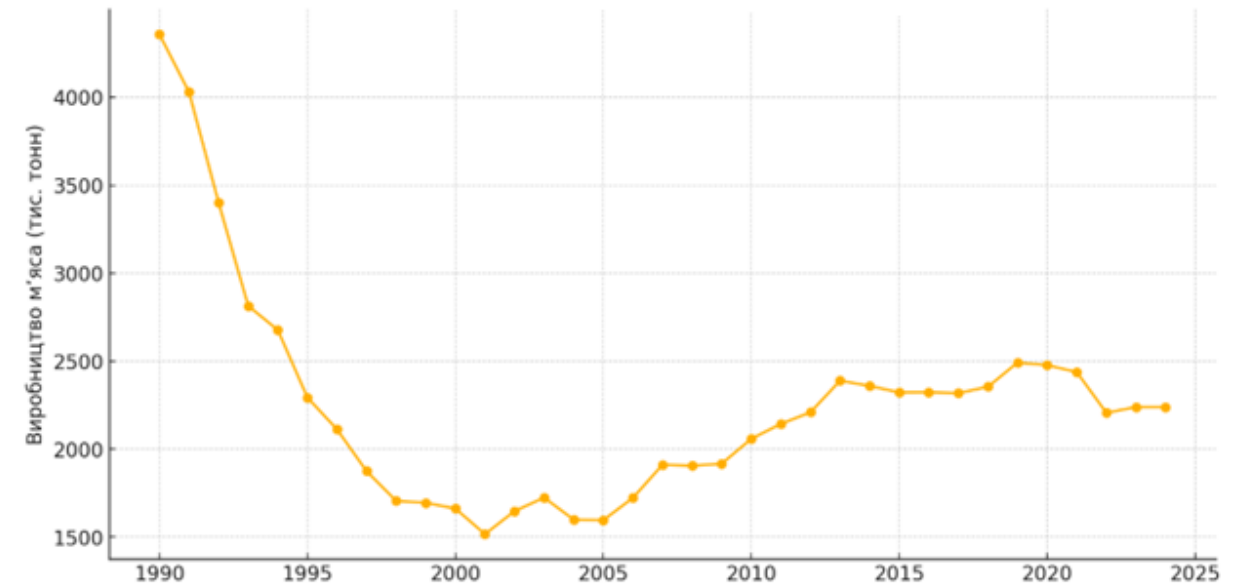

Рис. 1.9. Динаміка виробництва м'яса в Україні у період 1990-2024 рр. (тис. ч. у забійній масі)

Складено автором за джерелом [225]

Найбільш суттєве зменшення виробництва м'яса відбулося у 1990-2001 роках, коли виробництво впало з 4357,8 до 1517,4 тис. т. Від так коефіцієнт кореляції між роками та виробництвом склав -0,2445 (негативний тренд). Після 2001 року відбулося часткове відновлення, а з 2010 року виробництво м'яса стабілізувалося на рівні 2100-2500 тис. т. Однак широкомасштабне вторгнення Російської Федерації призвело до зниження виробництва м'яса на 10% у порівнянні із 2021 р.

У 2022 р. в Україні були такі загальні показники виробництва м'яса (табл. 1.8, рис. 1.10.).

Таблиця 1.8.

Виробництво м'яса в Україні за категоріями господарств у 2022 р.

	Господарства усіх категорій	У тому числі		
		підприємства	з них фермерські господарства	господарства населення
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис.т	3099,7	2269,1	113,0	830,6
велика рогата худоба	433,2	142,9	16,2	290,3
свині	868,7	549,6	33,5	319,1
вівці та кози	23,4	3,8	0,2	19,6
птиця свійська всіх видів	1746,9	1571,7	63,0	175,2
кролі	16,7	1,0	0,1	15,7
коні	10,8	0,1	0,0	10,7
Забійна маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис.т	2239,5	1679,5	82,6	560,0
велика рогата худоба	256,9	85,3	9,2	171,6
свині	638,2	405,1	24,9	233,1
вівці та кози	11,9	1,6	0,0	10,3
птиця свійська всіх видів	1317,9	1186,8	48,4	131,1
кролі	8,4	0,7	0,1	7,7
коні	6,2	0,0	0,0	6,2

Джерело [225]

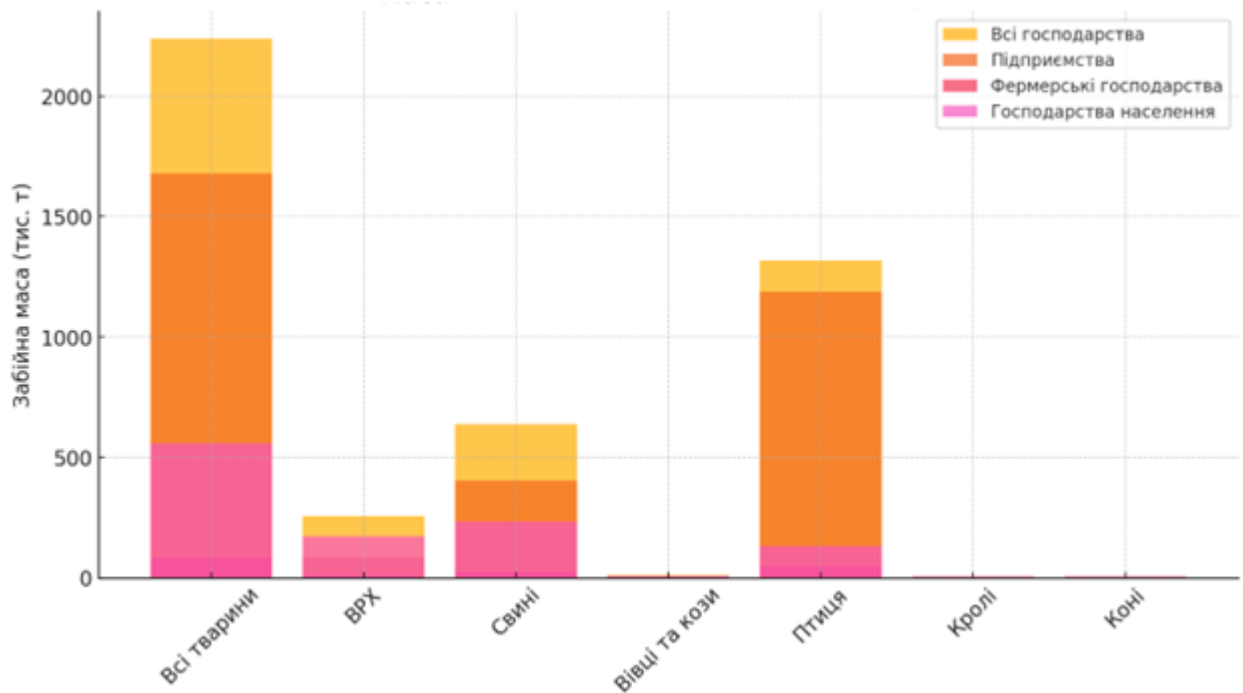

Рис. 1.10. Забійна маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій у 2022 р., тис.т.

Складено автором за джерелом [225]

За регіональним виміром у 2022 р. були такі загальні показники областей України щодо виробництва м'яса (табл. 1.9, рис. 1.11.).

Таблица 1.9.

Виробництво м'яса в Україні за областями у 2022 р.

	Господарства усіх категорій	Підприємства	з них фермерські господарства	Господарства населення
Україна	2239,5	1679,5	82,6	560,0
Вінницька	482,5	458,3	2,2	24,2
Волинська	97,8	70,5	2,8	27,3
Дніпропетровська	286,0	268,8	1,5	17,2
Донецька	25,3	к	к	к
Житомирська	44,7	18,0	3,9	26,7
Закарпатська	54,6	1,8	0,8	52,8
Запорізька	4,2	2,5	0,0	1,7
Івано-Франківська	103,5	59,6	2,2	43,9
Київська	154,7	106,4	3,2	48,3
Кіровоградська	53,8	19,6	2,4	34,2
Луганська	4,6	к	...	к

Львівська	151,8	108,8	43,4	43,0
Миколаївська	20,7	4,6	0,2	16,1
Одеська	31,8	9,6	1,1	22,2
Полтавська	68,4	51,3	2,2	17,1
Рівненська	54,5	26,7	5,6	27,8
Сумська	20,6	11,7	0,7	8,9
Тернопільська	68,8	38,9	1,5	29,9
Харківська	30,7	14,7	0,2	16,0
Херсонська	5,5	к	...	к
Хмельницька	69,7	40,4	2,4	29,3
Черкаська	335,8	307,5	1,9	28,3
Чернівецька	36,5	14,7	2,3	21,8
Чернігівська	33,0	21,3	1,9	11,7

Джерело [225]

Отже, лідерами з виробництва м'яса в Україні є Вінницька, Черкаська, Дніпропетровська, Львівська області, а аутсайдерами (без врахування тимчасово окупованих територій та областей, де відбувалися бойові дії) Сумська, Миколаївська, Одеська.

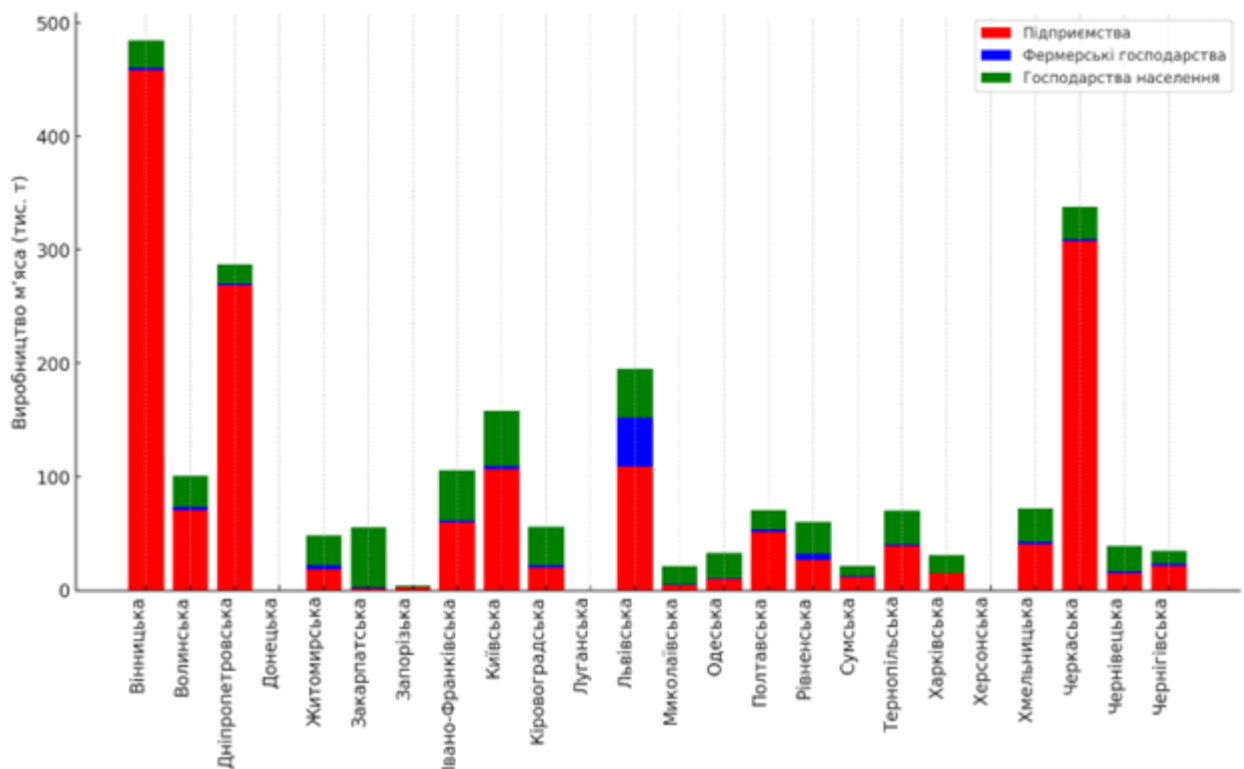

Рис. 1.11. Виробництво м'яса в Україні за областями у 2022 р.

Складено автором за джерелом [225]

В Україні понад 2100 підприємств з виробництва м'яса, з яких переважна більшість належить до таких, що реалізовували на забій сільськогосподарських тварин за живою масою до 500 т. (табл. 1.10, рис. 1.12)

Таблиця 1.10.

Групування підприємств за живою масою сільськогосподарських тварин, які були реалізовані на забій у 2023 році за регіонами

	Кількість підприємств	до 10 т.	10-50 т.	50-100 т.	100-500 т.	500-1 тис. т	1-2 тис. т	2-5 тис.т.	Понад 5 тис.т
Україна	2114	522	477	296	522	113	76	61	47
Вінницька	157	24	43	29	44	10	-	-	-
Волинська	80	17	15	10	19	4	-	10	-
Дніпропетровська	108	23	22	10	33	6	4	5	5
Донецька	4	-	-	к	4	-	-	-	-
Житомирська	107	34	34	16	14	-	4	-	-
Закарпатська	35	26	4	к	-	-	-	-	-
Запорізька	18	-	-	к	8	-	-	-	-
Івано-Франківська	77	42	7	к	17	-	-	-	-
Київська	172	29	30	27	55	8	9	6	8
Кіровоградська	103	39	31	9	15	4	-	-	-
Луганська	-	-	-	к	-	-	-	-	-
Львівська	142	46	32	9	16	13	10	7	9
Миколаївська	63	28	20	6	6	-	-	-	-
Одеська	98	40	31	10	10	-	-	-	-
Полтавська	137	16	23	32	51	7	4	-	-
Рівненська	66	27	10	4	14	-	4	-	-
Сумська	102	18	26	27	26	-	к	-	-
Тернопільська	90	15	17	11	25	11	4	6	-
Харківська	85	16	19	14	28	4	-	-	-
Херсонська	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Хмельницька	108	14	25	19	30	7	5	6	-
Черкаська	183	21	51	29	59	11	4	5	-
Чернівецька	38	13	5	5	8	-	-	-	-
Чернігівська	129	25	27	24	37	7	6	-	-

Джерело [225]

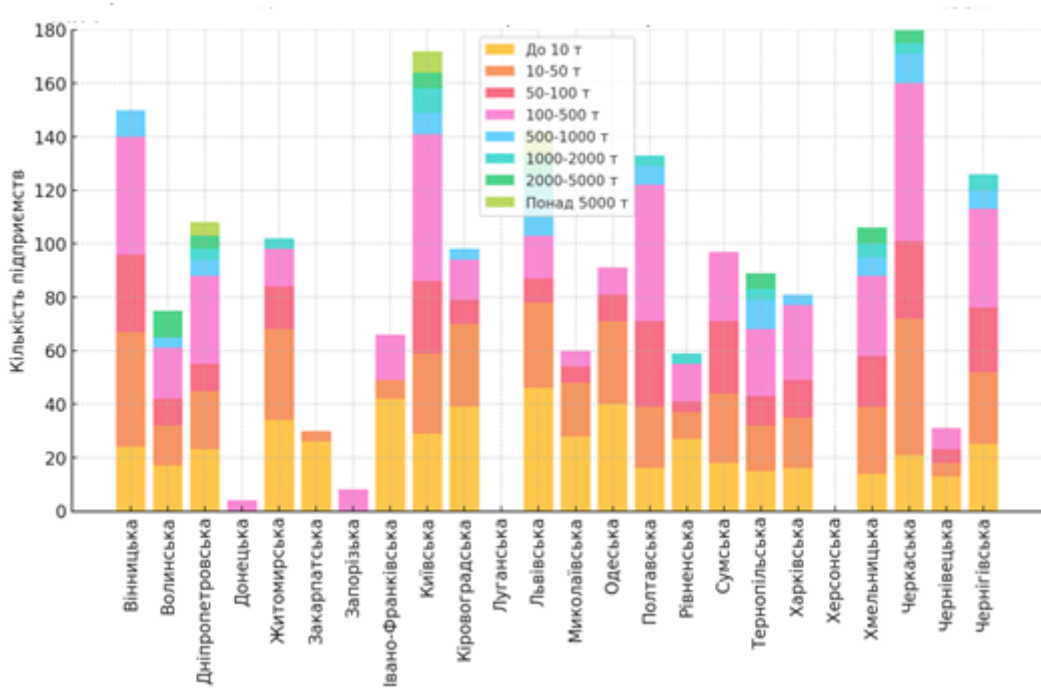

Рис. 1.12. Групування підприємств за регіонами станом на 2023 р.
 Складено автором за джерелом [225]

Зокрема, провідними підприємствами України з виробництва свинини є:

- СП ТОВ «Нива Переяславщини»;
- ПАП «Агропродсервіс»;
- «Аграрна компанія 2004».
- З виробництва птиці такими є:
 - Агроіндустріальний холдинг «МХП» (бренд «Наша Ряба»).
 - «Птахокомплекс Губин» (бренд «Пан Курчак»);
 - Корпорація «Агро-Овен»;
 - АПКГ «Дніпровська».

У 2023 р. продукція тваринництва принесла товаровиробникам близько 120 млрд. грн. за цінами 2021 р. (табл. 1.11.)

Таблиця 1.11.

	Господарства усіх категорій млн грн	Підприємства млн грн	господарства населення млн грн
Вирощування тварини	117763	86545,8	31217,2

Джерело [225]

На жаль, не всі види м'яса та м'ясопродуктів надають можливість підприємствам отримувати позитивні економічні результати, оскільки залежать від багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів, що діють на сучасному ринку. Зокрема у 2021 р. середні закупівельні ціни на ВРХ у живій масі в Україні були наступними (таблиця 1.12.)

Таблиця 1.12.

Середні ціни сільськогосподарських тварин у живій вазі, реалізованих підприємствами у 2021 році (в грн. за 1 т.)

ВРХ	Свинина	Птиця	Вівці	Коні
40 750,4	37 666,3	35 927,2	43 259,2	81155,9

Джерело [225]

Все це суттєво впливає на рівень рентабельності виробництва м'яса, що здебільше характеризується відмінними показниками (таблиця 1.13, рис. 1.13.).

Таблиця 1.13.

Рівень рентабельності виробництва м'яса*

	м'ясо великої рогатої худоби	м'ясо свиней	м'ясо вівців та кіз	м'ясо птиці
1990	20,6	20,7	2,3	17,0
1991	43,9	36,0	29,3	2,6
1992	131,2	95,4	119,0	32,0
1993	88,0	67,0	84,7	13,4
1994	29,8	31,0	28,9	-2,3
1995	-19,8	-16,7	-31,9	-18,4
1996	-43,1	-42,1	-51,8	-32,8
1997	-61,5	-57,4	-58,8	-44,9
1998	-59,3	-47,4	-59,4	-43,4
1999	-57,9	-51,0	-57,0	-45,5
2000	-42,3	-44,3	-46,4	-33,2
2001	-21,4	-7,2	-24,9	-1,7
2002	-40,5	-16,9	-26,7	-1,1
2003	-44,3	-33,0	-37,8	11,0
2004	-33,8	-14,4	-44,3	3,8
2005	-25,0	14,9	-32,1	24,9
2006	-38,4	-9,2	-34,3	12,1
2007	-41,0	-27,6	-46,4	-19,0
2008	-24,1	0,3	-38,6	-11,3

2009	-32,9	12,1	-31,8	-22,5
2010	-35,9	-7,8	-29,5	-4,4
2011	-24,8	-3,7	-39,6	-16,8
2012	-29,5	2,0	-40,0	-7,2
2013	-43,3	0,2	-42,8	-10,0
2014	-35,9	5,6	-52,2	-15,4
2015	-17,9	12,7	-29,6	-6,1
2016	-24,8	-4,5	-35,2	5,0
2017	3,4	3,5	-39,6	7,0
2018	-17,7	6,9	-16,6	5,7
2019	-27,1	4,7	-39,7	-3,7
2020	-24,2	2,6	-39,4	-0,2

* Реалізація худоби та птиці на м'ясо без урахування їх передачі на переробку на власних виробничих потужностях

Джерело [225]

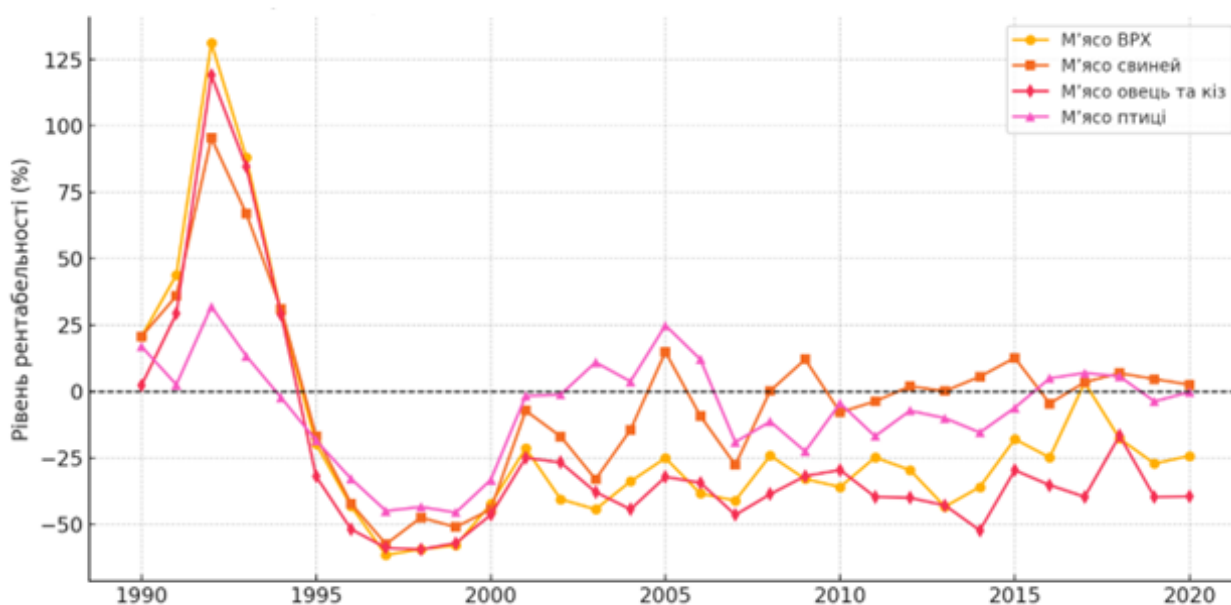

Рис. 1.13. Рівень рентабельності виробництва м'яса у 1990-2020 рр.

Складено автором за джерелом [225]

З точки зору технологічних показників якості м'яса в Україні (вміст білка, жиру, вологи, мікробіологічні показники) м'ясо в Україні відповідає загальноприйнятим нормам і не суттєво відрізняється від показників в інших країнах. В Україні застосовуються здебільше інтенсивне тваринництво та клітинне утримання на фермах, що спрямоване на максимізацію продуктивності через використання високопродуктивних порід,

збалансованих кормів та сучасних технологій утримання. Цей підхід забезпечує швидке зростання тварин та високу продуктивність, але може мати негативний вплив на довкілля, зокрема через утворення значної кількості відходів. Органічне тваринництво, у т.ч. вільний випас представлено здебільше у домогосподарствах.

Розглянемо стан переробки м'яса. Для проблематики публічного управління та адміністрування важливими є наступні показники:

економічні показники

- обсяги переробки м'яса (тонни, динаміка зростання чи спаду);
- рівень завантаження виробничих потужностей (відсоток використання обладнання);
- рентабельність виробництва (співвідношення доходів та витрат);
- експорт та імпорт м'ясної продукції (частка переробленої продукції в загальному експорті).

технологічні показники

- ступінь переробки продукції (частка готової продукції: напівфабрикати, ковбаси, м'ясні консерви);
- інноваційність виробництва (впровадження сучасних технологій, автоматизація).

соціальні показники

- рівень зайнятості в м'ясопереробній галузі (кількість працівників, середня заробітна плата);
- доступність продукції для споживачів (ціни, рівень продовольчої безпеки).

екологічні показники

- обсяги відходів виробництва (кількість органічних відходів, методи їх утилізації);
- вплив на довкілля (споживання води та енергії, викиди парникових газів);

- використання екологічно чистих технологій (енергоефективні рішення, мінімізація забруднень).

Перш за все слід зазначити, що Україна бере участь в експортно-імпортних операціях щодо живих сільськогосподарських тварин (табл. 1,7), але й безпосередньо м'яса (табл. 1.13). Зокрема великими показниками володіє експорт м'яса та їстівних субпродукти свійської птиці, певною мірою ВРХ. У структурі імпорту домінує м'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці (здебільше перероблене м'ясо для виготовлення ковбас), субпродукти їстівні ВРХ, а також свинячий жир, жир свійської птиці для виготовлення ковбасних виробів.

Таблиця 1.13.

Показники експорту та імпорту м'яса (в тоннах)

Товарні групи	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Експорт м'яса						
М'ясо ВРХ	38 679	24 422	27 709	15 427	21 340	19 457
Свинина	2 258	2 895	3 810	292	889	3 206
Баранина	242	284	90	214	205	159
Субпродукти їстівні ВРХ, свинини та баранини	5 786	7 617	6 634	760	2 872	4 005
М'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці	414 464	431 068	459 042	413 113	424 575	448 841
Свинячий жир, жир свійської птиці	45	118	130	14	28	132
М'ясо та їстівні м'ясні субпродукти, солоні або в розсолі, сушені або копчені	1	48	76	142	476	61
Імпорт м'яса						
М'ясо ВРХ	250	2 072	2 789	1 062	2 253	2 701
Свинина	23 192	28 016	40 645	46 934	12 989	2 273
Баранина	12	20	17	3	10	17
Субпродукти їстівні ВРХ, свинини та баранини	25 830	24 324	22 763	15 761	12 398	10 956
М'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці	131 175	107 747	119 812	74 745	59 711	44 903
Свинячий жир, жир свійської птиці	46 504	35 642	34 764	31 320	24 533	14 712
М'ясо та їстівні м'ясні субпродукти, солоні або в розсолі, сушені або копчені	706	1 058	1 523	1 089	1 498	1 589

Джерело [225]

М'ясна промисловість України є одним із ключових секторів харчової промисловості країни. Вона охоплює забій худоби, переробку м'яса, виробництво м'ясних напівфабрикатів, консервів, ковбасних та делікатесних виробів. Ця галузь відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, створенні робочих місць та експортному потенціалі.

М'ясні вироби, що виготовляються м'ясною промисловістю, окрім видів сировини (яловичина, свинина, баранина, конина, птиця, кролятина) включають парне (отримане відразу після забою), охолоджене ($0...+4^{\circ}\text{C}$), заморожене (до -18°C і нижче) м'ясо, субпродукти (внутрішні органи, голови, ноги, кров та інші частини, що використовуються у виробництві). За глибиною м'ясопереробна промисловість виготовляє: м'ясо для споживання (туші, півтуші, четвертини, шматки), напівфабрикати (котлети, шніцелі, фарш, гуляш), ковбасні вироби, копченості, консерви, м'ясні екстракти та концентрати. За технологією м'ясопереробна промисловість виготовляє: ковбасні вироби (варені, напівкопчені, сирокоччені, варено-копчені, ліверні та кров'яні), шинку (варена, копчене), копченості (бекон, грудинка, корейка, рулька), м'ясні консерви (тушковане м'ясо, м'ясо у власному соку, м'ясні паштети, м'ясо з овочами), напівфабрикати (охолоджені та заморожені), фарш, м'ясні котлети, пельмені, шашлик, біфштекси, гуляш. Останнім часом за способом виробництва та обробки в Україні поширюється халяльне та кошерне м'ясо, що підлягає спеціальному способу забою із дотриманням мусульманських та єврейських традицій.

Таблиця 1.14.

Види та обсяги продукції м'ясної промисловості у 2021 р.

Види продукції	Тонн
Яловичина і телятина, свіжа чи охолоджена	37 990
Свинина свіжа чи охолоджена	325 678
Конина свіжа чи охолоджена	40
Субпродукти харчові ВРХ, свиней, вівець, кіз, коней, свіжі чи охолоджені	30 011
Яловичина і телятина заморожені	18 827
Свинина заморожена	41 152
Субпродукти харчові ВРХ, свиней, вівець, кіз, коней, заморожені	20 252
М'ясо курей, курчат, індиків, гусей, качок, свіже чи охолоджене	611 663

М'ясо курей, курчат, заморожене	551 303
Субпродукти харчові свійської птиці	121 803
Свинина необвалена, солена, в розсолі, сушена чи копчена, бекон	13 712
Яловичина і телятина солена, в розсолі, сушена чи копчена	304
М'ясо солоне, в розсолі, сушене чи копчене (крім свинини, яловичини та телятини)	13 363
Вироби ковбасні з печінки (ліверні)	5 395
Вироби ковбасні та подібні продукти з м'яса, субпродуктів чи крові тварин	253 354
Вироби ковбасні варені, сосиски, сардельки	164 775
Ковбаси напівкопчені	45 139
Ковбаси варено-копчені, напівсухі, сиров'ялені, сирокоччені	29 514
Вироби ковбасні копчено-запечені	3 226
Вироби ковбасні інші	9 607
Продукти готові та консервовані з м'яса чи субпродуктів іншої свійської птиці	1 469
Продукти готові та консервовані зі свинини	9 890
Продукти готові та консервовані з м'яса чи субпродуктів ВРХ	1 516
Продукти готові та консервовані з м'яса чи субпродуктів, інші	74 531

Джерело [67]

Провідними підприємствами України з переробки м'яса є:

- «Глобинский мясокомбинат»;
- «Казатинский мясокомбинат»;
- «Мит Микс»;
- «Луцкая аграрная компания»;
- «Борисфен-Трейд».

Однак виробники м'ясної продукції в Україні стикаються з недостатнім завантаженням потужностей через нестачу сировини та скорочення попиту на готову продукцію.

Як зазначають *Оксана Громик* та *Ольга Семенда* фонд споживання м'яса та м'ясопродуктів в повній мірі забезпечує потреби внутрішнього ринку. В умовах агресії Росії м'ясопереробні підприємства адаптувались за рахунок збільшення виробництва готової продукції з м'яса птиці, зокрема виготовлення м'ясних консервів. Характерне позитивне експортне сальдо торгівлі м'ясними продуктами. Проте через втрату контролю над виробничими потужностями на тимчасово окупованих територіях та у зонах

активних бойових дій з агресором, активи у тваринницькій галузі України скоротились [39, с. 25].

Основними показниками зберігання та постачання м'яса та м'ясних продуктів в контексті публічного управління на наш погляд є:

логістичні показники

- обсяги зберігання м'ясної продукції (тонни, відсоток від загального виробництва);
- потужність холодильної та морозильної інфраструктури (місткість складів, доступність холодильних ланцюгів);
- час зберігання продукції (терміни придатності, дотримання температурного режиму);
- втрати під час зберігання (відсоток псування продукції, фактори впливу).
- час доставки продукції (швидкість логістичних процесів, відстань від виробника до кінцевого споживача).
- доступність логістичної інфраструктури (кількість холодильних складів, логістичних центрів, транспортних засобів із холодильним обладнанням).

економічні показники

- рентабельність постачання (співвідношення доходів та витрат у ланцюгу поставок).

екологічні показники

- енергоспоживання при зберіганні м'яса (кількість електроенергії, використаної для холодильних установок);
- відходи та втрати продукції (обсяг непридатного до вживання м'яса, заходи для їх утилізації).

соціальні показники

- забезпечення продовольчої безпеки (стабільність постачання, наявність стратегічних запасів).

Зберігання та постачання м'яса і м'ясних продуктів в Україні стикаються з низкою проблем, які впливають на якість продукції, безпеку споживачів та ефективність ринку. Зокрема поки що спостерігається брак сучасних холодильних та морозильних установок, що обмежує можливості тривалого та безпечного зберігання м'ясної продукції. Недотримання температурних режимів та санітарних норм під час зберігання може призвести до бактеріального забруднення м'яса, що становить загрозу для здоров'я споживачів. Недостатня кількість спеціалізованого транспорту з холодильним обладнанням призводить до недотримання належних умов під час перевезення.

Існуючі проблеми посилюються обставинами воєнного стану – відключення електроенергії призводять до порушення роботи холодильного обладнання, що може спричинити псування м'яса та підвищити ризик харчових отруєнь.

Основними показниками реалізації м'яса та м'ясних продуктів в контексті публічного управління на наш погляд є:

економічні показники

- обсяг продажів м'яса та м'ясних продуктів;
- середня ціна на ринку (динаміка змін, розбіжності між регіонами, вплив сезонних факторів);
- рентабельність реалізації;
- частка імпортової продукції на ринку (відсоток імпорту в загальному обсязі реалізації);
- експортні поставки (тоннаж, ключові країни-імпортери).

соціальні показники

- доступність м'ясної продукції для населення.

екологічні показники

- обсяги харчових відходів у секторі реалізації (відсоток м'яса та м'ясопродуктів, що не доходять до споживача);

- вплив пакування продукції на довкілля (використання екологічних упаковок, обсяги пластикових відходів).

Реалізація м'яса та м'ясних продуктів відбувається через прямий продаж та магазини.

Таблиця 1.15

Реалізація промислової продукції за видами за 2021 рік

Види продукції	Реалізовано	
	Кількість (тонн)	Вартість (тис. грн)
Яловичина і телятина, свіжа чи охолоджена	16 301	1 424 853
Свинина свіжа чи охолоджена	166 480	10 582 151
Субпродукти харчові ВРХ, свиней, вівець, кіз, коней, свіжі чи охолоджені	23 576	428 052
Яловичина і телятина заморожені	15 209	1 758 987
Свинина заморожена	40 572	1 939 302
Субпродукти харчові ВРХ, свиней, вівець, кіз, коней, заморожені	18 167	364 691
М'ясо курей, курчат, індиків, гусей, качок, свіже чи охолоджене	538 443	26 639 996
М'ясо курей, курчат, заморожене	536 664	19 084 086
Субпродукти харчові свійської птиці	116 182	2 474 280
Свинина необвалена, солена, в розсолі, сушена чи копчена, бекон	11 863	1 370 196
Яловичина і телятина солена, в розсолі, сушена чи копчена	203	53 514
М'ясо солоне, в розсолі, сушене чи копчене (крім свинини, яловичини та телятини)	12 341	911 445
Вироби ковбасні з печінки (ліверні)	5 393	315 146
Вироби ковбасні та подібні продукти з м'яса, субпродуктів чи крові тварин	231 980	22 403 932
Продукти готові та консервовані з м'яса чи субпродуктів іншої свійської птиці	1309	105 615
Продукти готові та консервовані зі свинини	8 716	306 154
Продукти готові та консервовані з м'яса чи субпродуктів ВРХ	1705	178 175
Продукти готові та консервовані з м'яса чи субпродуктів, інші	73417	4 984 167

Джерело [20]

Основними показниками споживання м'яса та м'ясних продуктів в контексті публічного управління на наш погляд є:

економічні показники

- рівень споживання м'яса на душу населення (кг на рік, порівняння з міжнародними стандартами та рекомендаціями ВООЗ);
- структура споживання за видами м'яса (яловичина, свинина, птиця, баранина, інші);
- динаміка змін у споживанні (зростання або скорочення попиту на м'ясо протягом останніх років);
- вартість м'ясної продукції (середня ціна на різні види м'яса та м'ясопродуктів, вплив інфляції);
- частка витрат домогосподарств на м'ясо (відсоток витрат на м'ясо в загальній структурі витрат на харчування).

соціальні показники

- доступність м'яса для різних верств населення (аналіз споживання в міських і сільських регіонах, рівень забезпечення вразливих груп);
- рівень продовольчої безпеки (забезпеченість населення достатньою кількістю білка тваринного походження);
- культура харчування та традиції (особливості споживання м'яса в різних регіонах, сезонні коливання попиту);
- зміна харчових звичок (збільшення попиту на екологічно чисті продукти, перехід на альтернативні джерела білка, популярність вегетаріанства).

демографічні показники

- вікова структура споживачів (споживання м'яса серед різних вікових груп).
- споживчі переваги за регіонами (аналіз відмінностей у рівні споживання в різних областях країни).
- зв'язок між рівнем доходу та споживанням м'яса (тенденції в групах з різним рівнем матеріального забезпечення).

екологічні показники

- обсяг харчових відходів м'ясної продукції (кількість невикористаного або утилізованого м'яса).

- популяризація альтернативних білкових продуктів (аналіз впливу на ринок споживання м'яса).

Споживання м'яса в Україні відбувається через домашнє харчування, а також через громадське харчування (ресторани, фаст-фуд, вулична їжа). Треба зазначити, що за рівнем споживання м'яса Україна значно поступається багатьом країнам світу (рис. 1.14). причому

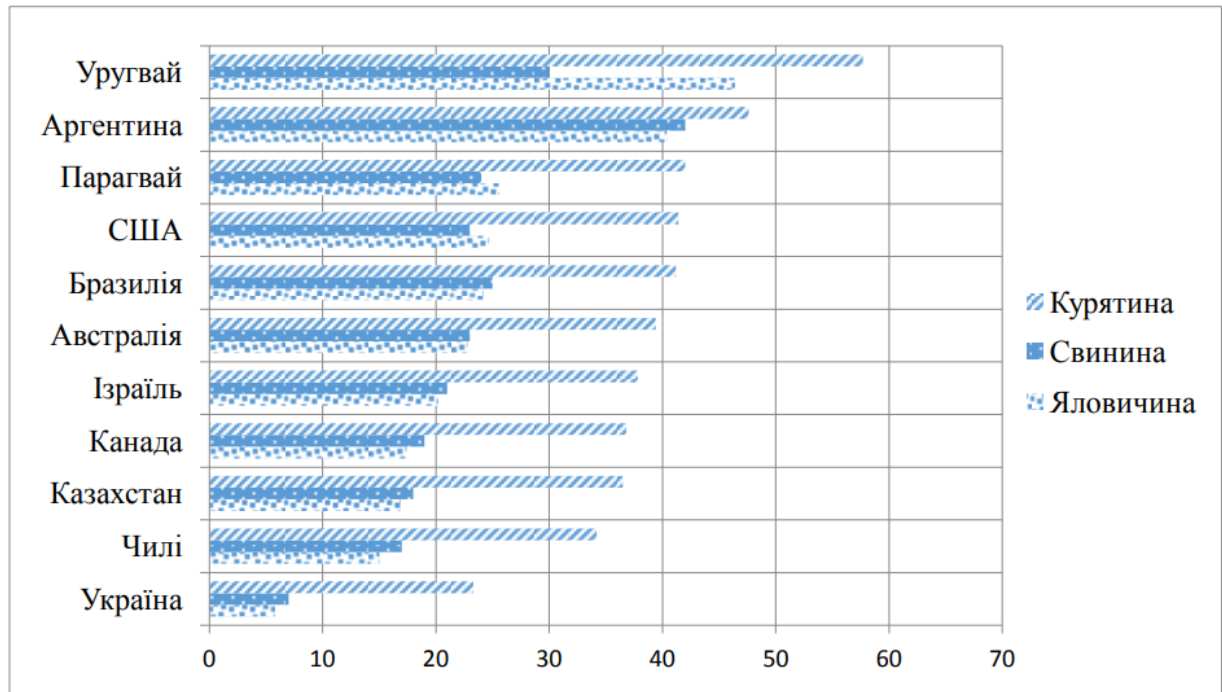

Рис. 1.14. Світове споживання м'яса за видами, кг. на душу населення

Джерело: [95, с. 55]

При нормі поживання м'яса у 80 кг. на рік, в Україні зазначений показник дорівнюється протягом останніх років 51-53 кг (рис. 1.15.), що складає лише 67 % від раціональної норми споживання.

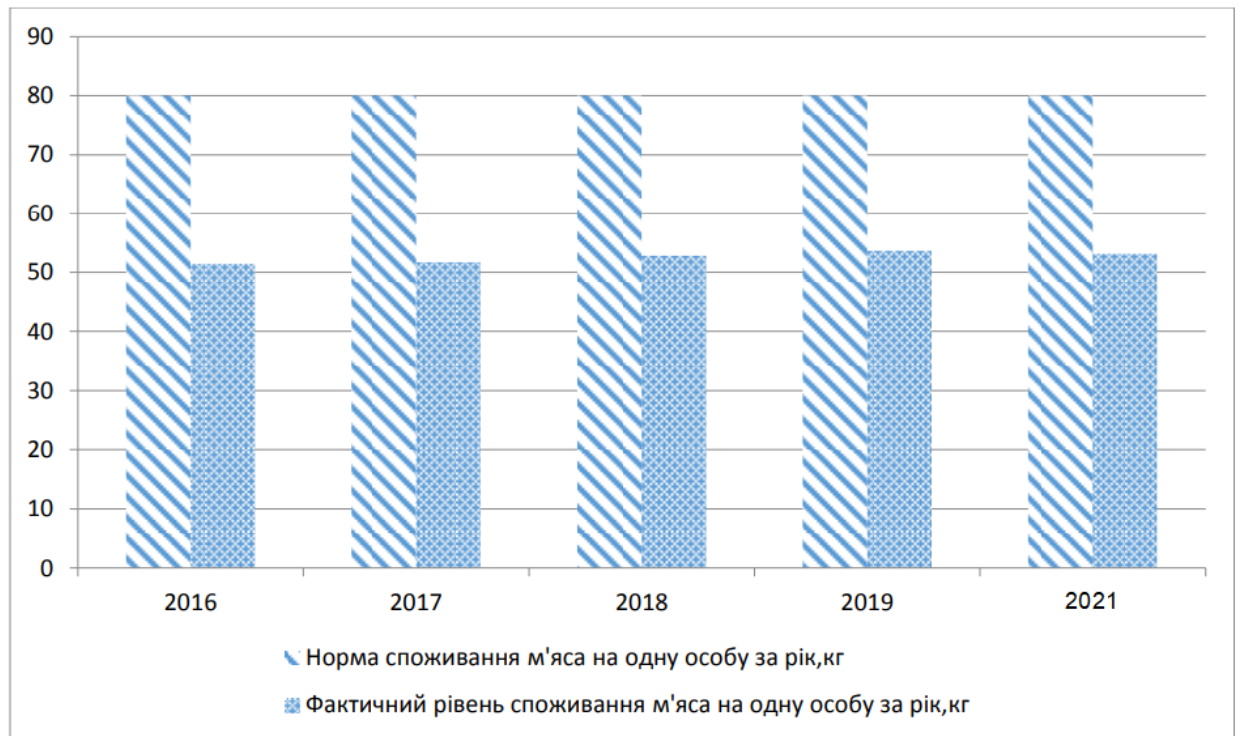

Рис. 1.15. Споживання м'яса в Україні, кг. на душу населення

Джерело: [220]

У структурі споживання м'яса українцями найбільш вагомою є частка птиці – 50%, на свинину припадає – 36%, на яловичину – 13%, на інші види – 1%. Це пов'язано з тим, що м'ясо птиці є більш доступне в ціновій категорії, а також є дієтичним порівняно з іншими видами м'яса. Однак, як встановила *Ганна Лисенко* на споживання м'яса впливають не лише доходи, але й вік, стать, місце проживання (табл. 1.16). Зокрема міський спосіб життя передбачає більші обсяги споживання м'яса. Це також стосується молодих людей та чоловіків [96, с. 252].

Таблиця 1.16

Грошові витрати та рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів різними категоріями споживачів в розрахунку на місяць

Показник	Грошові витрати в розрахунку на 1 домогосподарство, грн			Споживання в розрахунку на 1 особу, кг			
	2020	2021	Зміна 2021/2020, %	2020	2021	Зміна 2021/2020, %	2021 /норма ¹ , %
У середньому на одне домогосподарство/особу							
М'ясо та м'ясопродукти	961,77	1064,10	10,6	4,8	4,7	-2,1	-33,7
Частка м'яса та м'ясопродуктів в усіх витратах на харчування, %	23,8	23,2	-	-	-	-	-
Залежно від місця проживання							
У місті	1113,94	1221,36	9,6	5,1	5,0	-2,0	-25
Частка м'яса та м'ясопродуктів в усіх витратах на харчування міського населення, %	25,1	24,4	-	-	-	-	-
У сільській місцевості	643,5	733,75	14,0	4,1	4,1	0	-38,5
Частка м'яса та м'ясопродуктів в усіх витратах на харчування сільського населення, %	20,0	19,9	-	-	-	-	-
Залежно від віку та статті							
Жінки від 18 до 35 років	1182,68	1294,96	9,5	4,3	4,3	0	-35,5
Жінки від 36 до 59 років	1085,93	1223,39	12,7	4,6	4,6	0	-31
Жінки 60 років і старше	820,43	898,22	9,5	4,8	4,6	-4,2	-31
Чоловіки від 18 до 35 років	1149,98	1294,90	12,6	4,4	4,5	2,3	-32,5
Чоловіки від 36 до 59 років	1121,86	1239,31	10,5	4,7	4,6	-2,1	-31
Чоловіки 60 років і старше	907,10	988,42	9,0	4,7	4,6	-2,1	-31
Залежно від середньодушових грошових доходів							
До 3000 грн	573,61	513,27	-10,5	3,2	3,0	-6,3	-55
3000 – 4000 грн	728,17	737,81	1,3	4,0	3,7	-7,5	-44,5
4000 – 5000 грн	939,66	899,61	-4,3	4,4	3,9	-11,4	-41,5
5000 – 6000 грн	1031,14	1061,09	2,9	4,8	4,6	-4,2	-31
6000 – 7000 грн	1107,54	1203,38	8,7	5,0	4,8	-4,0	-28
7000 – 8000 грн	1221,63	1238,71	1,4	5,5	5,0	-9,1	-25
8000 – 9000 грн	1263,99	1295,93	2,5	6,4	5,5	-14,1	-17,5
9000 – 10000 грн	1192,73	1395,27	17,0	6,0	5,3	-11,7	-20,5
10000 – 11000 грн	1428,28	1525,23	6,8	6,4	5,9	-7,8	-11,5
11000 – 12000 грн	1324,77	1396,32	5,4	6,3	5,6	-11,1	-16
Понад 12000 грн	1427,02	1405,23	-1,5	6,3	6,1	-3,2	-8,5

Джерело [96, с. 252]

1.2. Засади публічного управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу

З'ясування вихідних теоретичних положень дослідження є такою ж необхідною умовою як, образно кажучи, наявність компаса в мандруючого незвіданими краями. Саме розуміння онтології об'єкту дослідження дає можливість продуктивно підійти до найважливіших моментів аналізу предмету дослідження, відокремлюючи істотні моменти від другорядних. В контексті нашого дослідження такими поняттями є насамперед публічне управління, публічне адміністрування, публічна політика, механізми реалізації публічної політики, а також суміжні з ними поняття. Розуміння цих категорій, власно, й дозволить не втручатися у предметну галузь інших наукових напрямів враховуючи проблематику пов'язану із виробництвом, переробкою та реалізацією м'ясо-молочної продукції, яка здебільше вивчається не в межах публічного управління та адміністрування, а за науковими спеціальностями 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством», 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка», а також за освітніми спеціальностями С1 «Економіка», D3 «Менеджмент», D5 «Маркетинг», D7 «Торгівля».

За наслідками наукової та методичної дискусії, яка була пов'язана із трансформацією у 2015 р. освітньої галузі 1501 «Державне управління» у галузь 281 (D4) «Публічне управління та адміністрування», можна визначити наступні принципові підходи.

Вихідною категорією до всіх явищ, пов'язаних із публічним управлінням та адмініструванням є влада. Влада загалом є здатністю та можливістю одного суб'єкта впливати на поведінку інших суб'єктів [13]. Вона може мати різні форми залежно від сфери застосування, механізмів реалізації та цілей. Одним із проявів влади є політична влада, як здатність певного соціального суб'єкту (колективного або індивідуального) до реалізації своїх інтересів та поглядів у суспільстві в цілому [238]. Тим самим політична влада

відрізняється від, наприклад, влади в межах певної організації, сім'ї або іншої вузької групи.

Політична влада, у свою чергу, може розвиватися у публічній та непублічній формі. Зокрема непублічна влада характеризується монократичністю, в основу її організації покладений принцип єдиновладдя. За таких умов вся влада зосереджена в руках однієї особи (наприклад, абсолютна монархія), у вузькій соціальній групі (наприклад, аристократія, олігархія), одному органі (наприклад, військова хунта) або навіть єдиної системи органів (наприклад, радянська влада). У будь-якому випадку, для такої влади характерна жорстокість, яка може доходити аж до тиранії, закритість з боку широких мас суспільства, ідеологічний та політичний монізм, принцип незмінності тощо. Внаслідок зазначеного непублічна влада є нелегітимною (такою, що не визнається суспільством) та неправовою (не заснованою на балансі інтересів різних суб'єктів політичної влади).

Якщо ж політична влада діє на реалізацію збалансованих інтересів всього суспільства, вона набуває статусу влади публічної. Зазначене передбачає тісний зв'язок поміж суспільством та утвореними ним інституціями, механізми контролю за ними з боку суспільства. Отже публічна влада завжди є формою народовладдя, виступає правовим (заснованим на балансі інтересів у суспільстві) та легальним (визнання існуючого балансу інтересів справедливим всім суспільством) типом влади.

Ознаками будь-якої публічної влади є:

- 1) вона є похідною від певної соціальної спільноти;
- 2) вона є виразником загальних інтересів соціальної спільноти й діє від її імені;
- 3) вона заснована на балансі різноманітних інтересів відповідної соціальної спільноти, який визнається нею справедливим й носить у зв'язку із цим правовий характер;
- 4) вона визнається більшістю членів відповідної соціальної спільноти й у зв'язку із цим є легітимною;

5) вона здійснюється як безпосередньо соціальною спільнотою, так й спеціальними органами, що нею утворюються з цією метою, які є рівновіддаленими від особистих й групових інтересів у відповідній соціальній спільноті;

6) вона надає інтересу відповідної соціальної спільноті загальнообов'язковий характер;

7) вона поширюється в межах своїх завдань та функцій на всіх членів відповідної соціальної спільноти;

8) вона має право застосовувати за необхідності примус з метою реалізації загальних інтересів;

9) вона діє в межах правових норм й у зв'язку із цим є легальною;

10) вона підконтрольна відповідній соціальній спільноті, й у зв'язку із цим несе відповідальність за власні дії [112].

Володіючи загальними спільними ознаками, публічна влада не є єдиною, що є наслідком ієрархічності суспільства, наявності й ньому різних територіально та соціально виділених частин. За умов публічності зазначені складові суспільства визнаються, що дозволяє формувати на їх рівні окремі форми публічної влади. У зв'язку із цим, можна виділити кілька основних різновидів публічної влади, що взаємодіють поміж собою, причому всередині їх також можуть бути певні градації, а їх сполучення залежить від конкретного суспільства. Серед них державна, муніципальна, регіональна (у форматі регіонального самоврядування, суб'єктів федерації, автономій різних форм та типів) влади, влада міжнародних спільнот (наприклад, ЄС), влада саморегульованих спільнот (наприклад, екстериторіальне самоврядування корінних народів, саморегулювні організації тощо) тощо. На відміну від влади публічної, непублічна влада реалізується через державну владу, яка носить непублічний характер, тобто володію не лише монополією на владарювання, але й представляє вузькокорпоративні інтереси, що не збігаються, а іноді прямо входять у протиріччя із інтересами всього суспільства.

Будь-яка влада як певна здатність та можливість реалізується через управління, тобто цілеспрямовану діяльність щодо планування, організації та координації суспільних процесів, що сприяє досягненню встановлених владою цілей. За умов публічної влади можна говорити про публічне управління. При цьому слід враховувати, як цілком слушно зазначає *Олег Серов*, що «в нормативно-правове поле України не введені поняття «публічне управління», «публічне адміністрування», а ті, що введені в законопроектну практику, мають занадто широке змістове, методологічне та функціональне наповнення. Поняття «публічне управління», «публічне адміністрування» функціонують виключно в науково-освітній сфері» [215, с. 17].

Публічне управління охоплює всі форми публічної влади та включає державне, муніципальне, регіональне управління, саморегулівні структури, міжнародні інституції. Як зазначається у термінологічному словнику з публічного управління, «публічне управління – діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків (планування, організації, керівництва, координації та контролю) щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць» [200, с. 144].

При цьому знову підкреслимо, що за умов непублічної влади існує виключно режим державного управління у зв'язку із невизнанням інших форм владарювання. *Євгенія Жукова* вбачає наступні відмінності поміж публічним адмініструванням і державним управлінням непублічного типу (урядуванням): «а) державне управління виступає засобом впливу держави на суспільство і громадян для досягнення передусім інтересів держави, натомість публічне адміністрування є насамперед способом задовольнити інтереси фізичних та юридичних осіб, за допомогою наявного у публічній адміністрації потенціалу (правового, фінансового, кадрового, інформаційного тощо); б) державне управління не передбачає або ігнорує зворотний зв'язок із

суспільством та окремими соціальними групами стосовно схвалення окремих рішень чи державних політик та їх зміни у разі несхвалення громадянами, тоді як публічне адміністрування має своєю невід'ємною ознакою систематичне вивчення задоволення суспільством і громадянами діями публічної адміністрації і удосконалення її діяльності залежно від отриманого зворотного зв'язку; в) державне управління завжди політизоване, в основі всіх його заходів лежать політичні рішення, а публічне адміністрування є деполітизованим технократичним процесом виконання публічною адміністрацією своїх завдань, необхідних для забезпечення потреб та інтересів суспільства і громадян (або, щонайменше, прагне до деполітизованості та технократичності); г) для державного управління характерним є суб'єкт-об'єктний підхід, за якого держава активно змінює поведінку та свідомість громадянина, а для публічного адміністрування – суб'єкт-суб'єктний, партнерський, де держава і громадянин постають як рівноправні учасники суспільних відносин, спрямованих на забезпечення життєдіяльності суспільства, забезпечення прав та інтересів фізичних та юридичних осіб» [59, с. 138].

Невипадково що, на думку *Юрія Сурміна* та *Вячеслава Гусєва*, «дефініції понять «публічне управління», «державне управління» відрізняються тим, що перше здійснюється в межах панування верховенства права завдяки законодавчо відрегульованому і практично діючому механізму контролю суспільства над усіма органами державної влади та органами місцевого самоврядування і поширюється на все суспільство. На відміну від поняття «державне управління», яке має владний характер і запроваджується через прояв державної волі, витоком поняття «публічне управління» є народна воля. Сутністю поняття «публічне управління» є практичний, організуючий і регулюючий вплив держави через систему публічної влади на суспільну діяльність людей з метою її упорядкування, збереження чи перетворення, спираючись на владну силу, яку обмежує дієвий суспільний контроль» [42, с. 35].

Як зазначає *Олена Задихайло*, «становлення поняття «публічного управління» пов'язане з наявністю процесу «роздержавлення» управління, що зі свого боку пов'язане з передачею частини державних функцій органам місцевого самоврядування та неурядовим організаціям. Таким чином, здійснення управлінських функцій у публічній сфері покладається не лише на органи державної влади, а й на інших суб'єктів, що мають владні повноваження (органи місцевого самоврядування, громадські організації тощо)» [60, с. 44].

Алла Мельник та *Олексій Оболенський* одними з перших у вітчизняній науці почали використовувати поняття «публічне управління». Для них публічне управління «зорієнтоване на реалізацію публічних (загальних) інтересів і включає такі складові, як державне управління (суб'єктом є органи державної влади) і громадське управління (суб'єктом є громадські інституції). Як елементи публічного управління державне і громадське управління взаємодіють, взаємодоповнюють одне одного виходячи з єдності публічних інтересів та доцільності узгодження управлінського впливу з метою посилення його дієвості. У системі публічного управління визначальну роль відіграє державне управління, яке справляє управлінський вплив на всі сфери суспільного життя. Водночас в умовах розгортання демократичних перетворень підвищується активність і громадських структур в управлінні не тільки громадськими, а й державними справами, у розв'язанні суспільних проблем» [120, с. 56].

На думку *Антоніни Колодій* публічне управління це «прийняття та втілення в життя суспільно значущих рішень із різних напрямів публічної політики». Перша особливість публічного управління, полягає в «більшій демократичності, ширшому залученні в управлінський процес публіки (громадськості) та більшому врахуванні її інтересів при прийнятті управлінських рішень. Друга, так би мовити, «просторова» відмінність публічного управління полягає у тому, що на відміну від бізнес-менеджменту, воно здійснюється у публічній сфері» [83, с. 23].

За розумінням *Валентини Гошовської*, «феномен публічності пояснюється залежністю держави від суспільства (публіки), а управління, засноване на такій залежності, пов'язується не тільки з інтересами держави, а й із задоволенням потреб суспільства, його соціальних груп, окремих індивідів. Тому таке управління спільно з органами державної влади здійснюють недержавні та громадські організації, приватні структури й агентства, тобто, воно ґрунтується не на вертикальних, а на горизонтальних зв'язках між державними інститутами, бізнесом і громадянським суспільством. При цьому основоположним принципом організації та здійснення публічної влади виступає транспарентність» [33].

Олег Серов зазначає, що «публічне управління реалізується в умовах:

- децентралізації державного управління на базі поєднання ринкових і державних механізмів регулювання соціально-економічних процесів;
- переходу до поліцентричної системи державного управління, господарювання та ухвалення управлінських рішень;
- управління державними підприємствами й установами на основі поєднання адміністративних і економічних методів впливу та ринкових механізмів господарської діяльності;
- самоуправління організаційних формувань недержавного сектору на принципах їх функціонування як відкритих соціально-орієнтованих систем у взаємодії із зовнішнім середовищем;
- формування організаційної ринково-підприємницької культури, що систематизує ключові особливості організації інноваційного управління соціально-економічними об'єктами і процесами» [215, с. 18].

Гаяне Сабурова процес публічного управління відображає таким чином:

- 1) опосередковане публічне управління, до якого належить діяльність органів виконавчої влади всіх рівнів, тобто суто державне управління, але з елементами публічного адміністрування; судова гілка влади з елементами публічного адміністрування та суто публічне адміністрування; 2)

безпосереднє публічне управління, яке охоплює діяльність законодавчої гілки влади, діяльність органів місцевого самоврядування з елементами державного управління та діяльність громадських і недержавних організацій, установ та бізнес-структур [211, с. 25].

Отже погоджуємося із *Оленою Задихайло*, що «публічне управління є цілеспрямованим організуючим впливом органів публічної влади (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій) на суспільні відносини відповідно до покладених на них функцій і повноважень з метою досягнення суспільно корисної мети» [60, с. 44].

Публічне управління охоплює всі види публічної влади та всі публічні інституції незалежно від їх місця у системі владних та управлінських відносин. Якщо ж мова йде лише про виконавчо-розпорядницькі інституції (центральні та місцеві органи виконавчої влади, виконавчі органи місцевого, регіонального самоврядування, виконавчі органи міждержавних інституцій або саморегулівних структур, то у даному випадку виникає феномен публічного адміністрування.

Як зазначається в «Енциклопедії державного управління», «публічне адміністрування» є різновидом управлінської діяльності інституцій публічної влади, завдяки якій держава та громадянське суспільство забезпечують самокерованість усієї суспільної системи та її розвиток у певному, визначеному напрямі... Публічне адміністрування – це технічна складова врядування, що має здійснюватись на професійній (неполітичній) основі; і чим далі, тим більше звертатиметься до залучення недержавних партнерів для спільного розв'язання проблем, що постають у цій сфері управлінської діяльності» [54, с. 489-490]. В іншому енциклопедичному виданні публічне адміністрування визначається як «вид організаційно-розпорядчої діяльності державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, спрямованої на підготовку та впровадження публічно-управлінських рішень, управління персоналом, надання публічних послуг» [200, с. 142].

За розумінням *Наталії Дяченко* «публічне адміністрування та публічне управління (англ. – public administration and public government) – два різновиди управлінської діяльності інституцій публічної влади, завдяки якій держава та громадянське суспільство забезпечують самокерованість (самоврядність) усієї суспільної системи та її розвиток у певному, визначеному напрямку. Вони позначають два різні, хоча і взаємно доповнювані та щільно пов'язані між собою види управлінської діяльності. І все ж, відносини публічного управління виникають у ході здійснення не лише адміністрування, а й у процесі публічності всієї державної управлінської діяльності» [52, с. 305].

«Як підвид «публічного управління», - зазначає *Антоніна Колодій*, - «публічне адміністрування» охоплює консультативну, організаційно-розпорядчу діяльність та надання публічних послуг, а його суб'єктами є професійно підготовлені люди – публічні службовці, що виконують означені види роботи в урядових, самоврядних та громадських структурах» [83, с. 24].

На думку *Василя Мартиненка*, «публічне адміністрування є формою реалізації публічного управління, яке здійснюють представницькі органи демократичного врядування через свої виконавчі структури» [108, с. 20-21].

В межах дискусії, що розгорнулася між вітчизняними науковцями *Олег Серов* констатує, що «термін «адміністрування» вживається переважно в розумінні «організаційно-розпорядчий метод державного управління», який використовується органами державної влади. Іншими словами, адміністрування – бюрократичний метод управління суспільством, що ґрунтується на силі та авторитеті влади, відображених у наказах, постановах, розпорядженнях, вказівках та інструкціях. Цей метод є специфічним і його переважно використовують виконавчі органи влади в особі державних службовців» [215, с. 19].

У глосарії Програми розвитку ООН зазначається, що «публічне адміністрування» має два значення: 1) цілісний державний апарат (політика, правила, процедури, системи, організаційні структури, персонал тощо), який фінансується за рахунок державного бюджету і відповідає за управління і

координацію роботи виконавчої гілки влади та її взаємодію з іншими зацікавленими сторонами в державі, суспільстві та зовнішньому середовищі;
2) управління та реалізація різних урядових заходів, що пов'язані з виконанням законів, постанов та рішень уряду та управління, що пов'язане з наданням публічних послуг» [28].

Осмислюючи феномен публічного адміністрування *Лариса Сорока* доходить до наступних висновків:

«— під публічним адмініструванням пропонуємо розуміти різновиди організаційного владного, забезпечувального, охоронного й іншого впливу публічної адміністрації на соціально-економічні процеси, що полягають у запровадженні комплексу заходів, спрямованих на: забезпечення; розвиток; ефективне використання державного потенціалу; формування системи цільовоорієнтованої діяльності суб'єктів реалізації державних програм; забезпечення технологічного оновлення національної економіки;

— публічною адміністрацією є суб'єкти забезпечення публічного інтересу в досліджуваній сфері;

— інструментарієм публічного адміністрування є сукупність адміністративних дій представників публічної адміністрації регулюючого, управлінського, забезпечувального, охоронного, захисного й іншого характеру, що здійснюються у вигляді правових засобів різнорідного значення, походження та юридичної сили» [219, с. 207].

Якщо казати про суб'єктне коло публічного адміністрування, то це «органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші суб'єкти, які відповідно до законодавчих чи договірних повноважень забезпечують виконання законів та діють в публічних інтересах» [199, с. 28]. До системи суб'єктів публічної адміністрації, як зазначає *Олексій Дніпров*, належать органи виконавчої влади вищого, центрального та місцевого рівнів; органи місцевого самоврядування; суб'єкти делегованих повноважень, до яких належать громадські об'єднання, та інші суб'єкти під час здійснення делегованих законодавством виконавчих функцій [49, с. 99]. На наш погляд,

до зазначеного переліку належать також органи, що забезпечують діяльність законодавчої, судової, президентської влади.

Внутрішньоорганізаційна діяльність публічних інституцій охоплюється поняттям публічний менеджмент. На погляд *Антоніни Колодій* публічний менеджмент – «це особливий, запозичений із бізнесу стиль управління у публічній сфері, побудований на засадах змагальності та відкритості і зорієнтований на критерії ефективності, результативності, рентабельності та якості послуг для населення». Публічний менеджмент «апелює до наближення управління до людей, суспільства, домагається посилення підзвітності управлінців суспільству та ширшого залучення активної його частини до дорадчої діяльності і партнерства при прийнятті рішень» [83, с. 25].

В'ячеслав Дзюндзюк відзначає наступні характеристики, що притаманні публічному менеджменту на відміну від публічного адміністрування:

- «– приділення значної уваги досягненню результатів і персональній відповідальності керівників;
- присутність сильної інтенції відмови від класичної бюрократії, орієнтація на створення більш гнучких організацій;
- чітке і ясне визначення організаційних і персональних цілей, установлення вимірювальних індикаторів якості й ефективності діяльності;
- орієнтація на використання деяких ринкових методів у діяльності органів влади, публічних організацій у цілому;
- наявність тенденції до зменшення ступеня і сфери впливу органів влади через приватизацію, широке використання зовнішніх підрядників і субпідрядників, проведення тендерів тощо» [47, с. 58].

Колектив авторів на чолі із *Оленою Михайловською* визначаючи теоретичні підходи до дефініцій публічного управління та адміністрування побудували схему взаємозв'язку основних категорій публічного управління за виключенням публічного менеджменту (рис. 1.16.)

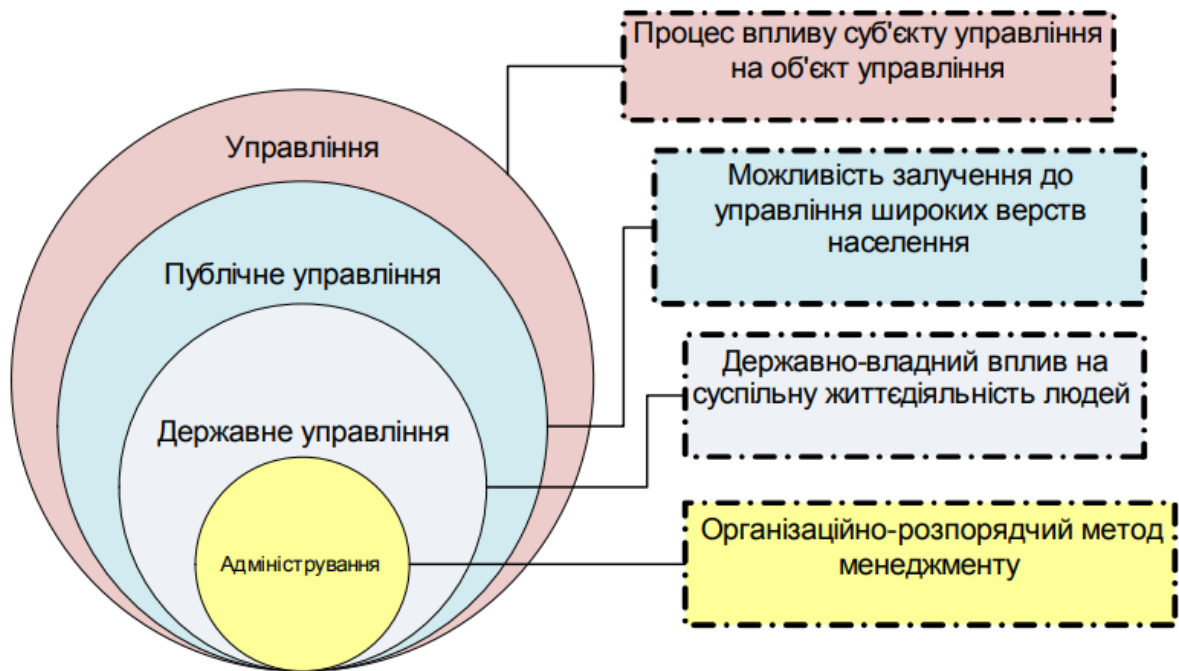

Рис. 1.16. Схема взаємозв'язку основних категорій системи публічного управління

Джерело [111]

Зміни, що відбулися у класичному державному управлінні, спричинили його трансформацію в публічне управління, що знайшло своє закріплення в парадигмі «врядування». Ця концепція почала формуватися наприкінці XX ст. під гаслом «від урядування до врядування» (from Government to Governance). На перший погляд, терміни «урядування» (government) і «врядування» (governance) видаються подібними, однак їхнє значення є кардинально протилежним. Обидва явища базуються на існуванні влади й відповідних повноважень, що використовуються для підтримання соціального порядку. Проте ключові розбіжності між ними зосереджуються у двох аспектах.

По-перше, головна відмінність полягає в тому, що врядування будується на основі впливу, який не обов'язково походить від урядових органів, тоді як урядування завжди має джерелом урядову владу. Урядування передбачає здійснення управлінських функцій винятково державними інституціями, у той час як врядування може включати взаємодію державних і недержавних

структур, а також механізми співпраці й розподілу владних повноважень між ними. Врядування розглядається як модель партнерства між державою, громадянським суспільством, урядовими та неурядовими організаціями, державними й приватними структурами. Така взаємодія може бути як обов'язковою, так і добровільною. Основними характеристиками врядування є «співробітництво, а не контроль; децентралізація замість концентрації повноважень; управління через партнерські відносини, а не через жорстке адміністрування; орієнтація на ринкові принципи, а не суто адміністративне регулювання; співпраця між державним і приватним секторами, а не підпорядкування бізнесу державним інститутам» [254, р. 58].

Друга принципова відмінність полягає у природі розподілу влади в цих двох підходах. У рамках урядування влада рухається зверху вниз: державні інституції забезпечують одностороннє управління, ухвалюють рішення, розробляють і реалізують політику. На противагу цьому, врядування характеризується багатовекторним розподілом влади, що передбачає партнерство, діалог, спільне прийняття рішень і узгодження спільних стратегій. Управлінські механізми врядування меншою мірою залежать від впливу державних органів і більше ґрунтуються на мережевих механізмах співпраці. Влада в межах врядування має двосторонній і багат шаровий характер, а не централізований і спрямований згори вниз.

Таким чином, врядування розглядається переважно як процес, тоді як урядування – як система публічних органів чи інституційна структура. У сучасних умовах врядування тлумачиться як спосіб управління, що виходить за межі традиційних владних інститутів. Воно сприймається як розширений підхід до адміністрування, де наголос робиться на спільному управлінні, координації, регулюванні та взаємодії, а не на традиційному використанні влади через накази й розпорядження.

Виходячи із зазначеного, систему публічного управління та адміністрування можна представити у наступний спосіб (рис. 1.17.):

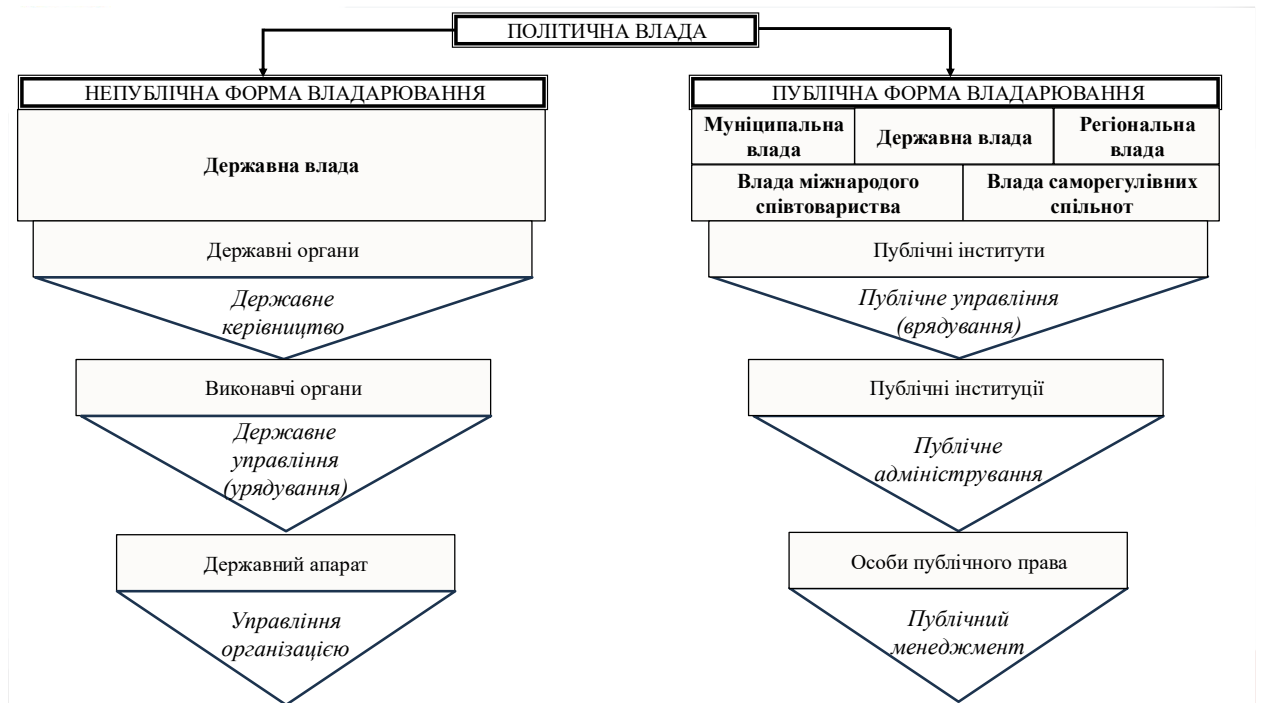

Рис. 1.17. Публічне управління та адміністрування у системі владних відносин

*Авторська розробка

Від так публічне управління та адміністрування (Public Administration) суттєвим чином відрізняється від приватного управління та адміністрування (Private Administration) – управлінської діяльності, яка фокусується на досягненні організаційних цілей у приватному секторі, використовуючи сучасні управлінські підходи та методи менеджменту. Цей тип врядування, що притаманний бізнесу та корпоративному управлінню, некомерційним організаціям, приватним фондам та асоціаціям характеризується:

управлінням ресурсами, які належать приватним особам чи організаціям;

основною його метою є отримання прибутку, хоча некомерційні організації можуть мати інші цілі;

здатність швидко реагувати на зміни в ринкових умовах і внутрішньому середовищі;

порівняно з публічним сектором, приватне адміністрування зазвичай має спрощені процедури прийняття рішень;

орієнтацією на оптимізацію витрат та максимізацію результатів;

постійним аналізом ринку та стратегічним плануванням для збереження позицій у галузі.

Огляд онтологічних засад предметної галузі, за якою готується робота був би неповним як би не було розглянуто поняття публічного інтересу, адже публічне управління та адміністрування зумовлене певною суспільною потребою та, як наслідок, публічним інтересом, у той самий час як приватне управління та адміністрування – приватними інтересами.

На погляд *Лариси Сорока*, з чим ми безумовно погоджуємося, усі суб'єкти публічної адміністрації забезпечують суто публічний інтерес. На її погляд, у загальному розумінні публічний інтерес означає загальний інтерес людської спільноти – громадян, народу. Публічний інтерес є спільною турботою громадян у публічному адмініструванні на місцевому й національному рівнях. Він характеризує не просту теоретичну цікавість, а широке використання в політиці, публічному адмініструванні, наслідком чого є належний рівень забезпечення суспільного добробуту громадян [219, с. 207]. При цьому науковиця посилається на рішення Великої палати Верховного Суду у справі № 810/2763/17, який зазначив, що «публічним інтересом» є важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб потреби, які відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються суб'єктами публічної адміністрації [130].

Валентин Галуцько також зазначає, що публічний інтерес – це важливі для значної кількості фізичних та юридичних осіб потреби, які, відповідно до законодавчо встановленої компетенції, забезпечуються публічною адміністрацією. Відповідно до його позиції публічність інтересу визначається сукупністю приватних інтересів. Основою приватних інтересів виступають певні потреби, отже у випадку, якщо такі потреби виникають у значної кількості сторін, то вони стають значимі. Для визнання значимих потреб

публічними необхідним є забезпечення реалізації таких потреб публічною владою [25, с. 181].

Станіслав Савченко зазначає, що в узагальненому вигляді публічний інтерес слугує меті забезпечення цілісності і стійкого функціонування суспільства, має особливий порядок реалізації, носить імперативний характер, на його захисті стоять різні державовладні інститути, а його реалізація завжди відбувається в інституційних формах [212, с. 522].

Відмінності поміж приватними та публічними інтересами *Руслан Раїмов* визначає у наступному: «1. Публічний інтерес є невід’ємним від інтересів держави, однак може не співпадати з інтересами приватними. 2. Зміна вектору приватного інтересу повинна знаходити своє відображення в зміні публічного інтересу і навпаки. 3. Існують певні сфери господарської діяльності в яких унеможлиблюється забезпечення дотримання публічного інтересу без втручання держави. 4. Під обов’язком держави щодо забезпечення публічного інтересу також слід розуміти забезпечення конституційних прав і свобод. 5. У певних сферах економіки суб’єкт господарювання напрямую забезпечує не тільки приватний, а й публічний інтерес. 6. Публічність інтересу визначається сукупністю приватних інтересів. 7. Публічний інтерес по суті є відображенням інтересу державного, як особливої форми організації суспільства, який націлений в першу чергу на самозбереження. 8. Публічним інтересом виступатиме будь-який приватний інтерес, під час реалізації якого, будуть задіяні певні права та свободи, щодо забезпечення яких держава має зобов’язання. 9. Права людини можуть за певних умов йти у розріз з публічним інтересом, а отже вони не є ані основою ані частиною такого інтересу» [204, с. 120].

З іншого боку, *Петро Рабінович* вважає, що «інтереси приватні – це ті, що задовольняються власними, винятково інтелектуальними (нефізичними) діями, операціями; доти, доки такі дії не проявляються назовні, вони не набувають суспільного (публічного) характеру і не можуть бути піддані державно-юридичному регулюванню (наприклад, тільки внутрішнє, духовне,

необ'єктивовуване сповідання певної віри); до інтересів цього виду можна віднести й такі, які задовольняються власними фізичними діями їх «носія», при цьому такими, що не оприлюднюються (скажімо, ведення «інтимного» щоденника, написання художнього твору лише для задоволення особистих потреб). Такі дії теж неможливо піддати регулюванню й контролю соціальними засобами. Якісна особливість означених інтересів вбачається у тому, що процес їх задоволення не зачіпає безпосередньо інтересів інших суб'єктів. Так само з цієї причини держава не фіксує, не узаконює діяльнісні засоби задоволення таких – суто приватних інтересів» [203, с. 32]. А от публічні інтереси, як зазначають *Роман Мельник* та *Володимир Бевзенко*, на противагу приватним поєднують лише ті інтереси, які однаковою мірою є важливими для кожного члена суспільства (наприклад, інтерес дихати чистим повітрям) [110, с. 36].

Володимир Селіванов наголошує на тотожності понять публічні інтереси та загальне благо [213].

На підставі дослідження нормативного закріплення публічних інтересів *Ірина Берестова* виокремлює наступні ознаки публічного інтересу:

загальносуспільний характер публічних інтересів (призначення публічного інтересу). Їх призначення: сприяти і забезпечувати розвиток суспільства, його економічний, духовний, політичний прогрес, впливати на створення належних умов ділового обороту суспільства та його оборотоздатності в цілому;

пов'язаність із масовістю (кількісний аспект). Публічні належать, нормативно закріплені чи органічно притаманні суспільству загалом та (або) великим соціальним групам (наприклад, трудові колективи, споживачі в екологічних правовідносинах тощо), тобто обов'язковою є наявність великої кількості носіїв цих інтересів. Публічні інтереси охоплюють собою широке коло індивідів, колективів, соціальних утворень тощо;

визнання з боку держави й забезпеченість правом (нормативно закріплені, представляються собою істотні соціальні цінності чи загалом

допускаються правом як певний прояв турботи з боку держави стосовно стабільності правопорядку). Однак авторка не погоджується із категоричними позиціями, відповідно до яких, не можуть визнаватися публічними інтереси, які, хоча й носять масовий характер і сприйняті суспільством або значними соціальними групами, проте не отримали державної підтримки, а необхідність їх реалізації не відображена в законодавчих актах держави;

можливість їх реалізації за допомогою заходів державно-владного характеру [9, с. 25-28].

У літературі, зокрема у працях *Ірини Венедиктової*, зустрічається думка щодо наявності окрім публічних та приватних інтересів т.зв. корпоративних інтересів як інтересів окремих соціальних груп [18]. Також вчена стверджує, що в загальному розумінні публічні інтереси – це спільні, усереднені інтереси певної соціальної спільноти. До того ж, вони відповідають наявності двох критеріїв: з одного боку, це суспільні інтереси, без яких неможливо забезпечити цілісність і стабільність держави й суспільства, в тому числі реалізацію окремих приватних інтересів, а з іншого – це офіційно визнані інтереси, які одержали підтримку держави. У свою чергу приватність жодним чином не пов'язана з індивідуальним суб'єктом. Інтерес окремого суб'єкта може мати як приватний, так і публічний характер. За суб'єктами інтереси можуть бути публічними, а за змістом – приватними. Отже, один і той же інтерес може бути публічним (за формальною ознакою) й одночасно приватним (за змістовою ознакою). На її думку є всі підстави вести мову про індивідуальні, групові, суспільні та державні інтереси. І всі вони можуть виступати як публічні, так і приватні. У жодному разі не можна диференціювати за суб'єктом і відносити індивідуальні та групові інтереси до приватних, а суспільні та державні – до публічних. Держава також може переслідувати приватні інтереси – інтереси, які не охоплюються компетенцією державних органів, а окрема фізична особа – переслідувати публічний інтерес [17, с. 80-119].

Ян Берназюк до ознак суспільного (публічного) інтересу та похідних понять (суспільні потреби, суспільна необхідність, суспільний добробут тощо) відносить те, що він: «1) безпосередньо пов'язаний із моральністю та моральними засадами; 2) може та повинен збігатися з загальнодержавними інтересами й/або охоплювати локальні інтереси певної територіальної громади або соціальної групи; 3) відображає прагнення всього суспільства загалом або його переважної частини; максимально відтворює (відстоює) інтереси всіх соціальних груп для досягнення в суспільстві справедливості як найвищого блага; 4) може носити національний (охоплює такі найважливіші сфери, як збереження державного суверенітету, територіальної цілісності держави, благоустрій населених пунктів, надрокористування, захист довкілля, безпека громадян, доступ до публічної інформації, охорона об'єктів культурної спадщини тощо) або міжнародний характер (охоплює переважно такі питання, як забезпечення екологічної безпеки та вирішення глобальних екологічних проблем, охорона здоров'я, зокрема протидія поширенню епідемій, подолання бідності у світі тощо); 5) визначається у кожному конкретному випадку з урахуванням усіх особливостей ситуації, однак такий інтерес завжди пов'язаний із необхідністю гарантування безпеки людей у всіх її вимірах, зокрема збереження життя та здоров'я людини, а також збереження державних і міждержавних утворень, які покликані забезпечувати ці гарантії, використовуючи відповідні цивілізаційні юридичні й інші механізми» [10, с. 151-152].

Окрему точку зору висловлює *Віктор Басай*, щодо співвідношення між публічними та державними інтересами. Під приватними інтересами він розуміє інтереси окремої людини, організації, якщо вона створена безпосередньо за участю фізичних осіб. На його погляд, з розвитком економічних відносин постійно урізноманітнюються й приватні інтереси. Відхід від тоталітарної системи та централізованого регулювання економічної сфери, дав змогу по-іншому поглянути на роль приватного інтересу як рушійної сили розвитку продуктивних сил, а з іншого боку – переглянути

економічні функції сучасної публічної влади, при певних застереженнях зводячи її до ролі «нічної сторожа». На відміну від приватного, публічний інтерес – це інтерес суспільний (або усуспільнений приватний). Однак не слід ототожнювати публічний інтерес і державний інтерес, навіть тоді, коли держава є виразником більшості членів суспільства. Державний інтерес не завжди співпадає з суспільним, зокрема у випадку, коли державна влада узурпована певними олігархічними групами і є виразником групових інтересів. Максимальне співпадіння державного інтересу з суспільним є показником демократичності держави. Разом з тим, за категорією державного інтересу потрібно залишити інтереси держави як організації влади [248, с. 57].

Оксана Вінник вважає, що приватні інтереси – це інтереси окремого громадянина (фізичної особи), сім'ї, групи громадян, організації (якщо остання створена за участю – безпосередньо або опосередковано – фізичних осіб і відповідно не належить до сфери публічної – державної або комунальної – форми власності). Публічні інтереси на її погляд можна визначити як відображені в праві відгармонізовані, збалансовані певним чином інтереси держави як організації політичної влади, а також інтереси всього суспільства (спільні інтереси його членів), значної його частини, в тому числі територіальних громад, соціальних груп, особливо тих з них, які власними силами (через відсутність, скажімо, відповідних коштів для оплати послуг юриста) за допомогою правових засобів не спроможні захистити свої інтереси і тому потребують державної підтримки, за відсутності якої існує значна ймовірність виникнення кризових явищ у суспільстві, страйків та інших колективних форм протесту та самозахисту. Чітких і сталих кордонів між приватними та публічними інтересами не існує. Вони можуть змінюватися в тих випадках, коли деякі явища суспільного життя втрачають публічний чи державний інтерес, залишаючись приватними інтересами. Можливими є й протилежні ситуації. Подібні зміни зумовлені динамізмом суспільного та приватного життя, їх співвідношенням між собою, станом суспільного (в тому числі економічного) розвитку [21, с. 20-25].

Отже, з точки зору публічного управління, публічний інтерес – це інтерес соціальної спільності, який визнається та задовольняється суб'єктами публічного управління та адміністрування. Визнання публічності інтересу здійснюється шляхом його фіксування у нормативно-правових документах та встановленні механізму його реалізації через дії суб'єктів врядування. Публічний інтерес відокремлюється від приватного інтересу тим, що перший формується організованою сукупністю людей, об'єднаних характерними для них відносинами, у той самий час як приватний інтерес формується на індивідуальному рівні. Приватні інтереси реалізуються шляхом особистих дій (у т.ч. через укладення договорів, управління активами, приватні зв'язки, особистісний розвиток), а приватні інтереси у бізнесі реалізуються через механізми та інструментарій бізнес-адміністрування.

Виходячи із зазначеного спробуємо визначити публічні інтереси у сфері виробництва, переробки та реалізації м'яса та м'ясної продукції, що й, власне, буде викликати необхідність запровадження механізмів та інструментів публічного управління та адміністрування. Зазначимо, що така можливість закладена, зокрема у Методиці проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акту [145], де зазначений обов'язок розробника проєкту здійснити опис вигід та втрат для сфер інтересів держави, громадян та суб'єктів господарювання від регуляторного акту.

У зазначеній Методиці критеріями (факторами) інтересу держави визнаються:

- вплив на міжнародну торгівлю;
- вплив на злочинність, зокрема економічні злочини;
- вплив на корупційні можливості;
- зміни надходжень до бюджетів усіх рівнів;
- вплив на тіньову економіку;
- вплив на обсяги інвестицій, у тому числі міжнародні;
- кількість суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у певній сфері;

– вплив на позиції України у міжнародних рейтингах та виконання міжнародних зобов'язань.

Для інтересу громадян такими критеріями (факторами) є:

- зміни споживчого вибору;
- зміни споживчих цін;
- вплив на отримання інформації споживачами та їх захист;
- вплив на зайнятість, робочі місця;
- вплив на здоров'я, безпеку, права та гідність громадян;
- вплив на екологію;
- вплив на гендерний баланс.

Інтерес суб'єктів господарювання (крім суб'єктів малого підприємництва) визначають такі критерії (фактори), як-от:

- вплив на продуктивність та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання;
- вплив на інновації та розвиток;
- вплив на доступ до фінансів;
- сумарні витрати, які будуть виникати внаслідок дії регуляторного акту.

Проте проаналізувавши зазначені критерії (фактори) *Гульнара Джумагельдієва* дійшла до висновку про насправді відсутність «прив'язки» переважної більшості з них до сутності ексклюзивного інтересу конкретного учасника – держави, громадян та суб'єктів господарювання (табл. 1.17.).

Таблиця 1.17.

Змістовний зв'язок легальних критеріїв (факторів) інтересів груп суб'єктів

Інтерес держави	Інтерес суб'єктів господарювання	Інтерес громадян
Позиції України у міжнародних рейтингах та виконання міжнародних зобов'язань		
зміни надходжень до бюджетів усіх рівнів		

вплив на міжнародну торгівлю		
вплив на корупційні можливості		
вплив на тіньову економіку		
обсяги інвестицій		
кількість суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у певній сфері		
вплив на злочинність, зокрема економічні злочини		
Інтерес громадян	Інтерес держави	Інтерес суб'єктів господарювання
права та гідність громадян		
вплив на отримання інформації споживачами та їх захист		
вплив на зайнятість		
гендерний баланс		
зміна споживчого вибору		
зміна споживчих цін		
робочі місця		
вплив на здоров'я		
вплив на безпеку		
вплив на екологію		
Інтерес суб'єктів господарювання	Інтерес держави	Інтерес громадян
Сумарні витрати, які будуть виникати внаслідок дії регуляторного акту		
Доступ до фінансів		
інновації та розвиток		
вплив на продуктивність та конкурентоспроможність		

Джерело [48]

Від так виходимо з того, що у сфері виробництва м'яса (тваринництва) публічні та приватні інтереси полягають у наступному (табл. 1.18).

Таблиця 1.18.

Публічні та приватні інтереси у сфері виробництва м'яса (тваринництва)

Публічні інтереси	Приватні інтереси
<i>Харчова безпека та якість м'яса</i>	<i>Фінансові аспекти</i>
Контроль за умовами вирощування, годування та забою тварин для запобігання потраплянню шкідливих речовин у харчовий ланцюг	Максимізація прибутку від продажу живої ваги
Мінімізація використання антибіотиків та стимуляторів росту, які можуть впливати на здоров'я людини (антибіотикорезистентність)	Зниження витрат на виробництво (корми, ветеринарні послуги, робоча сила, логістика).

Запобігання поширенню хвороб серед тварин, які можуть передаватися людям (зоонотичні хвороби: африканська чума свиней, пташиний грип, сказ).	Оптимізація рентабельності через вибір порід із високою продуктивністю та швидким набором ваги.
	Доступ до державних субсидій та грантів на розвиток тваринництва
<i>Охорона здоров'я населення</i>	<i>Конкурентоспроможність та розширення бізнесу</i>
Забезпечення населення якісним та безпечним м'ясом як джерелом білка.	Вихід на нові ринки, укладання контрактів із супермаркетами, м'ясокомбінатами, ресторанами.
Попередження пандемій та епідемій, що можуть виникати через недотримання ветеринарно-санітарних норм у тваринництві.	Розширення господарства та збільшення поголів'я для підвищення обсягів виробництва.
Регулювання рівня холестерину та насичених жирів у харчових продуктах через селекцію тварин з більш здоровим складом м'яса.	Впровадження нових технологій (автоматизація, генетична селекція) для підвищення продуктивності.
	Використання маркетингових стратегій (брендинг, еко-маркування, органічне м'ясо) для залучення споживачів.
<i>Екологічна безпека</i>	<i>Мінімізація ризиків та захист інвестицій</i>
Зменшення викидів парникових газів, адже велика рогата худоба є значним джерелом метану, що сприяє зміні клімату.	Захист від епідемій та хвороб тварин (африканська чума свиней, пташиний грип), що можуть призвести до масових збитків.
Заощадження використання ресурсів, адже розведення тварин вимагає великих обсягів води, землі та кормів (вирощування сої та кукурудзи для годівлі тварин).	Страховання тварин від загибелі або стихійних лих.
Проблеми забруднення довкілля: через надмірне накопичення органічних відходів (гній, сеча), що може призводити до забруднення ґрунтів і водою нітратами, фосфатами та іншими сполуками.	Диверсифікація бізнесу (вирощування різних видів тварин або комбінування м'ясного та молочного виробництва).
Вирубка лісів під пасовища та кормові культури зменшує біорізноманіття	Використання контрактного фермерства, коли великі компанії беруть на себе ризики збуту.
<i>Етичні аспекти</i>	<i>Ефективність господарювання</i>
Контроль за умовами утримання тварин для запобігання жорстокому поводженню (наприклад, заборона кліткового утримання для птиці, глибокої обмеженості руху у свинарстві).	Використання інтенсивних технологій (кормові добавки, гормони росту, генетичні модифікації) для прискореного зростання тварин.
Розвиток стандартів гуманного забою та транспортування тварин	Оптимізація простору та ресурсів (утримання тварин на меншій площі для зниження витрат на оренду землі).
Надання споживачам вибору щодо халяльного м'яса та м'яса з етичних господарств, що практикують органічне	Автоматизація процесів (годування, контроль здоров'я) для зниження витрат на оплату праці.

скотарство, вільний випас, м'ясо без антибіотиків.	
<i>Економічні інтереси</i>	<i>Використання побічних продуктів для додаткового доходу</i>
Підтримка національного виробника, зниження імпортозалежності.	Продаж субпродуктів (шкіра, роги, кров).
Створення робочих місць у сільськогосподарському секторі.	Виробництво кормового борошна з відходів м'ясного виробництва.
Державне регулювання та підтримка фермерських господарств (субсидії, податкові пільги).	Використання органічних відходів (гною) для продажу як добрива або для біогазових установок.
Баланс між експортом та внутрішнім ринком для забезпечення продовольчої безпеки.	
<i>Соціальні аспекти</i>	<i>Рівні бізнес-можливості</i>
Освіта населення щодо переваг та ризиків споживання м'яса.	Зміцнення легального господарювання з дотриманням усіх ветеринарних, екологічних і трудових норм.
Підвищення рівня прозорості щодо походження та якості м'ясної продукції (маркування, простежуваність продукції).	Зменшення «сірої» економіки, нелегального вирощування та збуту м'яса без відповідних дозволів, ухилення від податків.
Вплив тенденцій на ринку (вегетаріанство, заміники м'яса) на традиційне тваринництво.	Зменшення можливостей економії на стандартах утримання тварин, що може негативно позначитися на якості продукції
<i>Інновації та сталий розвиток</i>	<i>Особистісні інтереси</i>
Впровадження технологій скорочення викидів парникових газів у тваринництві (біогазові установки, переробка гною).	Традиційне ведення сімейного фермерства, збереження спадкової справи.
Розвиток альтернативних методів виробництва м'яса (лабораторне м'ясо, комахи як джерело білка).	Самозабезпечення м'ясною продукцією (для особистого споживання або продажу на локальному ринку).
Використання генетичних технологій для підвищення продуктивності тварин при меншій шкоді для екології.	Інвестування в тваринництво як довгостроковий бізнес із можливістю передачі у спадок.

*Авторська розробка

На наш погляд у сфері переробки м'ясної сировини та виготовлення м'ясної продукції публічні та приватні інтереси полягають у наступному (табл. 1.19).

Таблиця 1.19.

Публічні та приватні інтереси у сфері переробки м'ясної сировини та виготовлення м'ясної продукції

Публічні інтереси	Приватні інтереси
<i>Харчова безпека та якість продукції</i>	<i>Максимізація прибутку</i>
Дотримання санітарних норм на підприємствах переробки м'яса (гігієна обладнання, персоналу, умов зберігання).	Оптимізація витрат на сировину, персонал, енергоресурси та логістику.
Запобігання фальсифікації продукції (наприклад, заміна яловичини на дешевші види м'яса, додавання сої чи крохмалю без належного маркування).	Використання дешевших компонентів для здешевлення продукції (замінники м'яса: соєвий білок, крохмаль, м'ясний фарш низької якості).
Контроль за наявністю антибіотиків, пестицидів, важких металів у м'ясній сировині.	Розширення ринків збуту та підписання вигідних контрактів із супермаркетами, ресторанами, міжнародними партнерами.
Обов'язкове маркування та простежуваність продукції, щоб споживач знав походження м'яса.	Використання державних субсидій та податкових пільг для зниження фінансового навантаження.
<i>Охорона здоров'я населення</i>	<i>Конкурентоспроможність та розширення бізнесу</i>
Контроль використання харчових добавок (консервантів, підсилювачів смаку, нітритів, які можуть бути небезпечними для здоров'я).	Автоматизація виробництва для скорочення витрат на робочу силу. Використання маркетингових стратегій (брендування, преміальні лінійки продуктів, екологічні сертифікати).
Забезпечення балансу між переробленими та натуральними продуктами (зменшення частки високоперероблених продуктів, що підвищують ризик серцево-судинних захворювань, раку).	Оптимізація логістики (ефективні холодові ланцюги для зберігання та транспортування м'ясної продукції).
Попередження захворювань, що передаються через м'ясо (сальмонельоз, лістеріоз, трихінельоз).	Диверсифікація продуктового портфеля (від ковбас і напівфабрикатів до делікатесних м'ясних виробів).
<i>Екологічна безпека</i>	<i>Мінімізація ризиків та захист інвестицій</i>
Переробка та утилізація відходів (кістки, кров, жир, органічні залишки).	Контроль якості сировини для уникнення скандалів споживачів і відкликів продукції.
Зменшення викидів парникових газів від м'ясопереробних підприємств.	Страхування підприємств від ризиків хвороб тварин, збоїв у постачанні або техногенних катастроф.
Рациональне використання води та очищення стічних вод.	Підтримка зв'язків із постачальниками, щоб мати стабільні поставки м'ясної сировини за вигідними цінами.
Зниження забруднення повітря, ґрунтів і водойм продуктами розкладу біологічних відходів.	Диверсифікація ризиків через випуск альтернативної продукції (веганські аналоги, органічне м'ясо, консерви, субпродукти).
<i>Соціально-економічні аспекти</i>	<i>Зниження виробничих витрат</i>
Контроль робочих умов на м'ясокомбінатах (запобігання експлуатації працівників, дотримання норм безпеки).	Використання масового виробництва для зниження собівартості одиниці продукції.
Підтримка локальних виробників і стимулювання національного виробництва.	Оптимізація енергоспоживання та виробничих процесів.

Захист прав споживачів (доступ до інформації про склад та якість м'ясних продуктів).	Упровадження нових методів консервування та пакування для збільшення терміну зберігання продукції.
	Використання переробки відходів для отримання додаткового прибутку (виробництво кормового борошна, біопалива, косметичної сировини).
<i>Інновації та сталий розвиток</i>	<i>Використання побічних продуктів та економія ресурсів</i>
Впровадження нових технологій для покращення якості продукції (безпечні консерванти, альтернативні методи обробки м'яса).	Продаж шкіри, крові, кісток для виготовлення желатину, кормів, фармацевтичних препаратів.
Розвиток альтернатив м'ясу (рослинні замінники, культивоване м'ясо) для зниження екологічного навантаження.	Використання механічно відокремленого м'яса для здешевлення продукції.
Зменшення харчових відходів через ефективні системи зберігання та транспортування.	Застосування технологій регенерації «м'яса» (реконструйоване м'ясо, сформовані продукти) для економії сировини.
<i>Регулювання ринку</i>	<i>Гнучкість у питаннях якості та стандартів</i>
Баланс між доступністю продукції для всіх верств населення та рентабельністю виробників.	Оптимізація рецептури відповідно до економічної ситуації (зменшення частки дорогих інгредієнтів у ковбасах, сосисках, фарші).
Запобігання монополізації ринку великими корпораціями та підтримка малих і середніх підприємств.	Використання легальних лазівок у законодавстві для збільшення вигоди (наприклад, мінімальні вимоги до вмісту м'яса в продукті).
Контроль за імпортом м'ясної продукції, щоб уникнути постачання неякісного або контрафактного м'яса.	Можливе порушення стандартів безпеки для зниження витрат (економія на санітарних заходах, підміна дорогих інгредієнтів).
	<i>Взаємодія з державою</i>
	Отримання державних дотацій, грантів та податкових пільг.
	Лобіювання законодавчих змін у свою користь (послаблення вимог до маркування продукції, стандартів утримання тварин).
	Використання офшорних схем і тіньового ринку для зменшення податкового навантаження.
	<i>Маркетингові стратегії для підвищення продажів</i>
	Використання рекламних кампаній для формування попиту (просування «натуральних» або «екологічних» продуктів).
	Маніпулювання маркуванням (наприклад, використання слів «органічний»,

	«домашній», «еко», навіть якщо продукт не відповідає цим критеріям).
	Продаж продукції за преміальними цінами через впровадження «ексклюзивних» технологій (наприклад, сухе дозрівання яловичини).
	<i>Використання міжнародних ринків</i>
	Експорт продукції до країн із високим попитом на м'ясні вироби.
	Залучення іноземних інвестицій у м'ясопереробні підприємства.
	Оптимізація логістики та сертифікації для відповідності міжнародним вимогам.

*Авторська розробка

У сфері зберігання та доставки м'ясної продукції публічні та приватні інтереси полягають у наступному (табл. 1.20.).

Таблиця 1.20.

Публічні та приватні інтереси у сфері зберігання та доставки м'ясної продукції

Публічні інтереси	Приватні інтереси
<i>Харчова безпека та якість продукції</i>	<i>Максимізація прибутку</i>
Дотримання санітарних норм та ветеринарно-санітарних вимог (наприклад, HACCP, ISO 22000).	Збільшення терміну придатності продукції – якісне зберігання дозволяє продавати більше продукції без втрат.
Контроль температурних режимів під час зберігання та транспортування, щоб запобігти псуванню м'яса та поширенню хвороботворних бактерій.	Оптимізація цінової політики – можливість продавати продукцію за вигідною ціною, якщо зберігання дозволяє уникати сезонних коливань.
Дотримання правил гігієни персоналом, який працює з м'ясною продукцією.	Розширення ринку збуту – відповідність міжнародним стандартам дає змогу виходити на нові ринки (експорт, великі торгові мережі).
<i>Гарантування якості продукції</i>	<i>Оптимізація витрат</i>
Виконання стандартів щодо термінів придатності та умов зберігання.	Зниження витрат на транспортування – оптимізація логістичних маршрутів і використання ефективних холодильних установок.
Використання сертифікованого обладнання та матеріалів для пакування, які не впливають на якість м'яса.	Економія на зберіганні – використання сучасних холодильних складів з автоматизованими системами контролю температури та вологості.
	Зменшення втрат через псування – правильні умови зберігання мінімізують списання продукції.
<i>Доступність та стабільність постачання</i>	<i>Мінімізація ризиків</i>

Організація ефективної логістики, щоб уникнути дефіциту продуктів у роздрібних мережах і на ринках.	Дотримання санітарних норм та сертифікація продукції – зменшення ризику штрафів і заборон на продаж.
Зниження ризиків перебоїв у постачанні через форс-мажорні обставини (наприклад, природні катастрофи, військові дії, транспортні кризи).	Страховання від форс-мажорних обставин – захист від втрат у разі перебоїв у постачанні, аварій чи технічних збоїв.
	Гнучкість у виборі постачальників та перевізників – зменшення залежності від одного каналу постачання.
<i>Захист прав споживачів</i>	<i>Підвищення конкурентоспроможності</i>
Прозорість інформації щодо походження м'яса, способів його виробництва та зберігання.	Використання сучасних технологій зберігання – забезпечує високу якість продукції та довшу придатність.
Захист від фальсифікованої або неякісної продукції.	Гарантія швидкої доставки – дає перевагу перед конкурентами, які не можуть забезпечити оперативне постачання.
	Відповідність екологічним вимогам – збільшення довіри споживачів до бренду.
<i>Екологічні аспекти</i>	<i>Поліпшення відносин із партнерами та споживачами</i>
Використання екологічних матеріалів для пакування.	Забезпечення стабільного постачання – зміцнення довіри серед торговельних мереж і кінцевих покупців.
Мінімізація харчових відходів через ефективне управління запасами.	Прозорість та контроль якості – допомагає залучати нових клієнтів і зберігати лояльність існуючих.
	Зменшення скарг і повернень – належне зберігання зменшує випадки постачання зіпсованої продукції.

*Авторська розробка

У напрямку реалізації м'ясної продукції публічні та приватні інтереси полягають у наступному (табл. 1.21.).

Таблиця 1.21.

Публічні та приватні інтереси у сфері реалізації м'яса та м'ясної продукції

Публічні інтереси	Приватні інтереси
<i>Харчова безпека та якість продукції</i>	<i>Максимізація прибутку</i>
Контроль безпечності м'яса на всіх етапах продажу (санітарний стан магазинів, холодильне обладнання, умови зберігання).	Встановлення оптимальної націнки для отримання найбільшого доходу.
Запобігання реалізації неякісного або зіпсованого м'яса (прострочені продукти, неправильні умови зберігання, повторне заморожування).	Продаж преміальних видів м'яса за підвищеною ціною, навіть якщо різниця у собівартості невелика.
Виявлення контрафактної або фальсифікованої продукції (підміна)	Використання акційних стратегій, які насправді можуть не зменшувати витрати

дорогих видів м'яса дешевшими, використання соєвих домішок без зазначення в складі).	покупців (наприклад, друга упаковка «в подарунок», що стимулює більші покупки).
Контроль наявності антибіотиків, важких металів, гормонів, консервантів у продуктах.	
<i>Захист прав споживачів</i>	<i>Оптимізація витрат</i>
Чесне маркування продукції (точна інформація про склад, термін придатності, походження).	Зменшення витрат на логістику, зберігання, пакування та персонал.
Доступність інформації щодо умов вирощування тварин та їхнього годування (органічне м'ясо, без антибіотиків, без ГМО).	Пошук найдешевшої сировини та постачальників (що може впливати на якість продукції).
Запобігання маніпулятивній рекламі, яка може вводити споживачів в оману.	Використання методів подовження терміну зберігання (газове пакування, глибоке заморожування).
Надання доступу до якісного м'яса за справедливими цінами без надмірних націнок та обману.	Використання більш дешевої упаковки замість екологічних варіантів.
<i>Доступність та продовольча безпека</i>	<i>Маніпуляція якістю та складом продукції</i>
Забезпечення стабільного постачання м'ясної продукції для населення, уникнення дефіциту.	Продаж замороженого м'яса під виглядом охолодженого.
Контроль за ціноутворенням, щоб уникати монополізації та спекуляцій.	Використання фальсифікованого маркування (заміна дат виробництва, походження, породи м'яса).
Підтримка місцевих виробників та фермерів через регулювання імпорту дешевої м'ясної продукції сумнівної якості.	Продаж змішаного фаршу (додавання дешевого м'яса або рослинних білків).
	Продаж фарбованого м'яса, щоб воно виглядало свіжішим.
<i>Екологічні аспекти реалізації м'яса</i>	<i>Конкурентоспроможність та розширення бізнесу</i>
Скорочення харчових відходів через оптимізацію ланцюгів постачання (продаж продукції перед закінченням терміну придатності, переробка залишків).	Вихід на нові ринки (гуртові закупівлі, онлайн-продажі, співпраця з ресторанами).
Використання екологічного пакування замість пластику та інших шкідливих матеріалів.	Відкриття власних м'ясних лавок або франшиз.
Зменшення вуглецевого сліду шляхом підтримки місцевого виробництва (замість імпорту м'яса з далеких країн).	Використання брендування («фермерське м'ясо», «екопродукт», «натуральне», хоча це може бути маркетинговим ходом).
<i>Регулювання ринку та боротьба з тіньовою економікою</i>	<i>Мінімізація ризиків</i>
Контроль за легальністю продажу м'яса (уникнення нелегальних ринків, де відсутній ветеринарний контроль).	Диверсифікація продукції (додавання до асортименту напівфабрикатів, ковбас, консервів).
Виявлення контрабандної продукції, яка може не відповідати нормам безпеки.	Продаж товару перед закінченням терміну придатності через знижки, акції.

Дотримання етичних стандартів торгівлі (чесні вагові норми, відсутність обману в ціні).	Перехід на онлайн-продажі для зниження витрат на фізичні магазини.
<i>Соціальні аспекти та громадське здоров'я</i>	<i>Робота з постачальниками та великими мережами</i>
Регулювання рівня переробленої м'ясної продукції в раціоні населення (боротьба з надмірним споживанням ковбас, сосисок із хімічними добавками).	Отримання знижок від виробників на великі партії товару.
Освіта споживачів про здорове харчування та якісні джерела білка.	Використання ексклюзивних контрактів із постачальниками, що обмежує доступ конкурентів до певних видів продукції.
Забезпечення безпеки працівників у сфері роздрібної торгівлі м'ясом.	Відтермінування платежів виробникам, щоб мати більше оборотних коштів
	<i>Використання маркетингових стратегій</i>
	Маніпуляції рекламою (наприклад, використання слів «домашнє», «натуральне», «фермерське», навіть якщо м'ясо вирощене на великих агрохолдингах).
	Запуск акційних пропозицій, щоб змусити споживачів купувати більше («3 за ціною 2»).
	Використання психологічних прийомів (зміна упаковки, вигідне розташування в магазині).
	<i>Використання тіньових схем</i>
	Продаж м'яса без сертифікації та без належних перевірок.
	Ухилення від податків через «сіру бухгалтерію» (незареєстровані продажі, робота без касових апаратів).
	Реалізація контрабандної продукції, яка коштує дешевше, але може бути небезпечною.
	<i>Підлаштування під зміну споживчих уподобань</i>
	Випуск «здорових» лінійок м'ясних продуктів (зменшення жиру, додавання корисних інгредієнтів).
	Створення вегетаріанських альтернатив для залучення нових покупців.
	Використання сертифікацій на кшталт «еко», «органічне», щоб залучити платоспроможних клієнтів.

*Авторська розробка

Споживання м'ясної продукції носить індивідуальний характер, але воно впливає не лише на індивідуальне здоров'я, а й на суспільство в цілому. Від так при споживанні м'ясної продукції публічні та приватні інтереси полягають у наступному (табл. 1.22.)

Таблиця 1.22.

Публічні та приватні інтереси у сфері споживання м'яса та м'ясної продукції

Публічні інтереси	Приватні інтереси
<i>Харчова безпека та якість продукції</i>	<i>Особисті смакові уподобання</i>
Контроль відповідності м'ясної продукції санітарним нормам (відсутність бактерій, токсинів, важких металів, антибіотиків).	Вибір конкретних видів м'яса (яловичина, свинина, баранина, птиця, дичина).
Запобігання споживанню небезпечної або фальсифікованої продукції (замінники м'яса, низькоякісні компоненти).	Уподобання певних способів приготування (гриль, тушкування, смаження, запікання).
Прозорість щодо походження м'яса (інформація про ферми, методи вирощування тварин).	Прагнення до екзотичних м'ясних продуктів (конина, оленина, нутрія, страус.).
<i>Охорона здоров'я населення</i>	<i>Харчові звички та здоров'я</i>
Формування здорових харчових звичок (зменшення споживання переробленого м'яса, баланс між рослинним і тваринним білком).	Споживання м'яса для отримання необхідних білків, жирів, вітамінів (B12, заліза, цинку).
Попередження серцево-судинних захворювань, діабету, ожиріння, пов'язаних із надмірним споживанням жирного м'яса.	Вибір дієтичного м'яса (індичка, курятина, кролик) для контролю ваги та підтримки здоров'я.
Контроль впливу антибіотиків та гормонів у м'ясній продукції на здоров'я людей.	Обмеження або повна відмова від м'яса через медичні показання (алергії, серцево-судинні захворювання, холестеринова дієта).
<i>Доступність та продовольча безпека</i>	<i>Економічні міркування</i>
Забезпечення стабільного постачання м'ясних продуктів для всіх верств населення.	Пошук дешевших альтернатив (курятина замість яловичини, купівля м'яса по акціях).
Контроль цін на м'ясо, щоб уникнути спекуляцій і штучного завищення вартості.	Купівля м'яса у великих обсягах для економії (оптові закупівлі, закупівлі безпосередньо у фермерів).
Баланс між імпортом та внутрішнім виробництвом для підтримки національної економіки.	Вибір напівфабрикатів або дешевших продуктів (ковбаси, сосиски, м'ясні консерви замість свіжого м'яса).
<i>Екологічна відповідальність</i>	<i>Етичні та екологічні міркування</i>
Зменшення впливу м'ясної промисловості на навколишнє середовище (викиди парникових газів, використання води, вирубка лісів під пасовища).	Вибір м'яса від тварин вільного випасу або органічної продукції.

Сприяння розвитку альтернатив м'ясу (рослинні білки, культивоване м'ясо).	Відмова від м'яса через етичні переконання (вегетаріанство, веганство, захист тварин).
Зменшення харчових відходів через ефективне використання продуктів.	Обмеження споживання м'яса через екологічні причини (зменшення вуглецевого сліду, підтримка альтернативних джерел білка).
<i>Освіта та інформованість споживачів</i>	<i>Соціальні та культурні фактори</i>
Надання правдивої інформації про склад, якість і походження м'ясної продукції.	Вибір м'ясної продукції відповідно до національних або релігійних традицій (халяль, кошерне м'ясо).
Популяризація збалансованого харчування через соціальні програми та навчальні кампанії.	Вживання делікатесних м'ясних продуктів як показник статусу (мармурова яловичина, чорний ангус, хамон, дичина).
Контроль за маркетинговими стратегіями, які можуть вводити споживачів в оману.	Споживання м'яса як частина гостинності та святкувань (барбекю, шашлики, різдвяний стіл).
<i>Соціальні та культурні аспекти</i>	<i>Доступність та простота приготування</i>
Врахування традицій та особливостей харчування різних регіонів та етнічних груп.	Купівля зручних форматів м'яса (очищене, нарізане, мариноване, напівфабрикати).
Регулювання етичних аспектів виробництва та споживання (гуманний забій тварин, сертифікація «еко» і «органік»).	Вибір продуктів швидкого приготування (ковбаси, сосиски, заморожені котлети) для економії часу.
Вплив на економічний розвиток сільських громад, які займаються виробництвом м'яса.	Перевага домашнього приготування м'яса перед купівлею готових страв.
<i>Економічний розвиток та робочі місця</i>	<i>Безпека та довіра до виробника</i>
Забезпечення стабільного попиту на продукцію місцевих виробників.	Вибір продукції перевірених брендів або фермерських господарств.
Підтримка фермерських господарств через освітні програми та державні ініціативи.	Уникнення м'яса з супермаркетів через побоювання щодо якості.
Розвиток нових технологій у м'ясній промисловості, що підвищують якість продукції та ефективність виробництва.	Перехід на самостійне вирощування тварин або закупівлю у знайомих фермерів.

*Авторська розробка

Таким чином, виходячи із того, що в сфері виробництва, переробки, реалізації та споживанні м'яса та м'ясної продукції є суттєві публічні інтереси, вона цілком може бути визначена як об'єкт публічного управління та адміністрування.

1.3. Чинники формування публічної політики України щодо м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу

Вище ми окреслили взаємозв'язок поміж публічним управлінням та адмініструванням і сферою виробництва, переробки, реалізації та споживанні м'яса і м'ясної продукції виходячи із виокремлення відповідних публічних інтересів. Через механізми публічного управління зазначені інтереси трансформуються у відповідну публічну політику, а через інструменти публічного адміністрування публічна політика знаходить своє втілення та реалізацію. Тобто публічна політика розуміється як загальновизнана функція публічного управління та адміністрування. Від так розглянемо загальні риси публічної політики та зробимо висновки щодо можливості публічної політики у сфері виробництва, переробки, реалізації та споживанні м'яса і м'ясної продукції.

У загальному розумінні політику можна визначити як процес (politics), напрямок дій (policy) та організаційну структуру (polity) [75]. Ці сторони політики перебувають поміж собою в певній єдності, взаємозалежності та доповнюють одна одну.

Політика в розумінні процесу (politics) є сферою «відносин різних соціальних груп та індивідів у використанні інститутів публічної влади задля реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб» [53, с. 370]. Зазначене передбачає боротьбу за владу, процес обговорення та прийняття рішень в межах існуючої політичної системи. Цей зріз політики має справу з динамікою влади, включає вибори та політичну боротьбу у парламенті та поза владними інститутами, взаємодію між політичними інституціями та групами, стосується лобіювання інтересів, охоплює різного роду ідеологічні настанови, ґрунтується на політичних відносинах, починаючи від певної позиції й протиріч до конфліктів тощо. Власне саме до цієї сторони політики належить відомий вислів: «політика – це мистецтво можливого». Зазначена сфера є традиційним предметом у першу чергу політології, що досліджує теорію влади та її природу, розподіл і механізми здійснення влади, вивчає взаємодію політики та суспільства, політичну культуру, участь громадян у виборах, роль

ЗМІ в політичних процесах, політичний режим, фокусується на поведінці політичних лідерів, виборців, груп інтересів, а також на впливі емоцій і переконань у політиці тощо.

Політика як *policy* на погляд *Тетяни Траверсе* «відображує раціональний напрям діяльності актора для досягнення певної мети. Йдеться про політичні рішення і дії владних центрів, пов'язаних із виробленням політичного курсу й напрямів публічної політики в різних сферах, тобто про політику як концептуальну стратегію, лінію поведінки, установку, певний курс або напрям суспільно-політичного розвитку» [229, с. 121]. Тобто тут політика є стратегією, принципом чи курсом, який приймається певною політичною інституцією (урядом, парламентом, партією) для досягнення певної мети. *Policy* є результатом політичного процесу (*politics*) та передбачає конкретні документи або заходи регулювання, що реалізують політичні рішення на практиці. Тут політика (*policy*) залежить від політичних ідей, дискусій та консенсусів, які відбуваються у політичному середовищі (*politics*). З іншого боку, успішна чи провальна реалізація політики (*policy*) може змінити політичні настрої, підтримку уряду чи вплив певних партій у політичному житті, тобто змінити *politics*. Політика як *policy* є головним предметом публічного управління та адміністрування (*public Administration*), що досліджує управління державними інституціями, їх ефективність і вплив на реалізацію політики, а також процеси розробки та оцінки політики, її впровадження та вплив на суспільство.

Нарешті, політика як *polity* є «статичним» аспектом політики, яка має відношення до структур та механізмів врядування, стосується організаційної основи або «інституційного каркасу», через який реалізується певний курс, включає аспекти пов'язані з типом правління, формою державного устрою, інституційної основи влади (парламент, судова система, органи виконавчої влади), конституційних норм, які визначають правила гри для *politics* і реалізації *policy*. Політичні процеси (наприклад, зміна політичного режиму за наслідками революційних перетворень) можуть змінювати структуру *polity*. З

іншого боку, politics відбувається в рамках, заданих polity, наприклад за демократичній polity вибори є основним механізмом зміни влади. Так само й policy розробляється та реалізується в межах правил, установлених polity, а policy, що успішно впроваджується, може зміцнювати або трансформувати polity (наприклад, policy децентралізації вплинула на polity, посиливши роль органів місцевого самоврядування). До політики як polity звертається у першу чергу правова наука (адміністративне та конституційне право).

Зрозуміло, що модель за якою politics є предметом політології, policy публічного управління та адміністрування, а polity – права, є привабливою, але такою, що характеризується суттєвим спрощенням. В дійсності ми маємо ситуацію, за якою всі прояви світу політики, вивчаються окресленими нами та іншими науковими напрямками. З метою точного визначення спрямованості нашого дослідження саме в освітній галузі «публічне управління та адміністрування» й не втручання у предметну галузь інших наукових напрямів, визначимо їх акценти щодо світу політики, виходячи із переліку освітніх та наукових спеціальностей та (таблиця 1.23.).

Таблиця 1.23.

Світ «політичного» в середовищі суспільствознавства

Освітня спеціальність/наукова галузь	Politics (процеси)	Policy (рішення)	Polity (структура)
С1 Економіка 08 Економічні науки	вплив політичної боротьби та владних структур на економічну політику; вплив лобізму, виборів, на прийняття економічних рішень (наприклад, аналіз впливу виборчого циклу на бюджетну політику).	Оцінка економічної ефективності певної політики; оцінювання витрат і вигід державних програм (наприклад, аналіз політики оподаткування для стимулювання малого бізнесу).	Організація економічних інституцій (центральної банків, податкових служб) в рамках політичної системи; вплив устрою держави (централізована, децентралізована) на розподіл економічних ресурсів (наприклад: дослідження, як форма правління впливає на рівень економічного розвитку).

D8 Право 12 Юридичні науки	Вплив взаємовідносин між політичними силами на законодавчі ініціативи; аналіз регулювання політичної діяльності: виборів, партій, лобістів (наприклад: дослідження правових обмежень політичної реклами).	Створення законів і нормативно-правових актів для реалізації державної політики; оцінка відповідності законів стратегічним цілям держави (наприклад: правове забезпечення екологічної політики).	Конституційні основи державного устрою; правове регулювання функціонування інститутів влади. (наприклад: аналіз правових основ розподілу повноважень між гілками влади).
C5 Соціологія 22 Соціологічні науки	Вплив громадської думки, соціальних рухів та масових протестів на політичні процеси; роль ідентичностей, на формування політичних коаліцій (наприклад: вікові, територіальні та інші чинники протестних рухів та їх вплив на політичну стабільність).	Вплив державної політики на різні соціальні групи; оцінка соціальної справедливості та рівності в рамках впровадження державних програм (наприклад: дослідження ефективності політики боротьби з бідністю).	Взаємодія соціальних інститутів із політичними структурами; вивчення ролі соціальних груп у формуванні політичних інститутів (наприклад: дослідження ролі жінок у розподілі політичної влади).
C2 Політологія 23 Політичні науки	Аналіз політичної боротьби, виборів, діяльності партій, впливу громадської думки; дослідження ідеологій, політичної мобілізації та формування політичних коаліцій (наприклад: Дослідження впливу популізму на виборчий процес).	Вплив політичних ідей на формування і реалізацію політик; оцінка політичної ефективності державних рішень (наприклад: аналіз політики децентралізації в контексті її політичних наслідків).	Типологія політичних систем, аналіз форм правління, організації інститутів влади; порівняння демократичних і авторитарних систем (наприклад: аналіз еволюції президентських і парламентських систем).
D4 Публічне управління та адміністрування 25 Державне управління	<i>Вплив політичних процесів на публічне управління</i> (як боротьба за владу, вибори, діяльність політичних партій та політиків впливають на функціонування органів публічної влади; політизація адміністративної	<i>Розробка політики</i> (як публічна адміністрація бере участь у формулюванні політики (державних програм, законодавчих ініціатив, стратегій розвитку): роль аналітичних	<i>Організація системи органів публічної влади</i> (структура і функції органів публічної влади (міністерств, агентств, органів місцевого самоврядування); моделі організації публічного

	системи та її наслідки; взаємодія між політичними і адміністративними структурами). <i>Політичні рішення та їх реалізація через державні інститути</i> (як політичні програми партій впливають на адміністрування; зміна державного курсу після виборів та вплив на управлінську систему). <i>Взаємодія між політиками і адміністраторами</i> (аналіз ролі публічних службовців у впровадженні рішень, прийнятих політиками; конфлікти між професійною бюрократією і політичним керівництвом).	підрозділів та експертів у процесі підготовки публічних рішень). <i>Реалізація політик</i> (вивчення механізмів і процедур, за допомогою яких публічні політики впроваджуються на місцевому, регіональному та національному рівнях; оцінка ефективності публічних програм і політик (моніторинг і аудит). <i>Адміністративна підтримка політик</i> (як публічна адміністрація забезпечує організацію, координацію та управління ресурсами для впровадження політик; співпраця з приватним сектором і громадянським суспільством у реалізації публічних політик)	управління (централізація, децентралізація, федералізм). <i>Інституційні реформи</i> (вивчення змін у структурах органів публічної влади, які спрямовані на підвищення ефективності управління; оцінка адміністративних реформ та їх впливу на публічну систему). <i>Правові основи публічного управління</i> (конституційні і законодавчі основи функціонування органів публічної влади; розподіл повноважень між рівнями публічної влади та різними гілками публічної влади).
--	---	--	--

**Авторська розробка*

Як зазначалося, у фокусі публічного управління та адміністрування, як переважно міждисциплінарної сфери перебуває політика у форматі policy з наголосом на державній політиці виходячи із провідної ролі держави у вирішенні публічних інтересів. Одночасно публічність владарювання, як це зазначалося у п. 1.1. передбачає існування в межах конституційно закріплених повноважень також політики окремих регіонів, територіальних громад, міжнародних інституцій, саморегульованих спільнот, які, з одного боку, доповнюють державну політику, а з іншого, сама державна політика

публічного типу формується з врахуванням політик регіонів, громад, міжнародних та саморегулюючих інституцій тощо.

За Джеймсом Андерсоном (*James Anderson*) «публічна політика – політика, що вироблена урядовими чиновниками й органами влади і що зачіпає значну кількість людей» [245, р. 20]. На його погляд тут міститься кілька значень: по-перше, це свідомо цілеспрямована діяльність органів влади, а не сукупність випадкових дій; по-друге, це певний визначений курс, а не окремі, непов'язані поміж собою, рішення; по-третє, це реальна діяльність, а не просто намір щось зробити; по-четверте, може бути позитивною (здійснення активних заходів із вирішення проблем) або негативною (свідомою відмовою втручатися в перебіг подій); по-п'яте, базується на законодавстві і є обов'язковою для виконання громадянами, яких вона стосується.

Вейн Парсонс (*Wayne Parsons*) у монографії «Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики» виходить з того, що, публічна політика зосереджується на суспільстві і його проблемах. «Вона пов'язана із тим, як ці проблеми визначаються й формулюються, яке місце вони займають у порядку денному політичної діяльності й політичного управління, і наскільки ефективно державна влада здійснює заходи чи утримується від них» [123, с. 17].

«Публічна політика, - зазначають автори французького підручника з аналізу публічної політики, - є продуктом діяльності органу, наділеного публічною владою та урядовою легітимністю; публічна політика є програмою дій, властивою одному чи декільком державним чи урядовим органам у певній галузі суспільства чи на заданому просторі» [76, с. 44].

Виходячи із такого широкого розуміння публічної політики не випадково, що загалом дослідники виокремлюють дві традиції в осмисленні публічної політики: американську та європейську.

Концепт публічної політики в американській традиції розгадається в рамках досліджень, присвячених аналізу того, як і ким виробляються

політичні рішення, у тому числі, як побудований сам процес ухвалення рішень (decision-making). При цьому основний фокус політичного аналізу концентрується на ролі в цьому процесі основних «гравців» - «представників влади» (authorities), у тому числі, публічних службовців й різних органів публічної влади. Іншими словами, концепт публічної політики в американській традиції тісно пов'язаний із діями органів влади з розв'язання певної проблеми чи комплексу проблем або досягнення певної політичної мети. В цій інтерпретації «публічна політика» цілком очевидно асоціюється з урядовою політикою.

Навпаки, публічна політика відповідно до європейській традиції є не лише виробленням і реалізацією управлінських рішень урядовими структурами різного роду (наднаціональних, національних, регіональних, локальних), а й демократична участь різних зацікавлених сторін, у т.ч. урядових і неурядових політичних акторів у політико-управлінському процесі, досягнення комплексного бачення суспільної проблеми із дотриманням процедур узгодження інтересів, що передують діяльності урядових структур.

Як встановили *Василь Філіпчук* та *Григорій Постригань* «у європейській традиції публічна політика включає в себе предметне поле прийняття рішень, яке формується в публічній сфері; державних і недержавних акторів, що взаємодіють в прийнятті рішень на різних рівнях управління (національному, регіональному, локальному); форми, методи і технології участі, пов'язані єдиним політичним контекстом. У зв'язку з цим концепт публічної політики виходить за рамки держави і передбачає включеність різних суспільних груп, державних і недержавних акторів в політико-управлінський процес за допомогою різних механізмів узгодження інтересів і культури консенсусу» [235, с. 16]. На їх думку в європейська публічна політика ґрунтується на таких компонентах, які впливають на процес вироблення та реалізації політичного курсу:

- узгодження інтересів у вигляді дискурсивних практик в публічній сфері, за допомогою яких актуалізуються суспільно значущі проблеми, вимоги, конфлікти;
- інституційні (інститути, формальні правила й процедури) та когнітивні умови (пізнавальні схеми та цінності) генезису публічної дії громадських (інститути громадянського суспільства, громадські лідери, ЗМІ, бізнес-структури) і політичних акторів (політичні партії, групи інтересів і тиску, політичні лідери), а також інклюзивні механізми їх узгодження перед безпосередніми політичними діями уряду;
- наявність неієрархічних структур (коаліції або мережі), що мають як публічні організаційні надбудови, так і латентні зв'язки, в рамках яких здійснюється узгодження публічних дій різноманітних акторів (державних і недержавних) і розробка колективного курсу політичних дій;
- інституційний рівень довіри в суспільстві, що виявляється в підтримці громадськими і політичними акторами і населенням країни в цілому діяльності органів влади та визнання їх легітимними.

Спільними рисами зазначених американського та європейського підходів є, як зазначають *Роман Аксельрод* та *Констянтин Донченко* «по-перше, збереження концепту публічного простору як арени, де відбувається узгодження інтересів, і публіки – як сукупності незалежних, грамотних і зацікавлених громадян, здатних до участі у виробленні та реалізації політичних рішень; по-друге, узгодження інтересів як мети політики, це управління, що розуміється як колективне рішення загальних проблем; по-третє, відкритість публічного простору для зацікавлених учасників і ставка на погодження як принцип прийняття рішень замість тиску» [2, с. 278]. Головною ж розбіжністю між зазначеними підходами вони вважають ставлення до головного актора в публічній сфері: в американській традиції таким суб'єктом виступають урядові структури. В європейській традиції – головного актора немає, і всі суб'єкти публічної політики визнаються рівними учасниками вироблення рішень, що приймаються. При цьому у двох традиціях поступово

фокус уваги зосереджується на процедурах, механізмах, способах узгодження інтересів.

З іншого боку, як зауважує *Олександр Пухкал*, серед вітчизняних дослідників відсутній навіть однозначний підхід щодо перекладу терміна «public policy». На його погляд, це зумовлено як певними лінгвістичними особливостями англійської та української мов, так і самим концептом публічної політики, який поступово трансформується, а його характеристики змінюються під впливом взаємодії демократичної держави з громадянським суспільством [201, с. 108].

На початку вітчизняної традиції дослідження публічної політики, різні автори, які здебільше працювали у системі підготовки державних службовців, були схильні перекладати «public policy» більш звичним, у першу чергу для чиновників, словом «державна політика». Зокрема *Валерій Тертичка* стверджує, що з урахуванням контексту та особливостей змісту, найбільш відповідним для терміна public policy (публічна політика) є термін «державна політика». На підставі аналізу різних дефініцій поняття «державна політика» *Валерій Тертичка* пропонує таке узагальнене її визначення: це порівняно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність/бездіяльність державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, що впливає на життя суспільства [227, с. 10]. Він виокремлює такі її характерні ознаки: 1) державна політика – це не випадкова, безсистемна поведінка учасників процесу політики, а цілеспрямована дія/бездія, яку розробляють для досягнення поставленої мети (хоча не завжди досягає задекларованого); 2) політика охоплює не окремі абстрактні рішення, а цілеспрямовані напрями чи моделі дії/бездії державних інституцій і передбачає як розроблення політики, так і її впровадження; 3) не будь-яку політику впроваджують у життя через владні структури, досить часто її використовують приватні організації чи окремі особи; 4) державна політика є відповіддю на суспільні вимоги чи вимоги дії/бездії учасників процесу політики: законодавців, бюрократів, груп інтересів, громадян; 5) політика – це

дієвість/пасивність державних інституцій, а не їхні плани (голослівна декларація); саме таку політику аналізують, оцінюють; 6) державна політика може бути позитивною, коли певні проблеми розв'язують, і негативною – за умови дії/бездії, недосягнення поставленої мети чи досягнення протилежного; 7) державна політика ґрунтується на законі, тобто вона має бути легітимною; 8) державна політика передбачає монополію держави на законний примус чи насильство, тобто державні органи використовують певну номенклатуру інструментів для досягнення мети політики; 9) слід розрізняти просто рішення й політику. Щоденні урядові рішення, обумовлені як політикою, так й обставинами, спонукають до здійснення якоїсь політики, однак вони не є політикою [227, с. 83-84].

Проте починаючи із вже з середини 10-х рр. ХХІ ст. категорія публічна політика міцно увійшла у вітчизняний управлінський тезаурус та науковий дискурс.

В Енциклопедії державного управління публічна політика визначається як «діяльність органів публічного врядування, спрямована на розв'язання суспільних проблем; публічну політику як діяльність загалом визначають як ставлення органів влади до свого оточення. Публічну політику здійснюють органи публічного врядування, які уповноважені громадою реалізовувати владні функції на основі закону і мають легітимні засоби добиватися виконання своїх рішень. До таких органів належать органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Громадські об'єднання і бізнес можуть впливати на публічну політику, але вони не уповноважені приймати рішення від імені громади і не несуть за них відповідальності. Публічна політика здійснюється як реакція на запити громадян чи виникнення якоїсь суспільної проблеми. Проблеми, на розв'язання яких спрямовується публічна політика, мають насамперед публічне, а не приватне спрямування» [54, с. 484-485].

Як цілком слушно зазначають *Микола Коваленко* та *Ігор Дунаєв* «публічна політика характеризується переплетінням політичної та управлінської складової, у результаті чого відбувається прийняття політичних

та управлінських рішень. Політична складова представляє собою взаємодією політичних акторів, внаслідок якої схвалюється те чи інше рішення. Управлінська забезпечує технічне, інформаційно-аналітичне, інтелектуальне супроводження та виконання вироблених рішень» [77].

Надія Конон визначає публічну політику у широкому розумінні як відкриту, гласну, доступну для участі сферу суспільного життя, в якій суб'єкти політичних відносин взаємодіють один з одним, а у вузькому як взаємодію держави, влади, інститутів громадянського суспільства, бізнесу, різноманітних соціальних груп з приводу реалізації суспільних інтересів, виробництва, розподілу і використання суспільних ресурсів і благ. У вузькому розумінні публічна політика – це взаємодія держави, влади, інститутів громадянського суспільства, бізнесу, різноманітних соціальних груп з приводу реалізації суспільних інтересів, виробництва, розподілу і використання суспільних ресурсів і благ з урахуванням волевиявлення народу або населення певних територій [87, с. 656].

Атрибутами публічної політики *Олександр Дем'янчук* називає: «1) адміністративні повноваження – легітимність прийняття рішень і їх виконання за ієрархією, яка забезпечується суспільно визнаними органами управління, тобто органами державної влади і громадського самоуправління; 2) компетенція у тій сфері, якої стосується публічна політика – освіті, соціальному забезпеченні, екології тощо; 3) впорядкованість та наступність – наявність системи розробки та прийняття рішень, відслідковування результатів, оцінки та коригування дій» [43, с. 32].

Олена Чальцева вводить поняття «поле публічної політики», яке зображується як простір між трьох розбіжних осей. У верхній осі вимірюється «інформаційна відкритість, прозорість», по правій осі – «можливість участі і впливу», по лівій – врахування інтересів соціальних груп, які потребують суспільного захисту й підтримки [239, с. 27].

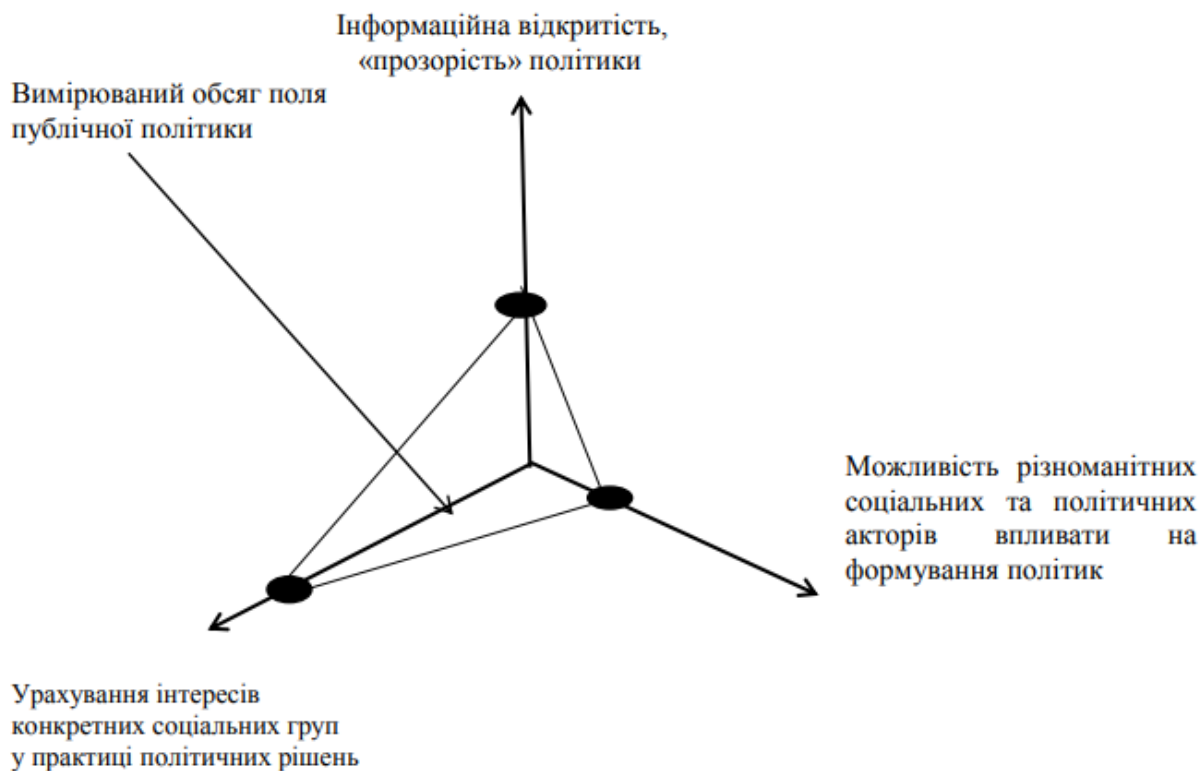

Рис. 1.18. Модель поля публічної політики

Джерело: [239, с. 27]

Сергій Телешун, Світлана Ситник, Ігор Рейтерович виокремлюють наступні підходи до публічної політики:

«публічна політика – як транспарентний процес прийняття політичних, політикоуправлінських рішень, де ступінь публічності визначається наявністю каналів доступу заінтересованих груп до цього процесу;

публічна політика – як цілеспрямований вплив, який здійснюють структури публічної влади. Таке значення публічної політики найчастіше вживається в контексті реалізації публічного управління;

публічна політика – як програма, що містить стратегії розвитку держави. Вживається тоді, коли йдеться про галузеву політику (у сфері охорони здоров'я, освіти, промислова політика тощо);

публічна політика – як визначений курс дії публічної влади. Таке значення може мати місце в контексті реалізації певної ідеології правлячого класу;

публічна політика – публічна діяльність, репрезентована у публічній сфері активність політичних та неполітичних акторів, які через взаємодію прагнуть реалізовувати власний інтерес. Діяльність держави проявляється у сфері задоволення соціальних запитів, відповідно публічна діяльність здійснюється з метою оптимізації та раціоналізації управлінських рішень;

публічна політика – форма політичного процесу, який реалізується у публічному просторі, підтримується інформаційно-комунікаційними та іншими видами ресурсів, представлений цілісним комплексом вертикальних і горизонтальних взаємодій його учасників;

публічна політика – як механізм підтримки публічного порядку» [226, с. 186-187].

Усі ці дефініції об'єднує те, що вони розглядають публічну політику як багатомірне явище, а саме: як сферу (галузь), процес, продукт чи результат аналітичної за характером діяльності суб'єктів політикоуправлінських відносин, інституційно локалізованих в органах і установах системи публічного управління, спрямованої на вирішення кола проблем, запити на розв'язання яких сформовані суспільством або окремими соціальними групами. Таке розуміння досліджуваного поняття зближує його з сучасним концептом врядування («governance»), як моделі публічного управління, що передбачає включення все більшої кількості акторів в процес вироблення та реалізації політико-управлінських рішень. Тобто основний зміст цієї моделі полягає у такому стилі вироблення та реалізації політичних і адміністративних рішень органами публічної влади, при якому участь різних заінтересованих сторін в процесі вироблення політики, стає правовою практикою. Відповідно за такої моделі публічного управління (врядування), вироблення публічної політики стає ареною і процесом узгодження інтересів широкого кола заінтересованих сторін на основі нормативно встановлених процедур і правил.

Вирішуючи проблему співвідношення поняття «публічна політика» з поняттям «державна політика» *Сергій Телешун, Світлана Ситник, Ігор Рейтерович* вважають, що : по-перше, за механізмом формування – «у

публічній політиці – це завжди механізми, які забезпечують можливості представлення та узгодження позицій заінтересованих сторін у прийнятті політичного, політико-управлінського рішення. ... Тобто «державна політика» і «публічна політика» можуть як ототожнюватися, так і становити різні поняття залежно від механізму їх вироблення. По-друге, публічна політика спрямована на забезпечення суспільного інтересу (на відміну від таких варіантів, як «державний інтерес», «корпоративний інтерес», «приватний інтерес»). За певних політичних режимів держава може блокувати та «відмовлятися» від санкціонування певних суспільних інтересів і вони ніколи не набувають статусу публічного інтересу. Завдання публічної політики – створити механізми виявлення і забезпечення суспільного інтересу. ... По-третє, «державна політика», «державне управління» нині піддаються суттєвим трансформаціям під впливом нових структур суспільних взаємодій (мереж), глобалізації (глобальне управління), інформаційних технологій (електронне врядування). ... Державна політика перестає бути державною як такою і набуває ознак публічності в тому розумінні, що держава визнається актором, що діє та вибудовує свою політику і здійснює управління в публічній сфері» [226, с. 192-193].

Григорій Ситник та Марія Орел вважають, що «...принципово важливим є те, що саме публічна політика спрямована на реалізацію національних інтересів, які відображають сутність суспільно значущих потреб, а державна, як правило, акцентує увагу на реалізації державних інтересів. Це означає, що пріоритетним завданням публічної політики має бути створення механізмів виявлення і забезпечення реалізації суспільного інтересу. Створення цих механізмів та ефективне їх функціонування є передумов демократичності суспільства та забезпечення національної безпеки» [216, с. 117].

Відтак, ми можемо спостерігати серед українських фахівців певну єдність у поглядах щодо визначення терміну «публічна політика». Публічна політика є реакцією політикоадміністративної системи на політичні, соціальні, економічні та інші запити і потреби різних груп суспільства. До її участі

можуть бути залучені різні зацікавлені в реалізації свого інтересу соціальні групи та їхні інституції – неурядові організації та інші організації громадянського суспільства, комерційні структури, у тому числі транснаціональні корпорації, міжнародні організації тощо. Важливою ознакою публічної політики, що відрізняє її від традиційного урядовоцентричного концепту державної політики, є та, за якою уряд більше не володіє монополією на вироблення політичних рішень, хоча і залишає за собою функцію із розробки проєктів цих рішень та їх реалізації. Відтак органи публічної влади – державні органи влади і органи місцевого самоврядування – виступають лише одними з учасників нормотворчого (законотворчого) процесу узгодження інтересів відповідно до принципів прозорості і відкритості, вступаючи у взаємодію з різними заінтересованими сторонами з-поза меж політико-адміністративної системи і системи публічного управління зокрема.

Принципово важливим для нашого дослідження є питання, які чинники сприяють тому, що сфера виробництва, переробки, реалізації, споживання м'яса та м'ясної продукції належить, виходячи з уявлень *Олени Чальцевої* щодо поля публічної політики [240] та етапів циклу публічної політики [239, с. 93].

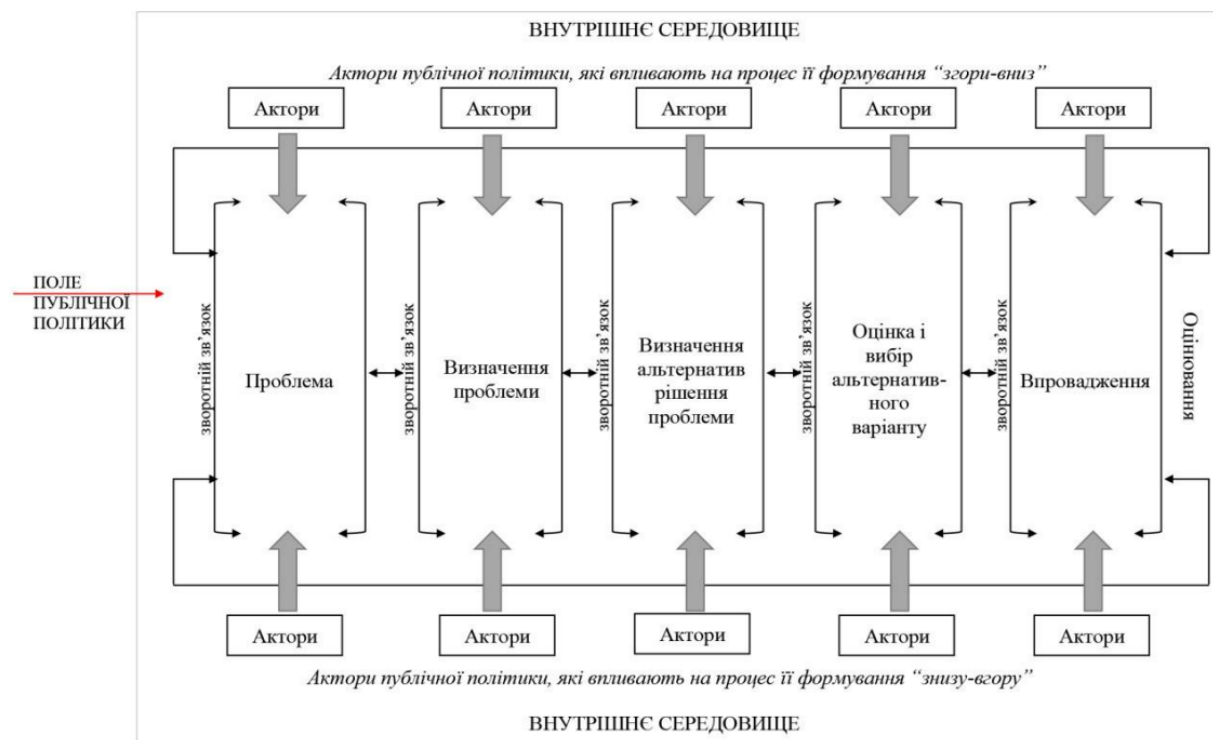

Рис. 1.19. Модель циклів публічної політики

Джерело: [239, с. 93]

Відповідно до більшості досліджень (див., напр.: [16; 123]) основні етапи циклу публічної політики включають:

1. Ідентифікація проблеми

- Визначення суспільної проблеми, яка потребує втручання урядових інституцій.

- Аналіз причин, наслідків та масштабів проблеми.

- Формулювання запиту на політичне рішення.

2. Формування політики

- Розробка можливих варіантів вирішення проблеми.

- Аналіз альтернатив, оцінка їх ефективності, вартості та наслідків.

- Узгодження інтересів різних стейкхолдерів (громадськість, бізнес, громадські організації тощо).

3. Прийняття рішень

- Затвердження конкретного варіанту політики.

- Підготовка нормативно-правових актів або програм.
- Офіційне затвердження рішення органами влади.

4. Реалізація політики

- Впровадження прийнятих рішень через конкретні механізми та інструменти.
- Координація дій між різними урядовими та неурядовими інституціями.
- Виділення ресурсів (фінансових, людських, матеріальних) для реалізації.

5. Моніторинг та оцінка

- Постійний контроль за ходом реалізації політики.
- Збір даних та аналіз результатів.
- Оцінка ефективності політики щодо досягнення поставлених цілей.

6. Перегляд та корекція

- Виявлення слабких місць або непередбачених наслідків політики.
- Внесення змін до політики або її завершення.
- Перехід до нового циклу, якщо проблема не вирішена або виникли нові виклики.

Проілюструємо зазначений цикл на прикладі політики виробництва м'яса.

Найголовнішим чинником є, звичайно, наявність суспільної проблеми, що вимагає втручання урядових структур, з'ясування їх причин та формулювання запиту на їх публічне вирішення. Зокрема в Україні у сфері виробництва м'яса до таких, на наш погляд, належать (табл. 1.24):

Таблиця 1.24.

Ідентифікація проблеми, що вимагають урядового втручання у сфері
виробництва м'яса

Суспільна проблема	Причини проблеми	Наслідки
Скорочення поголів'я худоби	- Висока собівартість вирощування худоби (дорогі корми, енергоносії, ветеринарні препарати). - Низька рентабельність через високі витрати та низькі закупівельні ціни на м'ясо. - Відсутність державної підтримки та фінансування фермерів. - Військові дії – знищення ферм, руйнування кормових баз, проблеми з логістикою. - Посилення конкуренції з імпортом – дешевше м'ясо з-за кордону витісняє українських виробників.	- Дефіцит якісної м'ясної сировини на внутрішньому ринку. - Підвищення цін на м'ясо та зростання імпорту. - Зменшення зайнятості у сільському господарстві та відтік населення з сільських територій. - Втрата експортних можливостей та зниження конкурентоспроможності галузі.
Погіршення ветеринарної безпеки та ризик поширення хвороб	- Спалахи небезпечних захворювань серед худоби (африканська чума свиней, пташиний грип, сказ). - Недостатній контроль за дотриманням ветеринарно-санітарних норм. - Проблеми з вакцинацією через брак державного фінансування. - Погані умови утримання худоби на дрібних фермах і домашніх господарствах.	- Падіж худоби, що знижує обсяги виробництва м'ясної сировини. - Обмеження експорту через ризики поширення інфекцій. - Підвищені витрати фермерів на лікування тварин та ветеринарні заходи. - Погіршення іміджу українського м'ясного сектору на міжнародному ринку.
Низька ефективність та застарілі технології вирощування	- Використання застарілих методів тваринництва, низька механізація. - Брак інвестицій у модернізацію ферм та запровадження нових технологій. - Відсутність державних програм підтримки інновацій. - Висока зношеність інфраструктури на багатьох тваринницьких комплексах.	- Високі виробничі витрати та низька продуктивність. - Втрата конкурентних позицій на світовому ринку. - Погіршення умов утримання худоби, що впливає на якість м'ясної сировини. - Обмежені можливості для експорту продукції через невідповідність міжнародним стандартам.
Негативний вплив на довкілля	- Забруднення ґрунтів та водойм відходами тваринництва. - Зменшення продуктивності пасовищ та вирощування кормів.	Погіршення екологічного стану земель та водойм.

		• Підвищений ризик поширення забруднення у регіонах з інтенсивним тваринництвом. • Обмеження можливостей розвитку тваринництва через екологічні норми та санкції. • Зменшення врожайності сільськогосподарських угідь через виснаження ґрунтів.
Високий рівень тіньового сектору у вирощуванні худоби	• Відсутність чіткого контролю за приватними фермерськими господарствами. • Поширення нелегальних забоїв худоби. • Недостатній контроль з боку державних органів за ветеринарною безпекою.	• Поширення фальсифікованої та небезпечної продукції. • Зниження рівня податкових надходжень до бюджету. • Підвищення ризиків для здоров'я населення через споживання неякісного м'яса.
Вплив воєнного стану	• Руйнування сільськогосподарської інфраструктури через бойові дії. • Втрата контролю над великими тваринницькими підприємствами на окупованих територіях. • Міграція населення та скорочення робочої сили. • Зростання витрат на виробництво через нестабільність економіки.	• Масове зменшення поголів'я худоби в зонах бойових дій. • Дефіцит кормів, що знижує продуктивність тваринницької галузі. • Падіння обсягів виробництва м'ясної продукції та підвищення цін. • Втрата важливих експортних ринків та скорочення валютних надходжень.

**Авторська розробка*

Отже для вирішення зазначених проблем наявним є суспільний запит на комплексне політичне рішення, що включає економічні, регуляторні, екологічні та соціальні механізми підтримки.

Формування ефективної політики у сфері виробництва м'яса вимагає комплексного підходу, що враховує можливі альтернативи запропонованих раніше рішень. Україна має різні альтернативні підходи до вирішення проблем виробництва м'яса, зокрема:

- замість дотацій – запровадження страхових механізмів та інвестицій в інновації;
- замість державного контролю якості – часткова приватизація ветеринарних послуг;
- замість підтримки агрохолдингів – розвиток кооперативів малих фермерів;
- замість жорстких екологічних норм – запровадження «зелених» податків та біогазових технологій.
- замість традиційного експорту – розвиток бренду «екологічно чистого українського м'яса» (табл. 1.25).

Таблиця 1.25.

Альтернативи політики виробництва м'яса

Альтернативи	Зміст	Переваги	Недоліки
<i>Альтернативи фінансової підтримки фермерів та стимулювання виробництва</i>			
Альтернатива 1 Запровадження страхових механізмів замість прямих субсидій	• Надання державних гарантій для кредитування малих та середніх фермерів; • Розвиток державного або приватного страхування тваринництва від форс-мажорних обставин (епідемії, стихійні лиха, війна); • Замість субсидій на виробництво м'ясної сировини – пільгові кредити з довготривалим пільговим періодом.	• Зниження бюджетного навантаження; • Сприяння розвитку приватного сектору страхування; • Мотивує фермерів до відповідального ведення господарства	• Менша доступність фінансування для малих фермерів; • Висока корупційна складова у розподілі гарантій.
Альтернатива 2 Державна підтримка інновацій у тваринництві	• Інвестування в дослідження альтернативного білка (рослинного, культивованого м'яса);	• Зменшення екологічного впливу тваринництва; • Підвищення конкурентоспроможності українського м'яса;	• Висока вартість впровадження та тривалий період окупності;

замість дотацій	- Грантові програми для розробки екологічно чистих методів виробництва м'яса; - Фінансування програм зі зменшення викидів метану та переходу на біотехнології у тваринництві.	Приваблення інвесторів до галузі	Ризики невизначеності споживчого попиту на альтернативні білкові продукти
<i>Альтернативи посилення ветеринарного контролю та безпеки продукції</i>			
Альтернатива 3 Приватизація частини ветеринарних послуг	- Залучення приватного сектору до контролю ветеринарної безпеки (сертифіковані приватні лабораторії); - Введення обов'язкової сертифікації фермерських господарств із залученням незалежних аудиторів.	- Підвищення ефективності та оперативності контролю; - Зменшення бюрократичних процедур; - Стимулювання конкуренції серед ветеринарних установ.	- Можливі випадки корупції та фальсифікації результатів лабораторних тестів; - Додаткове фінансове навантаження на виробників м'ясної сировини.
Альтернатива 4 Впровадження системи «цифрового сліду для худоби»	- Введення цифрових паспортів худоби із блокчейн-технологіями для прозорості; - Автоматичне відстеження хвороб, вакцинацій, руху худоби	- Прозорість та унеможливлення фальсифікації; - Можливість швидкого реагування на спалахи хвороб; - Сприяння експорту українського м'яса до ЄС.	- Високі початкові витрати на цифровізацію; - Опір малих фермерів через складність впровадження.
<i>Альтернативи модернізації тваринницьких підприємств</i>			
Альтернатива 5 Стимулювання кооперації між малими фермерами замість підтримки великих агрохолдингів	- Надання грантів на створення кооперативів малих фермерських господарств; - Спрощення регуляторних процедур для об'єднань виробників.	- Підвищення конкурентоспроможності і малих господарств; - Зменшення монополізації ринку; - Доступність ресурсів через колективне використання техніки та переробних потужностей.	- Труднощі з координацією між фермерами; - Потреба у великій фінансовій підтримці на старті.

<i>Альтернативи екологічного регулювання тваринництва</i>			
Альтернатива 6 Запровадження «зелених» сертифікатів та екологічного податку	- Введення диференційованого оподаткування для тваринницьких підприємств залежно від рівня забруднення; - Надання пільг для екологічно чистих господарств; - Обов'язкове використання біогазових технологій на великих фермах.	- Зменшення негативного впливу тваринництва на довкілля; - Стимулювання виробників до екологічних технологій; - Залучення «зелених» інвестицій у галузь.	- Додаткові фінансові витрати для традиційних виробників; - Опір агробізнесу новим податковим навантаженням.
<i>Альтернативи стимулювання експорту української м'ясної продукції</i>			
Альтернатива 7 Розвиток бренду «українського екологічного м'яса»	- Просування української продукції на світових ринках як екологічно чистої та якісної; - Державна підтримка маркетингових кампаній для виходу на європейський ринок.	- Розширення географії експорту; - Підвищення доданої вартості продукції; - Покращення репутації України як постачальника якісної продукції.	- Високі витрати на маркетинг та сертифікацію; - Неоднозначна реакція споживачів на новий бренд.

Як зазначалося, публічна політика передбачає, насамперед врахування інтересів зацікавлених сторін. У сфері виробництва м'яса в Україні такими є урядові органи, бізнес середовище, споживачі та інституції громадянського суспільства, міжнародні інституції (табл. 1.26.).

Таблиця 1.26.

Мережа політики у сфері виробництва м'яса

Інституції	Політико-управлінська роль та інтереси
Урядовий сектор	
Кабінет Міністрів України	Відповідає за загальну координацію політики в аграрному секторі
	Формує стратегію підтримки сільського господарства та тваринництва та птахівництва
	Розподіляє державне фінансування та субсидії для аграрного сектору
	Розробляє та впроваджує політику розвитку тваринництва та птахівництва

Міністерство аграрної політики та продовольства України	Забезпечує підтримку фермерів та субсидування галузі
	Контролює імпорт, експорт та якість продукції
Міністерство економіки України	Відповідає за конкурентоспроможність української продукції на міжнародних ринках
	Розробляє механізми стимулювання експорту м'ясної продукції
	Визначає економічну політику щодо розвитку агробізнесу
Міністерство охорони здоров'я України	Контролює санітарні норми, якість продукції та її вплив на здоров'я населення
	Впроваджує політику контролю за вмістом антибіотиків і гормонів у продукції
	Співпрацює з міжнародними організаціями у питаннях безпеки харчових продуктів
Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	Здійснює ветеринарний контроль за станом худоби та якістю продукції
	Контролює дотримання санітарних і гігієнічних норм у виробництві м'ясної сировини
	Запобігає поширенню небезпечних хвороб серед тварин
Верховна Рада України	Розробляє та ухвалює законодавчі ініціативи щодо підтримки тваринництва
	Визначає податкову політику для аграрного сектору
	Вирішує питання дотацій, пільг та інвестицій для тваринницьких підприємств
Бізнес-сектор	
Фермери та приватні тваринницькі господарства	Основні виробники м'ясної сировини, які потребують державної підтримки.
	Залежні від стабільних ринків збуту та фінансування
	Зацікавлені в пільговому кредитуванні, модернізації виробництва та ветеринарному захисті
Великі агрохолдинги та промислові тваринницькі комплекси	Основні виробники м'яса в промислових масштабах
	Впливають на формування ринку, ціноутворення та експортні стратегії
	Мають значний вплив на державну політику через лобіювання
Асоціації тваринників	Виступають посередниками між державою та аграріями
	Відстоюють інтереси фермерів, впливають на формування політики в аграрному секторі
Переробні підприємства та м'ясокомбінати	Залежні від якості та стабільності поставок м'ясної сировини
	Зацікавлені у розширенні внутрішнього ринку та експорту
	Вимагають спрощення регуляторних норм та зниження податкового навантаження
Громадянське суспільство	
Споживачі та їх організації	Зацікавлене у стабільних цінах на м'ясо та високій якості продукції
	Очікує безпечного харчування без антибіотиків та гормонів
Громадські організації	Контролюють екологічний вплив промислового тваринництва
	Лобіюють розвиток альтернативного білка

Організації із захисту прав тварин	Контролюють умови утримання худоби та гуманні методи забою
	Виступають за посилення регулювання у сфері благополуччя тварин
	Вимагають обмеження інтенсивного промислового тваринництва
Міжнародні організації та партнери	
Європейський Союз (ЄС)	Регулює вимоги до експорту української м'ясної продукції
	Вимагає високих стандартів якості та безпеки продукції
	Видає гранти та фінансову допомогу для розвитку сільського господарства
Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO)	Підтримує Україну у розвитку сталого тваринництва
	Запроваджує програми зменшення ризиків зоонозних захворювань
Світова організація охорони здоров'я тварин (OIE)	Визначає ветеринарні стандарти для боротьби з епідеміями серед худоби
	Регулює торгівлю м'ясом на міжнародному рівні

**Авторська розробка*

Інші складові публічної політики виробництва м'яса в Україні (закріплення конкретного варіанту політики у формі нормативно-правових актів або програм; впровадження прийнятих рішень через конкретні механізми та інструменти; координація дій між різними інституціями; ресурсна складова; моніторинг та оцінка ефективності політики щодо досягнення поставлених цілей тощо) будуть розглянуті нами у подальших розділах.

За визначеним нами підходом, визначимо вихідні засади переробки, м'яса в Україні. Так, до числа суспільних проблем, що вимагають урядового втручання належать наступні (табл. 1.27).

Таблиця 1.27.

Ідентифікація проблеми, що вимагають урядового втручання у сфері переробки м'яса

Суспільна проблема	Причини проблеми	Наслідки
Низька якість та безпека м'ясної продукції	- Відсутність належного контролю за якістю м'ясної продукції; - Недотримання санітарно-ветеринарних норм на переробних підприємствах;	- Зростання ризиків для здоров'я населення (отруєння, антибіотикорезистентність, алергічні реакції); - Зниження довіри споживачів до вітчизняної продукції;

	• Використання неякісної або фальсифікованої сировини; • Недостатній рівень сертифікації продукції відповідно до міжнародних стандартів.	• Втрата експортних можливостей через невідповідність міжнародним стандартам.
Нелегальне виробництво та фальсифікація продукції	• Недостатній контроль за нелегальними підприємствами та підпільними м'ясопереробними цехами; • Відсутність жорстких штрафів та покарань за виготовлення фальсифікованої продукції; • Попит на дешеву м'ясну продукцію серед населення через низьку купівельну спроможність.	• Поширення неякісної, небезпечної продукції на ринку; • Втрата бюджетних надходжень через ухилення від оподаткування; • Підрив конкурентоспроможності легальних виробників.
Технологічна відсталість та низький рівень модернізації	• Відсутність державних програм підтримки модернізації м'ясопереробних підприємств; • Висока вартість новітніх технологій для підприємств малого та середнього бізнесу; • Недостатні інвестиції у впровадження сучасних методів обробки м'яса та автоматизацію процесів.	• Висока собівартість виробництва та зниження конкурентоспроможності українських виробників; • Низька продуктивність праці на підприємствах; • Обмежений доступ до міжнародних ринків через невідповідність продукції стандартам якості.
Екологічне навантаження на довкілля	• Відсутність ефективних систем утилізації біовідходів; • Недостатнє впровадження екологічних технологій у виробництво; • Високий рівень водоспоживання та викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище.	• Забруднення водних ресурсів і ґрунтів через неналежну утилізацію відходів; • Негативний вплив на довкілля та громадське здоров'я.
Втрата конкурентоспроможності на міжнародному ринку	• Відсутність державної політики щодо стимулювання експорту м'ясної продукції; • Низький рівень адаптації до міжнародних стандартів та сертифікаційних вимог;	• Обмежений доступ українських виробників до ринку ЄС, США та інших розвинених країн; • Втрата валютних надходжень та скорочення експорту;

	• Висока вартість логістики та адміністративних процедур при виході на зовнішні ринки.	• Висока доля імпортової м'ясної продукції на внутрішньому ринку.
Соціальні наслідки та втрата робочих місць	• Закриття підприємств через нерентабельність виробництва; • Низька заробітна плата у м'ясопереробній галузі; • Відсутність державних програм стимулювання зайнятості у харчовій промисловості.	• Масове скорочення робочих місць у сільських регіонах; • Відтік робочої сили за кордон у пошуках кращих умов праці. • Підвищення рівня соціальної напруги в регіонах, залежних від харчової промисловості.
Вплив війни на м'ясопереробну промисловість	• Руйнування інфраструктури та логістичних ланцюгів; • Втрата внутрішніх ринків збуту через міграцію населення; • Скорочення інвестицій у виробничий сектор через економічну нестабільність.	• Зменшення обсягів виробництва та підвищення цін на м'ясну продукцію; • Втрата частини експортних контрактів через ризики постачання; • Підвищення витрат на виробництво через складнощі з логістикою та імпортом сировини.

**Авторська розробка*

Україна має кілька альтернативних підходів до вирішення проблем переробки м'яса. Основними варіантами альтернатив є:

- замість державного контролю якості – незалежний аудит та цифрові технології;
- замість жорстких штрафів за нелегальне виробництво – легалізація дрібних виробників;
- замість прямих субсидій – державні лізингові програми та кооперативи малих виробників;
- замість екологічного тиску – «зелені» сертифікати та економічне стимулювання.
- замість бюрократичного ускладнення експорту – міжнародна інтеграція та експертна підтримка (табл. 1.28).

Таблиця 1.28.

Альтернативи політики переробки м'яса

Альтернативи	Зміст	Переваги	Недоліки
<i>Альтернативи покращення якості та безпеки м'ясної продукції</i>			
Альтернатива 1 Створення незалежної інспекції з контролю якості	- Заснування автономної інспекції з наглядовими повноваженнями; - Проведення перевірок не державними службами, а саморегульованими організаціями; - Контроль усіх етапів виробництва – від сировини до кінцевого продукту.	- Запобігання корупції в держорганах; - Прозорість перевірок та їх довіра серед виробників та споживачів; - Покращення іміджу української продукції на міжнародному ринку.	- Додаткові витрати для підприємств; - Можливий опір з боку державних органів.
Альтернатива 2: Впровадження цифрового контролю виробництва	- Запровадження єдиного електронного публічного реєстру м'ясопереробних підприємств; - Використання технологій блокчейн для відстеження походження м'ясної продукції; - Введення QR-кодів на упаковках, що містять інформацію про виробника, умови зберігання та безпеку продукції;	- Максимальна прозорість для споживачів; - Зменшення можливостей для фальсифікації продукції; - Полегшення контролю за нелегальними виробниками.	- Висока вартість впровадження цифрових систем; - Необхідність навчання працівників для роботи з новими технологіями.
<i>Альтернативи боротьби з нелегальним виробництвом</i>			
Альтернатива 3: Легалізація дрібних виробників через систему «від ферми до столу»	- Створення державного реєстру дрібних м'ясопереробників з можливістю їх легальної діяльності; - Спрощення податкової системи для малих виробників; - Введення програм фінансової допомоги для дрібних	- Виведення тіньового ринку в легальну площину; - Підвищення якості продукції через контрольовані умови виробництва; - Захист прав споживачів через відстежуваність продукції.	- Може бути використано недобросовісними виробниками для ухилення від податків; - Потребує ретельного державного контролю та регулювання.

	фермерів, які готові працювати офіційно.		
<i>Альтернативи модернізації м'ясопереробних підприємств</i>			
Альтернатива 4: Запровадження державних лізингових програм для оновлення обладнання	- Держава надає пільговий лізинг на новітнє обладнання для м'ясопереробних підприємств; - Виробники сплачують поступово, що зменшує фінансове навантаження; - Лізинг може покриватися за рахунок міжнародних грантів.	- Сприятливі умови для модернізації навіть малих підприємств; - Прискорення впровадження європейських стандартів; - Залучення міжнародного фінансування.	- Потребує значних державних витрат у короткостроковій перспективі; - Високі ризики корупції у розподілі фінансування.
Альтернатива 5: Кооперація малих підприємств для спільного використання технологій	- Декілька невеликих виробників можуть спільно користуватися сучасними технологіями; - Створення кластерів м'ясопереробних підприємств у регіонах; - Спрощене кредитування для підприємств, що працюють у кооперативах.	- Зменшення витрат на обладнання та модернізацію; - Посилення позицій малих і середніх виробників; - Зростання виробництва високоякісної продукції.	- Важко забезпечити ефективне управління спільним ресурсом; - Потребує значного державного регулювання.
<i>Альтернативи екологічного регулювання переробки м'яса</i>			
Альтернатива 6: Запровадження «зелених» сертифікатів для м'ясопереробної продукції	- Виробники отримують сертифікати екологічної відповідності при впровадженні екологічних технологій; - Сертифіковані підприємства отримують податкові пільги; - Запровадження експорту екологічної продукції під брендом «Зелене м'ясо України».	- Стимулювання виробників до впровадження екологічних технологій; - Покращення експортного потенціалу; - Додаткові конкурентні переваги для українських виробників.	- Висока вартість сертифікації та модернізації; - Потреба у міжнародному визнанні екологічного стандарту.

<i>Альтернативи виходу на міжнародні ринки</i>			
Альтернатива 7: Спрощення експорту через інтеграцію в міжнародні ланцюги постачання	- Українські виробники отримують доступ до міжнародних контрактів через інтеграцію в глобальні мережі (наприклад, кооперація з європейськими партнерами); - Створення державного експортного агентства для допомоги виробникам у сертифікації та адаптації продукції до міжнародних стандартів.	- Спрощений вихід на міжнародні ринки; - Підвищення обсягів експорту; - Підвищення інвестиційної привабливості української продукції.	- Необхідна реформа санітарно-ветеринарних норм; - Високі витрати на адаптацію стандартів.

**Авторська розробка*

Формування публічної політики у сфері переробки м'яса залучає численні зацікавлені сторони, кожна з яких має свої інтереси та вплив на процес ухвалення рішень. Визначимо основні групи зацікавлених сторін, виходячи з попередньо визначених проблем, їх причин та наслідків (табл. 1.29).

Таблиця 1.29.

Мережа політики у сфері переробки м'яса

Інституції	Політико-управлінська роль та інтереси
Урядовий сектор	
Кабінет Міністрів України	Визначає стратегічний напрям розвитку м'ясопереробної галузі.
	Координує міжвідомчі програми підтримки підприємств.
	Впроваджує політики економічної стабілізації сектору.
Міністерство аграрної політики та продовольства України	Відповідає за розробку та реалізацію аграрної політики, включаючи м'ясопереробку.
	Розробляє програми підтримки виробників та експортерів.
	Взаємодіє з міжнародними партнерами щодо узгодження стандартів.
Міністерство економіки України	Регулює податкову політику для підприємств м'ясопереробної промисловості.
	Створює умови для залучення інвестицій та міжнародної торгівлі.
	Розробляє стратегії розвитку харчової промисловості.

Міністерство охорони здоров'я України	Встановлює санітарні та гігієнічні вимоги до м'ясопереробної продукції.
	Контролює безпеку харчових продуктів та вплив виробництва на здоров'я населення.
	Запроваджує норми щодо використання антибіотиків та інших добавок у продуктах.
Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	Контролює дотримання санітарних норм на м'ясопереробних підприємствах.
	Здійснює перевірку якості продукції та наглядає за ветеринарними стандартами.
	Боротьба з фальсифікацією м'ясної продукції та нелегальним виробництвом.
Державна екологічна інспекція України	Контролює вплив м'ясопереробних підприємств на довкілля;
	Впроваджує політику утилізації відходів та зменшення викидів шкідливих речовин;
	Перевіряє відповідність екологічним стандартам у м'ясопереробній галузі.
Верховна Рада України (Комітет з питань аграрної та земельної політики, Комітет з питань екології, Комітет з питань економічної політики)	Розробляє та ухвалює законодавчі ініціативи щодо м'ясопереробної промисловості;
	Визначає систему податків та фінансової підтримки підприємств;
	Створює правові рамки для екологічного регулювання галузі.
Бізнес-сектор	
М'ясопереробні підприємства	Основні виробники м'ясної продукції, які зацікавлені у прозорих регуляторних умовах;
	Потребують доступу до фінансових ресурсів для модернізації виробництва;
	Взаємодіють з державою щодо санітарних та ветеринарних стандартів.
Асоціації виробників м'ясної продукції	Лобіюють інтереси виробників перед державою.
	Співпрацюють з міжнародними партнерами для адаптації українських стандартів до світових.
Банки та інвестори	Фінансові установи, що можуть надавати кредити та лізингові програми для модернізації м'ясопереробних підприємств;
	Інвестори, які зацікавлені у високорентабельних проектах у м'ясопереробній галузі.
Громадянське суспільство	
Споживачі	Основні кінцеві покупці м'ясної продукції.
	Зацікавлені у доступності якісної та безпечної продукції.
	Впливають на формування попиту та трендів у м'ясній промисловості.
Громадські організації з захисту прав споживачів	Незалежно перевіряють якість м'ясної продукції.
	Лобіюють посилення контролю за безпечністю харчових продуктів.
Екологічні організації та рухи	Контролюють вплив м'ясопереробної галузі на навколишнє середовище.

	Вимагають зменшення викидів CO ₂ та ефективного управління відходами.
Організації із захисту прав тварин	Закликають до впровадження гуманного ставлення до тварин у м'ясопереробній промисловості.
	Вимагають підвищення стандартів утримання та забою худоби.
Міжнародні організації та партнери	
Європейський Союз (ЄС)	Регулює вимоги до експорту української м'ясної продукції
	Фінансує програми розвитку харчової промисловості в Україні
Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO)	Підтримує впровадження сталого виробництва та зменшення впливу на довкілля
Світова організація охорони здоров'я тварин (OIE)	Встановлює ветеринарні стандарти та правила експорту-імпорту м'ясної продукції

**Авторська розробка*

До числа суспільних проблем, що вимагають урядового втручання у сфері зберігання та постачання м'яса та м'ясних продуктів належать наступні (табл. 1.30).

Таблиця 1.30.

Ідентифікація проблеми, що вимагають урядового втручання у сфері зберігання та постачання м'яса та м'ясних продуктів

Суспільна проблема	Причини проблеми	Наслідки
Недостатня розвиненість сучасної інфраструктури для зберігання м'яса	- Застарілі холодильні склади та відсутність сучасних логістичних хабів для тривалого зберігання м'ясної продукції; - Нестача інвестицій у холодову логістику через економічну нестабільність; - Недостатній рівень державної підтримки та відсутність програм розвитку холодового ланцюга.	- Втрата якості продукції через неналежні умови зберігання; - Збільшення харчових відходів через псування продукції; - Зростання цін на м'ясо через високі витрати на логістику та зберігання.
Порушення температурного режиму при транспортуванні	- Низький рівень контролю за температурним режимом транспортування м'яса; - Використання застарілих транспортних засобів, що не забезпечують необхідних умов охолодження;	- Підвищений ризик розмноження бактерій та псування продукції; - Поширення харчових отруєнь та небезпечних хвороб серед населення; - Зниження довіри до української м'ясної продукції

	Відсутність ефективного механізму моніторингу транспортування м'яса.	як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку.
Високий рівень втрат продукції через логістичні проблеми	- Погана якість доріг та зруйнована інфраструктура через війну; - Затримки на митниці та бюрократичні перешкоди при експорті/імпорті; - Дефіцит кваліфікованих логістичних операторів, що спеціалізуються на м'ясній продукції.	- Підвищені витрати виробників та ритейлерів через необхідність повторних поставок; - Зростання цін на кінцевий продукт через високі втрати; - Зменшення конкурентоспроможності українських виробників м'яса на міжнародних ринках.
Відсутність єдиної системи відстеження м'ясної продукції	- Відсутність єдиної електронної бази постачальників та логістичних операторів; - Відсутність цифрових технологій контролю та маркування м'яса; - Відсутність обов'язкової сертифікації транспорту, що перевозить м'ясні продукти.	- Складність у відстеженні продукції у разі виявлення заражень чи отруєнь; - Розвиток нелегального ринку м'яса та підроблених документів; - Зменшення довіри споживачів до якості продукції.
Висока частка нелегального обігу м'ясної продукції	- Недостатній контроль на кордонах та митних пунктах; - Корупція у дозвільних органах, що сприяє нелегальному імпорту; - Відсутність прозорих правил ввезення та сертифікації імпортного м'яса.	- Поява на ринку несертифікованої продукції з можливими ризиками для здоров'я; - Нелегальна конкуренція для вітчизняних виробників; - Втрати державного бюджету через недоотримання податків.
Військові та геополітичні виклики у сфері постачання м'яса.	- Руйнування логістичних ланцюгів через війну; - Зменшення експортних можливостей через блокаду портів та обмеження перевезень; - Зростання витрат на паливо та транспорт.	- Дефіцит м'ясної продукції у певних регіонах України; - Підвищення цін через нестабільні логістичні маршрути; - Скорочення валютних надходжень від експорту м'яса.
Екологічний вплив транспортування та зберігання м'яса	- Високе енергоспоживання холодильних складів; - Викиди CO₂ від транспорту, що перевозить м'ясо на великі відстані; - Проблеми з утилізацією неякісного або простроченого м'яса.	- Посилення екологічного навантаження та забруднення повітря; - Втрата міжнародної конкурентоспроможності через невідповідність екологічним стандартам;

		• Додаткові витрати на впровадження екологічних ініціатив у логістиці.
--	--	--

Україна має кілька альтернативних підходів до вирішення проблем зберігання та постачання м'яса. Основні напрями рішень включають (табл. 1.31).

Таблиця 1.31.

Альтернативи політики зберігання та постачання м'яса та м'ясних продуктів

Альтернативи	Зміст	Переваги	Недоліки
<i>Альтернативи розвитку сучасної інфраструктури для зберігання м'яса</i>			
Альтернатива 1 Створення державних програм підтримки будівництва сучасних холодильних складів	• Співфінансування державою будівництва нових логістичних центрів з сучасними холодильниками; • Податкові пільги для підприємств, що інвестують у модернізацію зберігання м'яса; • Державно-приватне партнерство для запуску великих холодильних комплексів у ключових регіонах.	• Створення ефективної інфраструктури для довготривалого зберігання; • Зниження втрат продукції через неякісне зберігання; • Покращення якості м'яса для внутрішнього ринку та експорту.	• Високі початкові витрати на будівництво; • Потреба у залученні інвесторів і довготривалий термін окупності.
Альтернатива 2: Створення мобільних холодильних комплексів	• Використання контейнерних холодильників, які можна швидко транспортувати до місць потреби; • Використання рефрижераторних вагонів для тимчасового зберігання у кризових регіонах; • Субсидування закупівлі мобільного холодильного обладнання для малих і середніх виробників.	• Гнучкість у використанні – можна швидко розмістити там, де є потреба; • Ефективність у воєнний час або у віддалених регіонах; • Зниження втрат продукції через нестачу стаціонарних складів.	• Висока вартість обслуговування мобільних холодильників; • Лімітована потужність зберігання.
<i>Альтернативи покращення транспортування та зниження логістичних втрат</i>			

Альтернатива 3: Впровадження системи цифрового моніторингу транспортування	- Встановлення GPS-трекерів з контролем температури у реальному часі; - Використання сенсорів IoT для автоматичного оповіщення про відхилення температурного режиму; - Створення єдиної бази даних транспорту, сертифікованого для перевезення м'ясної продукції.	- Гарантія дотримання температурного режиму; - Скорочення випадків псування продукції; - Полегшення контролю та відстеження проблем у логістиці.	- Висока вартість впровадження цифрових технологій; - Потреба у навчанні операторів транспорту.
Альтернатива 4: Запровадження спеціалізованих логістичних маршрутів для перевезення м'яса	- Виділення «зелених коридорів» для швидкого перевезення м'ясної продукції; - Інвестиції у закупівлю сучасного транспорту для перевезення охолодженого м'яса; - Зменшення митних бар'єрів для експорту, що пришвидшить доставку до міжнародних ринків.	- Прискорення логістичних операцій; - Зниження ризику втрати продукції через затримки; - Покращення експортного потенціалу.	- Потреба у координації між урядом, митницями та бізнесом; - Ризик зловживань у використанні «зелених коридорів».
<i>Альтернативи впровадження системи відстеження м'ясної продукції</i>			
Альтернатива 5: Використання блокчейн-технологій для простежуваності м'яса	- Запровадження цифрової системи обліку м'ясної продукції від ферми до споживача; - Впровадження QR-кодів, що дозволять перевірити походження м'яса, умови його транспортування та зберігання; - Об'єднання всіх учасників ринку у єдину базу даних для контролю безпеки продукції.	- Гарантована якість продукції та прозорість походження; - Можливість швидкого виявлення фальсифікату; - Підвищення довіри споживачів.	- Висока вартість цифрової інфраструктури; - Опір з боку нелегальних операторів ринку.
<i>Альтернативи боротьби з контрабандою та нелегальним ринком м'яса</i>			
Альтернатива 6: Посилення митного контролю та цифровізація	Запровадження автоматизованих систем перевірки вантажів на кордонах; Використання сканерів та RFID-чипів для	Зниження рівня контрабанди; Збільшення надходжень до бюджету.	Висока вартість обладнання та навчання митників;

імпорту/експорту м'яса	швидкої ідентифікації продукції; Впровадження єдиного електронного реєстру імпортерів/експортерів м'ясної продукції.		Опір з боку нелегальних імпортерів.
------------------------	---	--	-------------------------------------

Мережа політики у сфері зберігання та постачання м'яса та м'ясних продуктів включає наступних суб'єктів (табл. 1.32).

Таблиця 1.32.

Мережа політики у сфері зберігання та постачання м'яса та м'ясних продуктів

Інституції	Політико-управлінська роль та інтереси
Урядовий сектор	
Кабінет Міністрів України	Відповідає за загальну координацію державної політики у сфері логістики та зберігання м'яса.
	Визначає бюджетні пріоритети для розвитку інфраструктури.
	Впроваджує державні програми підтримки холодового ланцюга та логістичних центрів.
Міністерство аграрної політики та продовольства України	Відповідає за контроль обігу м'ясної продукції та її якості.
	Регулює систему сертифікації транспорту та складів для зберігання м'яса.
	Впроваджує цифрові рішення для простежуваності продукції.
Міністерство економіки України	Регулює податкову та інвестиційну політику у сфері м'ясної логістики.
	Відповідає за залучення іноземних інвестицій для будівництва сучасних холодильних складів.
	Контролює тарифну політику на логістичні послуги.
Міністерство інфраструктури України	Регулює перевезення м'ясної продукції всередині країни та на експорт.
	Відповідає за модернізацію логістичних маршрутів та митної інфраструктури.
	Розвиває «зелені» транспортні ініціативи для зниження екологічного впливу логістики.
Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	Контролює дотримання санітарно-ветеринарних вимог при зберіганні та транспортуванні м'яса.
	Проводить інспекції холодильних складів та транспортних засобів.
	Контролює якість імпортного та експортного м'яса.
Державна митна служба України	Регулює імпорт та експорт м'ясної продукції.
	Контролює легальність ввезення/вивезення м'яса та бореться з контрабандою.
	Забезпечує цифровізацію митних процедур для пришвидшення логістики.

Верховна Рада України (Комітет з питань аграрної та земельної політики, Комітет з питань екології, Комітет з питань економічної політики)	Впроваджує законодавчі ініціативи щодо регулювання логістики та зберігання м'яса.
	Визначає податкові стимули для розвитку холодильних складів.
	Регулює експортно-імпорتنу політику у сфері м'ясної продукції.
Бізнес-сектор	
Виробники м'яса та м'ясної продукції	Зацікавлені у ефективній логістиці для мінімізації втрат продукції.
	Потребують сучасних складів та зниження витрат на транспортування.
	Вимагають чіткого регулювання щодо експорту продукції.
Логістичні компанії та оператори холодового ланцюга	Відповідають за перевезення та зберігання м'яса в належних умовах.
	Зацікавлені у державній підтримці модернізації транспорту.
	Вимагають спрощення логістичних процедур та митного контролю.
Асоціації виробників м'ясної продукції	Лобіюють інтереси виробників перед урядом.
	Вимагають розвитку інфраструктури для експорту м'ясної продукції.
Торговельні мережі, супермаркети та ринки	Відповідають за роздрібний збут продукції та дотримання стандартів зберігання.
	Зацікавлені у стабільних поставаннях та зниженні логістичних витрат.
Громадянське суспільство	
Споживачі	Зацікавлені у доступності та якості м'ясної продукції.
	Вимагають прозорості щодо походження та умов транспортування продукції.
Громадські організації з захисту прав споживачів	Контролюють якість та безпеку м'яса у роздрібній торгівлі.
	Лобіюють жорсткіші вимоги до зберігання та транспортування продукції.
Екологічні організації та рухи	Закликають до екологізації логістики м'яса.
	Вимагають впровадження «зелених» стандартів транспортування.
Міжнародні організації та партнери	
Європейський Союз (ЄС)	Регулює стандарти експорту українського м'яса.
	Фінансує інфраструктурні проекти для покращення логістики.
Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO)	Підтримує інновації у сфері зберігання та транспортування м'яса.
	Допомагає оптимізувати харчові ланцюги в Україні.

**Авторська розробка*

Розглянемо вихідні засади публічної політики реалізації м'яса та м'ясної продукції. До основних суспільних проблем у цій сфері можна віднести наступні (табл. 1.33)

Таблиця 1.33.

**Ідентифікація проблеми, що вимагають урядового втручання у сфері
реалізації м'яса та м'ясної продукції**

Суспільна проблема	Причини проблеми	Наслідки
Високі ціни на м'ясо та м'ясну продукцію	• Зростання вартості кормів, енергоносіїв та логістики; • Дефіцит вітчизняної сировини через скорочення поголів'я худоби; • Висока собівартість виробництва через податкове навантаження та відсутність державної підтримки; • Військові дії, що ускладнюють логістику та підвищують витрати на транспортування.	• Зменшення доступності м'ясної продукції для соціально вразливих верств населення; • Падіння внутрішнього попиту через низьку купівельну спроможність; • Збільшення частки імпортного м'яса, яке часто є дешевшим, але гіршої якості.
Поширення фальсифікату та нелегальної реалізації	• Відсутність належного державного контролю за якістю продукції на ринках; • Поширення тіньового сектору торгівлі м'ясом (відсутність документів, сертифікатів); • Низький рівень перевірок санітарного стану місць продажу; • Використання барвників, консервантів, замінників м'яса у продуктах без належного маркування.	• Підвищені ризики для здоров'я населення через вживання неякісної продукції; • Втрата бюджетних надходжень через нелегальну торгівлю; • Конкурентний дисбаланс між легальними виробниками та нелегальними продавцями
Відсутність прозорої системи ціноутворення	• Домінування великих роздрібних мереж, що встановлюють високі націнки на продукцію; • Відсутність ефективного державного регулювання торговельних націнок; • Спекуляції на ринках та монополізація певних сегментів торгівлі.	• Виробники отримують низьку закупівельну ціну за продукцію, а кінцеві споживачі змушені переплачувати; • Розвиток «сірого» ринку, коли фермери продають продукцію напряму, уникаючи оподаткування. • Втрата довіри до офіційних торгових точок через завищені ціни.
Недотримання санітарних та ветеринарних норм при реалізації	• Відсутність жорсткого контролю за дотриманням санітарних норм на ринках та у невеликих торгових точках; • Проблеми з дотриманням температурного режиму при транспортуванні та зберіганні; • Використання застарілого обладнання на ринках та в магазинах;	• Ризик поширення кишкових інфекцій та харчових отруєнь серед населення; • Втрата репутації української продукції на міжнародному ринку; • Підвищення витрат на медичне обслуговування через

	• Нестача інспекторів для перевірки точок продажу.	зростання кількості випадків отруєнь.
Низька якість м'ясної продукції в роздрібній торгівлі	• Використання у м'ясних продуктах великої кількості штучних добавок, барвників, стабілізаторів; • Підміна дорогих сортів м'яса дешевшими аналогами або субпродуктами; • Використання замороженої сировини, що призводить до зниження якості кінцевого продукту.	• Обман споживачів та низький рівень довіри до вітчизняних виробників; • Погіршення здоров'я населення через вживання продукції з великою кількістю хімічних добавок; • Скорочення експорту через невідповідність стандартам якості.
Залежність від імпорту м'ясної продукції	• Недостатнє власне виробництво через скорочення поголів'я худоби; • Висока собівартість українського м'яса порівняно з імпортною продукцією; • Спрощений доступ до дешевої імпоротної продукції, яка не завжди відповідає українським стандартам якості.	• Втрата внутрішнього ринку для українських виробників; • Підвищені ризики для споживачів через відсутність повного контролю за якістю імпорту; • Залежність від зовнішніх ринків, що може призвести до дефіциту м'ясної продукції у разі торговельних обмежень.
Вплив війни на систему реалізації м'яса	• Руйнування логістичних ланцюгів та знищення складів; • Скорочення купівельної спроможності населення; • Втрата частини внутрішнього ринку через міграцію населення.	• Зростання вартості продукції через складнощі з логістикою; • Втрата робочих місць у сфері роздрібної торгівлі м'ясом; • Падіння виробництва та подальше збільшення залежності від імпорту.

**Авторська розробка*

Існує ряд альтернативних підходів до вирішення суспільних проблем реалізації м'яса та м'ясної продукції. Основними варіантами альтернатив є:

- замість прямого регулювання цін – підтримка виробників та зниження податків;
- замість репресивних методів боротьби з нелегальним ринком – цифровий контроль та сертифіковані торгові майданчики;
- замість непрозорого ціноутворення – державний моніторинг та регулювання торговельних націнок;

- замість бюрократичного контролю – незалежні органи сертифікації;
- замість імпортової залежності – інвестування у внутрішній продукт (табл. 1.34).

Таблиця 1.34.

Альтернативи політики реалізації м'яса та м'ясної продукції

Альтернативи	Зміст	Переваги	Недоліки
<i>Альтернативи зниження цін на м'ясо та покращення доступності продукції</i>			
Альтернатива 1: Запровадження державних програм підтримки малих та середніх виробників	- Введення субсидій для виробників м'ясної продукції, які забезпечують постачання на внутрішній ринок; - Надання пільгових кредитів для малих підприємств, щоб знизити їхні витрати на виробництво; - Створення мережі споживчої кооперації закупівлі продукції напрямку у фермерів.	- Зниження собівартості продукції для виробників; - Зменшення спекуляцій з боку посередників; - Стимулювання розвитку внутрішнього виробництва.	- Додаткове навантаження на бюджет; - Можливі корупційні ризики у розподілі субсидій.
Альтернатива 2: Спрощення оподаткування для торговців м'ясом	- Запровадження знижених податків для малих виробників м'яса та м'ясної продукції; - Спрощення митних процедур для легального імпорту м'ясної продукції за доступними цінами; - Впровадження пільгового ПДВ для продажу м'яса для соціально вразливих категорій споживачів.	- Зниження роздрібних цін на м'ясо; - Легалізація частини тіньового ринку; - Зменшення навантаження на малий бізнес.	- Зниження бюджетних надходжень; - Можливість зловживань із боку великих виробників.
<i>Альтернативи боротьби з нелегальною реалізацією та фальсифікацією м'ясної продукції</i>			
Альтернатива 3: Впровадження цифрової	Кожен продукт отримує QR-код, який дозволяє перевірити	Покращення контролю за якістю продукції;	Висока вартість

платформи для контролю за якістю та походженням м'яса	походження, умови зберігання та виробника; - Використання блокчейн-технологій для відстеження ланцюга постачання; - Запуск мобільного застосунку для споживачів, де вони можуть перевірити продукцію.	- Зменшення випадків фальсифікації м'яса; - Підвищення довіри до української продукції.	впровадження цифрової системи; Потреба у навчанні виробників і продавців.
Альтернатива 4: Легалізація дрібних продавців через створення сертифікованих торгових майданчиків	- Організація м'ясних кооперативних ринків, які працюватимуть за прозорими правилами; - Встановлення санітарних стандартів для невеликих торговців з можливістю спрощеного отримання сертифікатів; - Контроль якості продукції в рамках кооперативів.	- Виведення нелегального бізнесу в легальну площину; - Покращення якості продукції через контрольовані умови продажу; - Збереження робочих місць у роздрібній торгівлі.	- Високі витрати на організацію нових ринків; - Опір з боку нелегальних продавців, які не хочуть сплачувати податки.
<i>Альтернативи покращення ціноутворення та регулювання ринку</i>			
Альтернатива 5: Державний моніторинг цін та боротьба зі спекуляціями	- Впровадження системи електронного моніторингу цін на м'ясо у роздрібних мережах; - Запровадження регулювання торговельних націнок для великих мереж; - Встановлення граничних цін на соціально значущі продукти (основні види м'яса).	- Зменшення спекулятивного зростання цін; - Підвищення доступності продукції; - Контроль за монополізацією ринку.	- Можливість штучного дефіциту через регулювання цін; - Опір з боку великих роздрібних мереж.
<i>Альтернативи покращення санітарного контролю</i>			
Альтернатива 6: Передача ветеринарного контролю	Дозвіл незалежним сертифікаційним	Підвищення якості перевірок;	Високі витрати для малих виробників;

саморегулювальним організаціям	органам перевіряти якість продукції; • Впровадження незалежного аудиту якості м'ясної продукції; • Спрощення процесу сертифікації для малих виробників.	• Зменшення корупції у державних структурах; • Спрощення виходу на ринок для виробників.	• Можливі зловживання з боку приватних організацій.
<i>Альтернативи щодо зменшення залежності від імпорту</i>			
Альтернатива 7: Державне фінансування програм розвитку тваринництва	Інвестиції у розширення внутрішнього виробництва м'ясної продукції; Державні програми підтримки нових тваринницьких комплексів; Впровадження дотацій на виробництво якісного вітчизняного м'яса.	Підвищення обсягів власного виробництва; Зменшення залежності від імпорту; Збільшення експортного потенціалу України.	Високі бюджетні витрати; Довготривалий період окупності інвестицій.

**Авторська розробка*

Формування ефективної політики у сфері реалізації м'яса потребує залучення різних зацікавлених сторін, які впливають на ринок, регулювання, якість продукції та доступність для споживачів. Основні групи зацікавлених сторін включають державні органи, бізнес-сектор, громадські організації, споживачів та міжнародних партнерів (табл. 1.35).

Таблиця 1.35.

Мережа політики у сфері реалізації м'яса та м'ясних продуктів

Інституції	Політико-управлінська роль та інтереси
Урядовий сектор	
Кабінет Міністрів України	Відповідає за координацію міжвідомчих ініціатив щодо реалізації м'ясної продукції.
	Регулює цінову політику та податкові режими для галузі.
	Формує економічну політику щодо підтримки виробників та боротьби з нелегальним ринком.
Міністерство аграрної політики та продовольства України	Регулює правила торгівлі сільськогосподарською продукцією, зокрема м'ясом.
	Контролює ветеринарні та санітарні вимоги до реалізації м'яса.

	Впроваджує державні програми підтримки тваринництва та переробки м'яса.
Міністерство економіки України	Визначає політику ціноутворення та регулювання ринку м'ясної продукції.
	Контролює монополізацію ринку та можливі спекуляції цінами.
	Відповідає за розвиток експорту та торговельних угод.
Міністерство охорони здоров'я України	Встановлює санітарні норми для м'ясної продукції.
	Контролює безпеку харчових продуктів, перевіряючи їхню відповідність стандартам.
	Впроваджує законодавство щодо використання антибіотиків, добавок та консервантів у м'ясній продукції.
Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	Контролює безпеку м'ясної продукції на всіх етапах – від виробництва до реалізації.
	Перевіряє торгові точки, супермаркети, ринки на дотримання санітарних стандартів.
	Відповідає за боротьбу з фальсифікатом та нелегальним обігом продукції.
Антимонопольний комітет України	Контролює ринкову конкуренцію у сфері реалізації м'яса.
	Запобігає спекуляціям та монополізації торгових мереж.
Верховна Рада України (Комітети з питань аграрної політики, економічної політики, охорони здоров'я)	Розробляє законодавчі ініціативи щодо регулювання м'ясного ринку.
	Визначає податкову політику для м'ясопереробної та торговельної галузі.
	Контролює реалізацію державних програм підтримки фермерів та підприємств.
Бізнес-сектор	
Виробники м'яса та м'ясної продукції	Основні постачальники продукції на внутрішній ринок.
	Зацікавлені у зниженні податкового навантаження та спрощенні бюрократичних процедур.
	Потребують справедливих правил ціноутворення та доступу до ринку.
Асоціації виробників м'ясної продукції	Лобіюють інтереси виробників у питаннях податкової політики та стандартів безпеки.
	Виступають проти домінування імпорту на ринку м'яса.
Торговельні мережі, супермаркети та м'ясні магазини	Головні канали збуту м'ясної продукції.
	Зацікавлені у збереженні маржинальності цін та уникненні державного регулювання.
	Впливають на формування роздрібної вартості м'яса.
Оптові дистриб'ютори та логістичні компанії	Забезпечують постачання продукції від виробників до торгових точок.
	Впливають на доступність продукції через якість логістичних послуг.
Громадянське суспільство	
Споживачі	Основні кінцеві покупці м'ясної продукції.
	Зацікавлені у прозорості ціноутворення, доступності та безпеці продукції.
	Вимагають маркування продукції та зниження кількості шкідливих добавок.
	Контролюють якість м'ясної продукції у торгівлі.

Громадські організації з захисту прав споживачів	Лобіюють посилення державного контролю за м'ясною промисловістю.
	Вимагають жорсткіших санкцій за фальсифікацію продукції.
Екологічні організації та рухи	Контролюють екологічний вплив м'ясної промисловості.
	Лобіюють перехід до екологічних стандартів у виробництві та реалізації.
Міжнародні організації та партнери	
Європейський Союз (ЄС)	Регулює умови експорту української продукції.
	Вимагає дотримання європейських стандартів безпеки.
Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO)	Підтримує Україну у покращенні якості м'ясної продукції та боротьбі з голодом
Світова організація охорони здоров'я тварин (OIE)	Регулює глобальні ветеринарні стандарти для експорту та імпорту м'яса

**Авторська розробка*

Нарешті споживання м'яса та м'ясної продукції в Україні включає до себе наступні суспільні проблеми (табл. 1.36)

Таблиця 1.36.

Ідентифікація проблеми, що вимагають урядового втручання у сфері споживання м'яса та м'ясної продукції

Суспільна проблема	Причини проблеми	Наслідки
Зниження споживання м'яса через економічні чинники	Зростання цін на м'ясо через високу собівартість виробництва, податки, імпорту залежність; Скорочення доходів населення, особливо в умовах війни та економічної нестабільності; Високі націнки ритейлерів у супермаркетах; Нерівномірна доступність м'ясної продукції у регіонах.	Зниження рівня білкового харчування серед населення, особливо серед соціально вразливих верств; Збільшення попиту на дешеві замінники м'яса, які можуть бути низької якості; Дисбаланс у харчуванні, що може призвести до проблем зі здоров'ям.
Погіршення якості та безпеки м'ясної продукції	Використання неконтрольованих хімічних добавок, консервантів та барвників; Порушення санітарних норм у виробництві та реалізації м'яса; Використання антибіотиків та гормонів росту у тваринництві без належного контролю; Недостатній ветеринарний контроль через корупцію або брак ресурсів.	Підвищені ризики харчових отруєнь, алергій, антибіотикорезистентності; Зниження довіри до вітчизняного м'яса серед українських споживачів; Проблеми зі здоров'ям через надмірне вживання м'ясних продуктів з хімічними добавками.

Висока частка фальсифікованої та нелегальної продукції	Поширення тіньового ринку м'яса та незаконних м'ясопереробних підприємств; Недостатній контроль за якістю м'яса в точках продажу (ринках, магазинах); Використання дешевих замінників м'яса у ковбасах, фарші, напівфабрикатах.	Споживачі часто не отримують якісний продукт навіть за високу ціну; Низький рівень захисту прав споживачів, оскільки виявлення фальсифікату часто відбувається запізно; Недовіра до м'ясної продукції українського виробництва.
Неправильні харчові звички та недостатня культура споживання м'яса	Відсутність масових інформаційних кампаній про збалансоване харчування; Перевага дешевих ковбасних виробів і фастфуду над якісним натуральним м'ясом; Низька популярність дієтологічних консультацій серед населення.	Збільшення рівня серцево-судинних захворювань та ожиріння через надмірне споживання переробленого м'яса; Дефіцит білків серед певних груп населення, особливо дітей, літніх людей та соціально незахищених верств; Зменшення середньої тривалості життя через нездорові харчові звички.
Зростання популярності альтернативних джерел білка	Глобальний тренд на зменшення споживання червоного м'яса через екологічні та етичні міркування; Популяризація веганства та вегетаріанства серед молоді; Пошук дешевших джерел білка (соєві продукти, бобові, грибні білки).	Переформатування ринку м'ясної продукції, зростання конкуренції з альтернативними білковими продуктами; Падіння попиту на традиційне м'ясо, що може вплинути на виробників; Ризики дефіциту тваринних білків серед частини населення, що може позначитися на здоров'ї.
Вплив війни на споживання м'яса	Порушення логістичних ланцюгів, що ускладнює доставку м'яса до регіонів; Зниження купівельної спроможності населення через економічну кризу.	Зменшення обсягів споживання м'яса серед населення; Підвищення імпортозалежності через брак вітчизняної продукції. Зростання дефіциту білків серед цивільного населення в зонах бойових дій.

**Авторська розробка*

З огляду на окреслені проблеми розглянемо альтернативні варіанти вирішення цих викликів. (табл. 1.37):

Таблиця 1.37.

Альтернативи політики споживання м'яса та м'ясної продукції

Альтернативи	Зміст	Переваги	Недоліки
<i>Альтернативи підвищення доступності м'яса для населення</i>			
Альтернатива 1: Введення державної програми субсидування покупки м'яса для малозабезпечених громадян	- Надання цільових субсидій або продовольчих карток для покупки якісного м'яса соціально вразливим категоріям; - Зниження ПДВ на соціально значущі види м'яса (яловичина, свинина, курятина); - Встановлення державного регулювання торговельних націнок на основні види м'яса.	- Доступність якісної продукції для бідних верств населення; - Зменшення соціального напруження через високі ціни; - Підтримка вітчизняних виробників.	- Високі витрати з державного бюджету; - Ризик корупції у розподілі субсидій.
Альтернатива 2: Розвиток кооперативних м'ясних ринків	- Фермерські кооперативи отримують державну підтримку для постачання м'яса безпосередньо споживачам, без посередників; - Організація соціальних м'ясних магазинів з нижчими цінами; - Створення прямих контрактів між виробниками та споживачами (модель «ферма-стіл»)	- Зниження цін за рахунок усунення посередників; - Гарантована якість продукції; - Підтримка місцевих виробників.	- Вимагає значних інвестицій у логістику та розподільчу інфраструктуру; - Опір з боку великих рітейлерів.
<i>Альтернативи покращення якості м'ясної продукції</i>			
Альтернатива 3: Впровадження контролю за якістю м'ясних виробів через цифрові технології	- Використання QR-кодів на кожному пакуванні, що дозволяє перевірити походження продукції; - Запровадження блокчейн-системи для контролю ланцюга постачання м'яса;	- Прозорість ринку та зменшення кількості фальсифікованої продукції; - Підвищення довіри споживачів; - Підвищення експортного потенціалу України.	- Високі стартові витрати на цифрову систему контролю; - Опір з боку недобросовісних виробників.

	Оприлюднення онлайн-бази перевірених виробників та їхніх сертифікатів.		
Альтернатива 4: Введення незалежного аудиту м'ясопереробних підприємств	- Створення незалежних сертифікаційних агентств для перевірки якості продукції; - Запровадження громадського моніторингу харчових стандартів; - Стимулювання добровільної сертифікації за міжнародними стандартами (НАССР, ISO 22000).	- Незалежний контроль зменшує корупцію; - Виробники, які проходять сертифікацію, отримують перевагу на ринку; - Підвищення експортного потенціалу.	- Висока вартість сертифікації для малого бізнесу; - Ризик фальсифікації сертифікатів.
<i>Альтернативи зміни харчових звичок населення</i>			
Альтернатива 5: Освітні кампанії про здорове харчування	- Введення обов'язкового навчання у школах про раціональне харчування; - Масштабні рекламні кампанії про користь якісного м'яса та шкоду фальсифікованої продукції; - Створення державного порталу з дієтологічними порадами.	- Покращення харчових звичок населення; - Зменшення споживання переробленого м'яса з хімічними добавками; - Підвищення культури відповідального споживання.	- Результати будуть помітні лише у довгостроковій перспективі; - Потребує фінансування та медійної підтримки.
<i>Альтернативи пом'якшення наслідків війни для споживання м'яса</i>			
Альтернатива 7: Державна підтримка мобільних м'ясопереробних комплексів у зонах кризи	- Впровадження мобільних забійних та м'ясопереробних станцій, які можуть працювати у кризових регіонах; - Надання гуманітарної м'ясної продукції для населення у прифронтових зонах.	- Забезпечення продовольчої безпеки у критичних регіонах; - Гнучке виробництво у місцях, де зруйнована інфраструктура; - Збереження місцевого виробництва м'яса.	- Потребує фінансування від держави або міжнародних донорів; - Логістичні труднощі у воєнний період.

**Авторська розробка*

Формування політики у сфері споживання м'яса в Україні зачіпає широкий спектр зацікавлених сторін, які впливають на доступність, якість, безпеку продукції та харчові звички населення (табл. 1.38).

Таблиця 1.38.

Мережа політики у сфері споживання м'яса та м'ясних продуктів

Інституції	Політико-управлінська роль та інтереси
Урядовий сектор	
Кабінет Міністрів України	Координує державну політику у сфері споживання м'яса.
	Впроваджує економічні механізми підтримки споживачів (субсидії, соціальні програми).
	Контролює ціноутворення на ринку м'ясної продукції.
Міністерство аграрної політики та продовольства України	Відповідає за контроль за якістю продукції на ринку.
	Запроваджує державні програми підтримки м'ясної промисловості.
Міністерство охорони здоров'я України	Визначає норми споживання м'ясних продуктів для населення.
	Контролює вміст добавок, антибіотиків, консервантів у м'ясній продукції.
	Впроваджує освітні програми про здорове харчування.
Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	Контролює якість та безпечність м'яса у роздрібній торгівлі.
	Відстежує фальсифіковану та нелегальну продукцію на ринку.
	Перевіряє дотримання ветеринарно-санітарних норм.
Антимонопольний комітет України	Регулює конкуренцію на ринку м'ясної продукції.
	Контролює монополізацію роздрібних мереж та спекулятивне ціноутворення.
Верховна Рада України (Комітети з питань аграрної політики, економічної політики, охорони здоров'я)	Розробляє законодавчі ініціативи щодо регулювання споживання м'яса.
	Визначає податкову політику та економічні стимули для виробників.
	Впроваджує державні програми підтримки населення в умовах кризи.
Бізнес-сектор	
Виробники м'яса та м'ясної продукції	Основні зацікавлені сторони у формуванні попиту.
	Вимагають спрощення регуляторних норм та підтримки держави.
	Зацікавлені у розширенні внутрішнього та зовнішнього ринків збуту.
Асоціації виробників та переробників м'яса	Лобіюють законодавчі зміни на користь виробників.
	Боротьба проти великої частки імпортного м'яса.
Торговельні мережі, супермаркети та м'ясні магазини	Визначають ціноутворення та рівень доступності продукції.
	Взаємодіють із виробниками для стабілізації постачання продукції.
	Контролюють асортимент та якість продукції, що продається.

Логістичні компанії та оптові дистриб'ютори	Відповідають за своєчасне постачання та якість зберігання м'ясної продукції.
	Оптимізують вартість м'яса шляхом ефективної логістики.
Громадянське суспільство	
Споживачі	Головні кінцеві споживачі м'яса.
	Вимагають доступних цін та якісного продукту.
	Очікують маркування м'яса та прозорої інформації про склад.
Громадські організації з захисту прав споживачів	Контролюють якість продукції на полицях магазинів.
	Лобіюють посилення державного контролю за якістю м'яса.
	Захищають права покупців у випадках обману чи фальсифікації.
Міжнародні організації та партнери	
Європейський Союз (ЄС)	Регулює стандарти якості м'ясної продукції для імпорту з України.
	Фінансує програми покращення продовольчої безпеки в Україні.
Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO)	Підтримує сталість харчового ланцюга в Україні.
	Допомагає боротися з продовольчою кризою під час війни.
Світова організація охорони здоров'я (ВООЗ)	Визначає вплив м'ясної продукції на здоров'я.
	Лобіює безпечні стандарти харчування на міжнародному рівні.

**Авторська розробка*

Таким чином, публічною політика у сфері виробництва, переробки, реалізації споживання м'яса та м'ясної продукції може називатися, якщо вона вміщує в собі ключові елементи (ознаки) концепту публічної політики, як публічно-управлінської категорії, а саме: це інституційно локалізована в органах і установах система публічного управління, побудована на принципах прозорості і відкритості, а також нормативно визначених процедурах і правилах діяльності із узгодження різноспрямованих позицій заінтересованих сторін, результатом якої є офіційні документи політики (стратегії, програми, укази, закони) у сфері виробництва, переробки, реалізації споживання м'яса та м'ясної продукції.

Висновки до розділу 1

1. М'ясопродуктовий сектор агропродовольчого комплексу України є важливою складовою економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку, сприяє розвитку сільських територій та формує значну частку експорту сільськогосподарської продукції. Водночас аналіз динаміки галузі свідчить про суттєві виклики, що постають перед виробниками, зокрема скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин, зниження обсягів виробництва м'яса та зростання собівартості продукції. Виробництво м'яса залишається нерівномірним за регіонами, деякі області демонструють високі показники, тоді як інші стикаються зі значним скороченням тваринництва. Основними факторами, що впливають на розвиток галузі, є державне регулювання, доступність кредитування, рівень інвестицій у модернізацію виробництва, а також вплив воєнних дій на агропродовольчий сектор.

2. Публічне управління та адміністрування м'ясопродуктового сектору агропродовольчого комплексу України відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, економічного розвитку та екологічної стійкості галузі. Розвиток галузі потребує ефективного державного регулювання, яке базується на принципах публічного управління, спрямованого на баланс інтересів держави, виробників та споживачів. Розвиток м'ясопродуктового сектору можливий лише за умови ефективного поєднання державного регулювання, інвестиційної привабливості та стійкого ведення бізнесу. Впровадження сучасних підходів до управління сприятиме гармонізації економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільства, забезпечуючи його сталий розвиток.

3. Публічна політика у сфері м'ясопродуктового сектору агропродовольчого комплексу України є складним і багатокомпонентним процесом, що поєднує державне регулювання, економічні механізми, міжнародні стандарти та участь громадянського суспільства. Аналіз політики свідчить про необхідність комплексного підходу, що враховує глобальні

тенденції розвитку агросектору, виклики воєнного часу та зміни споживчих уподобань. Ключовими проблемами галузі є скорочення поголів'я худоби, низька продуктивність тваринництва, недостатня ветеринарна безпека, технологічна відсталість переробних підприємств та екологічні виклики. Для подолання цих проблем важливими є інструменти державної підтримки, зокрема стимулювання інновацій, модернізація виробництва, розвиток екологічних технологій та покращення умов експорту.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ М'ЯСОПРОДУКТОВОЮ ГАЛУЗЗЮ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У науковому дискурсі публічного управління та адміністрування суб'єктом вироблення публічної політики є орган публічної влади, який має повноваження, ресурси та спроможність впливати на формування, розробку, узгодження, прийняття або реалізацію державних рішень у певній сфері публічного управління. Ключові ознаками суб'єкта державної політики є наявність інституційного статусу, що дозволяє ініціювати, здійснювати аналіз, обґрунтування або узгодження нормативно-правових актів, програм, стратегій. Суб'єкт державної політики має інформаційну, експертну, адміністративну, фінансову, політичну або громадську легітимність [239, с. 43]. В розділі розглядаються суб'єкти формування, реалізації та підтримки публічної політики у сфері вироблення, переробки, зберігання, транспортування, реалізації та споживання м'яса та м'ясної продукції.

2.1. Інституції формування публічної політики щодо виробництва, переробки, зберігання, транспортування та реалізації м'яса та м'ясних продуктів

Конституція України закріплює, що Верховна Рада України (ВР) є органом, який розробляє засади державної політики в Україні. Виходячі із зазначеного саме ВР є головним суб'єктом формування публічної політики щодо виробництва, переробки, зберігання, транспортування та реалізації м'яса та м'ясних продуктів.

Відповідно до Закону України «Про засади зовнішньої та внутрішньої політики» [138] одним із напрямів політики держави в економічній сфері, що безпосередньо впливає на м'ясопродуктову сферу є формування

конкурентоспроможного агропромислового комплексу, збільшення його експортного потенціалу, гарантування продовольчої безпеки держави, забезпечення високого рівня якості сільськогосподарської продукції та продовольства, формування прозорого ринку такої продукції.

Державна політика України закріплюється на рівні законів, а законодавча функція є основною в діяльності ВР. Наталія Омельченко зазначає, що реалізація законодавчої функції ВР забезпечується відповідним механізмом, який являє собою цілісну, структуровану сукупність елементів, якими є суб'єкти – народні депутати України, органи ВР (комітети, тимчасові спеціальні та слідчі комісії), об'єднання народних депутатів (фракції, парламентська більшість, опозиція), конституційно-правові відносини між цими суб'єктами та конституційно-правові норми, що регулюють дані відносини [121].

Аналіз інформаційних ресурсів ВР у період 1998-2025 рр. свідчить, що м'ясна та тваринницька та м'ясопродуктова галузь були предметом значної законопроектної діяльності (рис. 2.1.).

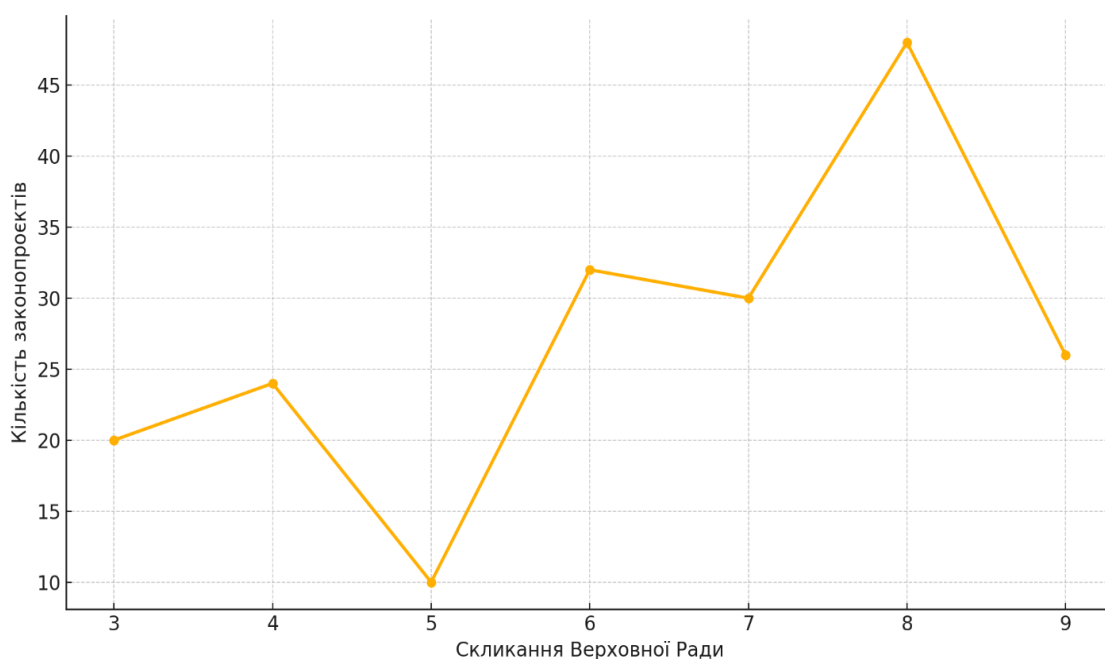

Рис. 2.1. Кількість законопроектів щодо розвитку м'ясопродуктової галузі та тваринництва у період 1998-2025 рр.

Авторська розробка

До основних законодавчих актів у цій сфері можна віднести:

- Про ветеринарну медицину [133];
- Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин [135];
- Про захист тварин від жорстокого поводження [166];
- Про ідентифікацію та реєстрацію тварин [169];
- Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів [171];
- Про матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами [173];
- Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів [177];
- Про особливості правової охорони географічних зазначень для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, захист прав та застосування схем якості, включаючи традиційні гарантовані особливості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів [178];
- Про племінну справу у тваринництві [180].

Зазначені закони регламентують стандарти якості, вимоги, умови державної підтримки тваринництва та виробників м'ясних продуктів (дотації, податкові пільги), правила сертифікації, маркування, транспортування, контроль за антиконкурентними практиками та монополізацією. ВР також визначає обсяги фінансування програм підтримки тваринництва і переробної промисловості, а через механізм бюджетного розподілу впливає на доступність фінансових ресурсів для галузі.

Робочими органами ВР є її комітети як її постійно діючі, колегіальні, виборні робочі органи, що утворюються парламентом з числа народних депутатів України та забезпечують реалізацію завдань і функцій ВР шляхом здійснення законопроектної роботи, а також підготовки, попереднього розгляду і контролю питань, віднесених до повноважень ВР [68].

В контексті проблематики м'ясопродуктового підкомплексу насамперед можна виділити діяльність Комітету з питань аграрної та земельної політики. Саме він попередньо розглядає та погоджує законопроекти, які стосуються розвитку тваринництва та м'ясопереробки, підтримки фермерів, ветеринарної безпеки та здоров'я тварин, інноваційних технологій у виробництві та зберіганні м'яса. Для більш детального розгляду зазначених питань у структурі комітету створені у тому числі Підкомітет з питань харчової промисловості та торгівлі агропромисловими товарами та Підкомітет з питань удосконалення структури державного управління в сфері агропромислового комплексу.

Аналіз сайту Комітету [84] свідчить, що ключовими напрями його діяльності, пов'язаними з м'ясною галуззю були питання:

ветеринарної медицини та благополуччя тварин. Комітет неодноразово розглядав законопроекти, спрямовані на гармонізацію українського законодавства у сфері ветеринарної медицини та благополуччя тварин з актами права Європейського Союзу. Ці ініціативи мали на меті покращення стандартів утримання тварин, що є важливим для м'ясної промисловості;

безпечності харчових продуктів, що включало посилення вимог до виробництва та обігу м'ясної продукції, сприяння підвищенню її якості та безпечності для споживачів;

підтримки аграріїв та розвиток сільського господарства включаючи програми фінансової допомоги та розвитку інфраструктури. Ці заходи створюють сприятливі умови для виробників м'ясної продукції;

євроінтеграційні процеси, що включає вимоги до м'ясної продукції та її експорту. Це відкриває нові можливості для українських виробників на європейському ринку.

Чималу роль щодо вироблення державної політики із розвитку м'ясопродуктового підкомплексу відіграє Комітет з питань економічного розвитку, до предметів відання якого належить державна економічна політика; ціни і тарифи, ціноутворення; господарське законодавство; антимонопольна

політика, розвиток економічної конкуренції, захист прав споживачів; регуляторна політика; промислова політика та розвиток окремих галузей виробництва; стандартизація. Аналіз звітів Комітету [85], зокрема за дев'яте скликання свідчить про його активну участь у формуванні законодавчої бази, включно щодо:

підтримки аграрного сектору, що включає тваринництво;

розвитку промислової політики, яка включає підтримку переробних підприємств агропромислового комплексу, м'ясопереробної промисловості.

Ще одним важливим органом ВР є Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики, який опікується, зокрема питаннями податкових пільг, митного тарифу тощо [86]. Діяльність Комітету зокрема зосереджена на:

податковому регулюванні агропромислового комплексу, що має значення для м'ясної промисловості, оскільки впливає на фінансове навантаження виробників м'ясної продукції;

митній політиці та експортно-імпортних операціях, що важливо для м'ясної галузі в контексті експорту м'ясної продукції та імпорту необхідного обладнання чи сировини;

акцизній політиці, що впливає на вартість деяких видів продукції, пов'язаної з м'ясною галуззю.

Однак ВР не лише здійснює формування засад державної політики, але й володіє повноваженнями щодо її контролю. Так Комітет з питань аграрної та земельної політики неодноразово здійснював контроль за результативністю державних програм підтримки продуктового комплексу, ефективністю діяльності Мінагрополітики, Держпродспоживслужби та інших органів (див., напр.: [172]). Не можна не відзначити парламентські слухання та депутатські запити щодо стану тваринництва та м'ясної галузі, які формують основу для майбутніх рішень та виводять проблематику м'ясного сектору в публічний простір (див., напр.: [207]).

Тим не менш діяльність ВР щодо м'ясопродуктової галузі залишається фрагментарною, нерелексивною та орієнтованою переважно на загальні питання АПК.

Президента України не здійснює адміністративно-управлінські функції щодо державної політики, проте виконує специфічні, притаманні інституту голови держави завдання у сфері забезпечення національної безпеки, координації всіх владних інституцій для вирішення системних викликів, забезпеченні прав громадян в умовах системних викликів, а також внесення стратегічних пропозицій із різноманітних напрямів розвитку держави [214].

Так, указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 жовтня 2023 року «Про стан забезпечення продовольчої безпеки» [186] передбачає розвиток степового (випасного) тваринництва; формування запасів м'ясних консервів Державним агентством резерву України; часткової компенсації вартості закупівлі племінного матеріалу, а також молодняка худоби та птиці.

Президентом також поставлено завдання щодо забезпечення розробки та схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року, я якій передбачене:

відновлення тваринництва шляхом визначення пріоритетних напрямів стимулювання збільшення поголів'я сільськогосподарських тварин, зокрема великої рогатої худоби;

сприяння розвитку великотоварного індустріального виробництва продукції тваринництва;

підтримку орієнтації фермерських господарств на виробництво продукції тваринництва;

надання підтримки розвитку на кооперативних засадах господарств населення, які здійснюють виробництво тваринницької продукції;

сприяння розвитку сімейних фермерських господарств;

надання підтримки особистим селянським господарствам, які утримують корів, шляхом забезпечення доступу до якісних кормів,

консультування з питань продуктивності та безпеки продукції, а також необхідного ветеринарного обслуговування.

В Указі «Питання національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні» акцентується увага на здоровому харчуванні та доступності харчових продуктів для всіх груп населення [127]. Ці напрями охоплюють і м'ясну галузь, стимулюючи її розвиток у контексті сталого розвитку продовольчої системи України.

Кабінет Міністрів України відіграє ключову роль у формуванні та реалізації державної політики щодо розвитку м'ясної галузі, яка є важливою складовою агропродовольчого комплексу та продовольчої безпеки країни. Основною функцією КМУ у цій сфері є формування та реалізація державної політики через розроблення та затвердження загальнодержавних програм економічного розвитку [236], включаючи аграрний та продовольчий сектори, що охоплює м'ясну промисловість.

Так, схвалена КМУ Концепція Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року [187] спрямована на відновлення та розвиток тваринництва, зокрема м'ясної галузі, яка постраждала внаслідок збройної агресії РФ. До основних напрямів досягнення цілей Концепції належить:

задоволення внутрішнього попиту на безпечну та якісну м'ясну продукцію;

підтримка фермерських господарств, зокрема збільшення їх частки у виробництві м'ясної продукції до 10%;

розвиток переробної інфраструктури для м'ясної продукції;

стабілізація та збільшення поголів'я сільськогосподарських тварин, включаючи збереження локальних порід і покращення генетики високопродуктивних порід.

Програма також передбачає поєднання державних і ринкових механізмів регулювання для стимулювання розвитку м'ясної галузі.

Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року [189] також визначає м'ясну галузь як критичну для забезпечення продовольчої безпеки. До основних заходів її реалізації у м'ясному секторі належить:

підтримка виробників м'ясної продукції, зокрема через дотації та субсидії;

відновлення підприємств харчової промисловості, включаючи м'ясопереробні заводи;

формування державних резервів м'ясної продукції для забезпечення стабільності в умовах криз;

розмінування сільськогосподарських земель для відновлення тваринництва.

Стратегія також передбачає створення системи моніторингу продовольчої безпеки, що включає аналіз ситуації в м'ясній галузі.

Національна економічна стратегія на період до 2030 року [146] визначає агропромисловий комплекс, включаючи м'ясну галузь, як один із пріоритетних напрямів економічного розвитку. Головними інструментами реалізації зазначеної стратегії в аспекті м'ясної галузі є збільшення доданої вартості в аграрному секторі через розвиток м'ясної переробки; стимулювання експорту м'ясної продукції шляхом відкриття нових ринків; інвестиції в інновації та технології для підвищення продуктивності м'ясної галузі. Стратегія також акцентує увагу на необхідності розвитку логістичної інфраструктури для ефективного транспортування м'ясної продукції.

Стратегія реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року [190] передбачає модернізацію системи державного резерву, у тому числі оновлення переліку товарів, що зберігаються в державному резерві, з урахуванням м'ясної продукції; запровадження нових підходів до зберігання м'ясної продукції, включаючи використання сучасних технологій; залучення приватних підприємств до зберігання та оновлення запасів м'ясної продукції. Ці заходи спрямовані на забезпечення стабільного постачання м'ясної продукції в умовах надзвичайних ситуацій.

Отже, ці та інші документи визнають м'ясну галузь стратегічно важливою для України. Вони передбачають комплексні заходи для її розвитку, включаючи підтримку виробників, модернізацію інфраструктури, стимулювання експорту та забезпечення продовольчої безпеки. Реалізація цих стратегій має на меті відновлення та зміцнення м'ясної галузі як ключового елементу агропромислового комплексу країни.

Окрім визначення напрямів розвитку м'ясної галузі КМУ безпосередньо здійснює її нормативно-правове регулювання, включаючи стандарти якості, безпечність продукції та ветеринарні вимоги тощо. Зокрема, у Порядку затвердження тваринницьких потужностей для цілей експорту, імпорту та здійснення діяльності, що становить високий ризик [158] встановлені вимоги до підприємств, які займаються утриманням, розведенням, вирощуванням, збором, виробництвом, переробкою тваринницької продукції. Затвердження тваринницьких потужностей є необхідною умовою для експорту продукції до країн, що вимагають відповідності міжнародним стандартам. Підприємства мають відповідати встановленим ветеринарно-санітарним нормам, повинні мати належне обладнання та забезпечувати простежуваність продукції. Оператори ринку зобов'язані подавати заяву до компетентного органу, який проводить перевірку та, за умови відповідності, видає відповідне затвердження.

Затверджені КМУ Правила транспортування тварин [161] встановлюють вимоги до перевезення тварин усіма видами транспорту з метою забезпечення їх благополуччя та безпеки. Відповідно до Правил тварини повинні бути придатними до транспортування, забезпечені належними умовами утримання, включаючи вентиляцію, годування та напування. Транспортні засоби повинні бути спеціально обладнані для перевезення тварин, мати відповідне маркування та забезпечувати безпеку тварин під час перевезення. Перевезення тварин повинно супроводжуватися відповідними ветеринарними документами, що підтверджують їх здоров'я та походження.

Ледве не ключовою для підприємств м'ясної галузі є забезпечення фінансування програм підтримки тваринництва, включаючи дотації, субсидії та інші форми державної допомоги для виробників м'ясної продукції, що є безпосередньою функцією КМУ. Так, затверджений КМУ Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції [151] передбачає надання фінансової підтримки суб'єктам господарювання, які займаються виробництвом та переробкою м'ясної продукції. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання програми селекції у тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу [152] передбачає фінансування заходів, спрямованих на поліпшення генетичних характеристик тварин, що безпосередньо впливає на підвищення продуктивності м'ясної галузі.

Розробка та реалізація заходів, спрямованих на стабілізацію продовольчого ринку, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій або кризових явищ є функцією КМУ в межах забезпечення продовольчої безпеки. Затверджена КМУ Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки [47] встановлює систему оцінки стану продовольчої безпеки держави та включає низку індикаторів, які безпосередньо стосуються м'ясної галузі. До таких індикаторів належить

достатність споживання м'яса та м'ясопродуктів. Індикатор оцінює співвідношення між фактичним споживанням м'яса на душу населення та раціональною нормою. Як зазначалося у першому розділі фактичне споживання м'яса в Україні становить близько 50 кг на особу, що майже на 40% менше від раціональної норми у 80 кг;

незалежність щодо вироблення м'яса та м'ясних продуктів. Цей показник визначає ступінь самозабезпечення країни м'ясною продукцією. Високий рівень імпортозалежності за окремими позиціями свідчить про вразливість галузі та необхідність підтримки вітчизняного виробництва;

економічна доступність м'яса, де оцінюється частка витрат домогосподарств на харчування у загальних витратах. Як зазначалося, сукупні витрати домогосподарств на харчування свідчить про значне навантаження на бюджети сімей;

добова енергетична цінність раціону, що визначає калорійність середньодобового споживання продуктів харчування. В Україні цей показник становить 2742 ккал, що на 9,7% більше від граничного критерію у 2500 ккал. Проте лише 28,8% цієї енергії надходило з продуктів тваринного походження, що на 26,2% нижче від встановленого порогового критерію у 55%.

В умовах воєнного стану задля забезпечення продовольчої безпеки КМУ також розробив низку заходів [148]. КМУ умовах кризових та стихійних явищ також надає допомогу суб'єктам господарювання (див, напр.: [174]), вирішує питання щодо оперативного виділення м'яса з державного резерву (див, напр.: [184]).

Організація та забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, включаючи сприяння експорту-імпорту м'ясної продукції та відкриття нових ринків збуту є одним із пріоритетів КМУ (див., напр.: [168]).

Нарешті, КМУ спрямовує та координує роботу всіх органів виконавчої влади у сфері розвитку м'ясної галузі. Так КМУ утворив Міжвідомчу мобільну групу із запобігання та виявлення порушень ветеринарно-санітарного законодавства, у тому числі з питань контролю під час переміщення тварин та харчових продуктів тваринного походження з метою недопущення та/або припинення порушень у галузі ветеринарної медицини і сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів. До складу Міжвідомчої мобільної групи входять представники Держпродспоживслужби і Національної поліції [128].

Однак, незважаючи на провідну роль КМУ у формуванні державної політики у м'ясопродуктовій сфері інституційно-управлінські проблеми його діяльності досить часто заважають КМУ бути ефективними. Насамперед мається на увазі надмірна централізація управління з боку КМУ, відсутність

реального делегування повноважень на рівень ЦОВВ, що ускладнює оперативне прийняття рішень у секторальних сферах. Чималий вплив здійснює нестабільності державної політики, у т.ч. переривання стратегічних програм або дотацій суб'єктам господарювання. Іноді спостерігається низький рівень здійснення координаційних функцій КМУ, що перешкоджає впровадженню комплексних підходів до регулювання м'ясної галузі.

Міністерства України володіють подвійним функціональним статусом – з одного боку, міністерство є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики в одній чи декількох визначених КМУ сферах, а з іншого міністерство є органом, який забезпечує реалізацію відповідної політики [12]. На нашу думку це є наслідком перехідного є наслідком характеру системи державної влади у цілому. Сполучення двох основних функцій містить низку загроз, які стосуються ефективності, прозорості та підзвітності врядування, у т.ч. в сфері, що досліджується. До основних можна віднести наступні ризики та загрози:

- самооцінки ефективності політики, яка розроблена міністерством без незалежного контролю;

- упередженості в оцінці доцільності реформ або необхідності змін;

- непрофесійності через перевантаження міністерства функціями, що вимагають різних компетенцій (публічне управління vs. публічного адміністрування);

- обмеження аналітичного потенціалу політики – реалізаційна рутинна витісняє стратегічне мислення в діяльності міністерства;

- в умовах відсутності поділу функцій контроль стає формальним або взагалі ігнорується;

- втрачається внутрішній аудит і функціональна відповідальність виконавчих підрозділів за реалізацію;

- схильність до надмірної централізації рішень;

- гальмування ініціативності посадовців, які просто виконують накази, не впливаючи на зміст політики;

інституційної інерції, схильність не визнавати помилки продовжують впроваджувати помилкові рішення без перегляду.

Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» [196] до основаних завдань міністерств в аспекті вироблення політики віднесено: забезпечення нормативно-правового регулювання, визначення пріоритетних напрямів розвитку, інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики, узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проєктів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України, забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні тощо.

Ключовим міністерством щодо формування публічної політики розвитку м'ясопродуктової галузі агропродовольчого комплексу держави є Міністерство аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики) [46].

Адміністративно-правовий статус зазначеного міністерства достатньо докладно досліджений у науковій літературі. Зокрема Сергій Миколайович Тригубенко докладно розглядає взаємовідносини Мінагрополітики з іншими органами державної влади [230]. Андрій Юрійович Любарець здійснив функціональне обстеження Мінагрополітики дало йому змогу виявити функції міністерства, які є нетиповими для нього та стосуються здебільше до функцій реалізації політики, які мають бути у віданні інших центральних органів виконавчої влади. До них він відносить, зокрема заходи щодо економічного стимулювання виробників харчової продукції, задоволення потреб населення у продуктах харчування та насичення продовольчого ринку харчовими продуктами; видача дозвільних документів, сертифікатів, ліцензій, передбачених законодавством; заходи із професійної підготовки кадрів для агропромислового виробництва тощо [102, с. 214-215].

Як суб'єкт вироблення державної політики у м'ясопродуктивній сфері Мінагрополітики насамперед здійснює аналіз стану м'ясопродуктового сектору, виявляє існуючі проблеми, визначає завдання для вирішення. Саме для досягнення цих цілей Мінагрополітики проводить різного роду консультації з заінтересованими сторонами. Аналіз офіційного сайту [113] свідчить, що Мінагрополітики регулярно публікує звіти, що містять статистичні дані про виробництво, споживання та експорт м'ясної продукції. Ці звіти дозволяють відстежувати тенденції та визначати ключові виклики у секторі. Міністерство здійснює постійний моніторинг внутрішнього та зовнішнього ринку м'яса, аналізуючи ціни, обсяги торгівлі та інші економічні показники, що впливають на галузь. Мінагрополітики аналізує перешкоди, що заважають українським виробникам м'ясної продукції виходити на міжнародні ринки, зокрема, вимоги щодо якості та безпеки продукції. Міністерство проводить оцінку дієвості програм державної підтримки тваринництва, виявляючи недоліки та пропонуючи шляхи їх усунення. Також Мінагрополітики організовує публічні обговорення проєктів нормативно-правових актів, що стосуються м'ясопродуктового сектору, залучаючи до процесу представників бізнесу, науковців та громадськості. Міністерство активно взаємодіє з галузевими об'єднаннями, такими як Укрм'ясо, Асоціація свинарів України та Союз птахівників України, для обміну інформацією та координації дій у сфері розвитку м'ясної галузі.

До політичних функцій Мінагрополітики належить розроблення стратегічних документів (концепцій, стратегії, державних цільових програм), встановлення цілей, пріоритетів, показників ефективності, а також інших завдань аналізу політики – прогнозування результатів політики, розгляд альтернатив державного втручання, оцінка витрат і вигод, ризиків, впливу на зацікавлені групи; використання доказової бази (даних, досліджень, аналітики) тощо.

Зокрема Мінагрополітики розробило стратегічний документ, який визначає основні напрями розвитку аграрного сектору, включаючи

м'ясопродуктовий сектор (Стратегія розвитку аграрного сектору України до 2030 року [191]). Стратегія встановлює цілі щодо підвищення конкурентоспроможності, забезпечення продовольчої безпеки та інтеграції до європейських ринків. Розроблена Мінагрополітики Державна цільова програма розвитку тваринництва [187] спрямована на підтримку та розвиток тваринницької галузі, зокрема м'ясного виробництва. Вона передбачає заходи з модернізації виробничих потужностей, покращення генетичного потенціалу поголів'я та підвищення якості продукції.

Міністерство ініціювало галузеві дорожні карти (наприклад, щодо експорту м'яса до країн Близького Сходу), створювало індикативні плани продовольчої безпеки щодо балансу м'ясної продукції). У стратегічних документах Мінагрополітики визначено ключові цілі, м'ясного виробництва такі як:

- збільшення обсягів виробництва м'ясної продукції;
- підвищення експортного потенціалу галузі;
- забезпечення якості та безпеки продукції відповідно до європейських стандартів.

Для оцінки досягнення цих цілей встановлено конкретні показники ефективності, включаючи обсяги виробництва, експортні надходження та рівень відповідності стандартам якості.

Ще одним напрямом з формування політики є підготовка законопроектів, урядових постанов, наказів, юридичне оформлення інструментів реалізації політики. Наприклад, Мінагрополітики досить часто розробляє законопроекти щодо змін до законів України «Про ветеринарну медицину», «Про безпечність та якість харчових продуктів», «Про державну підтримку сільського господарства». Міністерство володіє ініціативою щодо розробки та внесення змін до рішень КМУ (наприклад: [139]), бере участь у погодженні технічних регламентів і стандартів (НАССР, ISO тощо).

Мінагрополітики також через власне нормативне регулювання трансформує у інструктивну форму законодавчі норми та урядові рішення з

питань м'ясопродуктових питань. Так Наказом «Про затвердження Вимог до гігієни харчових продуктів» визначені гігієнічні вимоги до виробництва та обігу харчових продуктів, включаючи м'ясну продукцію, з метою забезпечення їх безпечності для споживачів [140]. Наказом «Про затвердження Вимог до маркування харчових продуктів» встановлені правила маркування харчових продуктів, включаючи м'ясо та м'ясні вироби, з метою надання споживачам повної та достовірної інформації [141]. Важливими актами в аспекті досліджуваної теми є Вимоги до окремих показників якості для м'яса свійської птиці [19], Вимоги щодо реалізації м'яса великої рогатої худоби [142], Інструкція з товарознавчої оцінки та маркування м'яса [143] тощо.

Політична функція Мінагрополітики містить й формування політики щодо фінансового стимулювання та підтримки галузі. Міністерство реалізує програми державної підтримки тваринництва, які включають:

часткову компенсацію вартості закуплених племінних тварин. Виробники можуть отримати компенсацію за придбання високопродуктивних племінних тварин, що сприяє покращенню генетичного потенціалу поголів'я;

фінансування будівництва та реконструкції тваринницьких комплексів. Держава надає підтримку для модернізації існуючих та створення нових виробничих потужностей у м'ясному тваринництві;

відшкодування вартості закупленого обладнання. Підприємства можуть отримати компенсацію за придбання сучасного обладнання для переробки м'яса та утримання тварин;

бюджетні дотації на одиницю виробленої продукції. Виробники м'ясної продукції мають можливість отримувати дотації на кожну одиницю реалізованої продукції, що стимулює збільшення обсягів виробництва та підвищення якості м'яса;

пільгове кредитування. Мінагрополітики спільно з банківськими установами впроваджує програми пільгового кредитування для підприємств

м'ясопродуктової галузі, що дозволяє залучати додаткові фінансові ресурси на вигідних умовах для розвитку виробництва;

страхування ризиків у тваринництві. З метою зменшення фінансових ризиків, пов'язаних з веденням тваринницького бізнесу, держава підтримує програми страхування, що покривають можливі втрати від захворювань тварин, стихійних лих та інших непередбачуваних обставин.

Нарешті, не можна не відзначити таку політичну функцію Мінагрополітики як міжвідомча координація та євроінтеграція. Зокрема Міністерство координує свою діяльність з Мінекономіки, МОЗ, Мінфіном щодо узгодження економічних, санітарних і фіскальних політик. Цьому сприяють різноманітні міжвідомчі координаційні органи, у яких беру участь міністр та його заступники. Представники Мінагрополітики входять до 142 координаційних органів, зокрема:

- Координаційної ради з питань логістики в сільському господарстві (постанова Кабінету Міністрів України від 09 квітня 2022 року № 427);
- Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при Кабінеті Міністрів України (постанова Кабінету Міністрів України від 06 жовтня 2023 року № 1056);
- Робочої (переговорної) групи щодо підготовки переговорних позицій України під час переговорів з Європейським Союзом щодо укладення Угоди про вступ України до Європейського Союзу з питань сільського господарства та розвитку сільських територій (постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2024 року № 987);
- Робочої (переговорної) групи щодо підготовки переговорних позицій України під час переговорів з Європейським Союзом щодо укладення Угоди про вступ України до Європейського Союзу з питань продовольчої безпеки, ветеринарної та фітосанітарної політики (постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2024 року № 987);
- Експертної комісії Міністерства аграрної політики та продовольства України щодо присвоєння та позбавлення відповідних статусів

суб'єктам племінної справи у тваринництві (наказ Мінагрополітики від 18 червня 2021 року № 39);

– Робочої групи з питань сприяння розвитку м'ясної галузі (наказ Мінагрополітики від 11 жовтня 2021 року № 273).

В межах інституційного структурування Мінагрополітики визначає виконавців та /або делегує повноваження і розподіляє відповідальність щодо м'ясопродуктової галузі із іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, а також саморегульованими організаціями. Також міністерство веде діалог з ЄС у рамках СОТ і Угоди про асоціацію щодо експорту м'яса, відповідності SPS-вимогам.

Визначимо роль інших міністерств, що беруть участь та формують державну політику розвитку м'ясопродуктової галузі України.

Основними напрямками діяльності Міністерства економіки України [126] у досліджуваних темі є:

формування загальної економічної політики. Мінекономіки розробляє національні економічні стратегії, які охоплюють у т.ч. АПК, промисловість; погоджує і координує розроблення програм підтримки агросектору, зокрема в частині державної допомоги, підтримки експорту, інвестиційних стимулів;

розробляє політику державної підтримки та субсидування, у т.ч. погоджує проекти програм державної підтримки тваринництва, оцінює ефективність програм субсидування, особливо в контексті відповідності нормам державної допомоги ЄС.

формує політику ціноутворення та конкуренції у сфері м'ясної продукції;

формує політику експорту/імпорту продукції, включаючи встановлення експортних квот, митних режимів, санітарно-ветеринарних умов доступу до ринків; підтримує експортерів м'ясної продукції через інструменти Офісу з розвитку підприємництва та експорту;

визначає інвестиційну політику та державно-приватне партнерство, зокрема відповідає за залучення інвестицій у переробну промисловість (у т.ч.

м'ясну), сприяє індустріалізації сільських територій через підтримку створення кластерів, індустріальних парків, м'ясопереробних хабів тощо;

веде переговори щодо торговельних угод, SPS-вимог, умов доступу української м'ясної продукції до ринків ЄС та інших країн, залучене до адаптації законодавства України до acquis ЄС у частині держдопомоги, якості продукції, безпеки ланцюга постачання.

У свою чергу Міністерство охорони здоров'я України [150]:

здійснює нормативне регулювання у сфері безпеки харчових продуктів, зокрема розробляє гігієнічні нормативи, які мають обов'язковий характер для всіх операторів ринку, зокрема виробників м'ясної продукції; встановлює гранично допустимі рівні залишків ветеринарних препаратів, антибіотиків, токсинів, важких металів у м'ясі;

координує впровадження національної стратегії боротьби з антимікробною резистентністю, яка безпосередньо стосується свинарства, птахівництва, великої рогатої худоби;

забезпечує методологічний супровід санітарного контролю на м'ясопереробних підприємствах, забійних цехах, підприємствах торгівлі; затверджує санітарні регламенти, якими керуються інспекційні служби;

видає настанови з епідеміологічного захисту під час спалахів хвороб тваринного походження (африканська чума свиней, сальмонельоз, тощо);

аналізує зв'язок харчової поведінки населення, у тому числі споживання м'яса, з ризиками серцево-судинних, онкологічних, метаболічних хвороб; формує рекомендації щодо структури здорового харчування, які впливають на державні програми, зокрема, закупівлі для шкіл, армії, лікарень; пропонує регулювання реклами, маркування, продажу м'ясної продукції з високим вмістом жирів, солі чи консервантів.

МОЗ залучається до робочих груп з розробки державних програм продовольчої безпеки, аграрної політики, стратегії розвитку харчової промисловості.

2.2. Суб'єкти реалізації державної політики та контролю щодо розвитку м'ясопродуктового сектору продовольчого комплексу

Формування політики є процесом створення бачення, правил і цілей, у той час як реалізація політики є перетворенням їх на реальні дії та результати. Для належного врядування бажано, щоб ці функції були розмежовані між різними органами або рівнями управління, що зменшує конфлікт інтересів і підвищує якість управління [93]. Проте, як зазначалося, в умовах перехідної моделі врядування в Україні досить часто спостерігається ситуація, коли один той самий орган, зокрема міністерства, формують та реалізують політику. Зокрема, Світлана Сергіївна Ковальова звертає увагу, що на Міністерство аграрної політики та продовольства України покладається двоєдине завдання: з формування державної політики та її реалізації у галузі племінного тваринництва [79, с. 157].

Мінагрополітики здійснює наступні функції з реалізації державної політики розвитку м'ясопродуктової галузі, що впливають із функцій формування державної політики (таблиця 2.1.)

Таблиця 2.1.

Процеси формування та реалізації політики в сфері м'ясопродуктового галузі у діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України

Формування політики		Реалізація політики	
Функція	Зміст	Функція	Зміст
Виявлення проблем галузі	Аналіз стану виробництва, експорту, безпеки м'яса; виявлення регуляторних бар'єрів	Організаційне забезпечення впровадження політики	Впровадження державних цільових програм (тваринництва, селекції, переробки). Координація діяльності Держпродспоживслужби. Забезпечення реалізації державної стратегії продовольчої безпеки.
Визначення цілей та пріоритетів	Стратегія розвитку тваринництва, підвищення експортного потенціалу м'ясопродуктів	Адміністрування фінансових механізмів	Розподіл бюджетних коштів відповідно до затверджених програм. Організація надання державної підтримки

			суб'єктам господарювання (дотації, компенсації, пільгове кредитування). Моніторинг цільового використання бюджетних ресурсів у м'ясопродуктовій галузі.
Розроблення політичних документів	Концепції, державні програми, регуляторні акти, стратегії м'ясопродуктової галузі	Інформаційне та аналітичне забезпечення	Збір та узагальнення інформації щодо стану аграрного ринку (у т.ч. м'ясного). Ведення реєстрів, електронних систем звітності (наприклад, реєстр отримувачів бюджетної підтримки). Забезпечення прозорості даних для суб'єктів ринку. Забезпечення роботи Державного аграрного реєстру.
Оцінка альтернатив і аналіз впливу	Вибір моделей підтримки (дотації, кредити), розрахунок вигод і витрат	Надання методичних рекомендацій	Роз'яснення для фермерів, інструкції щодо подачі заяв на держпідтримку
Погодження та ініціювання нормативних актів	Підготовка проектів законів, постанов КМУ щодо м'ясної галузі	Євроінтеграційна імплементація	Реалізація заходів з адаптації законодавства до асquis ЄС у сфері агропродовольства. Впровадження систем НАССР, простежуваності та санітарних норм, необхідних для виходу на міжнародні ринки.
Залучення стейкхолдерів	Громадські обговорення проектів політики, консультації з бізнесом і асоціаціями	Реалізація та контроль державної політики у сфері племінної справи у тваринництві	Забезпечення розроблення і здійснення загальнодержавних програм селекції. Видання нормативно-правових актів з питань племінної справи у тваринництві. Державна підтримка розвитку племінної справи у тваринництві.
Євроінтеграційна адаптація	Врахування вимог ЄС до санітарії, транспорту, маркування м'ясної продукції		

Мінагрополітики активно впроваджує державні цільові програми, спрямовані на підтримку та розвиток тваринництва і м'ясопродуктової галузі. Так, ключовими напрямками діяльністю міністерства з реалізації Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва до 2033 року [187] є розвиток племінної справи та збереження локальних порід, покращення ветеринарно-санітарного стану тваринницьких об'єктів, стимулювання експорту продукції тваринництва, підтримка малих та середніх виробників через кооперативи. Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції [151], що впроваджується міністерством включає дотації за утримання кіз, вівець та приріст поголів'я корів; часткове відшкодування вартості племінних тварин, бджіл, генетичного матеріалу (до 80%); відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів (до 70%).

В частині координації діяльності Держпродспоживслужби керівник останньої входить до складу колегії Мінагрополітики.

Мінагрополітики щорічно затверджує паспорти бюджетних програм, які деталізують напрями фінансування. Наприклад Паспорт бюджетної програми на 2025 рік містить інформацію про обсяги фінансування за напрямками, включаючи підтримку тваринництва та м'ясопродуктової галузі. Моніторинг використання бюджетних коштів Мінагрополітики здійснює через звіти про виконання бюджетних програм, які містять інформацію про обсяги освоєних коштів, кількість отримувачів підтримки та досягнуті результати. Також проводяться аудити та перевірки для забезпечення цільового та ефективного використання державних коштів у галузі тваринництва.

Мінагрополітики регулярно публікує аналітичні матеріали, що відображають поточний стан м'ясного ринку в Україні. Ці звіти включають дані про обсяги виробництва, споживання, експорту та імпорту м'ясної продукції, а також аналіз цінових тенденцій. Такі матеріали доступні на офіційному сайті міністерства в розділі «Аналітика» або «Статистика». Також Мінагрополітики впроваджує спеціалізоване ліцензоване програмне

забезпечення, зокрема геоінформаційні системи та системи управління банком даних, для ефективного збору та обробки інформації. Це дозволяє створювати електронні карти та формуляри, що сприяє точному обліку та моніторингу аграрних ресурсів. Мінагрополітики активно працює над впровадженням та підтримкою Державного аграрного реєстру (ДАР), який є ключовим інструментом для цифровізації аграрного сектору. ДАР дозволяє агровиробникам реєструвати свою діяльність, подавати заявки на державну підтримку та отримувати необхідну інформацію в електронному форматі. Це сприяє підвищенню прозорості та ефективності взаємодії між державою та аграрними суб'єктами.

Мінагрополітики публікує рекомендації щодо запобігання та контролю захворювань великої рогатої худоби, включаючи інструкції з вакцинації та карантинних заходів. Також міністерством надаються роз'яснення щодо дотримання ветеринарно-санітарних норм при утриманні та транспортуванні тварин. На сайті міністерства розміщені детальні покрокові інструкції для фермерів щодо подання документів на отримання дотацій, компенсацій та пільгових кредитів у рамках державних програм підтримки тваринництва. Також роз'яснюються критерії, за якими оцінюються заявки фермерів, та поради щодо підвищення шансів на отримання підтримки. Міністерство розробило Методичні матеріали, що описують оптимальні раціони годівлі для різних вікових груп тварин з метою підвищення продуктивності та якості м'ясної продукції, інструкції щодо облаштування тваринницьких приміщень, забезпечення належного мікроклімату та гігієни. Надає Мінагрополітики роз'яснення щодо обов'язкових елементів маркування м'ясної продукції, включаючи інформацію про походження, дату виробництва та термін придатності. Представлені також інструкції з впровадження систем простежуваності продукції від ферми до споживача, що сприяє підвищенню довіри споживачів та відповідності міжнародним стандартам. Фермери можуть звертатися за консультаціями щодо впровадження рекомендацій та вирішення практичних питань через гарячу лінію Мінагрополітики.

Міністерство організовує навчальні заходи для підвищення кваліфікації фермерів у сфері скотарства та м'ясної справи. На сайті містяться також доступні для завантаження матеріали з детальними інструкціями та порадами.

Для реалізації зазначених повноважень у структурі Міністерства утворений Управління тваринництва та племінної справи (відділ розвитку галузей тваринництва та відділ племінної справи у тваринництві), Управління з питань продовольчої безпеки та підакцизної продукції, Управління санітарних та фітосанітарних заходів (відділ з питань безпечності харчових продуктів та відділ з питань здоров'я та благополуччя тварин), Департамент аграрного ринку, фінансових інструментів та бюджетної політики.

Також представимо функції реалізації державної політики щодо м'ясопродуктового сектору у діяльності Міністерства економіки України (таблиця 2.2.)

Таблиця 2.2.

Процеси формування та реалізації політики в сфері м'ясопродуктового галузі у діяльності Міністерства економіки України

Формування політики		Реалізація політики	
Функція	Зміст	Функція	Зміст
Аналіз стану м'ясної галузі з позиції макроекономіки	Розробка аналітики щодо цінової динаміки, інфляційного тиску, імпортої залежності м'ясної продукції	Реалізація програм підтримки через ДАР та банки	Здійснення компенсацій, пільгового кредитування, грантової підтримки (наприклад, в межах програм «5-7-9%», «Своя ферма»)
Формування політики державної підтримки	Ініціювання напрямів фінансування для АПК, зокрема виробників м'яса (через програми компенсацій, субсидій)	Управління фінансовими ресурсами	Розподіл бюджетного фінансування на розвиток м'ясної переробки за затвердженими програмами
Політика держдопомоги	Визначення граничних обсягів підтримки, погодження програм Мінагрополітики згідно з європейським підходом до державної допомоги	Адміністрування грантових програм	Впровадження проєктів за рахунок міжнародної технічної допомоги, що стосуються м'ясопереробки

Формування політики розвитку експорту	Включення м'ясної продукції у пріоритетні напрями в Експортній стратегії України, підтримка доступу до нових ринків	Реалізація торговельної політики	Відкриття ринків, участь у регулюванні експорту/імпорту, підтримка у вирішенні торговельних спорів
Регуляторна політика та дерегуляція	Ініціювання змін до дозвільних процедур у м'ясній промисловості, оцінка регуляторного впливу	Моніторинг ефективності реалізації програм	Вимірювання показників результативності реалізованих інструментів підтримки (кількість підприємств, що скористалися допомогою; обсяги експорту; створення робочих місць)
Взаємодія з бізнесом	Проведення консультацій, узагальнення пропозицій бізнес-спільноти щодо бар'єрів у розвитку м'ясного бізнесу		
Інвестиційна політика та розвиток виробництва	Визначення інструментів стимулювання інвестицій у м'ясну переробку, у т.ч. через індустріальні парки, пільгові кредити		
Євроінтеграція у сфері економіки	Розробка позицій України у переговорах з ЄС щодо SPS-вимог, квот, лібералізації доступу до ринку		

На офіційному сайті Мінекономіки [114] представлено низку заходів, спрямованих на реалізацію державної політики у м'ясопродуктивній сфері. Ці заходи охоплюють фінансову підтримку агровиробників, розвиток експорту, моніторинг цінової ситуації та сприяння детінізації економіки. В оперативному плані зазначені функції покладені на сектор харчової та переробної промисловості.

Певними функціями із реалізації публічної політики у м'ясопродуктивній сфері володіє також й МОЗ (таблиця 2.3.).

Таблиця 2.3.

Процеси формування та реалізації політики в сфері м'ясопродуктового галузі
у діяльності Міністерства охорони здоров'я України

Формування політики		Реалізація політики	
Функція	Зміст	Функція	Зміст
Розробка політики з безпечності харчових продуктів	Формування вимог до хімічного складу, мікробіологічних показників м'яса, допустимих рівнів залишків ветеринарних препаратів, антибіотиків	Нагляд за дотриманням вимог до безпечності харчових продуктів	Здійснення епідеміологічного нагляду, реагування на випадки харчових отруєнь, спільні інспекції
Регулювання у сфері здоров'я населення через харчування	Визначення норм споживання білка тваринного походження, включення рекомендацій до національних стратегій харчування	Проведення лабораторного контролю за показниками здоров'я населення	Аналіз стану здоров'я осіб з високим споживанням м'ясної продукції, відстеження негативних наслідків (напр., нітрати, антибіотики)
Ініціювання змін у законодавстві про харчові продукти та їх безпечність	Співпраця з Мінагрополітики та Держпродспоживслужбою щодо оновлення нормативів, наприклад, гігієнічних регламентів виробництва м'ясної продукції	Інформування громадян	Поширення рекомендацій про здорове харчування, ризику надмірного споживання м'яса, оброблених м'ясних продуктів
Політика у сфері протидії антибіотикорезистентності (АМР)	Визначення рамок національного плану стримування АМР, що охоплює обмеження застосування антибіотиків у тваринництві	Реалізація національного плану стримування АМР	Збір даних про використання антибіотиків у тваринництві, взаємодія з ветеринарною службою, моніторинг рівня резистентності у людей
Визначення принципів «Єдине здоров'я» (One Health)	Закріплення взаємозв'язку між здоров'ям тварин, людей і навколишнім середовищем	Співпраця з лікарнями та освітніми установами	Включення норм здорового харчування з м'ясом у шкільні меню, програми профілактики у медичних закладах
Розробка стандартів дієтичного харчування	Визначення ролі м'яса у харчуванні певних груп (діти, вагітні, люди з хронічними захворюваннями), формування рекомендацій	Реагування на надзвичайні ситуації	Співпраця з іншими відомствами в разі спалахів зоонозів (сальмонельоз, бруцельоз), зокрема пов'язаних з м'ясною продукцією

Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» у разі якщо більшість функцій ЦОВВ складають функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам відповідний орган утворюється як служба. У разі якщо більшість функцій ЦОВВ складають функції з управління об'єктами державної власності цей утворюється як агентство. У разі якщо більшість функцій ЦОВВ складають контрольно-наглядові функції зазначений орган утворюється як інспекція [197]. Таким чином, один й той самий орган виконавчої влади може реалізовувати кілька функцій з домінуванням однієї з них, хоча логіка побудови системи виконавчої влади все ж таки орієнтується на розведення зазначених функцій за різними інституціями. Слід звернути на увагу, що органи виконавчої влади, які безпосередньо реалізують державну політику у м'ясопродуктовій галузі утворені саме як служби.

Державна служба з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) була утворена відповідно до постанови КМУ від 10 вересня 2014 року № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» на базі Державної ветеринарної та фітосанітарної служби, Державної інспекції з питань захисту прав споживачів, Державної санітарно-епідеміологічної служби [176]. Саме Держпродспоживслужба багато в чому уособлює публічне адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції. Як зазначає *Олена Запотоцька* «публічне адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції – регламентована нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції, спрямована на виконання нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень щодо забезпечення безпечності та якості харчової продукції. Механізм публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції являє собою взаємопов'язану, злагоджену організацію забезпечення компетентними органами публічної адміністрації та її посадовими особами шляхом застосування розгалуженої системи правових

засобів, безпечності та якості харчових продуктів, захисту та задоволення потреб споживача. Складовими структури зазначеного механізму визначаються: суб'єкт і об'єкт адміністрування; система нормативно-правових актів та засоби адміністрування сферою безпечності та якості харчової продукції» [63, с. 369].

Організаційно Держпродспоживслужбу складається із центрального апарату, міжрегіональних, обласних, районних, міських територіальних органів, а також підрозділів на державному кордоні й установ, що належать до сфери її відання (лабораторій, лікарень ветеринарної медицини, наукових інституцій (рис. 2.2). У складі центрального апарату утворені, зокрема Департамент безпечності харчових продуктів та ветеринарної медицини, Департамент захисту споживачів та контролю за регульованими цінами, Управління державного нагляду за дотриманням законодавства у сфері санітарно-епідемічного благополуччя населення, Управління контролю на державному кордоні. При Держпродспоживслужбі утворена Державна фармакологічна комісія ветеринарної медицини України.

Рис. 2.2. Загальна організація Державної служби з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів

Аналіз положення про Держпродспоживслужбу [149] свідчить, що вона виконує інтегровані завдання в усіх ланках обігу м'ясної продукції: від ферми – до магазину, від антибіотиків – до ковбаси, від перевірки умов на бойні – до маркування на полиці. При цьому ми погоджуємося з *Андрієм Рафальським*, що правовий статус зазначеного органу як центрального органу виконавчої влади України у формі служби мав би передбачати пріоритетність повноважень щодо надання адміністративних послуг для реалізації нової функції – публічно-сервісної. Однак аналіз повноважень Держпродспоживслужби дозволяє дійти висновку про те, що їх більшість все ж таки постала зовнішнім проявом функції контролю та нагляду, що не відповідає положенням Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [205, с. 220-221]. На це ж звертає увагу *Олена Рудень* [208]. З іншого боку, дещо перебільшеним ми вважаємо висновок *Андрія Годяка* про те, що жоден орган виконавчої влади за часів незалежності не акумулював у собі стільки повноважень [29, с. 163].

Як суб'єкт надання адміністративних послуг Держпродспоживслужба у частині м'яса та м'ясопродуктів здійснює:

- реєстрацію підприємств, які займаються виробництвом, зберіганням, реалізацією м'яса та м'ясної продукції;
- видає експлуатаційні дозволи для бойнь, м'ясопереробних підприємств, складів, що мають справу з продукцією тваринного походження;
- видає електронне ветеринарне свідоцтво на перевезення тварин і продукції;
- здійснює сертифікацію м'ясних продуктів для експорту для підтвердження відповідності продукції вимогам країн-імпортерів;
- погоджує технологічні інструкції і ветеринарно-санітарні заходи для переробних підприємств і бойнь.

- реєструє об'єкти утримання тварин – ферми;
- присвоює ідентифікаційні номери тваринам;
- оформлює дозвіл на переміщення тварин між областями або при експорті/імпорті.

Основною функцією щодо м'ясної галузі Держпродспоживслужби є контроль на всіх етапах циклу: вирощування – забою та первинної обробки – переробки – транспортування та зберігання – реалізацією – споживання м'яса та м'ясних продуктів.

Зокрема щодо вирощування тварин Держпродспоживслужба здійснює державний нагляд за ідентифікацією та реєстрацією сільськогосподарських тварин. Це включає обов'язкову ідентифікацію тварин шляхом присвоєння їм унікальних номерів та внесення інформації до Єдиного державного реєстру тварин. Цей процес забезпечує простежуваність обігу тварин та продукції тваринного походження в Україні. Держпродспоживслужба також здійснює державний нагляд (контроль) за здоров'ям та благополуччям тварин, включаючи:

- організацію та проведення державного моніторингу здоров'я тварин;
- розробку та впровадження ветеринарно-санітарних заходів з метою охорони території України від занесення особливо небезпечних хвороб;
- аналіз причин виникнення інфекційних та інших хвороб тварин і розробку рекомендацій щодо їх ліквідації та профілактики.

Держпродспоживслужба контролює дотримання вимог щодо умов утримання тварин, включаючи санітарно-гігієнічні умови на фермах, якість кормів та води для тварин, використання ветеринарних препаратів та кормових добавок. Також Держпродспоживслужба здійснює реєстрацію тваринницьких потужностей, що використовуються для промислового вирощування та розведення тварин. У реєстрі зазначаються види тварин, що утримуються на відповідних потужностях, кількість тварин кожного виду, назва оператора ринку та інші необхідні дані.

На офіційному сайті Держпродспоживслужби [44] представлено низку контрольних повноважень щодо забою та первинної переробки тварин. Ці повноваження спрямовані на забезпечення безпечності м'ясної продукції та захисту здоров'я споживачів. Основні повноваження Держпродспоживслужби щодо забою та первинної переробки тварин полягають у видачі експлуатаційних дозволів для боєнь. Забій тварин дозволяється лише на бойнях, які мають відповідний дозвіл. Також Держпродспоживслужба проводить передзабійний огляду тварин, що є обов'язковим для підтвердження їх здоров'я. Післязабійний контроль включає ветеринарно-санітарну експертизу туш та органів тварин для виявлення можливих патологій або захворювань. Проводиться також моніторинг залишкових кількостей ветеринарних препаратів у м'ясі та м'ясних продуктах для забезпечення їх безпечності для споживачів. Це включає відбір зразків та проведення лабораторних досліджень на вміст антибіотиків, гормонів та інших речовин.

Деякі винятки передбачені для подвірного забою до трьох голів свійських парнокопитних або інших копитних тварин на тиждень та до п'яти голів свійської птиці чи кролів на день, за умови проведення передзабійного та післязабійного огляду державним ветеринарним інспектором або уповноваженим ветеринаром. Це забезпечує контроль за дотриманням ветеринарно-санітарних вимог та стандартів безпечності харчових продуктів.

У частині діяльності м'ясопереробних підприємств, зокрема ковбасного, консервного та коптільного виробництва діяльність Держпродспоживслужба спрямована насамперед на реєстрацію та видачу експлуатаційних дозволів. Підприємства зобов'язані впроваджувати систему аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР), а Держпродспоживслужба здійснює перевірку наявності та ефективності цієї системи на підприємствах, що забезпечує контроль за безпечністю продукції на всіх етапах виробництва. Також Держпродспоживслужба проводить відбір зразків м'ясної продукції для лабораторних досліджень з метою перевірки

відповідності мікробіологічним, токсикологічним та фізико-хімічним показникам. Це дозволяє виявити можливі порушення та запобігти потраплянню небезпечної продукції до споживача. Підприємства повинні дотримуватись встановлених санітарно-гігієнічних норм, включаючи чистоту виробничих приміщень, обладнання та персоналу. Держпродспоживслужба здійснює регулярні перевірки для забезпечення відповідності цим вимогам. Служба здійснює контроль додавання стабілізаторів, консервантів, барвників – відповідність нормам Codex Alimentarius та вітчизняним нормативам. Контролюється також правильність маркування м'ясної продукції, включаючи зазначення дати виготовлення, терміну придатності, умов зберігання та іншої обов'язкової інформації. Також здійснюється перевірка систем простежуваності, що дозволяє відстежувати шлях продукції від виробника до споживача.

Держпродспоживслужба здійснює контроль за дотриманням температурних режимів під час транспортування та зберігання м'яса. Зокрема, м'ясо повинно бути охолоджене до температури не вище $+3^{\circ}\text{C}$ для внутрішніх органів та $+7^{\circ}\text{C}$ для іншого м'яса. Це забезпечує збереження якості продукції та запобігає розвитку патогенних мікроорганізмів. Відповідно до гігієнічних вимог, незапаковане м'ясо повинно зберігатися та транспортуватися окремо від запакованого, за винятком випадків, коли вони зберігаються або транспортуються у різний час або таким чином, щоб пакувальний матеріал, спосіб зберігання чи транспортування не були джерелом забруднення м'яса. Транспортні засоби, що використовуються для перевезення м'яса, повинні бути чистими, мати відповідне обладнання для підтримання необхідного температурного режиму та забезпечувати захист продукції від забруднення. Держпродспоживслужба контролює дотримання цих вимог під час перевезення м'ясної продукції та видає дозволи на перевезення харчових продуктів тваринного походження.

Повноваження Держпродспоживслужби під час реалізації м'яса та м'ясної продукції здійснюються у форматі інспекції магазинів, супермаркетів,

ринків, під час яких здійснюється контроль походження м'яса (супровідна документація, партійність, простежуваність), перевіряється маркування: найменування, дата виготовлення, умови зберігання, термін придатності, забороняється реалізації простроченого або непридатного до споживання м'яса та м'ясних продуктів.

Опосередковано Держпродспоживслужба здійснює контроль за споживанням м'яса та м'ясної продукції через моніторинг випадків харчових отруєнь, пов'язаних із м'ясною продукцією, реагування на спалахи інфекцій, пов'язаних із м'ясом (сальмонельоз, ботулізм, листеріоз), вилучення небезпечної продукції з обігу через механізми державного ринкового нагляду.

Держпродспоживслужба має право проводити планові та позапланові перевірки суб'єктів господарювання для виявлення та усунення порушень. За результатами контрольних (інспекційних) заходів у сфері безпеки м'яса та м'ясної продукції, Держпродспоживслужба має право застосовувати широкий спектр санкцій, передбачених Законом України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» та іншими нормативними актами, зокрема:

приписи (видача обов'язкового до виконання документа із зазначенням порушень та строків їх усунення);

тимчасове припинення обігу (заборона реалізації м'ясопродуктів до завершення перевірок, лабораторних досліджень або усунення невідповідностей);

зняття з реалізації (у випадку виявлення небезпечних харчових продуктів, наприклад, виявлення сальмонели, перевищення вмісту антибіотиків);

тимчасове зупинення виробничої діяльності (може застосовуватись щодо м'ясопереробних підприємств, бойнь, транспортних або торговельних об'єктів);

штрафні санкції (визначаються відповідно до характеру порушення – зокрема: до 100 000 грн за реалізацію небезпечного продукту, до 75 000 грн за порушення вимог гігієни, до 25 000 грн за відмову у допуску інспектора);

анулювання ліцензій та дозволів (у разі грубого або систематичного порушення законодавства);

повідомлення правоохоронним органам (у випадках виявлення ознак злочину або системних порушень, що загрожують життю/здоров'ю людей).

Органи державної виконавчої влади на територіальному рівні – обласні та районні державні адміністрації у своєму складі мають структурні підрозділи (департаменти, головні управління, управління) агропромислового розвитку [163]. Зазначені органи виступають суб'єктами реалізації не лише державних програм щодо тваринництва, але й місцевих, що прийняті органами місцевого самоврядування. Зокрема Закарпатською обласною радою була прийнята Програма розвитку і підтримки тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції в області на 2021-2025 роки [162]. На Департамент агропромислового розвитку Закарпатської облдержадміністрації покладені повноваження щодо здійснення доплат суб'єктам господарювання, що утримують корів, буйволиць та буйволів-плідників (5 тис грн за голову), свиноматок та конематок (3 тис грн), вівцематок та козоматок (300 грн), курей-несучок (50 грн), часткового відшкодування виготовлення проектно-кошторисної документації та будівництва (реконструкції) м'ясопереробного заводу (цеху), забійно-санітарного пункту (бойні) – 30% вартості. Відповідні документи можуть подаватися через виконавчі органи територіальних громад, що значно підвищує ефективність реалізації зазначеної програми.

2.3. Розвиток саморегулювання в сфері виробництва та переробки м'яса

Сучасний концепт публічної влади передбачає, що до процесів вироблення та реалізації публічної політики мають бути залучені неурядові

суб'єкти. Засобом організації та забезпечення публічних інтересів у сфері м'яса та м'ясо продуктів можуть виступити, передусім, саморегулівні організації (СРО).

Юлія Єльнікова визначає СРО як «неприбуткове об'єднання на добровільних засадах професійних учасників ринку, утворене з метою забезпечення ефективної діяльності своїх членів через розроблення та встановлення професійних норм, стандартів діяльності та правил поведінки учасників об'єднання, контролю за їх дотриманням, створення конкурентного середовища, захист та представлення їх інтересів, взаємодії з органами державної влади, інформаційної прозорості та створення третейських судів» [56, с. 169-170].

СРО можуть вважатися організованими представниками інтересів підприємницької спільноти у певній сфері, що дозволяє органам публічної влади передавати їм свої функції захисту публічного інтересу у професійній сфері через встановлення ряду специфічних вимог до них. «Факт здійснення такими організаціями публічних повноважень, - зазначає *Наталія Філатова-Білоус*, - не є підставою для того, щоб віднести їх як таких до юридичних осіб публічного права або прирівняти їх за правовим статусом до органів державної влади. ... Якщо СРО виконує публічно-владні повноваження, то до здійснення нею цих повноважень та до наслідків такого здійснення повинні застосовуватися положення, які застосовуються до діяльності органів державної влади. Якщо ж СРО виконує певні функції, які не виходять за межі звичайної діяльності будь-яких непідприємницьких товариств, то підстав для застосування тих положень, що стосуються органів державної влади, немає» [234, с. 76].

Проводячи аналіз мети створення СРО *Олена Гончаренко* діходить до висновку про її публічні та приватні аспекти. «Єдиною метою є упорядкування певної сфери, галузі, виду діяльності власними силами, однак за можливого погодження з державою. Тому публічним аспектом буде прагнення до підвищення стандартів та захисту прав споживачів, приватним же – зниження

ризикі збільшення державного регулювання, спрощення ведення господарської діяльності, встановлення зрозумілих та ефективних правил на ринку» [30].

Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року [144], Концепція реформування інституту саморегулювання в Україні [188] передбачає створення СРО в аграрній та переробних сферах через стимулювання створення та функціонування об'єднань виробників сільськогосподарської продукції та делегування повноважень СРО.

За висновками *Ірини Єфремової* та *Ірини Ломакіної* «можливість створення саморегульованих організації з відповідним статусом передбачена у невеликій кількості галузей сільського господарства. Водночас примітна діяльність громадських спілок і господарський асоціацій фактично як саморегульованих організацій без відповідного статусу... Перспективними напрямками розвитку саморегулювання та саморегульованих організацій ... є вузькоспеціалізоване виробництво певного виду продукції (... м'ясної), харчова та переробна промисловість... » [58, с. 160].

Аналіз існуючих публікацій (див., напр.: [11; 80; 99; 242]) дозволяє визначити низку функцій, які можуть здійснювати СРО:

По-перше, розробка галузевих стандартів якості, безпечності та простежуваності продукції (вище або аналогічно до державних стандартів), погодження технічних умов для членів СРО, у тому числі для інноваційної продукції, участь у гармонізації норм з міжнародними стандартами (НАССР, ISO 22000, Codex Alimentarius).

По-друге, внутрішній аудит та інспекції членів щодо дотримання стандартів СРО; моніторинг ринку, включаючи якість продукції, добросовісність виробників, дотримання екологічних та етичних норм; виявлення порушень у сфері м'ясного виробництва та вжиття санкцій до порушників (аж до виключення з членства).

По-третє, підготовка та підвищення кваліфікації фахівців галузі, інформаційно-роз'яснювальна діяльність щодо нормативних змін, технологій, ринкових тенденцій; розробка методичних рекомендацій для виробників.

По-четверте, розгляд спорів між членами СРО або між членами та споживачами, застосування дисциплінарних заходів за порушення галузевих правил, посередництво у конфліктах з державними органами.

По-п'яте, захист інтересів м'ясної галузі перед органами державної влади та місцевого самоврядування, участь у законотворчій діяльності, подання пропозицій до профільного законодавства; представництво на міжнародному рівні (торгові місії, стандартизаційні форуми, виставки тощо).

По-шосте, ведення реєстру членів, сертифікація підприємств та експертів, встановлення кваліфікаційних вимог до виробників, технологів, інспекторів тощо.

По-сьоме, збір і аналіз статистики, тенденцій у галузі м'яса та м'ясопереробки, сприяння впровадженню інновацій, нових технологій, екологічно чистих процесів, підтримка досліджень, зокрема в царині біобезпеки, генетики, утилізації відходів.

Нарешті, етична функція, тобто ухвалення та нагляд за дотриманням етичного кодексу для членів, регулювання питань захисту тварин, використання антибіотиків, умов утримання.

Ефективна модель функціонування СРО у сфері м'ясопереробний представлена за кордоном. Якщо брати у цілому, то саморегулювання у м'ясній та м'ясопереробній сферах в розвинених країнах Заходу спрямоване на забезпечення безпеки продукції, дотримання етичних стандартів, зниження впливу на довкілля та підвищення довіри споживачів. Успішні приклади свідчать про ефективність добровільного дотримання стандартів як на локальному, так і міжнародному рівнях.

Однією з найбільш успішних СРО є Better Life Label (Beter Leven Keurmerk), яка була створена Нідерландським товариством захисту тварин (Dierenbescherming) і широко використовується в Європі, особливо в

Нідерландах. Це сертифікаційна система, що оцінює та маркує продукти тваринного походження залежно від рівня належного поводження з тваринами під час їх вирощування. Відповідно до неї продукція оцінюється за трьома рівнями (1, 2 або 3 зірки), де більша кількість зірок означає кращі умови утримання тварин. Критерії включають площу для утримання, доступ до відкритого простору, якість корму та зниження стресу тварин.

Участь у програмі є добровільною для фермерів, виробників і рітейлерів. Метою системи є не лише покращення умов утримання тварин у сільськогосподарських господарствах, але й забезпечення прозорості для споживачів, дозволяючи їм робити усвідомлений вибір при споживанні. Маркування поширюється на м'ясо, яйця, молочні продукти та інші продукти тваринного походження.

Для отримання сертифіката фермери та виробники мають відповідати суворим стандартам добробуту тварин. Експерти системи проводять регулярні перевірки господарств і продукції. Не будучи державним механізмом Better Life Label стала еталоном етичного виробництва в Європі. Її стандарти широко визнані й підтримуються урядом Нідерландів та європейськими організаціями. Державне втручання обмежується лише підтримкою політики прозорості та етичного вибору, але управління та сертифікація здійснюються незалежними організаціями, акредитованими системою [249].

Ще однією саморегульованою платформою у м'ясній галузі є Red Tractor Assurance. Вона була заснована у Великій Британії в 2000 р. для забезпечення високих стандартів якості та безпеки сільськогосподарської продукції. Система керується незалежною організацією Assured Food Standards (AFS), яка складається з представників фермерів, виробників, переробників, роздрібних торговців і споживачів. Це робить її інструментом співпраці між різними зацікавленими сторонами галузі. Участь у програмі є добровільною, але виробники, які бажають використовувати знак Red Tractor на своїй продукції, повинні відповідати встановленим стандартам.

Red Tractor забезпечує дотримання вимог у таких сферах, як: безпека харчових продуктів, належне поводження з тваринами, екологічна стійкість, відстежуваність продукції. Сертифікація проводиться через регулярні незалежні перевірки, щоб гарантувати відповідність стандартам. Відхилення від стандартів може призвести до позбавлення сертифіката.

Red Tractor є вагомим інструментом довіри до місцевої британської продукції. Багато великих роздрібних мереж Великої Британії вимагають від постачальників дотримання стандартів Red Tractor як обов'язкової умови. Система діє на засадах саморегулювання без прямого державного втручання. Проте вона сприяє досягненню цілей державної політики, таких як підвищення безпеки продуктів харчування та добробуту тварин, забезпечуючи при цьому конкурентоздатність місцевих фермерів на ринку [257].

Danish Crown – один із найбільших виробників та переробників м'яса у світі, який створив власну саморегулюючу систему стандартів, що охоплює всі етапи виробництва. Компанія поєднує фермерів-учасників і зосереджується на забезпеченні високих стандартів якості продукції, сталого розвитку та прозорості у виробництві м'яса.

Особливістю Danish Crown як системи саморегулювання є у першу чергу кооперативна структура. Danish Crown фактично є кооперативом, що належить тисячам фермерів-учасників. Фермери мають спільний інтерес у підтримці високих стандартів якості та дотриманні принципів сталого розвитку, оскільки це безпосередньо впливає на їхній дохід і репутацію. Учасники кооперативу добровільно дотримуються встановлених внутрішніх правил, які часто є суворішими за законодавчі вимоги. Стандарти охоплюють: умови утримання тварин, їх годівлю та безпеку харчових продуктів, відстежуваність походження продукції, зниження вуглецевого сліду у виробництві. Danish Crown активно впроваджує ініціативи для зменшення впливу на довкілля, зокрема енергоефективності на всіх етапах виробництва, оптимізації використання ресурсів, таких як вода й корм для тварин.

Danish Crown як саморегулюючу систему характеризує незалежний контроль. Тут запроваджена система аудиту, яка включає як внутрішні перевірки, так і зовнішній моніторинг, щоб забезпечити відповідність стандартам якості. Контроль охоплює всі етапи виробництва – від ферми до продуктів на полиці. Danish Crown пропонує продукцію з чітким маркуванням, яке дозволяє споживачам відстежувати походження м'яса. Це зміцнює довіру споживачів і стимулює учасників кооперативу дотримуватися високих стандартів.

Як одна з провідних компаній, Danish Crown задає стандарти для м'ясної індустрії Данії та інших країн. Компанія працює в тісній співпраці з урядом сприяючи гармонізації приватних ініціатив і державних цілей [251].

Global Animal Partnership (GAP) – програма сертифікації тварин, яка є формою саморегулювання у м'ясній галузі у США. Програма була створена незалежною організацією й керується радою експертів, які розробляють стандарти на основі сучасних наукових досліджень. GAP встановлює більш суворі стандарти, ніж передбачено законодавством США та штатів, стимулюючи виробників підвищувати якість продукції.

Програма охоплює всіх учасників ланцюга постачання – від фермерів до роздрібних торговців. Участь у програмі GAP є добровільною для фермерів, виробників і ритейлерів, які бажають отримати сертифікацію та використовувати маркування GAP для своєї продукції. Програма має 5-рівневу систему стандартів якості продукції тваринного походження. Так, 1-й рівень фіксує відповідність базовим стандартам, що перевищують мінімальні законодавчі вимоги. Рівень 5+ є найвищим стандартом, який передбачає повний доступ тварин до природного середовища, заборону фізичних та біологічних змін і максимальну свободу руху. Стандарти охоплюють такі аспекти як простір для тварин і умови утримання, натуральність годування, заборону антибіотиків (окрім лікувальних цілей), методи забою, що знижують стрес.

Всі ферми та виробники, які беруть участь у програмі, проходять регулярні перевірки незалежними органами сертифікації. Перевірки забезпечують прозорість і підтверджують дотримання стандартів на кожному рівні. Сертифікована продукція маркується логотипом GAP із вказівкою рівня, що дає змогу споживачам робити обґрунтований вибір.

GAP активно співпрацює з великими мережами роздрібної торгівлі (наприклад, Whole Foods Market), які використовують сертифікацію як показник високих стандартів продукції. Це сприяє популяризації стандартів утримання тварин серед широких верств споживачів. Програма сприяє сталому розвитку галузі, заохочуючи виробників до зниження екологічного впливу, використання природних ресурсів та впровадження гуманного поводження з тваринами [252].

Окрім GAP на північноамериканському континенті вагому роль у системи саморегулювання м'ясної галузі відіграє Canadian Meat Council (CMC), яка представляє інтереси м'ясопереробної галузі Канади. Її діяльність спрямована на забезпечення високих стандартів у м'ясній промисловості через розробку добровільних практик, співпрацю з урядом та просування інновацій у виробництві.

CMC об'єднує канадських виробників і переробників м'яса, які добровільно дотримуються встановлених організацією стандартів і кодексів поведінки. Членство в CMC дає виробникам можливість брати участь у розробці галузевих стандартів, отримувати підтримку в дотриманні регуляторних вимог і впливати на політику галузі. Організація розробляє добровільні стандарти, які охоплюють безпеку харчових продуктів, забезпечення належного утримання тварин, стійкість та екологічність виробництва, підвищення ефективності відстежуваності продукції.

CMC працює як партнер уряду Канади в питаннях регулювання м'ясної промисловості. Організація представляє галузь у діалозі з урядом, допомагаючи узгоджувати регуляторні вимоги з потребами ринку та учасників індустрії. CMC впроваджує програми самоконтролю, які допомагають

учасникам дотримуватися стандартів і вдосконалювати свої виробничі практики. Члени організації проходять внутрішні перевірки для забезпечення відповідності вимогам. Організація також підтримує впровадження нових технологій і методів у виробництві м'яса для підвищення ефективності та зменшення екологічного впливу. СМС працює над модернізацією процесів з акцентом на безпеку харчових продуктів і експортну конкурентоспроможність. Організація підтримує ініціативи зі скорочення викидів, раціонального використання ресурсів та зменшення харчових відходів, сприяючи сталому розвитку галузі.

СМС діє як галузева асоціація, яка встановлює добровільні правила та стандарти для своїх членів, не покладаючись виключно на державне регулювання. Завдяки саморегулюванню СМС швидко реагує на нові виклики ринку, наприклад, зміни в експортних вимогах або очікуваннях споживачів. Хоча уряд Канади має суворі вимоги до м'ясної галузі (зокрема через Канадське агентство інспекції харчових продуктів, (CFIA), СМС забезпечує додатковий рівень відповідальності та вдосконалення практик у галузі [250].

є німецькою програмою забезпечення якості м'ясної продукції. Програма була створена галузевими організаціями та управляється незалежною асоціацією QS. Вона є прикладом системи саморегулювання в м'ясній галузі, яка встановлює стандарти на всіх етапах виробництва та переробки, включаючи вирощування тварин, забій, транспортування, переробку й реалізацію продукції.

Програма заснована на принципі добровільності: фермери, переробники, логістичні компанії та роздрібні продавці можуть приєднуватися до системи за власним бажанням. Учасники зобов'язані дотримуватися затверджених стандартів якості, перевіряти свою продукцію та проходити аудит.

Програма охоплює весь ланцюг постачання харчових продуктів: від кормів для тварин до кінцевої продукції. Це забезпечує простежуваність на кожному етапі виробництва. Стандарти QS Qualität und Sicherheit стосуються

якості кормів і води для тварин, умов утримання тварин, безпеки під час забою та переробки, дотримання гігієни на всіх етапах ланцюга постачання.

Учасники системи регулярно проходять незалежні аудити, щоб підтвердити відповідність вимогам програми. Випадкові перевірки також забезпечують додатковий рівень довіри до сертифікованої продукції. Продукція, що відповідає стандартам QS Qualität und Sicherheit, маркується спеціальним логотипом. Це полегшує споживачам вибір якісної та безпечної продукції, а виробникам дає конкурентну перевагу.

Хоча ініціатива QS Qualität und Sicherheit є приватною, її стандарти гармонізуються з національними та європейськими регуляціями. Вона виконує функцію доповнення до державного регулювання, сприяючи його ефективнішому виконанню. Її діяльність базується на співпраці учасників ринку, без прямого державного втручання [256].

Meat Standards Australia (MSA) – це австралійська програма забезпечення якості м'яса, яка також є яскравим прикладом саморегулювання в м'ясній галузі. Вона спрямована на покращення споживчого досвіду через стандартизацію якості яловичини та баранини, забезпечуючи прозорість і чіткі орієнтири для виробників, переробників та роздрібних торговців.

Програма MSA є добровільною для фермерів, м'ясопереробників та роздрібних мереж. Учасники приєднуються до програми, щоб підвищити якість своєї продукції та отримати конкурентну перевагу. MSA розробляє стандарти на основі детальних досліджень, які визначають фактори, що впливають на якість м'яса (смак, текстуру, соковитість). Стандарти охоплюють такі аспекти як вирощування та годівлю тварин, умови транспортування та забою, методи обробки та зберігання м'яса. Система використовує оцінювання якості м'яса на основі параметрів, які мають прямий вплив на споживчий досвід. М'ясо, сертифіковане MSA, отримує маркування з прогнозованими характеристиками, наприклад, рівень м'якості, смакові якості та спосіб приготування. MSA проводить тренінги для фермерів, м'ясопереробників і ритейлерів, щоб вони могли краще зрозуміти вимоги

програми та покращувати свою продукцію. Такі ініціативи сприяють поширенню знань про якісні стандарти в галузі.

MSA була створена галузевою організацією Meat & Livestock Australia (MLA) як інструмент для підвищення якості продукції та задоволення споживчого попиту. Учасники програми самостійно вирішують приєднуватися до MSA, що стимулює конкурентоспроможність і сприяє постійному вдосконаленню галузі. MSA працює паралельно з державними вимогами до якості м'яса, забезпечуючи їх перевищення через чіткі критерії якості [253].

Interbev (Association Nationale Interprofessionnelle du Bétail et des Viandes) – це французька міжгалузева організація, заснована у 1979 році з ініціативи представників м'ясної галузі. Вона виконує функції саморегулювання у сфері виробництва, переробки та реалізації м'яса, об'єднуючи 22 національні професійні організації та 12 регіональних комітетів. Interbev охоплює всі етапи м'ясного ланцюга: від фермерів до роздрібної торгівлі. Організація структурована за чотирма колегіями: виробництво, маркетинг, забій і переробка, а також дистрибуція. Вона представляє інтереси секторів великої рогатої худоби, телятини, вівця, кіз та коней. Головний офіс розташований у Парижі.

Interbev розробляє та впроваджує галузеві угоди, що охоплюють стандарти якості, гігієни, ціноутворення та класифікацію м'яса. Ці угоди можуть бути затверджені державою та ставати обов'язковими для всіх учасників ринку. Організація регулярно публікує економічні огляди, ринкові котирування, статистику споживання та експорту м'яса, а також проводить дослідження щодо ефективності ланцюга постачання.

У 2018 році Interbev впровадила «Пакт соціальної відповідальності», що охоплює питання захисту довкілля, добробуту тварин, справедливої оплати праці та просування сталого споживання. Interbev проводить інформаційні кампанії, спрямовані на популяризацію м'яса серед споживачів, зокрема через ініціативу «Naturellement Flexitariens». Метою цієї кампанії є просування

моделі відповідального споживання м'яса, яка поєднує задоволення від їжі з екологічною та соціальною відповідальністю. Кампанія базується на гаслі «Aimez la viande, mangez-en mieux» («Любіть м'ясо, їжте його краще»), що підтримується підписом «Naturellement Flexitariens». Це спрямовано на заохочення споживачів до усвідомленого споживання м'яса: вибору якісної, локальної та екологічно стійкої продукції, споживаної в помірних кількостях. Ініціатива заохочує до вибору м'яса, виробленого з дотриманням високих стандартів якості та добробуту тварин, надає інформацію про переваги відповідального споживання м'яса для здоров'я та довкілля, популяризує м'ясо вироблене у Франції, що сприяє розвитку місцевої економіки.

Interbev сприяє експорту французького м'яса, організовуючи міжнародні заходи та просуваючи бренд «Viandes de France» на зовнішніх ринках.

Організація фінансується за рахунок обов'язкових міжгалузевих внесків, які стягуються на всіх етапах виробництва та реалізації м'яса. Використання цих коштів контролюється державними аудиторами та незалежними ревізорами [247].

Найчастіше СРО за кордоном виникають як реакція на поведінку урядових регуляторів, а галузі, які СРО регулює, зокрема м'ясна, визначаються урядовими пріоритетами, тобто своєю появою СРО заповнюють прогалину, яку в інших ситуаціях було б заповнене прямим урядовим регулюванням.

У світовій практиці використовуються дві моделі саморегулювання: добровільне та обов'язкове. При цьому в рамках однієї сфери діяльності можливе одночасне використання даних моделей. Також допускається одночасне поєднання різних видів регулювання: обов'язкового саморегулювання та державного регулювання, добровільного саморегулювання та співрегулювання. У разі обов'язкового саморегулювання в зарубіжних країнах, зазвичай, функціонує одна СРО, яка має статус загальнонаціональної.

Ідея саморегулювання поступово усвідомлюється й в Україні. Тим не менш, якщо казати про м'ясну галузь, то тут поки що представлена модель громадських організацій, що створені за професійною ознакою а не СРО. Основні відмінності між СРО та громадськими організаціями, що створені за професійною ознакою полягають у тому, що перші через закон або інші акти законодавства можуть отримати делеговані повноваження, а тому статус СРО визначається уповноваженим органом держави. При цьому статус СРО може надаватися як однієї, так й кільком організаціям у певній галузі. Членами можуть бути лише учасники ринку (юридичні особи та ФОПи). Не дозволяється одночасне членство в кількох СРО. Рішення про членство приймається уповноваженим органом СРО або законодавством встановлюється обов'язок членства в СРО. Рішення СРО щодо галузевих норм є обов'язковими як для членів СРО, так й для тих представників галузі, які не є членами організації.

В Україні існує кілька організацій, які потенційно можуть бути визнані як СРО.

Асоціація «Союз птахівників України» активно сприяє розвитку вітчизняної галузі м'яса птиці. До складу СПУ входять провідні підприємства галузі, такі як Агропромислова група «Пан Курчак», Група компаній «Ovostar Union», Група компаній «Миронівський хлібопродукт» та інші.

Серед найбільш вагомих функцій Асоціації є аналітика та підтримка експорту. Асоціація відстежує тенденції споживання м'яса птиці в Україні та за кордоном, допомагає своїм членам визначити потенційні ринки та їх специфіку. Задля реалізації своєї представницької функції Асоціація бере участь у розробці державних програм розвитку галузі, стандартів та технічних регламентів у сфері тваринництва та птахівництва. Асоціація надає інформаційно-консультативну та юридичну допомогу своїм членам, сприяє встановленню ефективних комунікаційних зв'язків між підприємствами-виробниками продукції птахівництва. У теперішній час Асоціація працює над створенням єдиної інформаційної системи про стан ринку м'яса птиці та

суміжних галузей, а також впровадженням досягнень науково-технічного прогресу. Асоціація організовує професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів птахівницьких підприємств, проводить семінари та конференції [5].

Асоціація виробничих та переробних підприємств м'ясної галузі України «М'ясо України» була заснована у 2012 році. Її мета – сприяння розвитку м'ясного сектору України через кооперацію, впровадження інновацій та взаємодію з державними й міжнародними структурами. Її членами є понад вісімдесят профільних підприємницьких структур. Асоціація активно працює над налагодженням співпраці між українськими виробниками та переробниками м'яса, а також з іноземними партнерами. Це включає обмін досвідом, впровадження новітніх технологій та спільні проекти з профільними об'єднаннями інших країн. Члени асоціації займаються впровадженням сучасних технологій у виробництво та переробку м'яса, що сприяє підвищенню якості продукції та конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках. Асоціація сприяє розширенню ринків збуту м'яса та м'ясної продукції як в Україні, так і за її межами. Це включає участь у виставках, ярмарках та інших заходах, спрямованих на просування української м'ясної продукції. Організація активно співпрацює з органами державної влади всіх рівнів для вирішення актуальних проблем галузі, розробки та впровадження ефективної аграрної політики, а також для забезпечення сприятливих умов для розвитку м'ясного сектору. Асоціація надає своїм членам актуальну інформацію про стан ринку, законодавчі зміни, нові технології та інші важливі аспекти, що впливають на діяльність підприємств м'ясної галузі [116].

Як й інші аналогічні організації Асоціація «Свинарі України» надає своїм членам інформаційно-аналітичну підтримку, спрямовану на оптимізацію виробничих процесів. Це включає впровадження сучасних технологій, обмін досвідом та навчальні програми для підвищення кваліфікації працівників галузі. Організація активно співпрацює з органами

державної влади для формування сприятливого нормативно-правового середовища. Асоціація бере участь у розробці законодавчих ініціатив, що стосуються свинарства, та представляє інтереси галузі на національному та міжнародному рівнях. Асоціація сприяє виходу українських виробників свинини на зовнішні ринки, надаючи консультаційну підтримку щодо вимог експорту, сертифікації та пошуку партнерів за кордоном. Організація реалізує програми, спрямовані на підвищення рівня біобезпеки на свинокомплексах, впровадження систем моніторингу захворювань та забезпечення належного ветеринарного обслуговування. Асоціація об'єднує широкий спектр учасників галузі свинарства, включаючи фермерські господарства, великі агропромислові підприємства, наукові установи та експертів. Організація також співпрацює з міжнародними партнерами для обміну досвідом та впровадження кращих практик у свинарстві. Завдяки діяльності Асоціації, українське свинарство отримує підтримку в адаптації до сучасних вимог ринку, підвищенні конкурентоспроможності та забезпеченні сталого розвитку [4].

Серед інших профільних організацій представлені Асоціація вівчарів і козівників України [118], Асоціація тваринників України [6]. Також є ряд організацій, які поєднують м'ясний та інші види бізнесу. Так, Всеукраїнська аграрна рада не є суто м'ясною організацією, але активно підтримує суб'єктів господарювання в сфері свинарства, ВРХ і птахівництва. Вона також веде аналітичну, лобістську й правову роботу та має секторальні підрозділи для тваринництва та переробки [23]. Український клуб аграрного бізнесу – професійне бізнес-об'єднання виробників і переробників, що має експертну групу з м'ясного ринку. Клуб публікує аналітику, координує участь у виставках, форумах у цій сфері [231]. Громадська спілка «Сільськогосподарська дорадча служба» має проекти з розвитку сімейного тваринництва та м'ясопереробки [217].

Тим не менш, як зазначалося, станом на 2025 р. в Україні немає повноцінних СРО у сфері м'ясної галузі, які б виконували функції контролю,

сертифікації, стандартотворення та лобіювання у відповідності до норм закону. Існуючі асоціації виконують переважно представницькі й інформаційні функції. Основними інституційними проблемами для справжнього саморегулювання є наступні:

відсутність законодавчої бази для справжніх СРО. Українське законодавство не визнає офіційно СРО як окрему правову форму у сфері виробництва та переробки агропродукції. Відсутній механізм делегування повноважень від держави до СРО. Немає можливості обов'язкового членства для учасників галузі, як це реалізовано в окремих країнах ЄС чи США;

низький рівень кооперації між підприємствами. М'ясна та м'ясопереробна галузь залишається високо фрагментованою, з домінуванням кількох великих гравців і розпорошеністю малих виробників. Також галузі притаманна недовіра між підприємствами, відсутність культури галузевого самоврядування. Існуючі об'єднання існують здебільшого у формі асоціацій, а не повноцінних СРО із функціями нормотворення й контролю;

обмеженість фінансових ресурсів для саморегуляції. Профільні організації вкрай залежать від донорських внесків, що не дозволяє створити дієві механізми контролю з їх боку з діяльністю товаровиробників. При цьому в Україні відсутня державна модель співфінансування програм галузевого розвитку, особливо у сфері сертифікації, досліджень, моніторингу. Внаслідок зазначеного СРО характеризуються обмеженим доступом до аналітики, науково-дослідної бази та цифрових рішень. У них відсутні лабораторії, платформи для збору даних, стандартів якості.

слабка комунікація з урядом. Держава недостатньо залучає СРО до формування політики, консультації здебільше мають формальний, а не дієвий характер. З іншого боку, міжнародні організації, як правило, співпрацюють напряду з державою або великими підприємствами, мінаючи СРО.

внутрішні суперечності між учасниками ринку. Для м'ясної галузі характерні протиріччя між інтересами великих агрохолдингів і малих

фермерських господарств. Також наявна конкуренція за ринки збуту, особливо в умовах обмеженого внутрішнього попиту та експортних бар'єрів;

відсутність довіри споживачів до саморегулювання. Український споживач часто покладається на державні контролюючі органи, а не на приватні сертифікати. Саморегуляція вважається менш надійною або заангажованою. До того ж в Україні відсутня популяризація знаків якості, створених СРО.

Висновки до розділу 2

1. У формуванні державної політики щодо м'ясопродуктового підкомплексу ключову роль відіграє Верховна Рада України, яка через законодавчу діяльність забезпечує правову рамку розвитку м'ясної галузі. Значний масив законів регулює питання якості продукції, ветеринарної безпеки, добробуту тварин, географічних зазначень, маркування, а також встановлює програми підтримки виробників. Основне навантаження покладено на профільні парламентські комітети, зокрема з питань аграрної політики, економічного розвитку, а також фінансів і податкової політики. Однак діяльність ВР має переважно загальний, а не секторальний характер, часто фрагментарний і реактивний. Це створює розрив між законодавчим формуванням політики та її цільовою секторальною спрямованістю.

2. Суб'єкти реалізації державної політики у сфері м'ясопродуктової галузі – насамперед Міністерство аграрної політики та продовольства України – поєднують формування та реалізацію політики, що призводить до інституційного конфлікту інтересів і знижує якість державного управління. Міністерство виконує низку критичних функцій: програмне адміністрування, моніторинг, бюджетне фінансування, нормативне регулювання, євроінтеграцію, міжвідомчу координацію. Водночас концентрація як стратегічних, так і операційних повноважень без достатнього поділу функцій гальмує ефективність, породжує формальний контроль, обмежує аналітичну

складову. Інші ЦОВВ (Мінекономіки, МОЗ) залучені до реалізації галузевої політики в частині економічного стимулювання, торгівлі, регулювання харчової безпеки. Проблеми реалізації державної політики зумовлені централізацією, дублюванням повноважень, відсутністю механізмів підзвітності та незалежного аудиту рішень.

3. Держпродспоживслужба виконує ключові контрольно-наглядові та адміністративні функції у сфері м'ясної продукції, забезпечуючи нагляд за якістю, безпечністю, сертифікацією, маркуванням, умовами вирощування, забою та реалізації продукції тваринного походження. Попри правовий статус служби з пріоритетом надання адміністративних послуг, фактично її діяльність тяжіє до домінування контрольних та інспекційних функцій. Вона надає дозвільні послуги, реєструє тварин, видає ветеринарні документи, затверджує технічні інструкції та проводить перевірки. Організаційно Держпродспоживслужба охоплює центральний апарат, лабораторії, регіональні підрозділи, що дозволяє покривати весь ланцюг від ферми до полиці. Проте надмірна концентрація функцій та слабка публічно-сервісна складова обмежують її потенціал як сучасного регулятора. Її трансформація у балансовану сервісно-контрольну інституцію є необхідною умовою інституційної модернізації галузі.

4. Саморегульвні організації у сфері виробництва та переробки м'яса в Україні мають потенціал стати важливим інструментом делегованого управління, проте нині перебувають на ранній стадії інституційного становлення. Існуючі громадські об'єднання переважно виконують представницькі й інформаційні функції, не маючи законодавчо визначеного статусу СРО, повноважень зі встановлення стандартів, контролю, сертифікації та вирішення спорів. Основними бар'єрами для їх розвитку є: відсутність правової бази, механізмів делегування функцій від держави, системи обов'язкового членства, належного фінансування та доступу до аналітики й лабораторій. Світовий досвід показує, що ефективне саморегулювання можливе лише за умови законодавчого визнання, прозорості, інституційної

зрілості та довіри з боку учасників ринку. Для цього необхідно створити національну модель СРО з чітко визначеними функціями, правами й обов'язками, яка буде співпрацювати з державою та споживачами в трикутнику довіри

РОЗДІЛ 3

ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ М'ЯСОПРОДУКТОВОЇ ГАЛУЗІ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Механізм публічного управління розвитком м'ясопродуктової галузі є сукупністю правових, організаційних, інституційних, економічних та інформаційних засобів, за допомогою яких органи публічної влади та суб'єкти господарювання взаємодіють з метою ефективного функціонування, модернізації та сталого розвитку виробництва, переробки та реалізації м'яса і м'ясопродуктів. До цільового блоку зазначеного механізму належить збільшення внутрішнього виробництва м'яса, забезпечення продовольчої безпеки, підвищення конкурентоспроможності, експортна орієнтація, інтеграція до ринку ЄС. Засобами досягнення публічних цілей є інструменти, що є змістом публічного адміністрування. У розділі розглядаються деякі фінансово-економічні, правові, організаційні інструменти досягнення зазначених публічних цілей в аспекті м'ясопродуктової галузі.

3.1. Фінансово-економічні інструменти публічного управління виробництвом м'ясної продукції

Фінансово-економічні інструменти публічного управління виробництвом м'ясної продукції мають досить широкий спектр та різну вагу у регулюванні галузі. Також вони мають різний ступінь досліджуваності як у науці публічного управління та адміністрування, так й у суміжних галузях. Їх ефективність залежить від системності, цільового спрямування, прозорості розподілу коштів та довіри з боку виробників. Узагальнено економічні інструменти публічного управління виробництвом м'ясної продукції можуть бути зведені на нашу думку до бюджетно-фінансових, податкових, кредитно-

фінансових, торговельно-цінових, інвестиційно-інноваційних, інституційно-стимулюючих інструментів (рис. 3.1.).

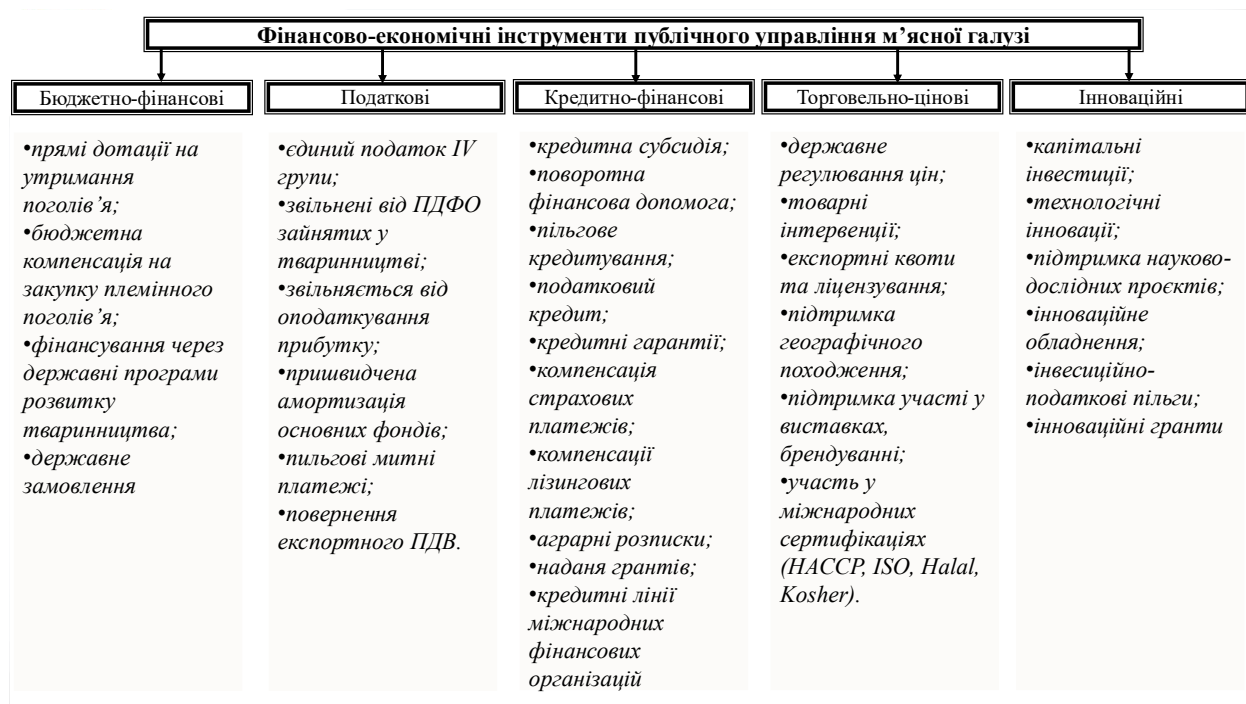

Рис. 3.1. Фінансово-економічні інструменти публічного управління виробництвом м'ясної продукції

Авторська розробка

Бюджетно-фінансові інструменти є одним із ключових важелів стимулювання виробництва м'ясної продукції в умовах ринкової нестабільності, експортних бар'єрів та високої конкуренції. Найбільш поширеною формою бюджетної підтримки є *прямі дотації* на утримання поголів'я, що передбачають виплати за кожну голову великої рогатої худоби, свиней або птиці в межах державних програм підтримки сільгосптоваровиробників.

Прямі дотації м'ясовиробникам широко використовуються в країнах ЄС джерелом яких є, по-перше, Європейський аграрний фонд для сільського розвитку, а, по-друге, національний та місцеві бюджети. Так, у Франції щорічні дотації на кожну корову (до 40-ка корів за умови, що на 1 га фуражних земель припадає не більш 2-х корів) з фондів ЄС сплачується 182 € та 50 € з

французького бюджету. На поголів'я понад 40 голів – 172 € та 26 € відповідно. На м'ясних бугайців (за 1 од. приймається корова, 1,5 од. – бугай-плідник, 0,2 од. – теля до року, 0,5 од. – телиця старше року або нетель) існує два види бюджетної дотації: на некастрованих бугайців (котрі незабаром йдуть на м'ясо) у віці 9 місяців – 185 € і на бичків-кастратів (субсидії залежать від категорії туш) – перша премія у віці 9 місяців – 136 € і друга за досягненням 21 місяців. На екстенсивну раціональність ведення господарства (заохочення екологічної доцільності, зниження щільності поголів'я на одиницю площі, тобто щоб було менше ніж встановлені 2 од. на 1 га, з урахуванням вівець і кіз). При густоті поголів'я: 1-1,4 од. на 1 га. Виплачується фермеру на кожний га – 1,4 € і на 1 од. тварини 80 €, себто всього на 1 од/га – 81,4 €; 1,4-1,8 од. на 1 га – ті ж 1,4 € і плюс вже 40 €, тобто всього 41,4 €, а при понад 1,8 на 1 га – цих видів дотації вже не передбачено. При відправці тварини на бойню або експорт: у віці від 1 до 8 місяців (при умові, що туша має масу менше ніж 160 кг) на голову виплачується 50 €, а старше 8-місячного віку – 80 € [40, с. 54].

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [136] передбачена бюджетна тваринницька дотація. При плануванні витрат державного бюджету на черговий рік КМУ має передбачити статтю видатків на надання дотацій виробникам продукції тваринництва. Бюджетна дотація надається з метою підтримки рівня платоспроможного попиту українських споживачів продукції тваринництва та запобігання виникненню збитковості українських виробників такої продукції. Об'єктами бюджетної дотації можуть бути велика рогата худоба, свині, вівці, коні, птиця свійська, кролі, кози. Розмір бюджетної дотації встановлюються КМУ, а її адміністратором є Український державний фонд підтримки фермерських господарств та його регіональні відділення.

Також відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [136] передбачена бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції. Право на отримання цієї

бюджетної дотації мають сільськогосподарські товаровиробники, які здійснюють зокрема такі види діяльності: вирощування та розведення великої рогатої худоби молочних порід; вирощування та розведення великої рогатої худоби та буйволів для одержування м'яса; одержування сперми бугаїв для запліднення; вирощування та розведення коней; вирощування та розведення вівців і кіз; відтворювання поголів'я свиней; вирощування свиней; одержування сперми кнурів; розведення та вирощування свійської птиці (курей, індиків, качок, гусей, цесарок, перепелів); розведення та вирощування кролів; забою худоби, оброблення та фасування м'яса: яловичини, свинини, баранини, кролятини, верблюжати тощо; виробництва свіжого, охолодженого або замороженого м'яса в тушах; виробництва свіжого, охолодженого або замороженого м'яса у відрубках; забою, оброблення та фасування м'яса свійської птиці; виробництва свіжого, охолодженого або замороженого м'яса (тушки та окремі частини тушок).

Станом на 2024 рік в Україні є лише два види спеціальної бюджетної дотації: для утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності та для утримання маточного поголів'я кіз та/або вівців. Отримувачем цих бюджетних дотацій є безпосередній виробник, що має у власності від трьох до ста голів великої рогатої худоби (корів) чи від п'яти до п'ятисот голів маточного поголів'я кіз та/або вівців, ідентифікованих та зареєстрованих відповідно до законодавства.

На 2025 рік розмір спеціальної бюджетної дотації для утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності на кожну корову, яка перебуває у власності отримувача, ідентифікована та зареєстрована відповідно до законодавства станом на дату подання заявки дорівнюється 7000 гривень на одну корову. Спеціальна бюджетна дотація для утримання маточного поголів'я кіз та/або вівців на кожну голову, яка перебуває у власності отримувача, ідентифікована та зареєстрована відповідно до законодавства станом на дату подання заявки встановлена у розмірі 2000 гривень на одну голову кіз та/або вівців [153].

Вчені також звертають на необхідність особливої бюджетної підтримки генофонду локальних і зникаючих порід сільськогосподарських тварин, чого взагалі не здійснюється, оскільки вони в ринкових умовах є не конкурентоспроможними порівняно з комерційними породами. Наприклад, корови локальних малочисельних вітчизняних порід великої рогатої худоби, зокрема білоголової української, лебединської, бурої карпатської вирізняються в 1,5-2 рази нижчою продуктивністю порівняно з конкурентними стадами українських чорної червоно-рябих молочних порід та на третину вищою собівартістю 1 ц реалізованого молока. Внаслідок цього прибуток від реалізації молока з розрахунку на одну корову нижчий у 2,9–4,0 рази. Така ж саме ситуація відбувається щодо миргородської, української степової білої, української степової рябої порід свіней, сокільської, української, гірськокарпатської порід вівцематок, українських порід качок [27].

Якщо дотація є безповоротною фінансовою допомогою з бюджету, яка надається для загальної підтримки діяльності або на стимулювання певного виду виробництва без прив'язки до конкретних витрат, то *бюджетна компенсація* передбачає відшкодування витрат, понесених суб'єктом, які мають підтвердження документами (чеки, договори, акти тощо), частково або повністю за рахунок бюджету [50]. В Україні представлена компенсація вартості закупленого племінного поголів'я, що спрямовується на часткове покриття витрат на придбання племінних тварин для поліпшення генофонду. Станом на 2025 рік держава частково відшкодовує вартість племінних тварин, сперми та ембріонів за закуплені суб'єктами господарювання телиці, нетелі, корови молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності, свинки та кнурці, вівцематки, барани, ярки, козематки, цапи, кізочки, цапки, сперму бугаїв і кнурів та ембріони великої рогатої худоби в розмірі до 80 відсотків вартості (без податку на додану вартість), але не більш як:

за закуплені в Україні племінні телиці, нетелі, корови молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності вітчизняного

походження у племінних заводів та племінних репродукторів або за ввезені в режимі імпорту – 50400 гривень за одну голову;

за закуплені в Україні племінні свинки та кнурці у племінних заводів та племінних репродукторів або за ввезені в режимі імпорту – 16000 гривень за одну голову;

за закуплені в Україні племінні вівцематки, барани, ярки у племінних заводів та племінних репродукторів або за ввезені в режимі імпорту – 17600 гривень за одну голову;

за закуплені в Україні племінні козематки, цапи, кізочки, цапки у племінних заводів та племінних репродукторів або за ввезені в режимі імпорту – 17600 гривень за одну голову;

за закуплену у підприємств (об'єднань) з племінної справи у тваринництві ідентифіковану сперму бугаїв або за ввезену в режимі імпорту (за умови внесення плідників до Каталогу бугаїв молочних, молочно-м'ясних порід/Каталогу бугаїв м'ясних порід і типів з визначеною племінною цінністю) - 160 гривень за одну дозу з розрахунку не більше трьох доз на одну голову власного маточного поголів'я за період з 1 жовтня попереднього року до 30 вересня поточного року або 480 гривень за одну дозу сексованої сперми з розрахунку не більше однієї дози на одну голову власного маточного поголів'я за період з 1 жовтня попереднього року до 30 вересня поточного року;

за закуплену у підприємств (об'єднань) з племінної справи у тваринництві сперму кнурів або за ввезену в режимі імпорту за умови, що плідники за результатами бонітування віднесені до плідників, які використовуються для відтворення стада з якістю спермопродукції не нижче І класу, - 160 гривень за одну дозу з розрахунку не більше п'яти доз на одну голову власного маточного поголів'я за період з 1 жовтня попереднього року до 30 вересня поточного року;

за ембріони великої рогатої худоби - 800 гривень за одну штуку [151].

На наш погляд, практика компенсацій з державного бюджету могла би бути поширена й на компенсацію за придбання обладнання та техніки, що дозволило б відшкодувати частину вартості обладнання для забою, охолодження, зберігання, транспортування м'яса, а також компенсацію вартості кормів або кормових добавок для стабілізації витрат виробників.

Бюджетне фінансування розвитку м'ясопродуктового сектору може бути досить ефективним не лише через дотації та компенсації через бюджет, а й через державні та місцеві *програми розвитку тваринництва* [115]. В Україні прийнята Концепція Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року [187], однак на жаль вона ще не набула свого повноцінного втілення. Фінансовим джерелом програми є насамперед державний бюджет України. Зокрема, на виконання програми в бюджеті України на 2025 рік передбачені видатки в обсязі 1 млрд. гривень для розвитку галузі тваринництва [134]. Згідно з розрахунками, обсяг коштів, який потрібно залучити та спрямувати на підтримку галузі тваринництва в наступні роки, становить 2,9 млрд. грн.

Фінансовим ресурсом на виконання зазначеної програми також можуть бути кошти місцевих бюджетів. Прикладом може бути згадана вище Програма розвитку і підтримки тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції в Закарпатській області на 2021 - 2025 роки [162]. Як зазначалося, Програмою передбачається здійснення доплат суб'єктам господарювання, що утримують корів, буйволиць та буйволів-плідників (5 тис грн за голову), свиноматок та конематок (3 тис грн), вівцематок та козоматок (300 грн), курей-несучок (50 грн), часткового відшкодування виготовлення проектно-кошторисної документації та будівництва (реконструкції) м'ясопереробного заводу (цеху), забійно-санітарного пункту (бойні) – 30% вартості.

Також для реалізації Програми передбачене залучати кошти в обсязі 4,5 млрд. гривень щороку, які залучатимуться через гранти урядів країн-донорів, міжнародних фінансових установ та організацій, які спрямовуються на стимулювання інвестиційної активності у галузі тваринництва, відновлення її

потенціалу, у формі пільгових довгострокових кредитів для фінансового забезпечення інвестиційних проектів; у вигляді фінансових ресурсів, передбачених у процесі формування та виконання Плану України для реалізації ініціативи Європейського Союзу Ukraine Facility, запровадженої Регламентом (ЄС) Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 29 лютого 2024 р. № 2024/792, що надаватимуться як пільгові кредити для реалізації перспективних інвестиційних проектів у галузі тваринництва; у вигляді грантів, наданих урядами країн-донорів та проектами міжнародної фінансової допомоги, для підтримання рівня доходів сільського населення, збереження сільської зайнятості та реалізації інфраструктурних проектів у галузі тваринництва.

Нарешті на виконання Програми визначені кошти у вигляді репарацій від країни-агресора, зокрема від конфіскації її активів, що спрямовуються на компенсацію втрат суб'єктів агропромислового виробництва.

Додаткові кошти на розвиток тваринництва та м'ясопереробної галузі можуть залучатися за рахунок коштів державного бюджету для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств [154] та часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва [155].

Можливою формою бюджетно-фінансової підтримки суб'єктів господарювання є *державне замовлення*. «Завдання державного замовлення полягає у формуванні портфеля замовлень товаровиробнику визначеної кількості продукції, виконання конкретних видів послуг і робіт. Державне замовлення забезпечує оптимальні пропорції між попитом і пропозицією, виконанням функції гаранта життєзабезпечення всіх соціальних верств населення, формує страхові запаси і резервні фонди» [106, с. 11].

Відповідно до Господарського кодексу України [32] державне замовлення є засобом державного регулювання економіки шляхом формування на договірній (контрактній) основі складу та обсягів продукції (робіт, послуг), необхідної для пріоритетних державних потреб, розміщення

державних контрактів на поставку (закупівлю) цієї продукції (виконання робіт, надання послуг) серед суб'єктів господарювання, незалежно від їх форми власності. Поставки продукції для пріоритетних державних потреб забезпечуються за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел фінансування, що залучаються для цього, в порядку, визначеному законом.

Зокрема через державне (муніципальне) замовлення може здійснюватися постачання м'яса для Збройних сил України, шкіл, лікарень, установ соціального захисту тощо.

Таким чином, не можна не визначити позитивні результати політики бюджетно-фінансової підтримки м'ясопродуктового сектору, що мало прояв у збереженні тваринницьких та переробних потужностей в умовах воєнного стану, пандемії, інфляційного тиску. Зміцнився експортний потенціал, зокрема щодо м'яса птиці, частково свинини. У деяких сегментах (племінне тваринництво, молочна ВРХ) відбулося модернізація виробництва. Проте зазначений вплив має досить обмежений характер, наслідком чого стало, зокрема, відсутність зростання поголів'я ВРХ та свиней у 2020-2025 роках. На жаль, значна частина дотацій концентрується в руках великих холдингів, не досягаючи дрібних виробників. Досить низьким є мультиплікаційний ефект прямої державної підтримки завдяки відсутності разом із тваринництвом паралельної підтримки переробних технологій, інфраструктури, логістики. Суттєві проблеми створює нестабільність програм бюджетної підтримки та їх щорічне оновлення умов, що призводить до обмеженості розвитку довгострокової політики. Досі зберігається бюрократичність доступу до бюджетної підтримки, незважаючи на декларування спрощення умов подачі документів та налагодження автоматизації. Традиційним для програм бюджетної підтримки є їх слабкий моніторинг ефективності, адже дані про кількість отримувачів і обсяги фінансування начебто публікуються, але вплив на виробництво не відстежується системно.

Окрім бюджетно-фінансових до числа економічних інструментів у сфері м'ясопродуктової галузі є податкові інструменти спрямовані на зменшення податкового навантаження, створення стимулів для інвестицій, детінізацію виробництва та підвищення конкурентоспроможності м'ясної продукції. Погоджуємося з *Володимиром Бойко*, що ефективне застосування податкових механізмів є ключовим фактором для забезпечення для забезпечення стабільності та розвитку галузі під час кризових явищ [14, с. 89]. До числа податкових інструментів податкового регулювання належать спеціальний податковий режим, пільгові податкові ставки, податкові канікули, спрощена система оподаткування, податкові кредити, зміни в системі амортизації, пільги та знижки експортно-імпортних операцій.

До 2016 р. В Україні діяв спеціальний режим ПДВ для аграрної галузі. Зокрема вся сума ПДВ, яка відображалась в спеціальній декларації сільгоспвиробника, перераховувалась на його спеціальний рахунок, відкритий в банківських установах, і повністю спрямовувалась на розвиток виробництва. З 2016 р. розподіл ПДВ був частково скасований та почав здійснюватися залежно від виду діяльності агровиробни, а саме: з продукцією тваринництва (ВРХ): до бюджету – 20 %; на спеціальні рахунки – 80 % %. Але вже у 2018 р. спеціальний режим з ПДВ був замінений прямою підтримкою сільгоспвиробників у вигляді бюджетної дотації [51].

Від так станом на 2025 р. суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у сфері тваринництва, можуть скористатися *спеціальним режимом IV групи єдиного податку*. Вони сплачують податок у фіксованих частках за квартал, залежно від площі земельних ділянок: I квартал – 10%, II квартал – 10%, III квартал – 50%, IV квартал – 30%. Цей режим застосовується лише до платників, у яких частка доходу від сільськогосподарського виробництва становить не менше 75%, а також до фізичних осіб-підприємців, які провадять діяльність виключно в межах фермерського господарства, зареєстрованого відповідно до Закону України «Про фермерське господарство», за умови провадження господарської діяльності (крім постачання) за місцем

податкової адреси, не використовують працю найманих осіб, членами фермерського господарства такої фізичної особи є лише члени її сім'ї, площа сільськогосподарських угідь у власності та/або користуванні членів фермерського господарства становить не менше 0,5 гектара, але не більше 20 гектарів сукупно (ст.ст. 291-4, 293-9 ПКУ). При цьому не можуть бути платниками єдиного податку IV групи суб'єкти господарювання, діяльність яких передбачає розведення та виробництво свійської птиці, перепелів і страусів.

Зазначений режим оподаткування призводить до поступового збільшення частки підприємств IV групи серед виробників м'ясної продукції (рис. 3.2.).

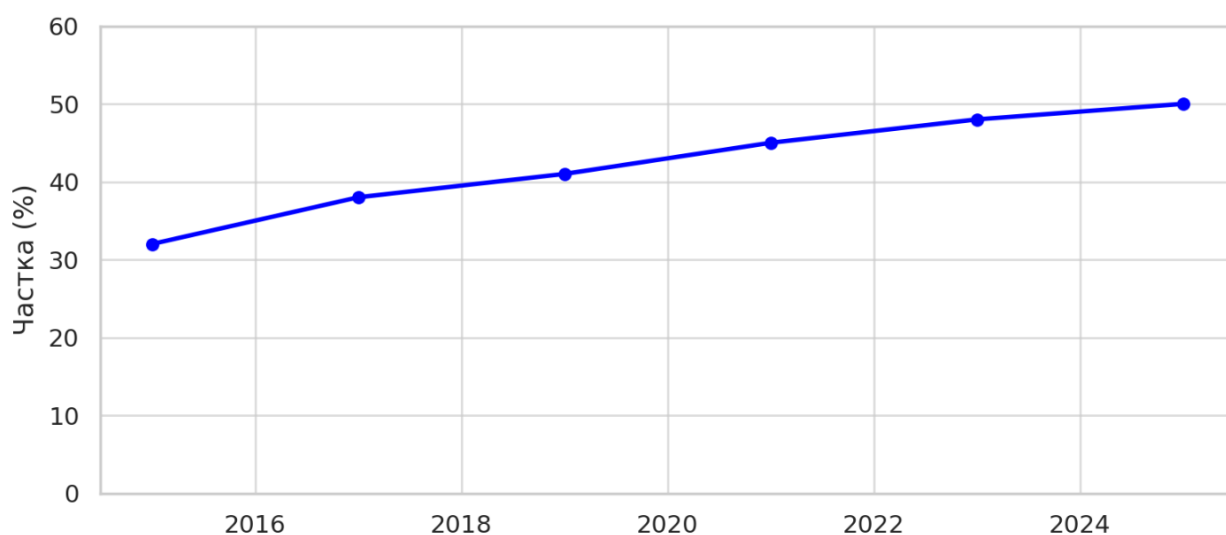

Рис. 3.2. Частка підприємств IV групи серед виробників м'ясної продукції
Авторська розробка

Також фізичні особи, які реалізують продукцію тваринництва, можуть бути звільнені від оподаткування доходів, отриманих від такої реалізації, за умови продажу власної сільськогосподарської продукції, що вирощена, відгодована, оброблена та/або перероблена безпосередньо фізичною особою на земельних ділянках, для ведення особистого селянського господарства. При продажу власної продукції тваринництва, отримані від такого продажу доходи

не є оподатковуваним доходом, якщо їх сума сукупно за рік не перевищує 50 розмірів мінімальної заробітної плати (ст. 165.1.24 ПКУ).

Тимчасово, до 1 січня 2027 року, звільняється від оподаткування *прибуток* сільськогосподарських товаровиробників, що провадять виключно такі види діяльності як розведення свійської птиці, за виключенням вирощування курей, перепелів і страусів, виробництво м'яса свійської птиці, за виключенням виробництва м'яса курей, а також здійснюють діяльність з реалізації власно виробленої (вирощеної) такої продукції (за виключенням м'яса курей).

За рішенням органів місцевого самоврядування сільськогосподарські товаровиробники, у т.ч. ті, що займаються тваринництвом, можуть бути звільнені від сплати земельного податку за земельні ділянки, які використовуються для ведення особистого селянського господарства – у розмірі не більш як 2 гектари (ст. 281 ПКУ).

У Податковому кодексі України (14.1.262) встановлено, що податки можуть обраховуватись у пропорції до цієї частки, якщо підприємство має змішану діяльність (наприклад, виробляє м'ясо і надає освітні послуги). За таких умов податки можуть визначатися пропорційно частки доходу від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки у загальному обсязі доходу підприємства. Тобто, якщо частка сільськогосподарської продукції становить 70%, то до них може застосовуватись пільгове оподаткування, наприклад щодо єдиного податку IV групи, решта 30% - оподатковується як звичайна підприємницька діяльність.

Відповідно до підпункту 14.1.181 ПКУ *податковий кредит* – це сума, на яку платник ПДВ має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду. Ст. 198 ПКУ регламентує, які витрати дають право на податковий кредит. Зокрема, це: витрати на придбання товарів і послуг; придбання або створення необоротних активів, зокрема й у формі внеску до статутного капіталу; ввезення необоротних активів на митну територію України.

Зокрема, підприємства, що займаються тваринництвом і переробкою м'яса, на наш погляд можуть застосовувати податковий кредит при наступних операціях:

придбанні товарів: сировина (корми, ветеринарні препарати, пакування); обладнання (забійні лінії, холодильне устаткування, фасувальні машини); будівельні матеріали (для ферми, м'ясокомбінату тощо);

придбання послуг: ветеринарні, охоронні, транспортні, консультаційні, інжинірингові, лабораторні; енергопостачання, водопостачання, логістика; оренда приміщень або земельних ділянок;

ввезення товарів на митну територію України: імпорт обладнання або матеріалів (сума ПДВ, сплачена при митному оформленні, включається до податкового кредиту);

придбанні (виготовленні) необоротних активів: машини, будівлі, інженерні системи, цілі комплекси обладнання, ІТ-системи, пов'язані з основною діяльністю підприємства.

Таким чином, застосування податкового кредиту дозволяє зменшити фінансове навантаження на виробників у тваринництві та м'ясній галузі, тим самим підвищуючи інвестиційну привабливість галузі та підтримуючи розвиток технологічної бази виробництва.

Амортизація також може бути визначена в якості податкового інструменту, адже дозволяє підприємству зменшити суми прибутку, що підлягає оподаткуванню, а держава може встановлювати різні амортизаційні норми (ставки) залежно від типу активу або виду діяльності, тим самим стимулюючи певні сектори економіки [243].

Відповідно до п. 138.3.1 ст. 138 ПКУ амортизація нараховується на основні засоби та нематеріальні активи, що використовуються у господарській діяльності, за методами, визначеними у національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку. При цьому не підлягають амортизації витрати на невиробничі основні засоби. У контексті продовольчого комплексу це означає, що лише виробничі активи, пов'язані з м'ясною переробкою,

фермами, обладнанням для забою чи охолодження, підлягають амортизації. Основні засоби поділяються на групи з визначенням мінімальних строків амортизації. Зокрема група 3, що включає до себе машини, обладнання, тварини, строк амортизації яких 5 років; група 16 включає довгострокові біологічні активи, строк амортизації яких 7 років.

Отже амортизаційний механізм, передбачений ПКУ, може бути використаний підприємствами тваринницького та м'ясного сектору для податкової оптимізації. Нарахування амортизації на обладнання, тварин і споруди, що залучені до виробничого процесу, дозволяє зменшити базу оподаткування, що є формою податкового стимулювання розвитку цієї галузі.

Митний кодекс України дозволяє встановлювати *тарифні пільги* у вигляді звільнення від оподаткування ввізним митом, зниження ставок ввізного мита, встановлення тарифних квот, що разом також можуть вважатися податковими інструментами розвитку м'ясної галузі. Так у 2021 р. були зменшені ставки імпортного та експортного мита на низку товарів. Зокрема встановлена нульова митна ставка при ввезенні та вивезенні великої та малої рогатої худоби (ВРХ та МРХ) за виключенням телят вагою до 300 кг (на них 10% вивізного мита).

Як зазначається, фермери, які вирощують худобу на забій могли лише здати вирощених тварин на м'ясокомбінат. При нульовій ставці на експорт ВРХ та МРХ (за виключенням тварин до 300 кг) у них вже є можливість продавати тварин живою вагою на більш рентабельніші ринки і отримати вищу ціну. У свою чергу імпорт дає додаткове надходження молодняку, створює додаткові робочі місця, відгодівельний комплекс і дає прибуток до держбюджету 1 до 19. Тобто 1 грн недоотриманого мита компенсує 19 грн з інших податків [119].

Відповідно ПКУ *повернення експортного ПДВ* є фіскальним інструментом, за якого підприємство, що здійснює експорт, має право на відшкодування з бюджету суми податку на додану вартість, сплаченої при придбанні товарів, послуг, сировини, необхідних для виготовлення

експортованої продукції. Наприклад, якщо підприємство експортує 100 тонн м'яса птиці, на виробництво якого було витрачено кормів – 1,2 млн грн (у т.ч. ПДВ 200 тис.), паливо – 400 тис грн (у т.ч. ПДВ 66 тис), упаковка, послуги – 300 тис грн (у т.ч. ПДВ 50 тис), то до повернення передбачене 316 тис грн ПДВ, які можуть бути реінвестовані в обіговий капітал та зменшити податкове навантаження на виробника.

Отже, у порівнянні із бюджетними інструментами податкові інструменти у сфері м'ясопродуктової галузі мають досить помірну ефективність. Вони забезпечують пільговий режим для виробників, але не формують повноцінну стимулюючу систему. Їх недостатня адресність, обмежене охоплення та слабка інноваційна орієнтація знижують стратегічний ефект. Від так необхідна модернізація податкової політики з урахуванням технологічних викликів галузі, Євроінтеграції та потреб сталого розвитку.

Третя група економічних інструментів розвитку м'ясопродуктової галузі – кредитно-фінансові. Це механізми залучення, субсидування або гарантування фінансових ресурсів державою чи фінансовими установами з метою підтримки виробництва, переробки, модернізації та експорту м'ясної продукції [209].

Часткова компенсація процентної ставки (*кредитна субсидія*) – вагомий інструмент стимулювання інвестицій у м'ясну галузь, який посилює платоспроможність виробника і сприяє модернізації сектору. Він особливо важливий в умовах високої вартості кредитних ресурсів в Україні. Кредитна субсидія входить до числа традиційних заходів підтримки сільського господарства в Україні та функціонує протягом майже двадцяти років [129].

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів [136]. Здешевлення кредитів здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Субсидуванню підлягає частина

плати (процентів) за кредитом, сума якого використовується за цільовим призначенням на потреби виробництва (на розвиток агропромислового комплексу).

Механізм кредитної субсидії визначається постановою КМУ від 29.04.2015 № 300 [156]. Зокрема, кредитна субсидія надається для короткострокових кредитів – строком до 12 календарних місяців; для середньострокових кредитів – строком до 36 календарних місяців; для довгострокових кредитів – строком від 36 календарних місяців. При цьому кредитна субсидія за довгостроковими кредитами надається в межах 84 календарних місяців. Кредитна субсидія надається у національній валюті – у розмірі не менше 1,5 облікової ставки Національного банку України за короткостроковими, середньостроковими та довгостроковими кредитами, в іноземній валюті - у розмірі не менше 10 відсотків річних.

Кредитна субсидія надається за короткостроковими кредитами, залученими для поповнення обігових коштів та для закупівлі у сільськогосподарських товаровиробників виробленої ними сільськогосподарської продукції. Кредитна субсидія надається за середньостроковими кредитами, залученими для поповнення обігових коштів; для придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва; для здійснення витрат, пов'язаних з будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення, а також з переробкою сільськогосподарської продукції. Кредитна субсидія надається за довгостроковими кредитами, залученими для придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва, обладнання для виробництва та переробки сільськогосподарської продукції; для будівництва та реконструкції виробничих об'єктів (у тому числі оптових ринків сільськогосподарської продукції, сховищ для зберігання зерна, овочів та фруктів).

Кредитна субсидія здійснюється у розмірі не менш як 90 відсотків банківських відсотків (процентів), за якими отримані кредити в національній та іноземній валюті на будівництво тваринницьких і птахівничих комплексів.

У 2021-2023 рр. урядом було профінансовано часткову компенсацію ставок для понад 3,5 тисяч аграрних підприємств, з яких близько 30% були пов'язані з тваринництвом.

Наступним важливим різновидом державної кредитної підтримки є надання *поворотної фінансової допомоги* фермерським господарствам. Проте, така підтримка є спеціалізованою, оскільки має вузьке та чітко окреслене коло адресатів – лише фермерські господарства. Правові засади цього виду державної підтримки передбачені Законом України «Про фермерське господарство» [193] та відповідною постановою КМУ [157]. Згідно зазначеного порядку до кола потенційних суб'єктів отримання поворотної фінансової допомоги на конкурсній основі входять усі фермерські господарства в Україні. Підтримка полягає у наданні бюджетних фінансових коштів, які мають бути повернуті протягом до п'яти років без сплати процентів за користування цими грошима. Так, фінансова підтримка надається за такими напрямками: а) фінансова підтримка фермерських господарств для провадження виробничої діяльності та диверсифікації виробництва; б) фінансова підтримка сімейних фермерських господарств без набуття статусу юридичної особи для придбання землі сільськогосподарського призначення. Особливістю коштів поворотної фінансової допомоги є їх цільове призначення, тобто грошові ресурси надаються під конкретні витрати, які зобов'язується понести фермерське господарство, зокрема: придбання техніки, обладнання; поновлення обігових коштів; на виробництво та переробку сільськогосподарської продукції; будівництво та реконструкцію виробничих і невиробничих приміщень тощо.

Важливим кроком, спрямованим на підтримання життєдіяльності аграрного сектору економіки, у т.ч. тваринництва стало *пільгове кредитування*, у т.ч. у рамках загальної державної програми «Доступні кредити 5-7-9 %», яка значно спрощує доступ підприємств мікро, малого, середнього бізнесу до банківського кредитування, а саме отримання кредитів за зниженою процентною ставкою. За даними Міністерства аграрної політики

України, з початку 2023 року 10 тисяч агропідприємств профінансовано на 39,4 мільярдів гривень за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» [1]. Відповідний Порядок визначає умови, критерії та механізм надання фінансової державної підтримки шляхом здешевлення вартості кредитів [175]. Надання державної підтримки суб'єктам підприємництва здійснюється Фондом розвитку підприємництва в межах отриманих ним коштів, передбачених у державному бюджеті, у вигляді: 1) часткової компенсації процентних ставок за кредитами суб'єктів підприємництва; 2) надання гарантій уповноваженим банкам на забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, наданими суб'єктам підприємництва. Обмежувальною умовою є максимальна сума кредиту, що надається сільськогосподарському товаровиробнику для провадження аграрної діяльності, яка не повинна перевищувати 90 млн. гривень.

Надання *кредитних гарантій* від держави для агропідприємств, які не мають достатнього заставного майна регулюється Законом України «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві» [194]. Фонд надає гарантії в обсязі до 50% непогашеної суми основного боргу та на строк дії кредитного договору, але не більше як на 10 років. Критерієм для суб'єктів підприємництва, які мають право на гарантування виконання зобов'язань за кредитними договорами, є мікро, малі та середні суб'єкти підприємництва, основним видом діяльності яких є виробництво сільськогосподарської продукції та у власності та/або користуванні яких перебувають землі сільськогосподарського призначення в обсязі, що не перевищує 500 гектарів.

Агροстрахування з державною підтримкою – це інструмент, за якого держава покриває частину страхового платежу (премії), що сплачує агровиробник для захисту від фінансових втрат [31]. Агροстрахування для цілей тваринництва визначається Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [179] та відповідними постановами КМУ [159]. Зокрема, до сільськогосподарських

страхових ризиків при страхуванні сільськогосподарських тварин належать епізоотії, пожежі, стихійне лихо, вимушений забій (стемпінг-аут) згідно з законодавством у зв'язку з проведенням заходів з боротьби з інфекційними хворобами тварин, неможливість використання тварин за призначенням (для племінних тварин). Компенсація надається у розмірі до 60 відсотків вартості страхової премії, однак сума компенсації, що надається на одного страхувальника протягом бюджетного періоду, не може перевищувати 10 тисяч розмірів мінімальної заробітної плати.

Фінансовий лізинг – оренда майна з передачею права власності на нього після повної оплати лізингових платежів. Лізинг є одним з механізмів впровадження інновацій, що допомагає швидко вирішити проблему модернізації, удосконалення матеріально-технічної бази, сприятиме розвитку процесів виробництва та реалізації. Через лізингові платежі здійснюється зокрема набуття обладнання для годування тварин, холодильні камери тощо [70].

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу здійснюється також через механізм компенсації лізингових платежів [136]. Компенсація лізингових платежів полягає у частковому відшкодуванні сплачених суб'єктами господарювання агропромислового комплексу лізингових платежів за придбані техніку та/або обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу. Компенсація лізингових платежів надається суб'єктам господарювання агропромислового комплексу за техніку та обладнання, придбані на умовах фінансового лізингу згідно з переліком, визначеним КМУ, за сплачені: лізинговий платіж в обсязі 40 відсотків вартості предмета лізингу, до якого належать вітчизняна техніка та/або обладнання для агропромислового комплексу чи техніка та/або обладнання для агропромислового комплексу іноземного виробництва, у разі якщо відповідні аналоги не виробляються в

Україні; комісійну винагороду лізингодавцю в розмірі півтори облікової ставки Національного банку України [181].

Перспективним інструментом доступу до фінансування для м'ясної галузі, особливо для фермерських і малих підприємств, які не мають традиційного заставного майна є *аграрні розписки* та *аграрні ноти*. Аграрна розписка – товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [132]. Аграрна нота – це неемісійний цінний папір, що посвідчує безумовне зобов'язання боржника, забезпечене заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти кредитору відповідно до умов, визначених таким цінним папером [131].

Важливо, що держава має можливість покриття частини ризиків аграрних розписок та нот через Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві. В Україні було кілька експериментальних проєктів запровадження аграрних розписок перед державою. Зокрема Міжнародна фінансова корпорація та Мінагрополітики тестували можливості використання аграрних розписок як забезпечення при державному грантуванні, оформлення розписок на користь державного замовника, у т.ч., Держрезерву; врахування розписки як засобу зниження ризиків у пільговому кредитуванні [35]. Однак реальних масових випадків аграрних розписок на користь державних інституцій ще не було.

Грантово-кредитні інструменти є комплексною формою підтримки, яка поєднує безповоротне фінансування (грант) та кредит (пільговий чи комерційний). Її мета – забезпечити фінансову доступність для інвестицій у виробництво, переробку, експортну інфраструктуру, зокрема в секторі тваринництва. В останні роки такого роду інструмент поступово починається застосовуватися й з боку держави [122]. Так з 2022 р. Мінекономіки та Дія.Бізнес реалізує Програма «єРобота: Свій сад/ Своя ферма/ Новий рівень». Програма надає до 500 тис. грн безповоротної допомоги на створення

сімейних фермерських господарств, причому сфера тваринництва є пріоритетною. У 2023 р. було профінансовано 150 заявок, що стосувалися м'ясного напрямку (ВРХ, свині, кролі, птиця). Інший приклад – Програма «Доступні кредити 5–7–9%» + грант. Зазначений формат працює як гібридна модель: грантова частина (через «Робота») + кредит у державному банку. Наприклад, фермер отримує грант 250 тис. грн + кредит 500 тис. грн з частковою компенсацією відсоткової ставки. Також гранти виділяються в рамках державної підтримки галузі тваринництва на часткову компенсацію вартості закупленого обладнання або тварин [244].

Додатковим кредитно-фінансовим інструментом, особливо в умовах воєнного стану є залучення державою *кредитних ліній міжнародних фінансових організацій*, таких як ЄБРР, Світовий банк, МФК, ЄІБ. Хоча ці програми нечасто спрямовані виключно на м'ясний напрям, м'ясні підприємства можуть і часто стають бенефіціарами таких ініціатив. Кредитні лінії міжнародних фінансових організацій для розвитку м'ясної галузі в Україні ініціювались переважно приватними компаніями, але з інституційною підтримкою з боку держави: через меморандуми, залучення держбанків, компенсацію відсоткової ставки та сприяння нормативному середовищу. Зокрема, ЄБРР надав кредит на суму 25 млн. доларів одному з найбільших м'ясопереробників в Україні – групі підприємств «Глобіно». Кредит спрямований для модернізації ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат» та ТОВ «НВП «Глобинський свинокомплекс», а також будівництва заводу з виробництва біогазу та реструктуризації балансу «Глобіно» [55]. У 2024-2025 років пільгове фінансування аграрних виробників стало також можливим завдяки підтримці Світового банку в рамках «Екстреного проекту надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України (ARISE)».

Отже кредитно-фінансові інструменти держави для м'ясної галузі є функціонально ефективними, але стратегічно недоопрацьованими. Вони сприяють модернізації, особливо середніх підприємств, частково покращують

доступ до капіталу для новачків, але не мають системного характеру, охоплюють лише невелику частку виробників і не враховують галузеву специфіку тваринництва та м'ясопереробки.

Торговельно-цінові інструменти розвитку м'ясної галузі є комплексом заходів державного регулювання, спрямованих на формування вигідної цінової політики, захист внутрішнього ринку, просування продукції на зовнішні ринки та стимулювання збуту м'ясної продукції. В їх межах можуть використовувати такі інструменти як державне регулювання цін, товарні інтервенції, експортні квоти та ліцензування, повернення експортного ПДВ, підтримка географічного походження м'ясної продукції, підтримка участі у виставках та брендування.

Державне регулювання цін на продукти харчування, у т.ч. м'ясо, здійснюється відповідно до законів України «Про ціни і ціноутворення» [198] та «Про захист економічної конкуренції» [165]. У період пандемії COVID-19 уряд включив яловичину та свинину до переліку соціально значущих товарів. Було запроваджено вимогу декларування змін роздрібних цін (від 5% і більше) та контроль за ціновими надбавками (до 10% від оптової ціни) [167].

З початком повномасштабної війни птиця (тушки курячі, четвертини тушки курячої) були включені до обов'язкового цінового регулювання (торговельна надбавка не більш 10%) [185]. Також застосовувалися механізми прихованого впливу, зокрема рекомендації щодо «непідвищення цін» для мереж ритейлерів, посилення антиспекуляційного контролю в регіонах, публічне «замороження цін» у державних і соціальних установах (харчування для ВПО, військових, лікарень).

Одним інструментом є *закупівля (інтервенція) м'яса та м'ясопродуктів до державного резерву* у випадках профіциту або цінового спаду з метою стабілізації ринку (наприклад, [137, 184]). Однак ці механізми не є системними і не використовуються як постійний елемент цінового регулювання.

Митно-тарифне регулювання для збереження внутрішнього балансу м'ясної продукції (особливо під час дефіциту) завжди було засобом

збереження внутрішнього балансу м'ясної продукції (особливо під час дефіциту). Відповідно до Митного кодексу України КМУ встановлює щорічні переліки ліцензованих товарів, експорт яких може підлягати ліцензуванню (Див., напр.: [147]). В окремі періоди до таких товарів належали м'ясо та м'ясні продукти. Так, у 2014–2015 рр. під час валютної кризи експорт деяких категорій м'яса (ВРХ) тимчасово ліцензувався. В умовах воєнного стану уряд також запровадив експортну ліцензію на м'ясо ВРХ. Україна не застосовує постійні експортні квоти на м'ясо в межах СОТ, однак щорічно домовляється про квоти з ЄС відповідно до Угоди про асоціацію. Так, до початку широкомасштабного вторгнення квота на безмитний експорт м'яса птиці до ЄС (понад 70 тис. тон на рік) повністю використовувалася щороку великими виробниками вже у перші два-три місяці року.

Географічне зазначення походження (ГЗП) відповідно до Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» [182]) є перспективним інструментом створення преміальної вартості, розвитку територіального бренду та просування м'ясної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку. Його впровадження вимагає координації з боку держави, органів місцевого самоврядування та виробничих кооперативів. ГЗП здатне інтегрувати м'ясну галузь до культурного та туристичного середовища регіонів. Держава через Національний орган інтелектуальної власності (Укрпатент) здійснює реєстрацію товарних знаків (наприклад, Гуцульська баранина, Бессарабська ковбаса, Подільська шинка, маркування продукції «Вирощено в Україні»), надає методичну допомогу (розробка специфікацій, карт, систем простежуваності), інформаційна кампанія (промоція ГЗП у регіонах, навчання для громад).

Підтримка участі у виставках, заходах з брендування, просуванням продукції – це непряма форма державної допомоги, яка сприяє підвищенню впізнаваності української м'ясної продукції, допомагає виходу на нові ринки, стимулює внутрішнє споживання через локальний бренд і довіру споживача, активізує співпрацю між м'ясопереробниками та державними інституціями.

Формами такого роду діяльності держави є покриття витрат на участь у «Агро-Експо», «Gulfood», «Green Week Berlin», організація національних стендів за кошти держави, де представлені товаровиробники, різного роду промоційні проєкти Мінекономіки (наприклад, включення м'ясної продукції до каталогу Made in Ukraine), проведення навчань, видання довідників щодо стандартів ЄС, Близького Сходу, Китаю тощо. Так, у «Green Week Berlin» 2023 взяли участь кілька м'ясопереробних покриття витрат участі яких було забезпечене МЗС. На щорічних Gulfood (Дубай) на стенді «Ukraine: tasty and safe» представлена продукція сертифікованих виробників курятини.

Додаткові важелі державою можуть застосовуватися на зовнішньому ринку через підписання *угод про зону вільної торгівлі*. Угода про асоціацію з України з ЄС створила поглиблену та всеосяжну ЗВТ. В їх межах передбачені квоти на безмитний експорт м'яса птиці, яловичини, субпродуктів. Після Brexit Україною збережено режим торгівлі із Сполученим королівством аналогічний до ЄС. Угода з Канадою передбачає поступове скасування мит на м'ясні вироби. Угоди в межах ЗВТ з Ізраїлем та Туреччиною також включають пільгові умови на м'ясну та м'ясопереробну продукцію.

Водночас ефективність ЗВТ напряду залежить від готовності підприємств дотримуватись стандартів, що передбачає участь у міжнародних сертифікаціях. Участь підприємств м'ясної галузі у *міжнародних сертифікаційних системах* забезпечує доступ до високомаржинальних експортних ринків (ЄС, Близький Схід, Ізраїль, США), конкурентоспроможність продукції в умовах глобального ринку, підвищення безпеки та якості продукції, інституційне вирівнювання з міжнародними нормами (регуляторна гармонізація).

Ключовими міжнародними сертифікаціями в м'ясній галузі є:

- HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points) забезпечує безпеку харчових продуктів, контроль ризиків на всіх етапах в ЄС, США, Канаді. З 2019 р. вона є обов'язковою для м'ясопереробки в Україні);

- ISO 22000 / ISO 9001 включає системи менеджменту якості та безпеки й здебільше є вимогою партнерів при імпортуванні м'яса та м'ясних виробів.

- Halal (сертифікація відповідно до ісламських норм забою і обробки) є важливою для експорту до країн Близького Сходу, Туреччини, Індонезії, Єгипту;

- Kosher (сертифікація відповідності до єврейських релігійних норм) є необхідною для торгівельної взаємодії з Ізраїлем, єврейськими громадами в Європі та США.

Задля запровадження зазначених норм держава надає компенсацію частини витрат на сертифікацію у вигляді грантів, здійснює навчання та інформаційну підтримку через Мінагрополітики, акредитує національні органів сертифікації та співпрацює з міжнародними сертифікаторами (IFC, GIZ, FAO), надає пріоритет у державній підтримці підприємствам із відповідними сертифікатами тощо.

Інвестиційно-інноваційні інструменти державної підтримки розвитку м'ясної галузі спрямовані на залучення капіталу, стимулювання модернізації, розвиток технологій та інноваційних моделей виробництва. Ці інструменти мають на меті перехід від екстенсивного до інноваційно-ефективного тваринництва та виробництва м'ясної продукції.

Деякі із інвестиційно-інноваційних інструментів є продовженням інструментів визначених у попередньому матеріалі. Зокрема через державні та обласні програми підтримки здійснюється часткова компенсація вартості будівництва ферм, забійних пунктів, холодильних комплексів (*капітальні інвестиції*). Завдяки ним у 2018-2021 рр. побудовано понад 60 нових тваринницьких комплексів. Програма «єРобота» (гранти на фермерство) дозволило у 2022–2023 рр. запровадити понад 200 проєктів із запуску мініферм або м'ясопереробки. Програми *технологічних інновацій* через Мінагрополітики або донорів (EU4Business, GIZ) дозволяють впровадити цифрові системи (облік поголів'я, простежуваність, автоматизоване

годування). Так, починаючи з 2018 р. понад 200 м'ясовиробників отримали відшкодування до 30% вартості біогазових установок в свинарстві, які стимулюють переробку відходів у енергію, зменшують викиди і витрати на енергоресурси. *Інвестиційні податкові пільги* полягають у зменшенні податку на прибуток або прискореній амортизації для підприємств, які інвестують в інновації.

Однак найголовнішим інструментом держави у цій частині є *підтримка агронауки, фінансування науково-дослідних проєктів*. Україна має потужний науковий потенціал у галузі м'ясного тваринництва, який формувався десятиліттями під егідою держави. Держава фінансує державні наукові установи та НДІ, а також науку в профільних закладах вищої освіти, координує дослідження через Національну академію аграрних наук України (НААН), підтримує розробку вакцин, технологій відтворення та генетичного поліпшення худоби. Флагманськими установами в цій галузі є Інститут тваринництва НААН, Інститут ветеринарної медицини НААН, Інститут біології тварин НААН, Державна дослідна станція птахівництва НААН, Інститут розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН, Інститут свинарства і агропромислового виробництва НААН, Інститут тваринництва НААН, Інститут тваринництва степових районів імені М.Ф.Іванова «Асканія-Нова». Основними напрямками їх діяльності є розробка вакцин проти хвороб (АЧС, пастерельоз, бруцельоз), селекційні дослідження вітчизняних м'ясних порід, вивчення біотехнологічних підходів до відтворення (штучне осіменіння, трансплантація ембріонів).

В останні роки було розроблено понад 10 нових вакцин для свиней і ВРХ (НААН, БіоТестЛаб), відтворено лінії української м'ясної породи ВРХ, створено Державний племінний реєстр, впроваджено технології імуноаналізу, біочіпи для генетичного контролю якості м'яса, створено лабораторні тест-системи для АЧС, пастерельозу, туберкульозу худоби. У 2022–2024 роках низка інститутів НААН адаптували дослідження до нових умов, зокрема

зосередження на стійкості порід до стресу, вивчення біозахисту в польових умовах, розробка мобільних вакцинаторів і польових лабораторій.

Однак на заваді того, щоб наука стала реальним драйвером інновацій у галузі стоять проблеми недостатнього фінансування, втрата наукових кадрів, розрив між наукою і бізнесом, обмежений доступ до лабораторної бази світового рівня, до яких додалися ще й військові ризики.

3.2. Підвищення ефективності організаційних механізмів та інструментів розвитку м'ясопродуктової галузі

Організаційний механізм розвитку м'ясопродуктової галузі ми визначаємо як систему структурованих засобів, які забезпечують взаємозв'язану роботу між суб'єктами галузі між суб'єктами галузі (держава, виробники, наука, споживачі) з метою ефективного використання можливостей та ресурсів м'ясопродуктової галузі та досягнення поставлених цілей розвитку. Організаційні інструменти – це конкретні заходи, інститути або програми, що реалізують ці механізми. Досить часто організаційний механізм використовується у поєднанні з економічним та правовим інструментарієм (див., напр.: [105]).

До числа найважливіших організаційних механізмів розвитку м'ясопродуктової галузі ми відносимо наступні (табл. 3.1.):

Таблиця 3.1.

Організаційні механізми та інструменти розвитку м'ясопродуктової галузі

Механізми	Інструменти
Кооперація і кластеризація	Виробничі кооперативи
	Об'єднання виробників
	М'ясні кластери
Інституційна координація	Галузеві стратегії
	Програми підтримки тваринництва
	Створення дорадчих центрів
	Визнання та підтримка СРО
	Науково-дослідні інститути тваринництва

Освітньо-наукова інтеграція	Аграрні та технологічні ЗВО
	Програми трансферу технологій
Моніторинг і стратегічне планування	агromоніторинг
	державний аграрний реєстр
	база племінних господарств
Сервісні та діджиталізація	Е-тваринництво
	Е-зabій
	Системи простежуваності від ферми до полиці
	Цифрове управління поголів'ям

Розглянемо деякі із представлених інструментів.

Рис. 3.3. Функціонально-галузево-секторальна структура м'ясопродуктового комплексу [15, с. 40]

Як зазначалося у першому розділі, на погляд Людмили Болтовської м'ясопродуктовий комплекс представляє собою сукупність галузей, які займаються виготовленням, переробкою, реалізацією м'яса та продукції, що виготовляється в результаті його переробки. Окрім цього, у структуру

комплексу входять інфраструктурні галузі, які забезпечують підтримку і функціонування основних виробничих процесів. М'ясопродуктовий комплекс поєднує такі підгалузі: кормовиробництво, тваринництво (птахівництво, вівчарство, конярство, свинарство, м'ясне скотарство), виробництво машин та устаткування для м'ясної галузі, перероблення м'яса, підприємства сфери торгівлі, що реалізують м'ясопродукти, містить сукупність допоміжних виробничих, обслуговуючих та соціальних структур, що забезпечують функціонування основних ланок даної сфери національної економіки [15].

Розвиток м'ясопродуктового комплексу можливий завдяки налагодженим взаємозв'язкам між його окремими секторами. Сучасний механізм економічної взаємодії на ринку м'яса функціонує через три ключові етапи: виробництво аграрної сировини, її обробку та збут кінцевої продукції. Управління цим комплексом фактично полягає в координації економічних відносин між його складовими. Такий підхід реалізується через розвиток зв'язків між галузями, які забезпечують гармонійність усіх процесів – від виготовлення сільськогосподарської сировини до отримання кінцевих товарів. Регулювання м'ясопродуктового комплексу, як міжгалузевого об'єднання, ґрунтується на впливі на економічні відносини, що сприяють підвищенню ефективності діяльності всіх учасників. Такий вплив здійснюється як через ринкові механізми, так і за підтримки держави.

Марат Ібаттулін та Надія Свиноус серед основних напрямів удосконалення міжгалузевих пропорцій у м'ясопродуктовому комплексі виокремлюють:

«- створення міжгалузевих формувань з урахуванням як прямого комбінування у межах єдиної власності, так і з використанням міжгалузевої інтеграції. Це дозволить досягти вищого рівня кооперації та інтеграції у м'ясопродуктовому підкомплексі;

- встановлення прямих зв'язків між галузями м'ясопродуктового підкомплексу;

- створення умов для своєчасного постачання сировини та кінцевої продукції, відповідної специфікації тощо;

- укладання тимчасових ринкових угод, розвиток міжгалузевих зв'язків;

- використання економічних та фінансових інструментів, що сприяють підвищенню ефективності економічного механізму розвитку м'ясопродуктового підкомплексу» [1, с. 28].

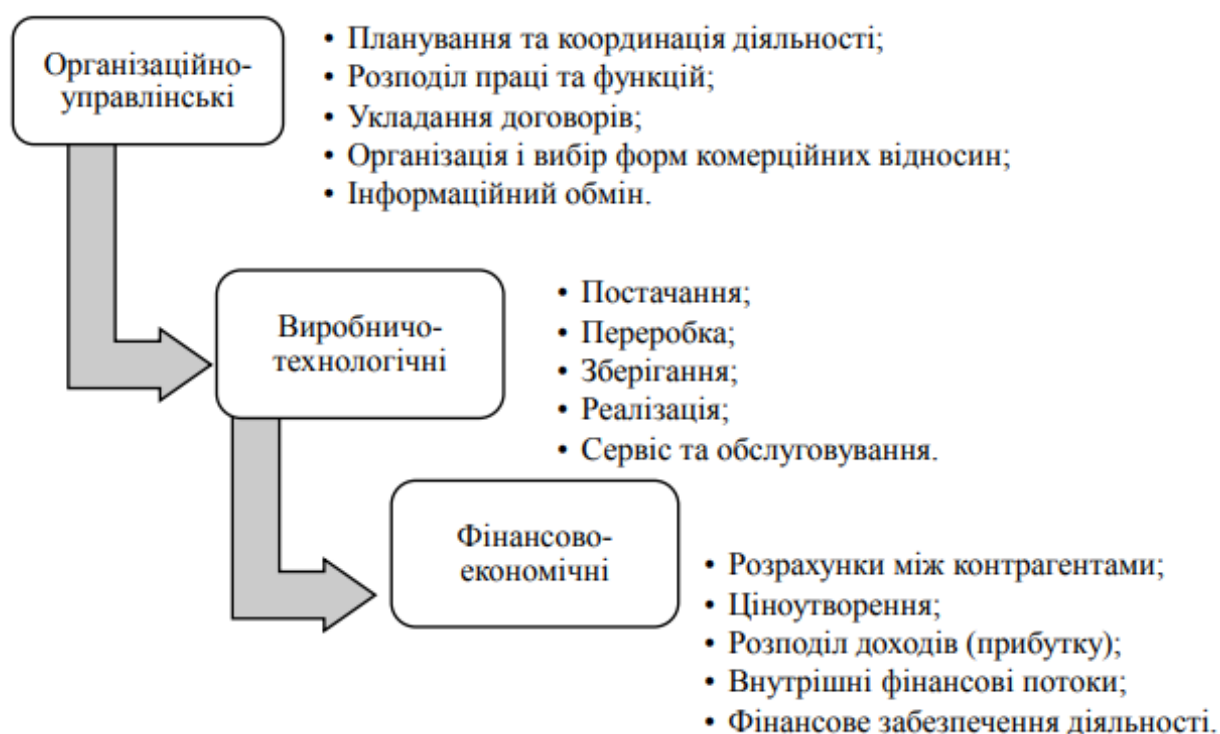

Рис. 3.4. Управлінські взаємовідносини у м'ясопродуктовому комплексі [237]

Як зазначають М. Ібатулін та Н. Свиноус структура міжгалузевих зв'язків у м'ясопродуктовому комплексі багато в чому залежить від розроблених та реалізованих державних заходів, спрямованих на підтримку та розвиток м'ясного комплексу (рис. 3.5).

¹ Ібатулін М., Свиноус Н. Удосконалення державної підтримки виробництва м'яса в контексті продовольчого забезпечення населення України. *Економічний дискурс* Міжнародний науковий журнал. 2022. Випуск 1-2. С. 21-32

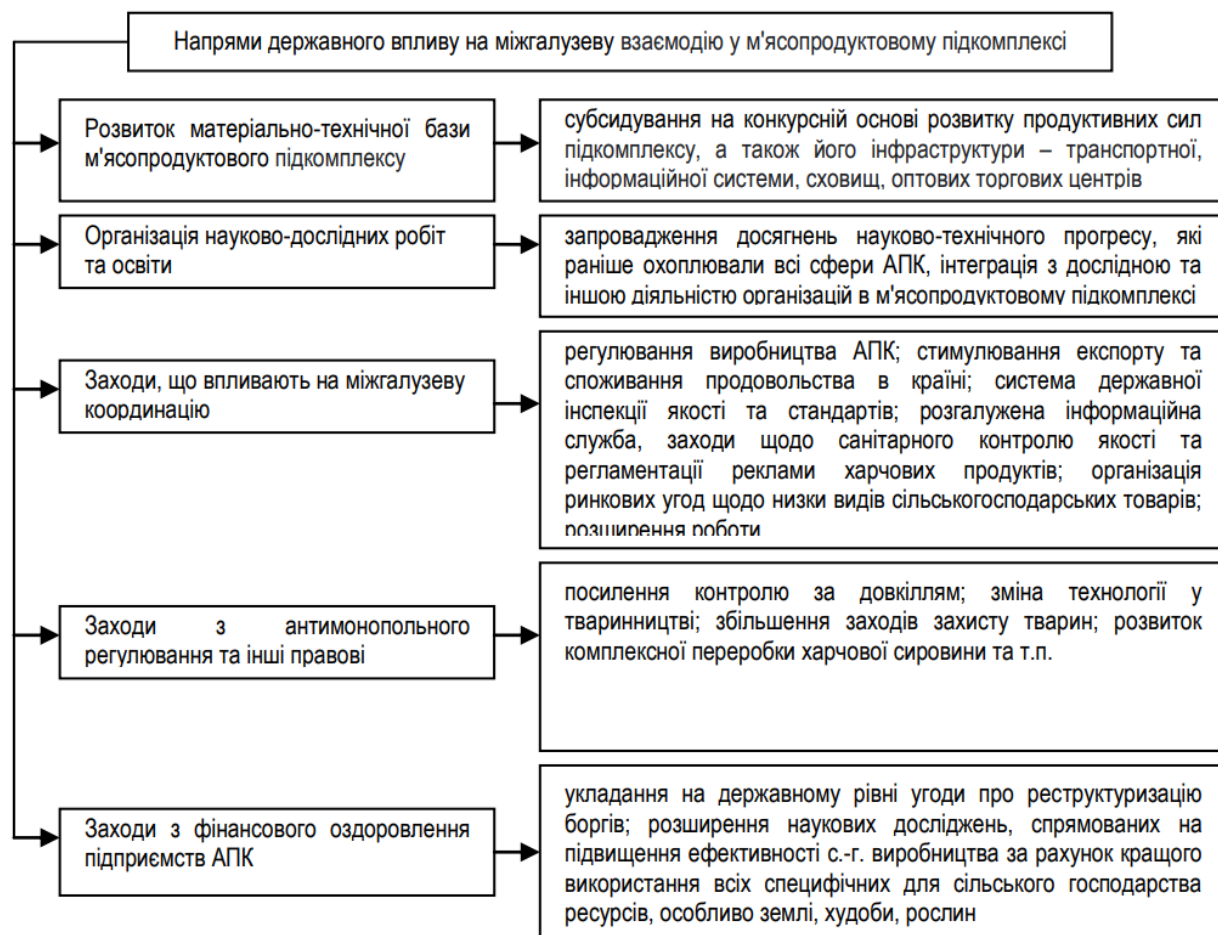

Рис. 3.5. Напрями державного впливу на міжгалузеву взаємодію у м'ясопродуктовому комплексі [69, с. 27]

Розглянувши та проаналізувавши види та форми вертикальної інтеграції підприємств м'ясопереробної галузі, Віталій Зіновчук та Віта Рудь встановили, що інтегровані об'єднання можуть приймати різні форми, зокрема: «інтегровані структури, створенні шляхом укладання договорів про співпрацю (контрактна форма); інтегровані структури, створенні шляхом виділення структурних підрозділів (кластерна форма); інтегровані структури, створенні шляхом поглинання (холдингова форма); інтегровані структури, створенні шляхом злиття (корпоративна форма)» [66, с. 258]. Від так кластеризація має стати одним із напрямків державного регулювання ринку м'ясної сировини та м'ясних продуктів.

На погляд *Ольги Тодорової* органи публічної влади регіонального рівня відіграють ключову роль в активізації процесів кластеризації регіонального розвитку через створення відповідного інституційного середовища, основними елементами якого нею визначено: діагностика та залучення ключових груп інтересів до ініціювання й підтримки процесу активації кластеру; участь у кластерних нарадах і прийняття рішень, що стосуються розвитку кластерів; орієнтація регіональних цільових програм на реалізацію за кластерним підходом; постійний діалог з лідерами ключових груп інтересів; врегулювання спірних питань; регламентація процедури партнерських взаємовідносин; формування та підтримка інформаційно-комунікативної платформи координації взаємодій; ініціація і формування кластерних ініціатив та організаційне забезпечення їх діяльності. Авторкою обґрунтовано, що кластерний підхід як сукупність організаційно-економічних заходів, має знайти формалізоване відображення в стратегіях і програмах розвитку регіонів та розроблення окремих програм розвитку кластерів [228].

Сергієм Гривко розроблено пропозиції щодо удосконалення механізмів державного управління інноваційним розвитком економіки України на засадах кластеризації: врегулювання на законодавчому рівні функціонування кластерів, різного роду міжрегіональних співробітництв, різних форм державно-приватного партнерства; активізація системи державного замовлення інноваційної продукції для галузей економіки України; впровадження ефективних стартапів, орієнтованих на розвиток економіки, подолання розбалансованості інноваційного розвитку економіки в умовах децентралізації влади; становлення диверсифікованої системи державної фінансової та матеріально-технічної підтримки формування кластерної моделі управління, форм державно-приватного партнерства, державного замовлення; використання інформаційної технології blockchain для злагодженості функціонування різних форм взаємодії органів влади із громадськістю, різних зацікавлених сторін з метою врахування інтересів держави, бізнесу, науки та громадськості; імплементація положень концепції «зеленої економіки» [34].

До основоположників кластерної теорії, без сумніву, належить професор Гарвардської школи Майкл Портер (*Michael Porter*). На його думку, висока конкурентоспроможність розвинених країн ґрунтується на сильних позиціях окремих кластерів, здатних підсилити саму конкурентоспроможність і оптимізувати управління національною економікою. При цьому для успішного розвитку самого кластеру, як зазначає М. Портер, необхідна стійка стратегія розвитку. Свої висновки автор отримав у ході дослідження умов розвитку і діяльності 100 найбільш конкурентоспроможних угруповань великих, середніх і безлічі малих підприємств, розташованих у різних країнах світу. Згідно з М. Портером кластер – це група географічно близько розташованих взаємопов’язаних компаній та пов’язаних з ними організацій, що діють у певній сфері, характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють одна одну. Такі компанії (постачальники, виробники) можуть бути пов’язані і з освітніми закладами, і з органами державного управління, і з інфраструктурними компаніями, і з іншими організаціями [255, р. 98].

Томас Андерссон (*Thomas Andersson*) та інш. визначають кластеризацію як процес спільного розташування фірм та інших дійових осіб усередині концентрованої географічної області, кооперації навколо певної функціональної ніші та встановлення тісних взаємозв’язків і робочих альянсів для посилення їх колективної конкурентоспроможності [246].

Аналіз досліджень закордонних та вітчизняних досліджень дозволяє визначити наступні ключові характеристики категорії «кластер» (рис. 3.6).

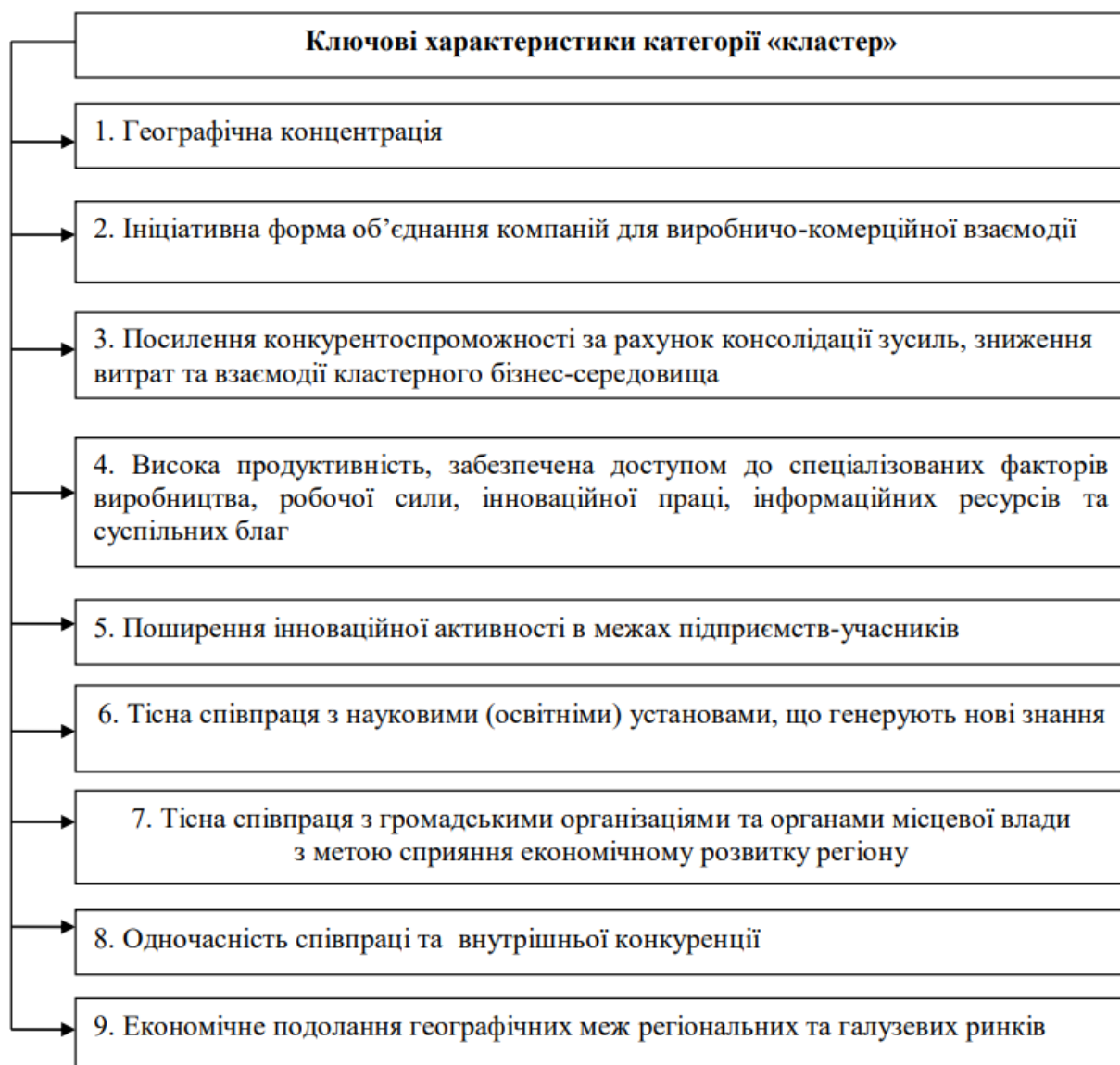

Рис. 3.6. Ключові характеристики категорії «кластер»

На сьогодні експертами описано сім основних характеристик кластерів, на комбінаціях яких базується вибір тієї або іншої кластерної стратегії (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Кластерні стратегії

Стратегія	Характеристика
Географічна	побудова просторових кластерів економічної активності, починаючи від суто місцевих до істинно глобальних
Горизонтальна	кілька галузей (секторів) можуть входити в більший кластер

Вертикальна	у кластерах можуть бути наявними суміжні етапи виробничого процесу. При цьому важливо, хто саме з учасників мережі є ініціатором і кінцевим виконавцем інновацій у рамках кластеру
Латеральна	у кластер поєднуються різні сектори, які можуть забезпечити економію за рахунок ефекту масштабу, що приводить до нових комбінацій
Технологічна	сукупність галузей, що користуються однією і тією ж технологією
Фокусна	кластер фірм, зосереджених навколо одного центру – підприємства, науково-дослідного інституту або навчального закладу
Якісна	у цій структурі суттєвим є не тільки те, чи дійсно фірми співробітничать, але й те, яким чином вони це роблять

На цьому тлі формується модель кластерного типу економіки, яка передбачає формування кластерної політики як інструментарію цільового впливу держави, регіонів на процеси розвитку окремого або групи регіонів. Кластерна політика – це система механізмів, цільових технологій та заходів, що являють собою сукупність адміністративних та економічних методів, важелів підтримки формування та розвитку кластерних структур, орієнтованих на підвищення конкурентоспроможності територій, з цільовою метою системного інтегрування в парадигмі відносин «влада – бізнес – населення» (рис. 3.7).

Рис. 3.7. Модель державної політики кластеризації

Виходячи із зазначеного, *Олена Усикова* розробила моделі кластеру з розвитку свинарства в Херсонській області, до якого віднесла технологічний ланцюг виробництва та продажу готової продукції свинарства і формалізовані взаємини учасників кластера, споруджувані на встановлених стандартах і правилах ведення діяльності в рамках кластеру (рис. 3.8). В якості координуючого і сполучного елемента всіх учасників кластеру вона вважає за потрібне створити саморегульовану організацію, що складається з представників учасників центрів компетенції кластеру, що займається розробкою і встановленням стандартів і правил виробничої діяльності в рамках кластеру, а також контролем за дотриманням вимог таких стандартів і правил. Додатково в якості учасників кластеру нею пропонується задіяти малі форми господарювання на селі – фермерські господарства, що спеціалізуються на виробництві зернових й можуть бути задіяні на основі системи субконтракту в діяльності підприємств, які займаються випуском та переробкою зерна або підприємств з виробництва комбікормів. Окремі фермерські господарства можуть бути задіяні на вирощуванні та відгодівлі свиней за договорами з відгодівельними підприємствами або підприємствами по забою свиней. Ще одним центром компетенції в пропонованій моделі кластеру з розвитку свинарства в Херсонській області має стати наукове забезпечення діяльності всіх учасників кластеру [233, с. 41].

Очевидно, що вихідною теоретичною передумовою процесу формування кластерних структур у м'ясопродуктовому комплексі слід вважати територіальну локалізацію, що історично склалася в конкретному регіоні, і галузеву спеціалізацію у виробництві м'ясної продукції.

За результатами кластерного аналізу, що здійснений *Сергієм Стацюком* встановлено, що регіони України, залежно від умов та результатів діяльності м'ясопереробних підприємств, доцільно поділити на чотири групи. До першої групи належать Закарпатська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Чернігівська області, які виготовляють відносно невеликі обсяги ковбасних виробів, витрачаючи при цьому мінімум

необхідних ресурсів. Регіони другого кластера, які включають Вінницьку, Івано-Франківську, Рівненську, Хмельницьку області характеризуються як найменш ефективні, оскільки за найкращих вихідних умов їх результати є порівняно низькими. Третій (Волинська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Полтавська) та четвертий (Донецька, Житомирська, Запорізька, Луганська, Харківська, Чернівецька) кластери є еталонними, оскільки підприємства цих груп, залучаючи відносно невеликі обсяги ресурсів, демонструють високі результати діяльності [221].

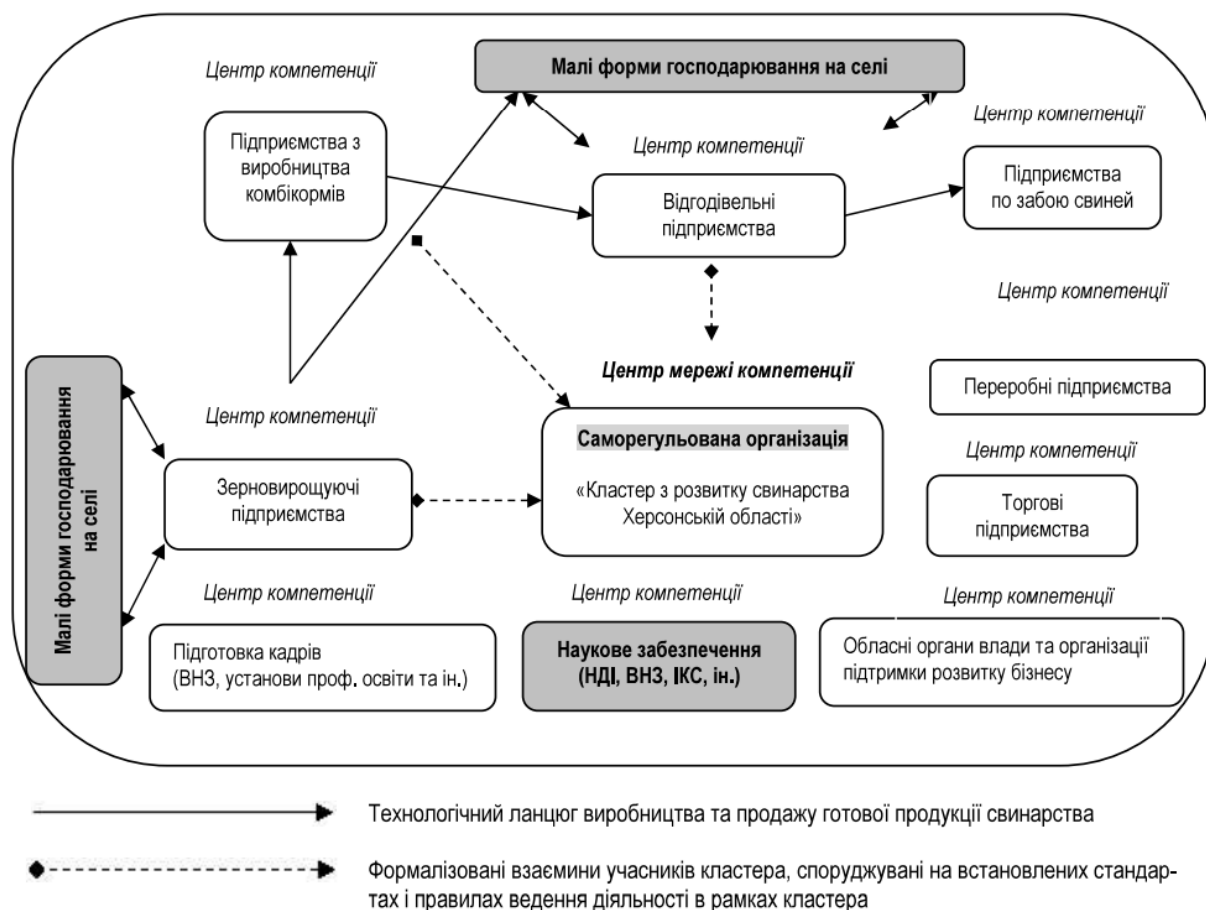

Рис. 3.8. Модель кластеру з розвитку свинарства в Херсонській області [233, с. 41].

У структурі виробництва продукції сільського господарства Одеської області з господарств усіх категорій на частку продукції тваринництва припадає 24,3%. М'ясопродуктовий комплекс Одеської області

характеризується наступними показниками станом на 2022 рік (табл. 3.3. - 3.4.):

Таблиця 3.3.

Кількість сільськогосподарських тварин (тис. голів) за категоріями господарств в Одеській області (2022 р.)

Велика рогата худоба		Свині	Вівці та кози	Птиця
	у т.ч. корови			
Підприємства				
18,3	7,3	69,8	37,6	82,3
Фермерські господарства				
0,4	0,2	9,2	2,5	-
Господарства населення				
125,3	81,2	75,4	253,3	2541,4

Таблиця 3.4.

Виробництво м'яса (у забійній масі), тис.т в Одеській області (2022 р.)

яловичина і телятина	13,1
свинина	19,3
м'ясо птиці	2,2

У м'ясному комплексі Одеської області можна виділити два види кластерів: кластер виробників м'ясної сировини та кластер її промислової переробки. У свою чергу, структура формування кожного з двох видів кластерів утворюється переважно на основі двох форм: 1) форма комбінації горизонтальної та вертикальної інтеграції всередині підгалузей тваринництва та пов'язаних та з ними спеціалізованих підприємств м'ясної промисловості, що взаємодіють з органами державного управління та/або науковими установами; 2) форма вертикально-інтегрованих виробничих ланцюжків, що формуються навколо великого м'ясного виробника, в якій суміжні етапи виробничого процесу утворюють економічне ядро кластера.

У кластері виробників м'ясної сировини підтримується принцип багатоукладного співіснування та взаємодії підприємств різних розмірів, фермерських господарств та господарств населення.

Кластер промислової переробки м'ясної сировини представлений підприємствами, що спеціалізуються як на первинній переробці м'ясної сировини, так і на її глибокій переробці. На сьогоднішній день в Одеській області кластер переробників м'ясної продукції складають 147 підприємств та ФОПів з виробництва м'ясних продуктів, з яких 7 підприємств мають виробничі потужності з первинної переробки худоби.

У глибокій переробці м'ясної сировини задіяні підприємства великих, середніх та дрібних розмірів. Проте основний обсяг продукції, ковбасних виробів, м'ясних напівфабрикатів, м'ясних консервів виробляється великими виробниками: ПП «Фірма Гармаш», ТОВ «Лібра», ТОВ «Титан», ТОВ «Фірма Онисс», ПП «Сегрос». Великі виробники виступають організаційно-економічним ядром у структурі формування кластера промислової переробки м'ясної продукції, оскільки вони нагромадили достатній обсяг фінансових ресурсів для організації, як власного виробництва м'яса, і створення торгово-розподільних ланцюжків. Великі м'ясопереробні підприємства мають свої торгові представництва у 16 регіонах України. За межі області ними вивозиться близько 30% вироблених ковбасних виробів, м'ясних консервів та напівфабрикатів.

У кластері промислової переробки м'ясної сировини лідируючі позиції займають виробники ковбасної продукції. Виробничі потужності з виробництва ковбасної продукції 2022 року досягли 25 тис. тон, м'ясних напівфабрикатів 15 тис. тон та м'ясних консервів 8 млн. ум.б.

Динаміка темпів розвитку свідчить про суттєве зменшення обсягу виробництва у тваринництві. Зокрема, у порівнянні із 2016 роком виробництво продукції тваринництва структурі виробництва м'ясної продукції в Одеській області зменшилося на 19%, у тому числі яловичина і телятина на 12%. Лідируючі позиції зайняли виробники, які здійснюють глибоку переробку м'ясної сировини. В аутсайдерах опинилися виробники, які здійснюють первинну переробку м'ясної сировини.

За таких умов саме органи публічної влади мають виступати у ролі ключового інституту, що здійснює фінансову, адміністративну та правову підтримку галузі. Слід підтримати думку ряду вчених про те, що адміністраціям регіонів відводиться важлива роль у підтримці формування кластерних структур, спрямуванні зусиль на стимулювання партнерських взаємин між учасниками кластера. На нашу думку, важливою функцією держави та органів місцевого самоврядування обласного/ районного рівня в рамках кластерного підходу є задання вектору у розвитку виробництва, що входять до кластера, посилюючи сигнали виробникам про пріоритети у розвитку, напрямі інвестицій, створення робочих місць та ін. Таким чином, органи державного управління забезпечують збалансованість у розвитку галузей (підгалузей), що входять до м'ясного комплексу.

Як уявляється, до переваг кластерного підходу у виробництві та переробці м'ясної сировини можна віднести таке.

По-перше, досягається взаємопов'язаність суспільної мети, спрямованої на задоволення нормальних потреб населення регіону у готовій м'ясній продукції необхідного асортименту, з одного боку, та індивідуальної мети підприємств – максимізації прибутку (або іншого фінансового показника) – з іншого. Входження юридично незалежного виробника в кластерну структуру стає виправданим, коли приходить розуміння: щоб забезпечити свій прибуток у довгостроковій перспективі, необхідно не тільки конкурувати, а й здійснювати спільні ініціативи (з зберігання, первинної переробки худоби) з горизонтально та/або вертикально розташованими спорідненими підприємствами галузі. У рамках кластерної структури формується такий механізм взаємовідносин між виробниками та переробниками м'ясної сировини, який дозволяє отримувати еквівалентний витратам прибуток не тільки тому, хто виробляє кінцевий продукт, а й усім учасникам кластера.

По-друге, досягається збалансованість розмірів, виробничої спеціалізації та організаційно-правових форм підприємств, що входять до кластера.

Одним із факторів, що стримують формування кластерних структур регіону, можна вважати домінування у виробництві тваринницької продукції дрібнотоварного виробника – господарств населення. Зростання виробництва тваринницької продукції у господарствах населення пов'язано здебільше з необхідністю поповнення втрати доходу, який вони раніше отримували за основним місцем роботи. Основним стимулом їхньої діяльності є не великотоварне виробництво, а фізичне виживання.

Переважання дрібнотоварного сектору перешкоджає розвитку інтеграційних взаємозв'язків як по вертикалі, так і по горизонталі. Дрібні виробники переважно забезпечують постачання своєї продукції на роздрібний ринок, а м'ясопереробні підприємства зацікавлені економії з допомогою великомасштабних закупівель м'ясної сировини та зниження транзакційних витрат.

По-третє, здійснюються вироблення та передача конкурентних переваг від одного учасника кластерної взаємодії до іншого, включаючи інститути підтримки.

Зупинимось на аналізі трьох типів управлінських та економічних взаємозв'язків між виробниками тваринницької продукції та м'ясопереробними підприємствами, в результаті яких відбуваються вироблення та передача конкурентних переваг та утворюються передумови для формування кластерної структури (рис. 3.9), при цьому враховуючи, що розвиток тваринництва визначає кількісні та якісні характеристики тваринницької сировини, що передається на переробку, і, зрештою, лімітує граничні обсяги виробництва у м'ясній промисловості. Глибокий взаємозв'язок цих галузей показує нам наступну закономірність.

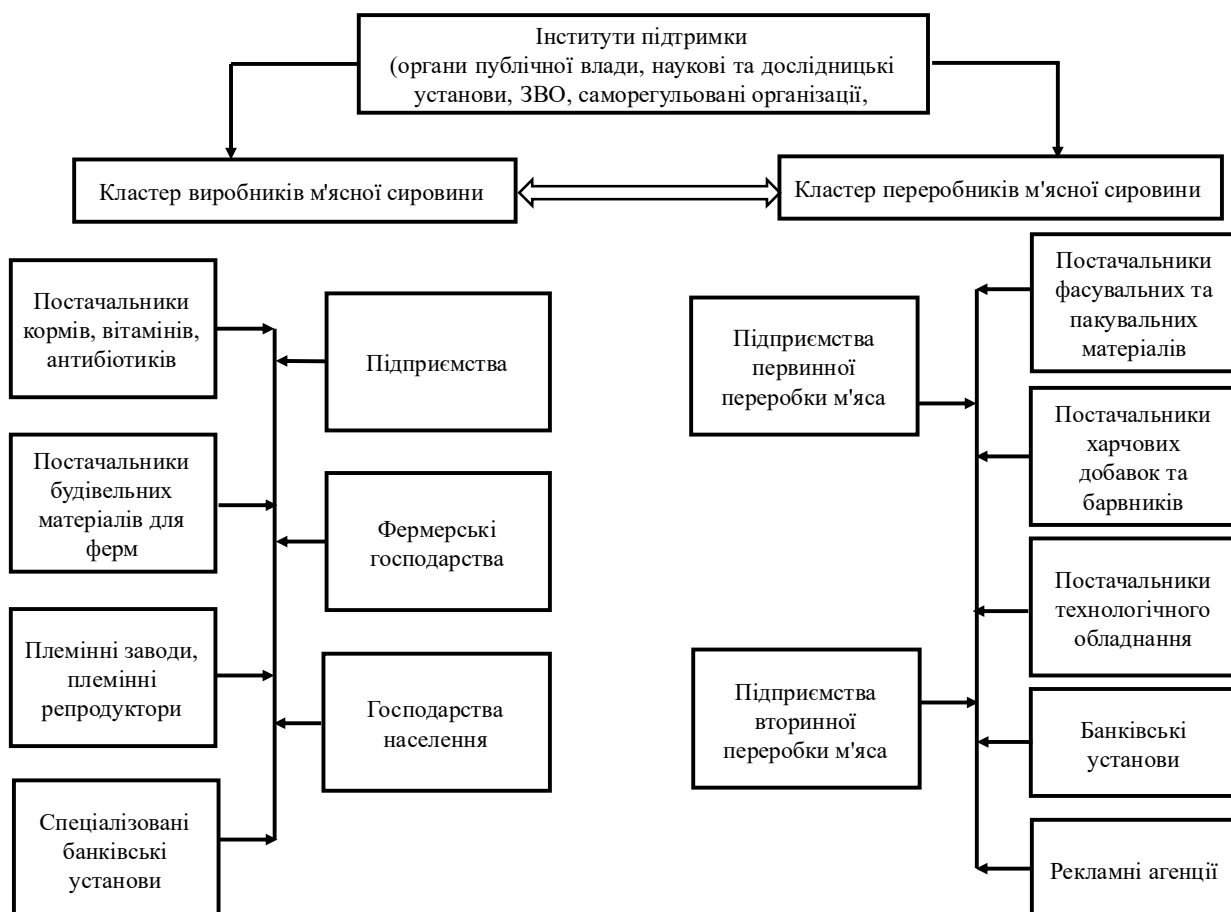

Рис. 3.9. Кластери виробників та переробників м'ясної сировини

Якщо, наприклад, у тваринництві спостерігається зростання продуктивної сили праці, що виявляється у збільшенні приплоду, приросту і приросту ваги тварин, то ресурсний потенціал (частина оборотного капіталу) м'ясної промисловості збільшується за своєю масою при зниженні вартості готових м'ясних продуктів первинної і глибокої переробки. Якщо ж відбувається скорочення обсягів продукції тваринництва (приросту, приросту ваги, приплоду), то ресурсний потенціал м'ясної промисловості стискається, унеможливаючи збільшення продуктивності праці, а отже, і зростання віддачі.

Від так, ресурсний потенціал тваринництва виступає по відношенню до підприємств м'ясної промисловості в ролі «передаточного механізму», що передає створені у тваринництві конкурентні переваги (продуктивність, вартість, якість) наступному учаснику виробничого ланцюжка. А м'ясна

промисловість щодо продовольчого ринку та його товарних ресурсів. виступає в ролі «засувки – регулятора», за допомогою якої регулюється потік готової м'ясної продукції, що надходить на регіональний ринок.

Перший тип зв'язку – двосторонній, що заснована на паритетних засадах із дотриманням інтересів обох сторін. В рамках цього типу за наявності довготривалого сталого попиту на продукцію первинної та глибокої переробки підприємства м'ясної промисловості, щоб конкурувати на ринку за додатковий прибуток (рентабельність) та заробітну плату, пропонують виробникам м'ясної сировини більш високі закупівельні ціни. Ті, у свою чергою, отримуючи позитивні сигнали, розширюють ресурсний потенціал (зростає поголів'я тварин).

Отримуючи необхідну кількість сировини, тобто фактор виробництва, підприємства – переробники м'ясної сировини набувають потенціал нормального функціонування та розвитку, який стає джерелом самодетермінації їх конкурентних переваг, виявляються резерви підвищення конкурентоспроможності на всіх стадіях кругообігу господарських засобів, стає економічно вигідним залучення інвестицій, удосконалення техніко-технологічного рівня тощо.

Звісно ж, що у межах першого типу зв'язку створюються найсприятливіші передумови щодо формування кластерної структури. І цей тип зв'язку передбачає вибудовування взаємовідносин як з урахуванням довгострокових договорів, так і партнерства без втрати юридичної самостійності. В результаті першого типу зв'язку забезпечується оптимальне поєднання принципів конкуренції й кооперації та відбувається передача конкурентних переваг від одного учасника виробничого ланцюга до іншого, що забезпечує синергетичний ефект.

Другий тип зв'язку – односторонній, передбачає наявність диспаритетних відносин між виробниками та переробниками м'ясної сировини, що забезпечує прибутковість (рентабельність) переважно переробникам. У цьому випадку, щоб підтримувати закупівельні ціни,

виробники м'ясної сировини за інших рівних умов змушені будуть скорочувати ресурсний потенціал.

Ресурсний потенціал, що поступово стискається, у вигляді нестачі сировини, не змушуючи довго себе чекати, створить дефіцитний, критично мінімальний елемент у виробничому ланцюзі, що перешкоджає необхідному рівню використання виробничого потенціалу переробників м'ясної сировини. Подібне явище порушує інтеграційні взаємозв'язки між виробниками та переробниками м'ясної сировини як по вертикалі, так і по горизонталі, та стримує прояв синергетичного ефекту. Очевидно, другий тип зв'язку створює передумови щодо формування вертикально-інтегрованої структури з частковою чи повною втратою юридичної самостійності сільгоспвиробників.

Третій тип зв'язку – одностороння, непряма взаємодія, виходить з другого і містить у собі опосередковані, нестійкі відносини між виробниками і переробниками м'ясної сировини, за якої прибутковість (рентабельність) забезпечується незалежно один від одного і втрачається перевага розташування.

В результаті третього типу зв'язку інтеграційні процеси між виробниками та переробниками м'ясної сировини мають нестійкий характер, що створює умови для структурних перекосів у м'ясному комплексі. До структурних перекосів можна віднести, з одного боку, домінування у виробництві тваринницької продукції господарств населення, з іншого – хронічне незавантаження виробничих потужностей.

Отже, проведений аналіз доводить, що у м'ясному комплексі регіону має місце комбінація трьох типів економічних взаємозв'язків між виробниками та переробниками м'ясної сировини з домінуванням другого та третього типу зв'язку. Все це свідчить про те, що кластерні структури у м'ясному комплексі Одеської області перебувають у первинному (зародковому) стані та мають подрібнену структуру.

На тлі зазначеного можна запропонувати управлінський підхід до діагностування пріоритетів кластерної політики розвитку м'ясного комплексу

регіонів України, в основу якого покладено поетапну комплексну методику, що включає:

діагностування потенціалу регіонального м'ясного кластеру, що дає можливість отримати рейтингове визначення рівня потенціалу кластеризації м'ясного комплексу регіонів України;

аналіз умов створення м'ясного кластеру в регіоні, що передбачає необхідність супроводжувати та формувати гармонійні відносини між владою, бізнесом та населенням, забезпечувати ефективну розробку та впроваджувати заходи кластерної політики;

експрес-діагностування, що дає змогу визначити високий потенціал кластеризації м'ясного комплексу за напрямками новітніх трендів у м'ясному виробництві: впровадження ІТ-технологій; технології альтернативної енергетики; технології в будівництві житлових, нежитлових приміщень, організації територій.

Визначені пріоритети дадуть можливість окреслити вектор формування регіональної кластерної політики розвитку м'ясного комплексу України, що забезпечить процеси ефективних змін у рамках потреб сучасної регіональної економіки.

Електронні сервіси та цифрова трансформація стають в сучасних умовах одним із найважливіших інструментів публічного управління м'ясопродуктовою галуззю [82].

Насамперед електронні сервіси дозволяють забезпечити дуже важливе для споживача прозорість і простежуваність походження м'яса. До того ж ідентифікація, облік та моніторинг тварин, простежуваність походження кожної партії м'яса є вимогою ринків ЄС та Близького Сходу. Це дає можливість швидко виявити джерело небезпеки (епідемії, фальсифікації), чітко розуміти маршрут переміщення туш або партії м'яса, запобігає тіньовому виробництву. Чималою є антикорупційна функція, адже унеможливорюються «фальшиві сертифікати» і «сіра» продукція без документів.

Діджиталізація (е-заяви, електронні витяги, сертифікація) також скорочує час на реєстрацію племінного стада, оформлення ветеринарних і експортних документів. Також через електронні платформи спрощується доступ до державної підтримки (грантів, компенсацій) й у цілому зменшується бюрократичне навантаження, особливо для малого та середнього бізнесу. Завдяки сучасним технологіям оптимізуються виробничі процеси та рівні суб'єктів господарювання. Зокрема мобільні додатки ERP-системи, програми управління фермою, IoT (сенсори, RFID) дають змогу планувати годівлю, ветеринарні обробки, осіменіння. Також відстежується продуктивність і стан тварин у реальному часі, що дозволяє не лише приймати обґрунтовані управлінські рішення на основі даних, але й забезпечувати зменшення витрат і зростання продуктивності м'ясного тваринництва. Електронні сервіси дозволяють автоматизувати моніторинг хвороб, впровадити HACCP, ISO 22000, Halal/Kosher стандарти з онлайн-супроводом, вести цифрову документацію для аудиту та експорту. Завдяки цифровим даним держава та суб'єкти господарювання можуть визначати тренди споживання і виробництва, моделювати потреби ринку.

Запровадження електронних систем у вигляді онлайн-реєстрації експортерів, інтеграції баз митних і ветеринарних служб, діджиталізації сертифікатів Halal/Kosher дозволяє розширити ринки збуту та забезпечити експортний прорив. Тим самим збільшується конкурентоспроможність українського м'яса на світовому ринку.

Нарешті, суттєвими є соціальні чинники діджиталізації. Цифрові рішення (мобільні аплікації, «розумні ферми») роблять тваринництво привабливим для молодих спеціалістів й тим самим забезпечується покоління оновлення в галузі, яке неможливе без цифрової трансформації.

Таблиця 3.5.

Електронні інструменти цифрової екосистеми публічного управління
м'ясною галуззю

Електронний інструмент	Функція	Ефект	Бар'єри
Е-тваринництво	Реєстрація племінного стада, селекційних досягнень	Прозорість племінної справи	Неповне охоплення ринку
Державний аграрний реєстр	Ідентифікація суб'єктів господарювання та доступ до держпідтримки	Справедливий розподіл дотацій, реєстрацій	Нерівний доступ малих виробників
Е-забій	Фіксація факту забою партії м'яса	Контроль якості і безпеки	Тестовий режим
Е-держвет	Електронні ветеринарні документи	Автоматизація контролю перевірок	Тестовий режим, брак персоналу
RFID-мітки/ QR-коди	Ідентифікація тварини, походження продукції	Підвищення довіри споживачів	Вартість та складність інтеграції
ERP-системи для ферм	Планування годівлі, облік поголів'я, ветеринарія	Зниження витрат, зростання ефективності	Висока вартість впровадження
Мобільні додатки для тваринництва	Оперативне ведення даних про тварину або стадо	Зручність і доступність для малих фермерів	Брак цифрової грамотності
Інструменти блокчейну/ QR-коди	Повна простежуваність від ферми до полиці	Експортна готовність, довіра до м'яса	Відсутність законодавчого регулювання

Сервіс «*ЄТваринництво*», був запущений Міністерством аграрної політики та продовольства України 10 жовтня 2024 року і є новітнім публічно-управлінським інструментом цифровізації племінної справи у тваринництві. Сервіс «*ЄТваринництво*» об'єднує два основні електронні реєстри.

По-перше, реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві, завдяки чому забезпечується:

- подання заяв на присвоєння, зміну або позбавлення статусу суб'єкта племінної справи;
- електронне внесення відомостей до реєстру;
- формування витягів про реєстрацію племінного стада.

По-друге, реєстр селекційних досягнень у тваринництві, через який здійснюється:

- подання заявок на апробацію та реєстрацію нових селекційних досягнень;
- реєстрація вітчизняних та імпортованих порід тварин;
- формування витягів про реєстрацію селекційних досягнень [57].

Ці функції дозволяють автоматизувати процеси, які раніше вимагали значного часу та ресурсів, забезпечуючи зручність для користувачів та ефективність для державних органів. Впровадження «єТваринництво» дозволяє забезпечити швидкий доступ до інформації про племінні стада та селекційні досягнення, контроль за походженням та характеристиками тварин, відповідність міжнародним стандартам та вимогам до простежуваності продукції. Як інструмент публічного управління «єТваринництво» забезпечує відкритість доступу до інформації про суб'єктів племінної справи та селекційні досягнення. Через зменшення бюрократичного навантаження та прискорення адміністративних процедур підвищується ефективність розвитку галузі. Можливість моніторингу та аналізу даних для прийняття обґрунтованих управлінських рішень сприяє якості контролю.

Державний аграрний реєстр (ДАР) є офіційною інформаційно-комунікаційною системою, створеною Мінагрополітики для цифровізації аграрного сектору та ефективного надання державної підтримки сільгоспвиробникам [170; 195]. Впровадження та розвиток ДАР здійснюється за підтримки Європейського Союзу, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), Світового банку [117].

Після реєстрації у ДАР користувач отримує персональний кабінет, де автоматично відображаються дані з інших державних реєстрів, зокрема: Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, Державного земельного кадастру, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Єдиного державного реєстру тварин. Користувачі можуть

подавати заявки на участь у програмах підтримки, таких як дотації на утримання поголів'я, субсидії на оброблювані угіддя тощо. Система надає актуальну інформацію про доступні програми підтримки, новини аграрного сектору та інші корисні ресурси [45].

Основними перевагами ДАР для виробників м'яса є те, що Прозорість усі процеси – від реєстрації до подання заявок – здійснюються онлайн, що мінімізує бюрократичні процедури. Автоматичне підвантаження даних з інших державних реєстрів забезпечує актуальність та достовірність інформації. Реєстрація та використання сервісу є безкоштовними для всіх агровиробників.

Як слушно зауважує *Христина Григор'єва* «ДАР уже стрімко виростає із того початкового суто агропротекційного інструменту, яким він позиціонувався кілька років тому. Наразі реєстр демонструє потенціал перетворитися в максимально повну базу даних про сучасний агробізнес, охоплюючи не лише виробників сільськогосподарської продукції, але й експортерів, кредиторів, суб'єктів обслуговування тощо» [36, с. 107].

Проте за висновками *Павла Кулинича* агровиробники України не розглядають ДАР як обов'язковий етап у здійсненні ними діяльності з виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Таке сприйняття аграріями ДАРу зумовлене низкою причин. По-перше, не всі державні та інші послуги надаються аграріям виключно через Державний аграрний реєстр, що істотно обмежує його функціональність. По-друге, програмне забезпечення ДАРу взаємодіє з обмеженою кількістю публічних державних реєстрів... По-третє, реєстрація у Державному аграрному реєстрі є не обов'язковою, а добровільною» [89, с. 59].

В тестовому режимі в Україні запроваджений цифровий інструмент е-Забій, що інтегрує процеси забою тварин у м'ясній галузі України. Основними функціями е-Забою є:

фіксація даних про кожен випадок забою тварин, включаючи вид, кількість, дату та місце проведення;

синхронізація з реєстрами, такими як ДАР та ЄТваринництво, для забезпечення повної простежуваності продукції;

забезпечення відповідності продукції встановленим стандартам та нормативам, зокрема ДСТУ 3938-99 М'ясна промисловість. Продукти забою худоби, , що регламентує терміни та визначення в м'ясній промисловості;

генерацію необхідних звітів для державних органів та внутрішнього використання підприємствами.

Використання цієї електронної системи дозволяє зменшити можливості для фальсифікації даних та підвищення довіри з боку споживачів і партнерів, оптимізувати ланцюги постачання завдяки точному обліку та відстеженню продукції, зменшити витрати на паперову документацію та ручну обробку даних.

Також на етапі впровадження перебуває публічна цифрова платформа *е-Держвет*. Вона спрямована на цифровізацію та оптимізацію обліку, контролю та простежуваності ветеринарних заходів у тваринництві. *е-Держвет* у випадку його запровадження дозволить здійснювати наступні функції:

фіксацію даних про проведення ветеринарних процедур, включаючи вакцинації, обробки та інші профілактичні заходи.

синхронізацію з реєстрами, такими як ДАР та ЄТваринництво, для забезпечення повної простежуваності ветеринарних заходів;

забезпечення відповідності ветеринарних заходів встановленим стандартам та нормативам;

генерацію необхідних звітів для державних органів та внутрішнього використання підприємствами.

3.3. Вдосконалення правових засад регулювання та публічного управління м'ясопродуктовим сектором продовольчого комплексу

Відповідно до доктрини публічного управління та адміністрування правовий механізм – це сукупність нормативно-правових актів та

правозастосовчих практик, які регулюють функціонування, розвиток та державну підтримку м'ясопродуктової галузі. Він охоплює як виробництво й переробку м'яса, так і обіг, сертифікацію, безпеку продукції та експорт.

До складових правового механізму належить, насамперед акти законодавства України. Відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність» законодавство України – це взаємопов'язана та упорядкована система нормативно-правових актів України і чинних міжнародних договорів [183]. Також правовий механізм охоплює міжнародні акти, насамперед акти ЄС та акти СРО у м'ясопродуктовій галузі. До недоліків в частині виробництва, переробки, транспортування, зберігання, реалізації, споживання м'яса та м'ясних продуктів слід віднести фрагментарність законодавства наслідком чого є наявність правових колізій і прогалин у регулюванні.

Враховуючи, що останній структурний підрозділ дисертації має демонструвати прикладне значення дослідження та його внесок у вирішення проблем публічного управління, запропонуємо проєкт Закону України «Про м'ясо та м'ясні продукти», а також концептуальну модель саморегульованої організації у цій сфері.

Як зазначалося протягом всього дослідження м'ясопродуктовий сектор є критично важливою складовою агропромислового комплексу України, що забезпечує продовольчу безпеку, формує експортний потенціал та забезпечує зайнятість. На жаль на сьогодні відсутній окремий базовий закон, який би комплексно регулював правові, організаційні та санітарно-ветеринарні відносини у сфері виробництва, забою, переробки, реалізації м'яса та м'ясної продукції. Прийняття Закону України «Про м'ясо та м'ясні продукти» дозволить сформувати єдину нормативну базу для м'ясної галузі; гармонізувати національне законодавство з вимогами ЄС щодо простежуваності, безпечності, етики поводження з тваринами; удосконалити механізми державного нагляду та підтримки виробників.

Метою законопроєкту є:

- встановлення єдиних правових засад виробництва, обігу, забою, переробки, пакування, маркування та реалізації м'яса і м'ясопродуктів;
- забезпечення високих стандартів безпеки і якості продукції;
- створення правових умов для цифровізації обліку тварин і партій м'яса;
- захист інтересів споживачів і суб'єктів господарювання;
- стимулювання експорту, інтеграція до європейських вимог.

Насамперед треба визначити сферу даного законопроекту. Пропонується наступне формулювання: «Закон встановлює правові засади, пов'язані з провадженням діяльності у сфері виготовлення, переміщення, обробки, збереження, продажу, утилізації м'яса, м'ясної сировини і виробів з неї, включаючи імпорт в межах митного кордону та експорт з території України, а також вимоги до маркування та упакування продуктів забою і м'ясної продукції. Дія закону поширюється на всіх учасників ринку, котрі здійснюють підприємницьку діяльність у згаданому напрямі».

До об'єктів регулювання законопроекту варто віднести:

- а) продукти забою та м'ясна продукція:
- м'ясо;
 - субпродукти;
 - сирий жир і продукти його переробки, у тому числі тваринні топлені жири;
 - кров і продукти її переробки;
 - кістка і продукти її переробки;
 - м'ясо механічного обвалювання (дообвалювання);
 - кишкова сировина;
 - колагеновісна сировина та продукти її переробки (зокрема, желатин);
 - м'ясні та м'ясовмісні продукти з м'яса;
 - м'ясні та м'ясовмісні ковбасні вироби;
 - м'ясні та м'ясовмісні напівфабрикати й кулінарна продукція;

- м'ясні та м'ясовмісні консерви;
- м'ясні та м'ясовмісні бульйони;
- сухі м'ясні та м'ясовмісні продукти;
- продукти зі шпику;
- продукти забою, призначені для дитячого харчування;
- м'ясна продукція для дитячого харчування;

б) процеси виробництва, зберігання, транспортування, реалізації та утилізації продуктів забою і м'ясної продукції.

До основних засад державної політики щодо забезпечення безпечності та якості м'яса та м'ясних продуктів для життя та здоров'я населення треба віднести:

задоволення внутрішнього попиту країни на м'ясо і продукцію з нього різних видів, а також стимулювання зростання їхнього вивезення за кордон;

організація системного нагляду за рівнем безпечності та належною якістю м'ясної сировини, готової продукції й самого м'яса;

підтримка процесів кооперації між фермерами, переробними підприємствами та торгівельними структурами;

збір та аналіз інформації щодо ринку продукції забійних тварин, включаючи як сировину, так і кінцеві продукти;

оптимізація механізмів митного регулювання й формування справедливої цінової політики з урахуванням інтересів українських виробників м'яса;

підготовка та впровадження національних програм, спрямованих на модернізацію та посилення селекційно-племінного напрямку у тваринництві.

Відповідно до техніки нормопроєктування, визначеного в Законі України «Про правотворчу діяльність» треба на законодавчому рівні закріпити терміни, що містяться у законі. До таких ми відносимо:

атестація підприємства – це процедура, у межах якої проводиться оцінювання епідеміологічного, санітарного та технологічного стану виробничого об'єкта. Така перевірка передбачає з'ясування його готовності

стабільно виготовляти або поставляти продукцію, що задовольняє встановлені критерії безпеки та відповідності якості;

узвичаєні назви виробів – терміни, які застосовуються до продукції відповідно до положень державних і міжнародних технічних регламентів;

позначення на упаковці – інформація, що стосується походження, виду та характеристик м'яса, м'ясної сировини і товарів, створених з них, яка наноситься згідно з вимогами чинних нормативних документів і законодавства;

м'ясо – м'язова тканина разом із жировими, сполучними структурами та кістками, отримана внаслідок розробки туші сільськогосподарської тварини або птиці;

м'ясна маса, одержана механічним способом – продукт, утворений у результаті технічного відділення м'яса від решток тушок птиці або кісток великої рогатої худоби, свиней, баранів, а також знежиреної баранини;

м'ясні вироби – продукти, у складі яких частка м'ясної сировини перевищує половину загальної маси;

сировина тваринного походження – матеріал, отриманий у процесі розділення м'яса, субпродуктів, жиру, свинячої шкіри, а також інших компонентів, що походять від забою чи полювання;

упаковка – пристосування або сукупність елементів, призначених для запобігання пошкодженню або забрудненню м'яса та пов'язаних із ним харчових продуктів;

постачальник м'ясної продукції – юридична або фізична особа, яка має статус підприємця, та займається збором, транспортуванням, зберіганням, реалізацією, а також ввезенням чи вивезенням м'яса з території України;

тварини як джерело сировини – свійські або дикі види тварин і птахів, що використовуються у м'ясному виробництві;

несанкціоноване торгове місце – територія, де здійснюється реалізація харчових товарів без офіційного дозволу, і де не ведеться постійний контроль ветеринарного та санітарного типу.

господарюючий суб'єкт – юридична або фізична особа, яка провадить підприємницьку діяльність, пов'язану з вирощуванням тварин чи птиці, постачанням м'ясної сировини, а також із виробничими чи переробними операціями у сфері м'ясної продукції.

Принциповим положенням даного законопроекту має бути визначення засад державного регулювання показників якості і безпеки м'яса, м'ясної сировини та м'ясних продуктів. Пропонується встановити, що державне втручання у регулювання параметрів, що стосуються якості й безпечності м'ясної продукції та відповідної сировини, реалізується через закріплення нормативних меж цих показників у правових та стандартних актах, а також інших документах технічного спрямування, які встановлюють вимоги до такої продукції. Під час формування, ухвалення або перегляду нормативної бази, що визначає умови виготовлення м'яса та товарів із нього, слід дотримуватися кількох ключових обмежень, а саме:

не дозволяється включати до рецептури високосортної м'ясної продукції компоненти, які отримані шляхом механічного знімання м'яса з кісток, білкові стабілізатори, шкурку свиней, харчові крохмалі, рослинні борошна, кашеподібні інгредієнти, соєві продукти або похідні, а також домішки й спеції, якщо до їх складу входять харчові добавки (виняток становлять лише дозволені: натрієвий нітрит, аскорбінова кислота, натрієва сіль, а також фосфатні сполуки);

у продуктах дитячого або дієтичного призначення категорично виключається використання м'яса після механічної обробки, білкових стабілізаторів, шкурки свиней, а також сої з її компонентами, за винятком дозволених харчових інгредієнтів, таких як нітрит натрію або аскорбат;

для товарів першого класу якості допустиме включення таких складових, як м'ясо після автоматизованого відділення, свиняча шкірка, харчовий крохмаль, борошно з рослин, круп'яні інгредієнти, гідратовані похідні сої, добавки до їжі та прянощі. Їхня сумарна частка в складі не повинна перевищувати 30% від загального об'єму рецептурної сировини. Зокрема, для

цього ж сорту м'яса механічного відділення не повинно бути більше 10%. Для другого класу гранична частка загальних домішок – до 40%, з них м'яса механічного походження – 20%. У третій категорії ці межі сягають 50% та 30% відповідно.

у консервах і напівфабрикатах допускається включення обмеженого переліку речовин: м'яса, що пройшло механічне відділення, свинячої шкірки, пшеничного борошна, гідратованої сої, дозволених харчових домішок та сумішей прянощів, якщо ці складові не перевищують 25% від загальної маси сировини (або 40% - у разі виробів у тісті). У межах цих обсягів, м'ясо механічного відділення має становити не більше 10%;

у ліверних та кров'яних ковбасах, паштетах чи сальтисонів можна застосовувати стабілізатори білкової природи, шкурку свиней і круп'яні інгредієнти, а для кров'яних ковбас – дозволено використання лише круп'яних компонентів.

Окрема стаття на наш погляд має бути присвячена питанням забезпечення якості і безпеки м'яса, м'ясної сировини та м'ясних продуктів. Пропонується, що задля гарантування належного рівня якості та безпечності харчової продукції тваринного походження, підприємствам забороняється приймати до переробки домашніх або диких тварин, а також птахів, якщо їх походження пов'язане з господарствами, які не мають атестації. Виняток становлять приватні особи, що не зареєстровані як суб'єкти бізнесу, а також у випадках, коли відсутні обов'язкові супровідні документи ветеринарного характеру, передбачені чинними правовими нормами.

Не дозволяється надавати новій продукції тваринного походження вже відомі усталені назви, а також доповнювати такі назви словами, які можуть ввести в оману споживача. Окремі м'ясні вироби, окрім консервованої продукції та напівфабрикатів (за винятком тушкованої яловичини), мають бути класифіковані за якісними категоріями (сортами) при виготовленні.

Операції з пакування продукції м'ясопереробки мають здійснюватися у межах технологічного процесу і не можуть бути відокремлені від решти

виробничих етапів. Матеріали, з яких виготовляється тара для упакування м'яса та продуктів з нього, повинні бути офіційно дозволені центральним органом, який відповідає за політику у сфері громадського здоров'я. Позначення на упаковці (маркування) м'ясної продукції мають відповідати чинним нормативно-правовим вимогам і передбаченими правилами.

Все обладнання, інвентар, контейнери, транспорт та інші засоби, що використовуються для перевезення і зберігання м'ясної продукції, повинні бути виготовлені з матеріалів, які схвалені національним органом з охорони здоров'я.

Уся продукція тваринного походження, яка ввозиться на територію України з-за кордону, підлягає обов'язковим формам державного нагляду згідно з чинним законодавством.

Реалізація м'ясної продукції у місцях стихійної торгівлі категорично забороняється.

Вважаємо, що в законопроекті треба визначити механізм вилучення з обігу неякісного м'яса, м'ясної сировини та м'ясних продуктів та подальше поводження з ними. Продукти тваринного походження – зокрема м'ясо, сировина та вироби на його основі – які не відповідають нормативним показникам якості чи безпеки, підлягають вилученню з обігу. Така продукція, що була вилучена раніше, може бути допущена до повторного використання на ринку за умови її приведення у відповідність до затверджених вимог. Це може включати технологічне перероблення, повторне сортування, очищення або зміну сфери застосування. Якщо повернення м'ясної продукції до обігу є неможливим унаслідок незадовільного стану, така сировина або готові вироби мають бути знищені або утилізовані згідно з передбаченим законодавством порядком.

Чимале значення має визначення обов'язків суб'єктів господарювання у сфері виробництва, переробки і реалізації м'яса, м'ясної сировини та м'ясних продуктів. Компанії та підприємці, які займаються виготовленням, обробкою

чи продажом м'яса, продуктів його переробки й відповідної сировини, мають бути зобов'язані:

- організовувати технологічний процес виробництва у відповідності до чинних регламентів, стандартів і технічних умов;
- гарантувати дотримання затверджених вимог у галузі гігієни, епідеміології та ветеринарного контролю, а також виконувати інструкції, що видаються установами епідеміологічного профілю або службою ветеринарної медицини, особливо у випадку виникнення інфекцій, небезпечних як для тварин, так і для людей;
- вести документацію, яка засвідчує відповідність готової продукції встановленим вимогам щодо її якості та санітарної безпечності;
- забезпечувати уповноваженим контролюючим органам безперешкодний доступ до приміщень підприємства з метою здійснення перевірок;
- надавати на запит офіційних структур необхідні дані, документальні матеріали, приклади продукції, зразки компонентів або партій товару, у визначеній кількості, для проведення лабораторного аналізу згідно з регламентованими нормами;
- реалізовувати виключно ті м'ясні вироби, які марковані відповідно до правил і супроводжуються офіційними документами, що підтверджують якісні та безпечні характеристики товару, як того вимагає національне законодавство.

Крім того, такі суб'єкти повинні забезпечити систематичний внутрішній контроль за тим, щоби продукція протягом виробничого циклу, зберігання, логістики й реалізації відповідала стандартам безпеки та якості.

Підтвердження відповідності якості і безпеки м'яса, м'ясної сировини та м'ясних продуктів повинно здійснюватися згідно з вимогами Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності». Підтвердження відповідності якості і безпеки м'яса, м'ясної сировини та м'ясних продуктів повинно бути обов'язковим у всіх випадках їх реалізації.

Одним із інструментів публічного управління розвитку м'ясної галузі повинна стати атестація виробництв суб'єктів господарювання. Вважаємо, що виробничі потужності підприємств, що займаються постачанням м'ясної сировини, її переробленням або реалізацією готової продукції, зобов'язані пройти обов'язкову оцінку відповідності (крім випадків, коли цим займаються фізичні особи без статусу підприємця). Зазначене оцінювання необхідне для підтвердження дотримання вимог екологічної, санітарної, пожежної безпеки, а також відповідності нормам повного виробничого циклу, встановленим чинним законодавством.

Передбачене, що забороняється продавати м'ясну сировину або продукцію тваринного походження, яка походить з виробництв, що не пройшли атестацію згідно з чинними стандартами, за винятком продукції, виготовленої або поставленої фізичними особами, які не здійснюють підприємницьку діяльність. Процедура оцінки відповідності таких підприємств, а також форма документа, що засвідчує проходження атестації, має визначатися спільно трьома органами: міністерством, що відповідає за аграрну політику, структурою, яка реалізує державну політику у сфері громадського здоров'я, і центральним органом з питань стандартизації, сертифікації та захисту прав споживачів. Така перевірка повинна проводитися один раз у п'ятирічний період, за результатами якої видається підтверджувальний документ установленого зразка.

Виробничі об'єкти суб'єктів підприємницької діяльності, що успішно пройшли процедуру атестації, повинні вноситися до спеціального переліку таких об'єктів (реєстр), де їм привласнюється індивідуальний ідентифікаційний код. Формування та адміністрування цього реєстру здійснюється відповідно до порядку, затвердженого спільно органом державного управління аграрною галуззю, установою охорони здоров'я на національному рівні та органом, що відповідає за технічні регламенти і захист прав споживачів. У пакеті документів, що супроводжують поставки м'ясної продукції (у тому числі сировини чи готових виробів), обов'язково вказується

реєстраційний номер виробництва, яке пройшло офіційне підтвердження. Оновлений список атестованих виробництв має бути оприлюднений через офіційний сайт не рідше, ніж один раз у півріччя, відповідальним профільним міністерством.

Переатестація виробничих потужностей підприємства може бути ініційована у таких випадках:

- у разі зміни назви юридичної особи, за умови, що така зміна не є наслідком реорганізації;
- при зміні адреси, за якою зареєстровано суб'єкта господарювання;
- якщо підприємство починає здійснювати новий напрям професійної діяльності;
- після завершення строку чинності чинного атестаційного документа, що підтверджував відповідність виробництва вимогам.

Уповноважений орган, що видав відповідний атестат, має право тимчасово припинити його дію у випадках, коли підприємство порушує положення чинного законодавства та вимоги технічних норм, що стосуються якості та безпечності продуктів харчування і продовольчої сировини.

Документ, що підтверджує атестацію підприємства, може бути скасовано у випадках, коли виявлено недостовірну інформацію в поданих на розгляд матеріалах або зафіксовано повторне чи серйозне порушення правил, передбачених у законодавстві щодо виробництва харчових товарів. Також підставою для анулювання є ігнорування вимог контролюючого органу щодо усунення недоліків у процесі виробничої діяльності.

Враховуючи наявність публічних інтересів в розвитку м'ясної галузі передбачено у законопроекті визначити загальні засади державної підтримки та економічного стимулювання постачання сировини для виробництва м'яса, м'ясної сировини та м'ясних продуктів. Підтримка з боку держави, а також заходи зі стимулювання розведення сільськогосподарських тварин і птиці, організації м'ясного виробництва та переробки, може здійснюватися через такі механізми:

- виділення фінансової допомоги з бюджету, надання пільгових кредитів та інвестування в суб'єктів господарської діяльності, які займаються зберіганням, виготовленням або обробкою м'яса та продуктів на його основі;

- запровадження справедливих умов для українських виробників, а також учасників зовнішньоекономічної торгівлі м'ясною продукцією, шляхом перегляду тарифної політики у митній сфері та вжиття заходів для підтримки національного виробника;

- формування передумов для запровадження вигідної цінової моделі на м'ясну сировину і готову продукцію, а також на сировину, що використовується у процесі її виготовлення. Такий підхід реалізується через механізми бюджетного субсидування, інтервенцій на ринку та інших форм державного регулювання.

Механізм формування ціни на вирощування свійських тварин, включно з птахівництвом, а також допустимі межі торговельних націнок, має визначатися постановами, ухваленими урядом України.

Одним із ключових в законопроекті повинні бути питання державного контролю (нагляду) у сфері виробництва, переробки, реалізації м'яса, м'ясної сировини та м'ясних продуктів. На наш погляд, контрольні та наглядові повноваження у сфері виробництва, обробки й реалізації продукції тваринного походження, зокрема м'яса і сировини повинні здійснювати такі органи:

- установи санітарно-епідеміологічного профілю у системі МОЗ, що відповідають за дотримання гігієнічних нормативів, погодження технічних вимог до м'ясної продукції, визначення критеріїв безпечності на всіх виробничих етапах, а також здійснюють нагляд за правильним використанням технологічного обладнання, пакувальних матеріалів і засобів транспортування;

- органи ветеринарної служби, що контролюють дотримання вимог, пов'язаних із санітарною безпекою в тваринництві, забезпечують постійне спостереження за показниками якості й безпечності продукції, в тому числі під час її реалізації з виробництва, а також у разі експорту або імпорту. Крім того,

вони слідкують за результатами внутрішнього контролю, що здійснюється безпосередньо підприємствами;

- органи технічного регулювання та захисту споживачів, що координують процес розроблення технічних регламентів, які затверджуються виробником, за винятком питань ветеринарії та безпеки. Вони також відповідають за метрологічний контроль і дотримання законодавчих норм у сфері прав споживача.

Нарешті, в законопроекті мають бути визначені підходи до міжнародного співробітництва України у сфері забезпечення якості і безпеки м'яса, м'ясної сировини та м'ясних продуктів. Треба передбачити, що співпраця України з іншими країнами у сфері гарантування належної якості та безпечного обігу м'яса, м'ясної сировини і продукції з неї реалізується через такі інструменти:

- участь державних представників у діяльності відповідних міжнародних інституцій;
- підписання та імплементація угод міжнародного характеру;
- приведення національних технічних регламентів, стандартів і ветеринарно-санітарних вимог у відповідність до міжнародно визнаних норм і правил, які регулюють критерії якості та безпечності у сфері виробництва м'ясної продукції;
- налагодження обміну відомостями стосовно практичних дій, що вживаються задля гарантування санітарної безпеки й відповідності продукції вимогам.

У розділі 2.3. нами були відзначені СРО як елемент публічного управління м'ясною галуззю, потенціал якого, на жаль, в Україні не використаний. Це дає можливість запропонувати створення Національної асоціації саморегулювання м'ясної галузі (НАСМГ).

До місії НАСМГ слід віднести формування культури відповідального виробництва м'яса та м'ясної продукції в Україні через запровадження

стандартів якості, прозорості, самоконтролю, етики і сталого розвитку, що відповідають найкращим європейським та міжнародним практикам.

Стратегічними цілями НАСМГ можна визначити наступні:

- об'єднання ключових учасників м'ясного ланцюга доданої вартості (виробників, переробників, експортерів, логістичних компаній, профільних асоціацій) в єдину саморегульовану структуру;
- ініціювання, адаптація та впровадження добровільних технічних стандартів, кодексів професійної етики, маркування продукції, які перевищують мінімальні державні вимоги;
- запровадження механізмів добровільної сертифікації, електронного слідування за походженням продукції, ведення публічного реєстру відповідальних виробників;
- створення системи навчання, менторства, сертифікації знань у галузі м'ясної безпеки, HACCP, ISO, ветеринарії, екології, корпоративної етики;
- формування іміджу українського м'ясного сектору як надійного постачальника безпечної, якісної та прозорої продукції, що відповідає вимогам ЄС, Близького Сходу, Азії;
- взаємодія з органами публічної влади, міжнародними структурами, проєктами технічної допомоги у сфері цифровізації, ветеринарного нагляду, регуляторної політики.

Основними завданнями НАСМГ може стати:

нормотворення та стандартизація

- розроблення галузевих стандартів (технічних умов, внутрішніх регламентів);
- розробка галузевих кодексів практик (аналог HACCP, Codex Alimentarius);
- встановлення галузевих маркувань (знак якості, добробут тварин, національне походження);
- затвердження кодексу етики галузі;

- ініціювання змін до законодавства щодо саморегулювання, сертифікації, маркування;

контроль та сертифікаційна діяльність

- визнання міжнародних стандартів (FSSC 22000, ISO 22005) за спрощеною процедурою;

- запровадження незалежної системи добровільного сертифікування учасників «Certified Ukrainian Meat»;

- сертифікація підприємств, що відповідають стандартам СРО;

- проведення внутрішніх аудитів та оцінки відповідності;

- публікація реєстрів та рейтингів доброчесних виробників;

- розробка санкційної політики: попередження, публічне зауваження, тимчасове блокування сертифікату, виключення;

- третейське судочинство для членів НАСМГ;

освітня діяльність

- проведення навчань, тренінгів, семінарів для членів НАСМГ;

- співпраця з аграрними ЗВО, профільними інститутами, експертними платформами;

- надання кваліфікацій через кваліфікаційний центр;

інформаційно-аналітична та комунікаційна діяльність

- підготовка регулярних аналітичних оглядів ринку;

- моніторинг цін, експортних обмежень, ветеринарних ризиків;

- випуск галузевих бюлетенів, інформаційних довідок, інструктивних матеріалів;

- комунікаційна кампанія для споживачів: «Споживай українське якісне м'ясо»;

представництво інтересів

- участь у дорадчих структурах при Мінагрополітики, Держпродспоживслужбі, парламентських та урядових комітетах;

- публічний діалог із партнерами ЄС, міжнародними організаціями (FAO, GIZ, USAID).

цифровізація

- інтеграція з е-Тваринництво, е-Забій, ДАР, ветеринарними реєстрами;
- впровадження онлайн-системи кабінету виробника;
- розробка галузевого індексу відповідності.

Завданням НАСМГ має відповідати її структура (рис. 3.10.)

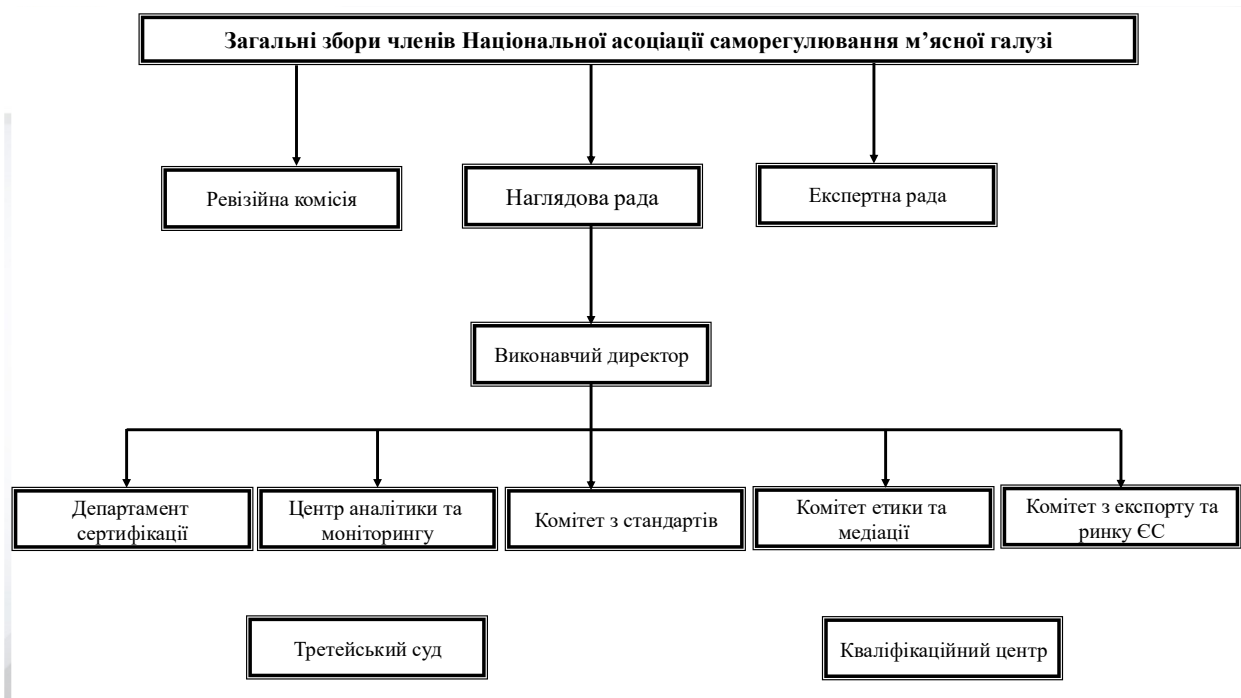

Рис. 3.10. Пропонована структура Національної асоціації саморегулювання м'ясної галузі

Найвищим органом управління, що об'єднує усіх членів Асоціації мають стати Загальні збори НАСМГ, що мають скликатися не рідше 1 разу на рік, приймати рішення щодо змін до Статуту, обирати Наглядову раду та Директора.

Наглядова рада – представницький орган, до якого повинні входити делегати від виробників, переробників, експортерів; представники громадськості / споживачів; експерти з міжнародних організацій. Завданням зазначеного органу є контроль щодо виконання стратегії, затвердження річного плану роботи та бюджету.

Ревізійна комісія - внутрішній незалежний аудиторський орган, що Аналізує фінансову звітність, цільове використання коштів, дотримання процедур.

Експертна рада – консультативно-аналітична платформа з представників науки, бізнесу, технічних регуляторів, ветеринарії. Видає рекомендації, рецензує проекти стандартів, технічних регламентів, аналітичні доповіді. У її складі можуть бути галузеві підкомітети (свинина, яловичина, птахівництво).

Виконавчий директор - керівник операційної діяльності, який забезпечує реалізацію рішень органів управління, підпорядковується Наглядовій раді та координує роботу галузевих департаментів і комітетів.

У складі функціональних підрозділів НАСМГ пропонується створити:

Департамент сертифікації – проведення добровільної перевірки членів СРО, сертифікація за HACCP, ISO, «Добросовісний виробник», «Прозоре походження» тощо;

Центр аналітики та моніторингу – збір і обробка даних з ринку, публікація індексів прозорості та доброчесності, випуск щоквартальних бюлетенів

галузеві комітети, що формуються відповідно до напрямів: стандартів і норм (розроблення, оновлення галузевих вимог, адаптація до ЄС), етики та медіації (розгляд скарг, конфліктів, дотримання етичного кодексу), експорту та міжнародних ринків (підготовка до Halal, Kosher, підтримка експортерів).

У складі НАСМГ має бути утворений кваліфікаційний центр – суб'єкт, уповноважений Національним агентством кваліфікацій здійснювати оцінювання і визнання результатів навчання, здобутих особами шляхом формальної, неформальної або інформальної освіти, присвоєння та/або підтвердження відповідних професійних кваліфікацій, визнання відповідних професійних кваліфікацій, здобутих у інших країнах [164].

При НАСМГ також має бути утворений третейський суд. Відповідно до Закону України «Про третейський суд», третейський суд – це недержавний

незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин [192]. Третейські суди при СРО забезпечують:

- можливість швидкого врегулювання конфліктів між членами СРО;
- відносно низьку вартість розгляду справи у порівнянні із державними судами;
- високу компетентність судів у вузьких професійних питаннях;
- можливість враховувати галузеву специфіку;
- незалежність державних органів та забезпечення конфіденційності;
- гнучкість процедур;
- особливі умови розгляду справ, які забезпечують підтримання між сторонами добрих відносин під час розгляду спорів, що сприяє збереженню між сторонами ділових стосунків в подальшому [109].

Інструментами НАСМГ мають бути Кабінет члена Асоціації (сертифікати, звіти, перевірки, запити), публічний реєстр сертифікованих учасників на сайті Асоціації, інтеграція з державними платформами: «е-Тваринництво», «е-Забій», «ДАР».

Джерелами фінансування НАСМГ можуть стати членські внески (базові + прогресивні за розміром виробництва), сертифікаційні збори (за участь у програмі маркування), державне співфінансування (за делеговані функції у межах агрополітики), донорські кошти, платні освітні послуги (присвоєння кваліфікацій, навчальні курси, консультації, аналітика).

На наш погляд етапами впровадження інституту саморегулювання у м'ясну галузь мають бути:

пілотний проєкт (6–12 міс.). На цьому етапі відбувається створення платформи, здійснюється добровільне приєднання суб'єктів господарювання галузі;

масштабування (1–2 роки). На цьому етапі здійснюється запуск повноцінної системи сертифікації, просвітницької кампанії, бази скарг, механізмів контролю тощо.

інституційне закріплення (2–3 роки). Через внесення змін до законодавства закріплюється обов'язковість участі суб'єктів господарювання галузі у НАСМГ, визначаються функції, що делегуються НАСМГ з боку держави, відбувається інтеграція до політик безпеки харчових продуктів.

Отже запровадження інституту саморегулювання у м'ясній галузі буде сприяти підвищенню довіри до українського м'яса, поліпшенню якості та безпеки продукції, сприятливому середовищу для експорту, ефективній взаємодії бізнесу з державою, зменшенню тиску з боку контролюючих органів на суб'єкти господарювання галузі.

Висновки до розділу 3

1. Фінансово-економічні інструменти публічного управління м'ясною галуззю відіграють ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності, модернізації та інвестиційної привабливості виробництва. Система бюджетних дотацій, податкових пільг, торговельно-цінових важелів і державного співфінансування, хоч і розвинена в Україні, але проте потребує більшої системності, прозорості та адресності. Її результативність обмежена нерівномірністю доступу до ресурсів та фрагментарністю підтримки. Особливо актуальним є посилення інституційної спроможності інструментів стимулювання експорту, підтримки брендування, сертифікації та державної участі в реалізації інвестиційно-інноваційних моделей. Успішність цього інструментарію на пряму залежить від здатності держави забезпечити сталі правила гри, прогнозованість регуляторної політики та дієвий зворотний зв'язок із виробниками.

2. Організаційні механізми розвитку м'ясної галузі формують інституційну рамку взаємодії між державою, бізнесом, наукою та споживачем.

До ключових напрямів організаційного забезпечення належать кооперація виробників, формування галузевих кластерів, створення дорадчих центрів, розвиток саморегулювних організацій, впровадження цифрових інструментів управління (Е-тваринництво, Е-зabій тощо). Проте, незважаючи на наявність широкого спектра інструментів, відчувається недостатня інтегрованість цих механізмів у єдину стратегію розвитку галузі. Відсутність повноцінної нормативної бази для СРО, низький рівень інституційної координації та слабка залученість науки до управлінських рішень стримують розвиток м'ясної галузі. Підвищення ефективності організаційного інструментарію можливе через формування партнерських платформ і включення механізмів електронного врядування у щоденну практику управління галуззю.

3. Ефективне функціонування м'ясопродуктового сектору неможливе без чіткого, послідовного та адаптованого до сучасних викликів правового забезпечення. Проведений аналіз засвідчив наявність нормативно-правової фрагментації, неузгодженості між галузевими актами, а також відсутність профільного закону про м'ясо та м'ясну продукцію. Регуляторне середовище залишається недостатньо спроможним для стимулювання інновацій, розвитку саморегулювання, цифровізації та забезпечення балансу інтересів держави, виробників і споживачів. На цьому тлі обґрунтовано потребу в комплексному оновленні правових засад, зокрема шляхом прийняття спеціального закону про м'ясо та м'ясні продукти, що врегулює термінологію, повноваження органів влади, вимоги до безпечності, маркування, сертифікації та механізми галузевого саморегулювання. Такий підхід дозволить підвищити правову визначеність, інтегрувати кращі європейські практики та забезпечити стале публічне управління сектором.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження публічного управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України дозволяє сформулювати висновки, які мають теоретичне й практичне значення та яким притаманна певна новизна.

1. Визначено особливості м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України як об'єкту публічного управління та адміністрування. З'ясовано, що м'ясопродуктова галузь продовольчого комплексу України – це інтегрована, вертикально та горизонтально взаємопов'язана сукупність підгалузей агропромислового комплексу, які забезпечують повний цикл виробництва, переробки, зберігання, логістики, реалізації та споживання м'яса і м'ясних продуктів, що виступає складовою національної продовольчої політики та системи продовольчої безпеки. М'ясопродуктовий підкомплекс складається з таких основних елементів: по-перше, виробництво м'яса (скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство та козівництво, кролівництво та альтернативні види: кінське м'ясо, екзотичні види (страуси, кенгурятина), штучне м'ясо); по-друге, переробка м'яса (забій, обвалювання, варіння, копчення, соління, виробництво ковбасних виробів, консервів, напівфабрикатів); по-третє, зберігання та логістика (холодильні склади, термінали, транспортні засоби з контрольованим температурним режимом); по-четверте, реалізація м'яса та м'ясопродуктів (оптова та роздрібна торгівля, заклади громадського харчування); по-п'яте, споживання (домашнє споживання, Інституційне – заклади освіти, армія, лікарні тощо); по-шосте, експортні поставки.

Стан м'ясної та м'ясопереробної галузі України у 2020-х роках характеризується глибокою системною кризою, що обумовлена як довготривалими структурними проблемами, так і новими загрозами, пов'язаними з війною, економічною дестабілізацією та порушенням логістичних ланцюгів. Впродовж останніх трьох десятиліть спостерігається

критичне скорочення поголів'я тварин, особливо великої рогатої худоби (падіння на понад 90% з 1990 по 2024 р.), вівець та кіз (на 90%) та свиней (на 74%). Попри відносну стабільність у птахівництві, загальний обсяг виробництва м'яса є недостатнім для забезпечення високого рівня продовольчої безпеки держави. Україна залишається на останньому місці в Європі за індексом доступності продуктів харчування. Виробництво концентрується переважно в сільськогосподарських підприємствах (особливо у свинарстві й птахівництві), тоді як дрібна рогата худоба (вівці, кози) й надалі утримується здебільшого в домогосподарствах населення.

2. Охарактеризовано особливості публічного інтересу у виробленні, переробці, зберіганні, транспортуванні, реалізації, споживанні м'яса та м'ясної продукції у порівнянні із приватними інтересами. Обґрунтовано, що публічний інтерес у сфері виробництва, переробки, зберігання, транспортування, реалізації та споживання м'яса й м'ясної продукції є багаторівневим та багатофункціональним, адже стосується не лише забезпечення стабільного доступу населення до якісних харчових продуктів, а й гарантування національної продовольчої безпеки, санітарно-епідеміологічної безпеки, збереження екосистем і підтримки соціальної стабільності. У порівнянні з приватними інтересами, які зосереджені переважно на максимізації прибутку, мінімізації витрат, ринковій гнучкості та оптимізації виробничих процесів, публічні інтереси мають колективний, стратегічний і превентивний характер. Вони передбачають гарантування доступності м'яса для всіх соціальних груп незалежно від доходів; встановлення та дотримання санітарно-ветеринарних стандартів задля збереження здоров'я споживачів; розвиток аграрних громад, особливо вразливих до економічних змін; запобігання екологічним ризикам, пов'язаним із масовим тваринництвом та забрудненням; прозорість і підзвітність у формуванні цінової політики на продукти харчування; інституційну та нормативну підтримку продовольчого суверенітету в умовах воєнних і економічних криз. Дисбаланс між публічними й приватними інтересами

особливо проявляється у кризових обставинах (воєнні дії, пандемії), коли приватний сектор швидко адаптується задля збереження прибутковості, тоді як суспільний інтерес вимагає стабільності, солідарності та безпеки. Це обумовлює потребу у державному стратегічному втручанні та розвитку механізмів співрегулювання і саморегулювання, які дозволять синхронізувати цілі державної продовольчої політики із ринковою логікою м'ясного бізнесу.

3. Розглянуто чинники формування публічної політики України щодо м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу. З'ясовано, що формування публічної політики України щодо м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу зумовлюється складною сукупністю зовнішніх і внутрішніх чинників, які формують запит на трансформацію управлінських підходів, регуляторних механізмів і стратегічного планування в цій сфері. До ключових зовнішніх чинників належать а) повномасштабна війна, руйнування аграрної інфраструктури, дестабілізація логістики, втрата доступу до ринків; б) імплементація стандартів безпечності харчових продуктів, екологічних вимог, добробуту тварин; в) підвищення уваги до сталого розвитку, скорочення харчових відходів, формування інклюзивних аграрних політик. До внутрішніх чинників, які безпосередньо впливають на формування політики, належать а) скорочення виробничого потенціалу, фрагментованість нормативно-правової бази, економічні дисбаланси, проблеми доступу населення до якісного м'яса,

4. Досліджено інституційне середовище державного управління м'ясопродуктовою галуззю продовольчого комплексу України. Система державного управління м'ясопродуктовою галуззю представлена сукупністю інституцій, що беруть участь у формуванні, впровадженні, моніторингу та контролі державної політики в межах усього ланцюга виробництва, переробки, зберігання, транспортування, реалізації та споживання м'ясної продукції. Основні інституції формування політики – Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство економіки. Державна служба з питань безпечності харчових продуктів і захисту споживачів, Державна податкова служба, місцеві органи

виконавчої влади беруть участь у реалізації державної політики, а також здійснюють нагляд за якістю, санітарно-ветеринарний контроль, безпечністю продукції, дотриманням цінової та митної політики. Попри це галузь характеризується нестачою стратегічного планування – замість довгострокових програм розвитку часто застосовуються ситуативні рішення.

5. Визначено можливості секторального саморегулювання в сфері виробництва та переробки м'яса. Особливістю інституційного публічного управління м'ясопродуктовою галуззю продовольчого комплексу України є обмежене залучення недержавних акторів: професійні асоціації, об'єднання фермерів, споживчі об'єднання. Однак в Україні є об'єктивна потреба у впровадженні секторального саморегулювання у сфері виробництва та переробки м'яса. Така форма розглядається як додаткова або альтернативна до державного регулювання модель, яка дозволяє галузевим учасникам самостійно формувати правила, здійснювати контроль якості, сприяти професійному розвитку та реалізовувати стандарти чесної конкуренції. Передумови для розвитку саморегулювання включають дефіцит ресурсів та управлінської спроможності держави щодо постійного контролю та моніторингу ситуації у м'ясній галузі, особливо в умовах воєнного стану; наявність професійних і галузевих об'єднань, які об'єднують ключових виробників, переробників та дистриб'юторів (наприклад, асоціація «М'ЯСО УКРАЇНИ»); високий рівень специфічності галузі, який вимагає від регуляторів глибокого розуміння виробничих процесів, технологій, сезонності, цінових і логістичних особливостей; європейський досвід, що демонструє ефективність партнерських моделей саморегулювання (наприклад, сертифікація, інспекції, маркування, навчання).

6. Систематизовано фінансово-економічні інструменти публічного управління виробництвом м'ясної продукції. Фінансово-економічні інструменти публічного управління є ключовими важелями впливу держави на розвиток м'ясопродуктової галузі, формування продовольчої безпеки та забезпечення рівноваги між публічними й приватними інтересами. Їх

ефективне використання дає змогу державі підтримувати виробників, знижувати галузеві ризики, стимулювати інвестиційну активність, сприяти модернізації та підвищенню якості продукції. До основних фінансово-економічних інструментів належать: а) пряме бюджетне фінансування – дотації на голову худоби, часткова компенсація вартості кормів, відшкодування витрат на модернізацію виробництва; б) податкове стимулювання – спеціальні податкові режими для аграріїв, пільги з податку на прибуток, звільнення від ПДВ на окремі етапи виробничого ланцюга; в) кредитно-фінансові інструменти – державне гарантування банківських кредитів, створення фондів підтримки агровиробників, надання пільгових позик; г) цінове регулювання та інтервенції – забезпечення мінімальних закупівельних цін, формування державного резерву м'ясної продукції; д) механізми страхування та ризик-менеджменту – державне страхування від епізоотичних ризиків, підтримка у випадку надзвичайних ситуацій, страхування від коливань цін; є) стимулювання експорту та переробки – відшкодування частини витрат на експорт, підтримка сертифікації відповідно до міжнародних стандартів.

7. Здійснено оцінку ефективності організаційних механізмів адміністрування програм розвитку м'ясопродуктової галузі та розвиток цифрових сервісів. Ефективність організаційних механізмів розвитку м'ясопродуктової галузі в Україні залишається обмеженою внаслідок інституційної фрагментації, відсутності системного підходу до планування та реалізації галузевих стратегій, а також слабкої інтеграції цифрових сервісів у практику публічного управління. В більшості випадків державні програми мають короткостроковий характер, не забезпечені належним фінансуванням і не супроводжуються якісним моніторингом досягнутих результатів. Основними недоліками організаційних механізмів є адміністрування в режимі ручного керування, без стабільних процедур, індикаторів ефективності та зворотного зв'язку з галузевими учасниками; низький рівень координації між органами влади, що призводить до дублювання функцій і неузгодженості

рішень; відсутність дієвих механізмів участі стейкхолдерів зокрема, фермерських об'єднань, переробників, логістичних операторів у розробці та реалізації програм. Хоча існують окремі елементи цифровізації (електронна звітність, реєстри, держпослуги в агросекторі), відсутня єдина інформаційна система управління м'ясопродуктовою галуззю. Це унеможлиблює централізований облік даних про поголів'я, виробництво, переробку, логістику; оперативний аналіз та прогнозування ризиків; автоматизацію процесів звітності, моніторингу, контролю; прозору комунікацію між державою та учасниками ринку. Адміністрування програм розвитку м'ясопродуктової галузі вимагає інституційного оновлення управлінських механізмів, впровадження цифрових сервісів як базового елементу сучасного публічного управління та переходу до партисипативного підходу у розробці програмної політики.

8. Розроблено модель публічного управління м'ясопродуктовим сектором продовольчого комплексу. У дисертації обґрунтовано інноваційну модель публічного управління м'ясопродуктовим сектором продовольчого комплексу України, яка передбачає системну інтеграцію правових, інституційних та саморегуляторних механізмів з метою подолання фрагментарності політики, забезпечення прозорості та підвищення ефективності галузевого адміністрування. Ключовими елементами запропонованої моделі виступають:

прийняття спеціального Закону України «Про м'ясо та м'ясні продукти», який має визначити правовий статус, класифікацію та вимоги до м'яса і м'ясопродуктів; встановити прозору систему контролю якості, маркування, простежуваності; забезпечити правову основу для делегування повноважень саморегулювним організаціям; врегулювати відносини між державою, виробниками, переробниками, споживачами.

запровадження та інституційне оформлення саморегулювних організацій у м'ясній галузі з функціями розробки та впровадження стандартів якості, етики та професійної діяльності; участі у сертифікації та інспекційній

діяльності; представлення інтересів галузі у відносинах з державою; ведення галузевих реєстрів, здійснення моніторингу та звітності.

Запропонована модель спирається на принципи співрегулювання, де держава не виключається себе з процесу врядування, але перерозподіляє повноваження у бік професійного самоврядування, що відповідає європейській практиці (зокрема Польщі, Франції, Німеччині). Перевагами запропонованої моделі є поєднання жорсткої правової рамки з гнучкими механізмами саморегуляції; підвищення відповідальності галузевих акторів за результати та якість; зниження навантаження на публічну адміністрацію; зменшення рівня тінізації виробництва та обігу м'ясної продукції; формування довіри споживачів і міжнародних партнерів до української м'ясної галузі. Імплементация запропонованої моделі потребує законодавчої ініціативи, політичної волі, методичного супроводу та залучення професійних спільнот.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрії отримали майже 70 мільярдів. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/agrariyi-otrimali-majzhe-70-milyardiv/> (дата звернення 12.04.2025).
2. Аксельрод Р. Б., Донченко К. А. Трансформація поняття «публічна політика» у сучасних умовах. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2020. Вип. 87. С. 276-284
3. Аранчій В. І., Аранчій Д. С., Зоря О. П. Стратегічні напрями розвитку тваринництва в Полтавській області. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2011. № 1. С. 46-48.
4. Асоціація «Свинарі України». URL: <http://asu.pigua.info/uk/about/members/> (дата звернення: 12.04.2025)
5. Асоціація «Союз птахівників України». URL: <https://www.poultryukraine.com/ua/poultry/news/> (дата звернення: 12.04.2025)
6. Асоціація тваринників України. URL: <https://www.facebook.com/Association> (дата звернення: 12.04.2025)
7. Бабич М.М. Формування системи продовольчої безпеки: теорія, методологія, практика: монографія. Миколаїв : МНАУ, 2018. 398 с.
8. Барвіненко В.Д. Розвиток продовольчого ринку в Україні: теоретичні засади, методологічні підходи, механізми та інструменти державного регулювання: монографія. Київ : Дніпро, 2014. 287 с.
9. Берестова І. Е. Правова категорія «публічний інтерес» з позиції системного підходу. *Правова держава*. 2019. № 33. С. 19-28.
10. Берназюк Я. О. Ознаки та зміст суспільного (публічного) інтересу, його співвідношення з державними інтересами. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 146-153.
11. Білокінна І. Д. Саморегулівні організації у розвитку аграрного сектору на засадах «зеленої економіки». *Modern economics*. 2018. № 10. С. 6-11.

12. Білокур Є. І., Сідор М. І. Адміністративно-правовий статус міністерств як центральних органів виконавчої влади в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2020. Вип. 47(1). С. 59-62.
13. Богайчук У.-Ю. В. Сутність характеристики поняття «влада». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2011. Вип. 5. С. 67-72.
14. Бойко В. В. Інструменти податкового регулювання переробної промисловості України в особливий період. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2024. № 11. С. 83-91.
15. Болтовська Л.Л. Організаційно-економічні засади управління динамічними процесами м'ясопродуктового підкомплексу. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 - Економіка. Вінницький національний аграрний університет, Вінниця, 2021. 256 с.
16. Буник М.З. Аналіз публічної політики: навч. посіб; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2021. 124 с.
17. Венедіктова І. В. Методологічні засади охоронюваних законом інтересів у приватному праві : [монографія]. Х. : Нове Слово, 2011. 260 с
18. Венедіктова І. В. Публічні інтереси в цивільному праві. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право*. 2013. № 1082, Вип. 16. С. 97-100
19. Вимоги до окремих показників якості для м'яса свійської птиці: Наказ Мінагрополітики від 27.03.2023 № 625
20. Виробництво та реалізація промислової продукції за видами. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 12.04.2025)

21. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення : [монографія]. К. : Атіка, 2003. 352 с.
22. Власенко І., Семко Т. М'ясопереробна галузь України: тенденції та перспективи. *Товари і ринки*. 2021. № 4. С. 16-25.
23. Всеукраїнська аграрна рада. URL: uacouncil.org (дата звернення: 12.04.2025)
24. Галайко А. М. Державна фінансова політика підтримки розвитку галузі тваринництва. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2018. Т. 23, Вип. 3. С. 145-149.
25. Галунько В.В. Публічний інтерес в адміністративному праві. *Форум права*. 2010. № 4. С. 178-182
26. Гасуха Л.О. Механізм забезпечення продовольчої безпеки регіону: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 351 с.
27. Гладій М. В., Шаран П. І., Полупан Ю. П., Кругляк А. П., Кругляк О. В. Обґрунтування обсягів бюджетної дотації на збереження генофонду локальних і зникаючих порід сільськогосподарських тварин. *Розведення і генетика тварин*. 2015. Вип. 50. С. 237-245.
28. Глосарій Програми розвитку ООН. URL: [http://www.unpan.org/Directories/ UNPublicAdministrationGlossary](http://www.unpan.org/Directories/UNPublicAdministrationGlossary) (дата звернення 12.04.2025)
29. Годяк А. І. Адміністративно-правовий статус Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 160-164.
30. Гончаренко О. М. Питання мети, функцій та завдань саморегулювних організацій. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 146-150
31. Горіславська І. В. Деякі питання правового регулювання страхування тварин як обов'язкового виду страхування. *Право. Людина. Довкілля*. 2021. Vol. 12, № 4. С. 92-98.

32. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV
33. Гошовська В. А. Публічна політика. *Енциклопедичний словник з державного управління* / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. С. 604–605.
34. Гривко С. Д. Концептуалізація системи державного регулювання розвитку кластерів в економіці України. *Менеджмент та публічне управління в умовах інформаційного суспільства* : колективна монографія / за заг. ред. Філіпової Н. В. Мена : ТОВ «Домінант», 2020. 288 с.
35. Григор'єва Х. А. Аграрні розписки: основні проблеми правозастосування. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 51. С. 75-82.
36. Григор'єва Х. Державний аграрний реєстр: проблеми законодавства. *Юридичний вісник*. 2024. № 3. С. 101-109.
37. Григор'єва Х.А. Продовольча безпека України: удосконалення законодавства в умовах воєнних, євроінтеграційних та екологічних викликів: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 227 с.
38. Грицик В.М. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу на інтеграційній основі. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2011. Вип. 3. Т. 1. С. 74-79.
39. Громик О. М., Семенда О. В. Тенденції споживання м'яса в Україні: реалії та проблеми розвитку. *Комунальне господарство міст. Серія : Економічні науки*. 2023. Т. 5. С. 20-26
40. Гузев І. В. Дюран М. Ф. Політика дотаційної державної підтримки розвитку м'ясного скотарства в країнах ЄС. *Розведення і генетика тварин*. 2002. Вип. 36. С. 53-55.
41. Гурська І. С., Христенко Г. М. Сучасний стан розвитку галузі тваринництва та напрями її державного регулювання. *Економічний простір*. 2016. № 107. С. 102-111.
42. Гусев В. О., Сурмін Ю. П. Інституціональне проектування та моделювання стратегічного розвитку Національної академії державного

управління при Президентів України в умовах суспільних реформ. *Інституційне забезпечення кадрової політики у державному управлінні: становлення та розвиток*. Київ : НАДУ, 2015. 198 с.

43. Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. Т. 18. Політичні науки. 2000. Т. 18. С. 31-36

44. Державна служба з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. URL: <https://dpss.gov.ua> (дата звернення: 12.04.2025)

45. Державний аграрний реєстр. URL: <https://www.dar.gov.ua> (дата звернення: 12.05.2025)

46. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2021 № 124

47. Деякі питання продовольчої безпеки.: Постанова КМУ від 05.12.2007 № 1379

48. Джумагельдієва Г. Д. Критерії приватних та публічних інтересів у регуляторній діяльності. *Правничий часопис Донецького університету*. 2018. № 1-2. С. 17-23.

49. Дніпров О. Кореляція категорій «державне управління» та «публічне адміністрування». *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 95-99.

50. Дороніна О. А., Якименко К. П. Теоретичні аспекти формування компенсаційної системи в бюджетній сфері України. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2017. № 2. С. 57-61.

51. Дутова Н. В., Войтишена К. В. Спеціальний режим оподаткування та бюджетні дотації як чинники державної підтримки сільського товаровиробника в Україні. *Економіка і організація управління*. 2017. Вип. 2. С. 56-65.

52. Дяченко Н. П. Публічне урядування: стан та тенденції становлення в Україні. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 39. С. 303-309.

53. Економічний розвиток і державна політика / за заг. ред. Ю. Єханурова, І. Розпутенка. К. : Вид-во УАДУ, 2001. 480 с.
54. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / [Голова наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 8: Публічне врядування. наук.-ред. кол. : В. С. Загорський, (голова), С. О. Телешун (співголова). Львів ЛРІДУ НАДУ, 2011. 630 с.
55. ЄБРР уперше інвестував в українське м'ясо. URL: <https://epravda.com.ua/news/2011/08/31/296525/> (дата звернення: 12.05.2025)
56. Єльнікова Ю. В. Саморегулівні організації: поняття, функції та принципи діяльності. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2012. Вип. 36. С. 163-171.
57. «Тваринництво. URL: <https://minagro.gov.ua/ye-tvarynnytstvo> (дата звернення: 12.04.2025)
58. Єфремова І. І., Ломакіна І.Ю. Становлення та розвиток саморегулювання сільського господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2018. Вип. 52(1). С. 157-160.
59. Жукова Є. О. Публічне адміністрування та державне управління: особливості співвідношення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 137-140. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2022_2_28
60. Задихайло О. А. Співвідношення понять «державне управління», «публічне управління» та «публічне адміністрування» в категоріальному апараті адміністративного права. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»*. 2020. Вип. 31. С. 43-48.
61. Залізнюк В. П. Державне регулювання продовольчої безпеки: теорія, методологія та практика : монографія. Київ : Освіта України, 2019. 349 с.
62. Залізнюк В. П. Формування та реалізація інноваційної публічної політики у сфері продовольчої безпеки в Україні в умовах сучасної парадигми

публічного управління. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки.* 2024. № 2(2). С. 113-120.

63. Запотоцька О.В. Управління сферою безпечності та якості харчової продукції в Україні: адміністративно-правове дослідження: монографія. Київ: Видавничий центр «Кафедра», 2018. 400 с.

64. Заходим М.В. Ринок продукції тваринництва і продовольча безпека: монографія. Кам'янець-Подільський : Панькова А. С., 2023. 375 с.

65. Збарський В. К. Правові засади державного регулювання ринку м'яса в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки.* 2015. Вип. 11(2). С. 29-34.

66. Зіновчук В. В., Рудь В. В. Кластеризація підприємств м'ясопереробної галузі. *Проблеми економіки.* 2015. № 2. С. 258-264

67. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 12.05.2025)

68. Зозуля О. І. Поняття та ознаки принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2016. Вип. 38. Т. 1. С. 46–50.

69. Ібаттулін М., Свиноус Н. Удосконалення державної підтримки виробництва м'яса в контексті продовольчого забезпечення населення України. *Економічний дискурс Міжнародний науковий журнал.* 2022. Випуск 1-2. С. 21-32

70. Іванишин В. В., Волощук Ю. О. Лізинг як механізм оновлення матеріально-технічної бази агропромислового комплексу. *Інноваційна економіка.* 2018. № 9-10. С. 157-164.

71. Іванов С.В. Продовольча безпека України в умовах сучасних викликів: монографія. Одеса : ІРЕЕД НАНУ, 2023. 290 с.

72. Кардаш ОЛ. Продовольча безпека України: оцінювання та державне регулювання: монографія. Рівне : НУВГП, 2015. 207 с.

73. Кирилюк І. М. Ефективне управління якістю продукції тваринництва в Україні: економічні передумови та загрози. *Вісник*

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : Економічні науки. 2019. Вип. 3. С. 84-95.

74. Кирилюк І.М. Організаційно-економічний механізм підвищення якості продукції тваринництва в Україні : Дис. к.е.н. / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». Київ, 2019. 249 с.

75. Кілієвич О. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки. К. : Основи, 2003. 510 с.

76. Кньопфель П., Ларю К., Малишева Н. Аналіз і пілотаж публічної політики / пер. з фр. І. С. Микитин; Вищ. ін-т публ. упр. Швейцарії. Київ : Алерта, 2010. 424 с.

77. Коваленко М. М., Дунаєв І. В. Складові публічної політики в умовах реалізації мобілізаційної моделі розвитку економіки. *Теорія та практика державного управління.* 2023. Вип. 1. С. 7-25.

78. Ковальова С. С. Історико-правові аспекти становлення та розвитку системи державних органів управління племінною справою у тваринництві України. *Право. Людина. Довкілля.* 2020. Vol. 11, № 1. С. 101-109.

79. Ковальова С.С. Організаційно-правові засади племінної справи у тваринництві України : дис. к. ю. н. / Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2019. 246 с.

80. Ковальова О. В. Нормативно-правові рамки становлення інституту саморегулювання в аграрному секторі економіки України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки).* 2014. № 1. С. 283-287.

81. Кожух М.С. Господарсько-правове забезпечення реалізації державної продовольчої політики: монографія. Київ : Юридична думка, 2015. 199 с.

82. Козловська М. В., Кравченко О. І., Гетя А. А. Запровадження досвіду країн-членів СОТ при формуванні національної системи електронних реєстрів в товарному та племінному тваринництві. *Свинарство.* 2010. Вип. 58. С. 95-102.

83. Колодій А. Ф. Деякі теоретичні міркування і практичні пропозиції щодо змісту і структури спеціальності «публічне управління й адміністрування». *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 45. С. 21-31.
84. Комітет Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики: URL: <https://komagropolit.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.04.2025)
85. Комітет ВР з питань економічного розвитку. URL: <https://komprompol.rada.gov.ua/documents/zvit9skl/> (дата звернення: 12.04.2025)
86. Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики. URL: <https://komfinbank.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.04.2025)
87. Конон Н. Теоретичні засади дослідження публічної політики в сучасній політичній науці. *Гілея: науковий вісник*. Вип. 60. К., 2012. С. 653-657
88. Кордзя Н.Р. Формування системи продовольчої безпеки: теоретико-методологічні основи і регіональний характер: монографія. Херсон : Олді-Плюс, 2020. 248 с.
89. Кулинич П. Ф. Державний аграрний реєстр як публічна платформа модернізації аграрного розвитку України у XXI столітті: удосконалення правових засад. *Альманах права*. 2024. Вип. 15. С. 56-65.
90. Лаврук О. В. Державна підтримка як основна складова державної політики у розвитку тваринництва. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 6-7. С. 38-49.
91. Лаврук О. В. Державна політика сприяння інвестиційного забезпечення розвитку тваринництва України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 4. С. 130-134.
92. Лаврук О. В. Модель інкрементального процесу державного регулювання розвитку галузі тваринництва. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2019. № 2. С. 85-91.
93. Лаврук О. В. Формування та реалізація державної політики у тваринництві. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2019. № 3. С. 68-74.

94. Лаврук О. Державне регулювання розвитку тваринництва. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Вип. 1. С. 72-76.
95. Лисенко Г. П. Виклики та перспективи для ринку м'ясопродуктів у країнах із різними рівнями соціально-економічного розвитку. *Продовольчі ресурси*. 2022. Т. 10, № 19. С. 210-220
96. Лисенко Г. П. Вплив цін та доходів на рівень споживання м'яса та м'ясних продуктів в Україні. *Продовольчі ресурси*. 2024. Т. 12, № 22. С. 249-258
97. Лисенко Г. П. Пріоритетні напрями державної стратегічної політики розвитку тваринництва в Україні. *Продовольчі ресурси*. 2020. № 14. С. 277-288.
98. Лозинська І. В. Основні напрямки формування системи державного регулювання галузі м'ясо-молочного скотарства для відродження її ефективності в сільськогосподарських підприємствах. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2015. Вип. 161. С. 203-212.
99. Ломакіна І. Ю. Роль саморегулювних організацій у регулюванні сільського господарства. *Право і суспільство*. 2018. № 6(2). С. 92-97.
100. Лопушинський І. П. Державна політика щодо розвитку галузі тваринництва: огляд світової практики в контексті застосування її в українських реаліях. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2019. Вип. 2. С. 168-180.
101. Лопушинський І. П. Державна політика щодо розвитку тваринництва в Україні: регіональний аспект (на прикладі Херсонської області). *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2019_2_28
102. Любарець А.Ю. Адміністративно-правові засади діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України : дис. ... к. юрид. н / Національний університет біоресурсів і природокористування України. К., 2017. 292 с.

103. Майстро С. В. Особливості формування та реалізації державної продовольчої політики в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2014. Вип. 2. С. 56-62.
104. Малигіна В.Д. Методологія забезпечення продовольчої безпеки країни: монографія. Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2011. 471 с.
105. Мамчур Л. В. Формування організаційно-економічного механізму збалансованого розвитку ринку м'яса та м'ясопродуктів. *Економіка АПК*. 2017. № 8. С. 38-47.
106. Манцуров І. Г., Беспалова А. В. Державне замовлення як складова ефективної системи регулювання економіки України. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. 2014. № 3. С. 10-17.
107. Маркіна І.А., Вараксіна О.В. Менеджмент продовольчої безпеки України: національний та глобалістичний рівень: монографія. Полтава : Астроя, 2020. 265 с.
108. Мартиненко В. М. Демократичне врядування: проблеми теорії та практики. *Публічне управління: теорія та практика* : зб. наук. пр. Харків : ХарРІДУ, 2010. № 1. С. 16–22
109. Махаринець Д. Є. Діяльність третейських судів: проблеми теорії та практики. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Юридичні науки*. 2023. № 10. С. 149-154.
110. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С. Мельника. К.: Ваїте, 2014. 376 с.
111. Михайловська О. В., Філіпова Н. В., Ладонько Л. С, Ткаленко Н. В. Аналіз теоретичних підходів до визначення сутності складових дефініцій публічного управління та адміністрування. *Університетські наукові записки*. 2016. № 2. С. 241-253.
112. Мінаєва І. М. Складові поняття «публічна влада». *Державне будівництво*. 2008. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_69 (дата звернення: 12.05.2025)

113. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 12.04.2012)
114. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 12.04.2025)
115. Мушенко В. В. Правові основи програмно-цільового методу бюджетної підтримки тваринництва та птахівництва на сільськогосподарських підприємствах. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 217-221.
116. Національна асоціація виробників м'яса та м'ясопродуктів «Укрм'ясо». URL: <https://www.meat-of-ukraine.com.ua> (дата звернення: 12.04.2025)
117. Негрей М., Тараненко А. Е-урядування аграрного сектору України: Державний аграрний реєстр. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2023. Вип. 1. С. 113-119.
118. Неурядова асоціація вівчарів і козівників України. URL: <https://www.facebook.com/kozivnyk/?locale=uk-UA> (дата звернення: 12.04.2025)
119. Нульова митна ставка на імпорт та експорт продукції тваринництва. URL: https://agropolit.com/spetsproekty/917-nulova-mitna-stavka-na-import-ta-eksport-produktsiyi-tvarinnitstva?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 12.04.2025)
120. Оболенський О. Ю., Мельник А. Ф. Державне управління : підручник. *Вища освіта XX століття*. Київ : Знання, 2009. 582 с.
121. Омельченко Н. Л. Теоретичні проблеми механізму реалізації законодавчої функції Верховної Ради України. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 3. С. 121–126
122. Осіпчук Д. С. Сільськогосподарські державні гранти: проблеми гармонізації національних та міжнародних стандартів (МСФЗ). *Агросвіт*. 2023. № 18. С. 106-115.

123. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики; пер. з англ. О. Дем'янчук. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 549 с.

124. Парубчак І. О. Соціально-економічні чинники формування та реалізації державної політики з розвитку тваринництва в Україні на сучасному етапі. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2019_2_20

125. Парубчак І. О., Радух Н. Б. Трансформація підходів та засадничих принципів державного регулювання розвитку тваринництва у новітніх економіко-господарських умовах в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2019. Вип. 2. С. 66-75.

126. Питання Міністерства економіки: Постанова КМУ від 20.08.2014 № 459

127. Питання національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні: Указ Президента України від 07.02.2022 № 41/2022

128. Питання посилення ветеринарно-санітарного контролю під час переміщення тварин та харчових продуктів тваринного походження: Постанова КМУ від 04.07.2017 № 460

129. Платонова Є. О. Правові аспекти державної кредитної підтримки сільського господарства. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 370-376.

130. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2019 у справі № 810/2763/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79883398> (дата звернення 12.05.2025)

131. Про аграрні ноти: Закон України від 22.02.2024 № 3586-IX

132. Про аграрні розписки: Закон України від 06.11.2012 № 5479-VI

133. Про ветеринарну медицину: Закон України від 04.02.2021 № 1206-IX

134. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024 № 4059-IX
135. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин: Закон України від 18.05.2017 № 2042-VIII
136. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.04 р. № 1877-IV
137. Про закупівлю м'яса до державного резерву: Постанова КМУ від 30.08.2007 №1079
138. Про засади зовнішньої та внутрішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI
139. Про затвердження Вимог до безпечності та якості харчових продуктів: Постанова КМУ від 30.12.2015 № 1109
140. Про затвердження Вимог до гігієни харчових продуктів: Наказ Мінагрополітики від 01.10.2012 № 390
141. Про затвердження Вимог до маркування харчових продуктів: Наказ Мінагрополітики від 10.12.2010 № 548
142. Про затвердження Вимог щодо реалізації м'яса великої рогатої худоби віком до 12 місяців: Наказ Мінагрополітики від 05.12.2022 № 975
143. Про затвердження Інструкції з товарознавчої оцінки та маркування м'яса: Наказ Мінагрополітики від 01.11.2011 № 587
144. Про затвердження Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року: Розпорядженням КМУ від 30.12.2015 № 1437
145. Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта: Постанова КМУ від 11.03.2004 № 308
146. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова КМУ від 03.03.2021 № 179

147. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2023 рік: Постанова КМУ від 27.12.2022 № 1466

148. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Розпорядження КМУ від 29.04.2022 № 327-р

149. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: Постанова КМУ від 02.09.2015 № 667

150. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: Постанова КМУ від 25.03.2015 № 267

151. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції: Постанова КМУ від 07.02.2018 №107

152. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання програми селекції у тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу: Постанова КМУ від 18.05.2011 № 515

153. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції: Постанова КМУ від 16.08.2022 № 918

154. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 106

155. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості

сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва:
Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 130

156. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів: Постанова КМУ від 29.04.2015 № 300.

157. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам: Постанова КМУ від 25.08.2004 № 1102

158. Про затвердження Порядку затвердження тваринницьких потужностей для цілей експорту, імпорту та здійснення діяльності, що становить високий ризик: Постанова КМУ від 19.04.2022 № 478

159. Про затвердження Порядку надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції: Постанова КМУ від 09.12.2021 № 1342

160. Про затвердження Правил передзабійного ветеринарного огляду тварин і ветеринарно-санітарної експертизи м'яса та м'ясних продуктів: Наказ Держветмедицини від 07.06.2002 № 28

161. Про затвердження Правил транспортування тварин: Постанова КМУ від 16.11.2011 № 1402

162. Про затвердження програми розвитку і підтримки тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції в області на 2021 - 2025 роки: Рішення Закарпатської обласної ради від 12.12.2020 №64

163. Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної в мм. Києві та Севастополі державних адміністрацій: Постанова КМУ від 18.04.2012 №606.

164. Про затвердження Типового положення про кваліфікаційний центр: Наказ МОН України від 22.04.2021 № 452

165. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III
166. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV
167. Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення: Постанова КМУ від 22.04.2020 № 341
168. Про зменшення ставки ввізного мита на комплекс переробки м'яса для агрофірми «Прут»: Розпорядження КМУ від 08.07.1996 № 426-р
169. Про ідентифікацію та реєстрацію тварин: Закон України від 04.06.2009 № 1445-VI
170. Про інформаційно-комунікаційну систему «Державний аграрний реєстр»: Закон України від 19.09.2024 №3980-IX
171. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів: Закон України від 06.12.2018 № 2639-VIII
172. Про інформацію Уряду щодо стану виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 18 вересня 1998 року «Про заходи щодо стабілізації сільськогосподарського виробництва»: Постанова Верховної Ради України від 04.11.1998 р. № 226-XIV
173. Про матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами: Закон України від 03.11.2022 № 2718-IX []
174. Про надання допомоги птахофабрикам і тваринницьким комплексам Донецької області, які постраждали внаслідок стихійного лиха: Постанова КМУ від 18.10.1999 № 1905
175. Про надання фінансової державної підтримки: постанова КМУ від 24.01.2020 № 28
176. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Постанова КМУ від 10.09.2014 № 442
177. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР

178. Про особливості правової охорони географічних зазначень для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, захист прав та застосування схем якості, включаючи традиційні гарантовані особливості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів: Закон України від 06.09.2022 № 2572-IX

179. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 09.02. 2012 № 4391-VI

180. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15.12.1993 № 3691-XII

181. Про порядок використання коштів державного бюджету, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу та заходи за операціями фінансового лізингу: Постанова КМУ від 10.12.2003 № 1904

182. Про правову охорону географічних зазначень: Закон України від 20.09.2019 № 123-IX

183. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX

184. Про реалізацію м'яса з державного резерву: Розпорядження КМУ від 05.09.2007 № 693-р

185. Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 19.06.2023 р. № 650

186. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 жовтня 2023 року «Про стан забезпечення продовольчої безпеки»: Указ Президента від 09.10.2023 № 681/2023

187. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року: Розпорядження КМУ від 31.01.2025 № 76-р

188. Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні: Розпорядженням КМУ від 10.05.2018 № 308-р

189. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: Розпорядження КМУ від 23.07.2024 № 684-р

190. Про схвалення Стратегії реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.08.2022 № 771

191. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження КМУ від 15.11.2024 № 1163-р

192. Про третейський суд: Закон України від 11.05.2004 № 1701-IV

193. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 № 973-IV

194. Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві: Закон України від 04.11.2021 № 1865-IX

195. Про функціонування Державного аграрного реєстру: Постанова КМУ від 02.06.2021 № 573

196. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI

197. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI

198. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI

199. Публічне адміністрування в Україні : навч. посіб. / В. Б. Дзюндзюк, О. Б. Коротич, Н. М. Мельтюхова та ін. ; [за заг. ред. В. В. Корженка, Н. М. Мельтюхової]. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. 256 с

200. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ. 2018. 224 с.

201. Пухкал, О. В. Гомоляко О. Г. Публічна та державна політика: єдність та відмінності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 24. С. 106-112.
202. Пушак Я.Я. Механізми управління системою продовольчої безпеки регіону: теорія, методологія, практика: монографія. Херсон : Айлант, 2012. 323 с.
203. Рабінович П.М. Приватне й публічне у приватному праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 23. С. 30-34.
204. Раїмов Р. І. Забезпечення публічного інтересу, як принцип адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 19. С. 115-122.
205. Рафальський А.Р. Правове регулювання надання адміністративних послуг у ветеринарній та фітосанітарній сферах України : дис. ... к.ю.н. / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2017. 249 с.
206. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2018/848 від 30 травня 2018 року про органічне виробництво і маркування органічних продуктів
207. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства і харчової промисловості України»: Постанова Верховної Ради України від 06.04.2009 № 1240-VI.
208. Рудень О. В. Правові засади діяльності Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: нові виклики та завдання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 6(2). С. 13-16.
209. Рябуха Г. Державне регулювання та прогнозування розвитку птахівництва як перспективної галузі тваринництва. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1. С. 107-113.

210. Рябуха Г. І. Оцінка перспектив розвитку галузі тваринництва на основі удосконалення механізму пільгового кредитування. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 7-8. С. 74-80.

211. Сабурова Г. Б. Основні напрями розвитку системи публічного управління в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. Вип. 21. С. 23–27

212. Савченко С.В. Співвідношення приватних і публічних інтересів: досвід України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 520-528

213. Селіванов В. Приватно-правові засади розвитку вітчизняної юридичної науки. *Право України*. 2001. № 3. С. 21-32

214. Сердюк Л. М. Президент України як багатоаспектний державно-правовий феномен: доктринальні підходи до розуміння. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 106-110.

215. Серов О. В. Аналіз термінологічного забезпечення категорійно-понятійного апарату в галузі знань «Публічне управління й адміністрування». *Державне управління: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 15-23.

216. Ситник Г., Орел М. Публічне та адміністративне управління у контексті публічної політики та національної безпеки. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. Випуск 3(63). С. 113-121.

217. Сільськогосподарська дорадча служба. URL: <https://dorada.org.ua/dorada/services/section> (дата звернення: 12.04.2025)

218. Солдатенко Л. В. Деякі проблеми правового регулювання стандартизації м'яса та м'ясопродуктів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право*. 2013. Вип. 182(2). С. 68-73.

219. Сорока Л. В. Державне регулювання і управління та їх співвідношення з публічним адмініструванням. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. Вип. 86. С. 204-209

220. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 12.05.2025)
221. Стецюк С. С. Кластерний підхід до аналізу діяльності м'ясопереробних підприємств. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2012. № 1(2). С. 194-204.
222. Супрун О. М. Державне регулювання галузі тваринництва. *Агросвіт*. 2016. № 13-14. С. 3-6.
223. Сус Л. В. Державне регулювання інноваційного напрямку розвитку тваринництва. *Облік і фінанси*. 2015. № 1. С. 108-113.
224. Сус Ю. Ю. Особливості державного регулювання виробництва продукції тваринництва в особистих селянських господарствах України. *Продуктивність агропромислового виробництва. економічні науки*. 2014. № 25. С. 13-27.
225. Тваринництво. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 12.05.2025)
226. Телешун С., Ситник С., Рейтерович І. Публічна чи державна політика – вітчизняна дилема вибору. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. № 4. С. 185-196
227. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз і впровадження в Україні. К. Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002 750 с.
228. Тодорова О., Попов М. Кластерна ініціатива як інституціональна форма публічного інструменту реалізації державної регіональної політики. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Вип. 2. С. 87-92
229. Траверсе Т. М. Трактуювання політичної діяльності як системи в політико-психологічній науці. *Український психологічний журнал*. 2016. № 2. С. 120-134
230. Тригубенко С.М. Адміністративно-правові засади діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України як центрального органу виконавчої влади : дис. ... к.ю.н. / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2013. 188 с.

231. Український клуб аграрного бізнесу. URL: ucab.ua (дата звернення: 12.04.2025)
232. Уркевич В. Ю. Про правове регулювання тваринництва в Україні. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 138. С. 89-98.
233. Усикова О. М. Аналіз та використання м'ясного кластеру в сільськогосподарській галузі. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2019. Вип. 3. С. 40-44
234. Філатова-Білоус Н. Саморегулівні організації: юридичні особи на межі приватного і публічного права. *Цивілістична платформа*. 2024. № 2. С. 58-82.
235. Філіпчук В. О., Постригань Г. Ф. Сучасні підходи до визначення публічної політики. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія : Політичні науки*. 2021. № 6. С. 13-18
236. Фрідманський Р. М. Кабінет міністрів України: особливості реалізації основних функцій. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2013. № 2(2). С. 52-56.
237. Фуштей Л.Л. Сучасний стан розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. 2019. № 1. С. 50-55
238. Чальцева О. М. Політична влада як компонент публічної політики: теоретичне обґрунтування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології*. 2014. №1091, вип. 25. - С. 5-9. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPPO_2014_1091_25_3
239. Чальцева О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика : монографія. Вінниця : ФОП Барановська Т. П., 2017. 336 с.
240. Чальцева О. М. Просторові виміри публічної політики. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 56. С. 21-31.
241. Шевченко О.О. Продовольче забезпечення України: використання світового досвіду, державна політика, теорія та практика управління. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 385 с.

242. Шпикуляк О. Г., Ксенофонтова К. Ю. Концептуальні засади розвитку інституту саморегулювання в аграрному секторі економіки України. *Інноваційна економіка*. 2017. № 7-8. С. 21-27.

243. Юрківський О. Амортизаційні відрахування як економічний та фінансовий інститут державного регулювання в Україні. *Економічний аналіз*. - 2013. Т. 13. С. 201-206.

244. Як отримати безповоротні гранти «Робота» від держави на власну справу. URL: <https://agronews.ua/news/yak-otrymaty-bezpovorotni-granty-yerobota-vid-derzhavy-na-vlasnu-spravu/> (дата звернення 12.04.2025)

245. Anderson James E. Public Policymaking: An Introduction. Boston. New York, 2003. P. 16-27.

246. Andersson T., Schwaag-Serger S., Sörvik J., Wise E. Cluster policies whitebook. IKED – International Organization for Knowledge Economy and Enterprise Development. 2004

247. Association Nationale Interprofessionnelle du Bétail et des Viandes. URL: <https://www.interbev.fr> (дата звернення: 12.04.2025)

248. Basaj W. D. Wzajemne relacje interesów na gruncie prawa prywatnego i publicznego. *Pojęcie interesu w naukach prawnych prawie stanowionym i orzecznictwie sądowym Polski i Ukrainy*. Lublin, 2006. S. 55 – 59.

249. Better Life Label. URL: <https://beterleven.dierenbescherming.nl/english/> (дата звернення: 12.04.2025)

250. Canadian Meat Council. URL: <https://cmc-cvc.com> (дата звернення: 12.04.2025)

251. Danish Crown. URL: <https://www.danishcrown.com/global/> (дата звернення: 12.04.2025)

252. Global Animal Partnership. URL: <https://globalanimalpartnership.org> (дата звернення: 12.04.2025)

253. Meat Standards Australia. URL: <https://www.mla.com.au/globalassets/mla-corporate/marketing-beef-and->

lamb/documents/meat-standards-australia/mla-msa-annual-outcomes-report-2324-web.pdf (дата звернення: 12.04.2025)

254. Merrien F. Governance and modern welfare states. *International Social Science Journal*. 1998. Vol. 50. Issue 155. P. 57-60. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-2451.00109> (дата звернення: 12.04.2025).

255. Porter M. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: The Free Press, 1998. 592 p.

256. QS Qualität und Sicherheit. URL: <https://www.q-s.de> (дата звернення: 12.04.2025)

257. Red Tractor. URL: <https://redtractor.org.uk> (дата звернення: 12.04.2025)

ДОДАТКИ

Довідка

про використання результатів дисертаційної роботи
 Наконечного Андрія Анатолійовича
 «Публічне управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі
 продовольчого комплексу України»
 у науково-дослідницькій діяльності
 Національного університету «Одеська політехніка»

Надана довідка підтверджує, що дисертаційне дослідження Наконечного Андрія Анатолійовича «Публічне управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України» виконане відповідно до планів, затверджених Міністерством освіти і науки України і є складовою частиною кафедральної науково-дослідницької роботи за темою «Публічне управління соціальним та гуманітарним розвитком України у посткризовому світі», № державної реєстрації 0122U002142.

Проректор

Дмитро ДМИТРИШИН

**МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ,
ДОВКІЛЛЯ ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ**
Мінекономіки

вул. М. Грушевського, 12/2, м. Київ, 01008, тел. (044) 200-47-53, факс (044) 253-63-71,
e-mail: meconomy@me.gov.ua, сайт: www.me.gov.ua, код згідно з СДРПОУ 37508596

від _____ 20 ____ р. № _____ На № _____ від _____ 20 ____ р.

*Довідка про впровадження
результатів дисертаційного дослідження*

Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України підтверджує, що результати дисертаційного дослідження Наконечного Андрія Анатолійовича на тему: «Публічне управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України» використані в межах формування та реалізації державної політики у сфері агропромислового розвитку та забезпечення продовольчої безпеки держави.

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретико-методологічні та прикладні засади публічного управління м'ясопродуктовою галуззю, визначено ключові проблеми її функціонування в умовах воєнного стану, економічної нестабільності та трансформації продовольчої політики, а також запропоновано комплекс управлінських, інституційних та економічних рішень щодо її розвитку.

За результатами опрацювання матеріалів дослідження Міністерством відзначено їх практичну значущість, зокрема в частині:

- формування інтегрованої моделі публічного управління м'ясопродуктовим сектором, що поєднує правові, організаційні, економічні та цифрові інструменти державного регулювання;
- обґрунтування доцільності запровадження саморегулювних організацій у м'ясній галузі як елементу партнерської моделі врядування;
- розроблення підходів до удосконалення фінансово-економічних механізмів державної підтримки галузі, з урахуванням результативності та адресності;
- визначення напрямів цифровізації публічного управління агропродовольчим сектором, включаючи інтеграцію існуючих державних цифрових сервісів;
- формування пропозицій щодо нормативно-правового забезпечення розвитку галузі, у тому числі необхідності розроблення спеціального законодавства у сфері обігу м'яса та м'ясної продукції.

ДОКУМЕНТ СЕД Мінекономіки АСНОД

Підписував Циборт Олександр Сергійович

Сертифікат [6FA97849F1B25700040000000EE630100F99D0400](#)

Дійсний з 19.09.2024 15:00:42 по 19.09.2026 15:00:42

Мінекономіки

3611-07/27452-07 від 23.03.2026

Окремі положення дисертаційного дослідження використані при підготовці аналітичних матеріалів, експертних висновків та пропозицій щодо вдосконалення державної політики у сфері агропромислового комплексу, розвитку тваринництва та забезпечення продовольчої безпеки України.

Застосування результатів дослідження сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень, розвитку інституційного середовища галузі та наближенню національної політики до європейських стандартів.

Заступник Міністра економіки, довкілля
та сільського господарства України
з питань цифрового розвитку, цифрових
трансформацій і цифровізації

Олександр ЦИБОРТ

**Національна асоціація
виробників м'яса та
м'ясопродуктів України
«Укрм'ясо»**

02002, м.Київ, вул. Євгена Свєрстока, 4-а
тел. 517-63-94, 517-78-66; факс. 517-49-42, 517-89-77; E-mail: vipopov@naverex.kiev.ua

20.03.2026

№ 46-05/63

На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Національна асоціація виробників м'ясної продукції «Укрм'ясо» підтверджує, що результати дисертаційного дослідження Наконечного Андрія Анатолійовича на тему: «Публічне управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України» використані в діяльності Асоціації.

У межах наукового дослідження автором обґрунтовано теоретико-методологічні та прикладні засади розвитку системи публічного управління м'ясопродуктовою галуззю України, зокрема в умовах трансформації продовольчої політики, воєнних викликів та необхідності адаптації до європейських стандартів продовольчої безпеки.

За результатами ознайомлення з матеріалами дослідження та їх апробації у діяльності Асоціації встановлено, що практичну цінність мають такі положення:

- концепція інтегрованої моделі публічного управління м'ясопродуктовою галуззю, яка передбачає поєднання інструментів державного регулювання, саморегулювання та цифрових технологій;
- пропозиції щодо розвитку саморегулювних організацій у м'ясній галузі, зокрема через механізми акредитації та делегування повноважень;
- підходи до формування партнерської моделі взаємодії «держава – бізнес – громада – споживач», що сприяє підвищенню прозорості та ефективності галузевого управління;
- рекомендації щодо удосконалення фінансово-економічних інструментів державної підтримки, з урахуванням їх результативності та доступності для суб'єктів господарювання;
- пропозиції щодо цифровізації управління галуззю, включаючи інтеграцію існуючих аграрних цифрових сервісів у єдину екосистему.

Зазначені науково-практичні результати використані в аналітичній та консультативній діяльності Асоціації, зокрема при підготовці пропозицій щодо вдосконалення державної політики у сфері м'ясопродуктового виробництва; формуванні позицій Асоціації щодо розвитку саморегулювання галузі;

розробці рекомендацій для суб'єктів м'ясної промисловості щодо адаптації до сучасних викликів та європейських стандартів.

Використання результатів дослідження сприяє підвищенню ефективності діяльності Асоціації, розвитку галузевого саморегулювання та формуванню сучасної моделі публічного управління м'ясопродуктовим сектором України.

Голова правління

національної асоціації «УКРМ'ЯСО»

Володимир Ілліч ПОПОВ

ДОВІДКА

Центр підвищення кваліфікації кадрів Національного університету «Одеська політехніка» засвідчує, що результати дисертаційного дослідження на тему: «Публічне управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України», підготовленого Наконечним Андрієм Анатолійовичем на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», були використані під час реалізації короткострокових програм підвищення кваліфікації публічних службовців, зокрема: при розробці змісту навчальних модулів, присвячених секторальній політиці та механізмам публічного управління; у навчальних матеріалах щодо ролі саморегулювання у сучасному управлінні галузевими сферами; під час проведення занять для посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування.

Використання результатів дослідження сприяло посиленню практичної орієнтації навчального процесу, підвищенню обізнаності службовців щодо сучасних інституційних підходів у сфері державного управління та розширенню змісту професійної підготовки кадрів публічної служби.

Т.в.о. директора Центру _____

Дар'я КОСТЕНКО

«___» _____ 2025 року

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Колісніченко Н.М., Наконечний А.А. Сервісно-орієнтована архітектура е-урядування: характеристики англо-американської моделі та особливості її реалізації в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. Дніпро: ДРІДУ при Президентіві України. № 4(47). 2020. С.39-48. URL: <http://grani-print.dp.ua/index.php/dridu/article/view/446/362>
2. Наконечний А., Бондаренко М., Саморегулювання в реалізації продовольчої політики держави. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*: : електрон. наук. фах. вид. Вип. 29. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2023. С. 152-154. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb292023289485>
3. Наконечний А., Бондаренко М., Розвиток засад співрегулювання м'ясної галузі. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*: електрон. наук. фах. вид. Вип. 31. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2024. С. 180-183. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb312024307452>
4. Наконечний А. Кластеризація як напрямок державної політики розвитку м'ясопродуктового сектору продовольчої безпеки. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*: електрон. наук. фах. вид. Вип. 32. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2024. С. 51-67. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb322024319446>
5. Наконечний А. Регулювання стандартів якості м'ясо-молочної продукції в Європейському союзі. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*: електрон. наук. фах. вид. Вип. 33. Одеса: Асоц. досл. держ. упр.; Одес. ін-т соц. технол., 2025. С.
6. Колісніченко Н., Наконечний А. Співвіднесення публічного та приватного інтересу у галузевих політиках (на прикладі м'ясного сектору продовольчого комплексу України). Актуальні проблеми державного

управління. 2025. No 1 (66). С. 232–254. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2025-1-11>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Nakonechny A. The mechanisms of self-regulation in various sectors of the economy: the case of the food industry. The International Scientific-Practical Conference «*Theory and practice of public administration*» (Edition XXVII) dedicated to the 30 th anniversary of the national system of training, professional development and scientific research in the field of public administration. Moldova. May 19, 2023.
2. Наконечний А. Саморегулювання в реалізації продовольчої політики держави. *Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах воєнного стану та відновлення України* : матеріали Всеукраїнської наук.наук.- практ. конф. За міжнар. участю. 18 травня 2023 р. Одеса : Одеська політехніка. 2023. 613 с. С. 307-310.
3. Nakonechny A. State regulation of quality and safety indicators of meat and dairy products. *Сучасний менеджмент : моделі, стратегії, технології* : матеріали XXIV Всеукр. щоріч. студент. наук.-практ. конф. за міжнарод. участю. 27 квіт. 2023 р. Одеса : Одеська політехніка. 2023. 235 с. С.219-221.
4. Наконечний А., Бондаренко М. Розвиток засад співрегулювання м'ясної галузі. *Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів та відновлення України* : матеріали Міжнар. наук.наук.-практ. конф. 17 травня 2024 р. Одеса : Одеська політехніка. 2024. 657 с. С. 300-303. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/studolymconf/mizh_nauk_prak_ko_nf_17.05.2024.pdf